

שלחן ערוך

הלכות ראש השנה

סימנים תקפב-תרג

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה'
מרנא ורבנא
מו"ה שניאור זלמן נבג"מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי

הרה"ת ר' שלום דובער לויץ

תוכן ענינים

ד.....הלכות ראש השנה (סי' תקפב-תרג)

ד.....תקפב סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה

ד.....המלך הקדוש – המלך המשפט

ו.....דיוקי נוסח התפלה

י'.....תקפג דברים שנוהגים לאכול בראש השנה

יב'.....תקפד סדר קריאת התורה בראש השנה

יב'.....הלל וידוי ופיוטים

יד'.....קריאת התורה

טו.....תקפה סדר התקיעות מיושב

יט'.....תקפו דיני שופר של ראש השנה

יט'.....שופר של איל כפוף

כא.....שופר גזול ועבודה זרה

כב.....שופר שנסדק

כד.....דיבק, הפך קיצר גרד או נקב

כו.....שופר מצופה

כז.....אין מחללין עליו יום טוב

ל.....תקפז דין התוקע לתוך הבור

לב'.....תקפח זמן תקיעת שופר

לב'.....זמן תקיעת שופר

לג'.....ראש השנה שחל בשבת

לד'.....הפטורים מתקיעת שופר

לו.....תקפט מי הם הראויים לתקיעת שופר

לט'.....תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר

נא.....תקצא סדר תפלת מוסף ביחיד

נא.....ברכות מלכיות זכרונות ושופרות

נא.....אם יוצא בברכת הש"ץ

נב'.....פסוקי קרבנות המוספים

נד'.....פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות

נו	זמן תפלת מוסף בראש השנה.....
נז	תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות
גו	תקצב אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו.....
סו	תקצב יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו
סו	תקצב מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה.....
סו	תקצב.....
סו	התקיעות שלאחר התפלה.....
סו	תקצב אם מותר להתענות בראש השנה
עא	תקצב דין צו"צ בראש השנה
עב	תקצב.....
עב	ליל ב' שחל במוצאי שבת.....
עב	תר ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש.....
עב	יום שני של ראש השנה – אף בארץ ישראל.....
עג	יו"ט שני בחוץ לארץ – מספק
עד	יום שני של ראש השנה – קדושה אחת.....
עו	שהחיינו ביום שני של ראש השנה
עח	תרא סדר יום שני של ראש השנה
עח	תרב סדר עשרת ימי תשובה.....
פא	תרג
פא	זהירות מפת פלטר בעשרת ימי תשובה.....
פא	פסקי הסדור.....
פב	סדר התרת נדרים.....
פב	קידוש לראש השנה.....
פג	תפלת ראש השנה
פג	סדר תקיעות.....
פג	מוסף לראש השנה.....
פד	סדר תשליך.....

הלכות ראש השנה (סי' תקפב-תרג)

תקפב סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה

ובו י"ז סעיפים

המלך הקדוש – המלך המשפט

א כל השנה אדם מתפלל האל הקדוש בברכה ג', ומלך אוהב צדקה ומשפט בברכה י"א, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שבהן צריך לומר המלך הקדוש המשפט², לפי שבימים הללו הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם³.

ואם טעה⁴ ואמר האל הקדוש, או שהוא מסופק⁵ אם אמר המלך הקדוש, אם נזכר לאחר ששהה⁶ כדי שאילת שלום תלמיד לרב⁷ אחר גמר הברכה, ואין צריך לומר אם נזכר לאחר שהתחיל ברכה רביעית⁸, צריך לחזור לראש התפלה, מפני ששלוש ברכות ראשונות חשובות כאחת⁹:

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) המלך הקדוש – המלך המשפט (ס"א-ה).

(ב) דיוק נוסח התפלה (ס"ו-יז).

² גמרא ברכות יב, ב (אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שמתפלל המלך הקדוש והמשפט). טור ושו"ע ס"א (בעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש, המלך המשפט).

³ רש"י שם ד"ה המלך הקדוש (לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם).

והטעם להמלך המשפט יתבאר לקמן ס"ב (דבכל השנה הצדקה עיקר, ולכך הקדימוה למשפט, אבל בימים הללו המשפט עיקר, ולכך אין מזכירין צדקה כלל), ולעיל ס"י ק"ח ס"א (ומראש השנה עד יום כפור חותם המלך המשפט, ופירושו הוא מלך המשפט, וכן הוא לשון המקרא לפעמים כמו הארון הברית ודומיו).

⁴ גמרא שם (רבי אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא ... רבה אמר המלך הקדוש והמשפט, והלכתא כרבה), כפירוש הר"ף שם ז, א (ומדאסיקנא הכי, שמע מינה דליתא לדרבי אלעזר דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא, אלא לא יצא. וכיון שלא יצא, צריך לחזור. וכן הלכתא). טור ושו"ע שם (ואם טעה ... חוזר לראש).

⁵ תוס' שם (אם ספק לו אם אמר אם לא אמר, מחזירים אותו, כדאיתא בירושלמי דתענית פ"ק, היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר ואם לאו, כל שלשים יום בחזקת שלא למוד, פירוש שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן, אחר כך בחזקת שהזכיר. והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר, כך הדין. ואם כן בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום, צריך לחזור). ר"ש שם פ"א ס"י טז (ואם מסופק הוא אם הזכיר אם לא, יחזור ויתפלל, דאמרינן בירושלמי דתענית פרק קמא תניא המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו, כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר, מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. כך כתוב בתוספות בשם ר"י ז"ל). שו"ע שם (או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, חוזר לראש).

וכן הוא לעיל ס"י קיד ס"י, לענין הזכרת הגשם (עד שלשים יום, חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר, מכאן ואילך, מה שהוא צריך הוא מזכיר).

⁶ שו"ת הרשב"א ח"א ס"י לה (טעה ואמר האל הקדוש בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, וחזר בו תוך כדי דבור ואמר המלך הקדוש ... אינו חוזר ... ואין הכל הולך אלא אחר החתום). שו"ע ס"ב (אם אמר האל הקדוש, ותוך כדי דיבור נזכר ואמר המלך הקדוש, אינו צריך לחזור).

וכן הוא לעיל ס"י קיד ס"ח (חתם האל הקדוש בעשרת ימי תשובה, ולא נזכר עד לאחר כדי דבור, שאי אפשר לו לתקן טעותו על ידי שיחזור ויחתום כהוגן, שאין חזרה מועלת אלא בתוך כדי דבור). ס"י תפז ס"א (וצריך לחזור לראש אותה ברכה, אם נזכר לאחר ששהה כדי דיבור אחר חתימתו, אבל אם נזכר בתוך כדי דיבור, יחזור ויאמר מיד מקדש ישראל והזמנים, ולא יחזור לראש). וראה גם לעיל ס"י תפט סכ"ב.

⁷ ב"ק עג, ב (בתוך כדי דיבור ... כדי שאילת תלמיד לרב ... שלום עליך רבי ומורי). וכגירסת רוב הראשונים (שלום עליך רבי). וכן הוא לעיל ס"י רו ס"ג (כדי דיבור, שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב, שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי). (שאיילת שלום תלמיד לרב, שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי).

⁸ כדלעיל ס"י קיד ס"ז (שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה, לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי, לענין דברים שמחזירין אותו). ס"י קפח ס"ט (שכל שלא פתח בברכה שלאחריה, לא נקרא סיום ברכה לענין דברים שמחזירים אותו, כמו שנתבאר בסימן ק"י"ד).

וראה מראי מקומות וצינונים.

⁹ טור ולבוש ס"ב (חוזר לראש, דג' ראשונות חשובות כאחת).

וכן הוא לעיל ס"י קד ס"ד (אם פסק בג' ראשונות חוזר לראש, מפני שהן חשובות כברכה אחת). ס"י קיד ס"ד (וג' ברכות ראשונות חשובות כברכה אחת, כמו שיתבאר), וס"ח (ג' ברכות ראשונות חשובות כאחת, הואיל וענינם אחד, לסדר שבחו של מקום קודם שאלות צרכיו, כעבד שמסדר שבח לפני רבו קודם שמבקש פרס ממנו ... לפיכך בכל מקום שטעה בג' ראשונות חוזר לראש התפלה). ס"י קיט ס"ד (שג' ראשונות חשובות כאחת). ס"י קכו ס"ב (ואם היה הטעות בג' ראשונות, מתחיל בראש ... שג' ראשונות חשובות כאחת ... כמו שנתבאר בסימן ק"י"ד).

הלכות ר"ה ויוה"כ

ה

ב ואם נזכר קודם ששהה כדי שיעור הזה, אומר המלך הקדוש ואינו צריך לחזור לראש⁷. וכן הדין בהמלך המשפט⁸.

ואם נזכר לאחר ששהה כדי שיעור הזה שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אינו צריך לחזור לראש, כיון שהזכיר לשון מלכות⁹.

ויש אומרים¹⁰ דאם נזכר קודם שסיים תפלתו, חוזר לראש ברכת השיבה, ואם נזכר לאחר שסיים תפלתו, חוזר לראש התפלה, ועל דרך שנתבאר בסי' קי"ז¹¹, משום דיש הפרש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט, דבכל השנה הצדקה עיקר, ולכך הקדימוה למשפט, אבל בימים הללו המשפט עיקר ולכך אין מזכירין צדקה כלל¹².

ולענין הלכה, ספק ברכות להקל¹³. ולפיכך אם נזכר קודם שסיים תפלתו, אין צריך לחזור לברכת השיבה, כדי שלא יברך ספק ברכה לבטלה¹⁴. אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה¹⁵. ואינו צריך לחדש בה דבר, כיון שמתפלל אותה מחמת הספק כמ"ש בסי' קי"ז¹⁶:

ג אם אמר צ' פעמים ברוך אתה ה' המלך הקדוש, או ברוך אתה ה' המלך המשפט, ואחר כך נסתפק לו בתפלה אם אמר המלך הקדוש, אעפ"כ צריך לחזור לראש לדברי הכל¹⁷. ואינו דומה למה שנתבאר בסי' קי"ד¹⁸, דכאן כיון שאינו רשאי לומר השם כקריאתו משום ברכה לבטלה¹⁹, ואם כן בתפלה כשאומר את השם כקריאתו, הוא חוזר

⁷ רשב"א שם. שו"ע ס"ב. וכנסמן לעיל (הערה ו).

⁸ שו"ע שם (וכן הדין בהמלך המשפט), שאם נזכר קודם ששהה אומר המלך המשפט. אבל לענין נזכר לאחר ששהה, יובאו כאן ב' דעות.

⁹ רבנו יונה ברכות ז, א ד"ה ומיהו (מיהו נראין הדברים שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, הואיל ומזכיר לשון מלכות). טור ס"י קיח (איני יודע מה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט ובין המלך המשפט, לענין שצריך לחזור לראש אם שכח ... ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א ז"ל וקבל דברי). רמ"א שם ס"א (מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור). מ"א שם ס"יק א (וכן פסקו ב"ח ומט"מ ושלי"ה). דרכי משה כאן ס"ק ג (נראה לי דאין צריך לחזור אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, ויש לסמוך אדבריהם בדיעבד).

¹⁰ והטעם שכל השנה אומרים מלך אוהב צדקה ומשפט, הובא בטור שם (דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי משאר ברכות, כדכתיב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ).

¹¹ רמב"ם ה"ל תפלה פ"י הי"ג (טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר לתחלת הברכה, וחותם בה המלך המשפט). ארחות חיים ה"ל תפלה סק"ד (והראב"ד כתב שאפילו אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר ואומר המלך המשפט). ב"י (וכן נראה מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם).

¹² וראה לעיל ס"י קיח ס"א (השיבה שופטינו חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט ... ואם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, יתבאר בסי' תקפ"ב).

¹³ סוף ס"יה (ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה).

¹⁴ ט"ז ס"י קיח סק"ב (ונראה לי דיש חילוק אפילו בנוסח מלך אוהב צדקה ומשפט, דבכל השנה אין המשפט עיקר, אלא הצדקה עיקר, ולכך הקדימו צדקה למשפט, אבל מראש השנה עד יום הכיפורים המשפט עיקר, ולכך לא מזכיר צדקה).

¹⁵ ב"ח ס"ב ד"ה כתב ב"י בשם הרשב"א (ואף על פי שהראב"ד כתב דחוזר, ומביאו בית יוסף, אזלינן לקולא בהך מילתא).

¹⁶ והטעם שאין חוששים למה שממשיך ומתפלל, לפי הדעה שאינו יכול להמשיך עד שיחזור לתחלת הברכה, ראה תהלה לדוד ס"י קח ס"ק טז (נראה דכיון דמספק אינו יכול לחזור, דמי לאינו יודע את כולם, שאינן מעכבין זה את זה). ארץ צבי ח"א סוס"י כד.

¹⁷ ט"ז שם ס"ק ב (ונראה להלכה כיון דקי"ל במידי דספיקא שמתפלל דרך נדבה, כדאיתא בסי' קי"ז ס"ד בענין שיש ספק בברכה, ואין צריך לחדש בה דבר, כל שכן כאן שרוב הדיעות סבירא להו כן, כמ"ש ב"י בה"ל ראש השנה, נעשה כן לצאת ידי כל הדיעות, ונכון לעשות כן להתפלל שנית דרך נדבה אם לא אמר המלך המשפט, כן נראה לעני"ד. וכתב בטור ס"י קי"ט מי שטעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט בין ראש השנה ליום הכיפורים חוזר לברכת השיבה, והיינו קודם שעקר רגליו, אבל לאחר שעקר רגליו חוזר לראש, כ"כ סימן תקפ"ב), וכאן ס"ק א (עיינן מה שכתבתי שם להלכה, דאף אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר ומתפלל פעם אחרת בתורת נדבה).

¹⁸ סעיף א (אם הוא מסופק אם התפלל י"ח אם לאו צריך לחזור ולהתפלל ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ואף על פי שכל ספק מדברי סופרים להקל הצריכו לחזור ולהתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה ... אם מסופק אם התפלל אם לאו א"צ לחדש שום דבר בתפלתו הב' שכשחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה).

¹⁹ היינו בהמלך הקדוש. ולענין המלך המשפט, תלוי בב' הדעות דלעיל.

²⁰ סעיף יא (אם ביום הראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל ועד בכלל ... צ' פעמים ... כאלו אמר כן לי יום ... לפיכך אם אחר כך אינו זוכר אם הזכיר הגשם, חזקה שלא הזכירו ואין צריך לחזור ... (ויש חולקין על זה, וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה שלא לעשות כן לסמוך על זה, אבל אם עשה כן ואחר כך נסתפק אם הזכירו, אין צריך לחזור, כי כן עיקר)).

²¹ אלא אומר: ברוך אתה השם.

הלכות ר"ה ויוה"כ

ו

ללימודו לומר האל הקדוש^{כב}:

ד בשבת תשובה^{כג}, וכן אם חל ראש השנה או יום הכיפורים בשבת, אומר הש"ץ בברכה מעין שבע שביל שבת המלך הקדוש^{כד}, וחותרם בשל שבת לבד^{כה}, ואינו מזכיר לא ראש השנה ולא יום הכיפורים, מטעם שנתבאר בסי' רס"ח^{כז}:

ה יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכיפורים בכריעה^{כח}, וצריכין הם לזקוף בתחילת כל ברכה^{כט}, ובסוף כל ברכה קודם שיאמר ברוך אתה^ל, כדי שלא יהא נראה כמוסיף על תקנת חכמים שתקנו לשחות בתחלת ברכת אבות ובסופה ובתחלת ברכת הודאה ובסופה, עיין בסי' קי"ג^ל, ובברכת אבות ובברכת הודאה צריך לזקוף כשיגיע לאיזה תיבות קודם החתימה, ואחר כך כשיגיע להחתימה ישחה כתקנת חכמים^{לב} מטעם שנתבאר שם^{לז}:

דיוקי נוסח התפלה

ו הגאונים תקנו לומר בעשרת ימי תשובה בברכת אבות זכרנו, ובגבורות מי כמוך, ובהודאה וכתוב, ובשים שלום בספר^{לח}. ואם שכח לאומרם ונזכר קודם שסיים הברכה ששכח בה, אומרם במקום שנזכר^{לח}. ואם נזכר לאחר

^{כב} **מ"א** ס"ק א (ונראה לי דהכא לא מהני שיאמר צי פעמים, כמו בסימן קי"ד ס"ט, דהכא אינו רשאי לומר בא"י, דהוי ברכה לבטלה. ואם יאמר בלא שם, אם כן בתפלה כשיאמר בשם, יחזור ללימודו לומר בא"י האל הקדוש, הלכך לית ליה תקנתא).

^{כג} ה"ר מנוח ה"ל תפלה פ"י הי"ג (ובאותן הימים צריך לומר בברכה אחת מעין שבע, המלך הקדוש שאין כמוהו וכו'). הובא בב"י. מהרי"ל ה"ל עשי"ת ע"ד (שבת תשובה ... ואומר המלך הקדוש שאין כמוהו במגן אבות). **שו"ע** ס"ג (בשבת ביתיים, ערבית יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש).

וכן נקרא יום זה לקמן ס"י תקצז ס"א (ובשבת תשובה). אבל לעיל ס"י רפד סוף ס"ח (בשבת שובה), וס"י תכט ס"ב (בשבת שובה), על שם ההפטרה (שובה ישראל).

^{כד} מהרי"ל סדר תפלות של ראש השנה ע"י רפא (ובמגן אבות אומר המלך הקדוש שאין כמוהו). רמ"א ס"ג (והוא הדין אם חל ראש השנה בשבת ... וכן כשחל יום כפור בשבת).

^{כה} **גמרא שבת כד**, ב (יום טוב שחל להיות בשבת, שליח ציבור יורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביום טוב). רמ"א שם (וחותרם בשל שבת לבד). וכן הוא בסידור.

^{כז} ס"י"ד (יום טוב שחל להיות בשבת אינו מזכיר יום טוב בברכה מעין שבע לפי שאלמלא שבת אין ברכות מעין שבע ביום טוב מפני שברכה זו לא נתקנה בשבת בגלל חובת היום אלא מפני המזיקין (ובליל יום טוב לא היו באים גם כן לבית הכנסת מפני שהיו טרודים במלאכת אוכל נפש)).

וכן הוא לקמן ס"י תריט ס"י (אם חל בשבת אומרם ויכולו אחר תפלת ערבית והש"ץ אומר ברכה אחת מעין שבע וחותרם מקדש השבת ואינו מזכיר יום הכיפורים בברכה זו, מטעם שנתבאר בסי' רס"ח).

וראה מראי מקומות וציונים.

^{כח} תוסי' ברכות יב, ב ד"ה כרע (ובראש השנה ויום הכיפורים שאנו שוחין כל שעה בתפלה, צריך לזוהר שיגביה קודם שיסיים הברכה, רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד, דאמרין לקמן סוף אין עומדין (לד, א) אם בא לשחות תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה, מלמדין אותו שלא ישחה). סמ"ק ס"י יא ע"י טו (ונהגו העולם בראש השנה וביום הכיפורים לשחות אפילו באמצע הברכות של יום, כמו בזכרינו ובמי כמוך ובכך תן פחדך, אך לא ישחה בסוף הברכה כי אם באמצע, אבל בסוף הברכה זוקפין, להודיע שאין כורעין בברכות הללו, אלא שנהגו לשחות באמצעותו משום דרחמי ניהו). **טור ושו"ע** ס"ד (יש נוהגים להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים בכריעה, וצריכין הם לזקוף בסוף הברכות).

^{כט} ב"ח ד"ה אבל (ולאו דוקא בסוף הברכות, דהוא הדין בתחלתן, וכן כתב בסמ"ק בפנים כדעת המדקדקים). ט"ז ס"י קיג ס"ק ג (ותמהני דאמאי לא הקפידו על התחלת שאר הברכה, שאין בהם שחיה, שצריך שיזקוף שם, דלא יהא מוסיף על תקנת חכמים. ואפשר שסמכו הפוסקים עצמם בזה שממילא נבין מזה שגם שם צריך לזקוף. ונקטו בסוף הברכה, כיון דברכה הראשונה שהיא אבות יש שם שחיה בתחלה מצד תקנת חכמים, נמצא כשאומר אתה גבור צריך שיהיה בזקיפה בהתחלה, וכן בשאר התחלת הברכות עד מודים). וכן הוא לעיל שם (צריכים לזקוף בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה).

^ל **ט"ז** ס"ק ב (אין צריך לזקוף עד שיאמר ברוך אתה ה', וכן בשאר ברכות שאין שחיה בסופה). ובסי' קיג ס"ק ג (אין צריך לזקוף עד שיאמר ברוך אתה, וכן בשאר ברכות שאין בהם שחיה בסופן). מ"א ס"ק ג (לזקוף בסוף, פירוש קודם שאמר ברוך).

^{לא} ס"א (ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותו שלא ישחה, שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים כלל לשחות ויבאו להקל על ידי כך באבות ובהודאה), וסוף ס"ב (הנוהגים להתפלל כל התפלה בראש השנה ויום כפור בכריעה, צריכים לזקוף בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה, שלא להוסיף על תקנת חכמים, שלא תקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן).

^{לב} **ט"ז** שם (דבזכרנו צריך לזקוף קודם שיאמר איזו תיבות הסמוכות לברוך אתה, כדי שיוכל לשחות אחר כך כשיאמר ברוך אתה), ובסי' קיג ס"ק ג (צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו קודם שיאמר איזו תיבות הסמוכות לברוך אתה, כדי שיוכל אחר כך לחזור ולשחות כשיאמר ברוך אתה, שלא די בשחיה הראשונה, מפני שצריך לכרוע בברוך כמו שיתבאר. ועוד כדי שיהיה נראה שחזור וכורע משום חיוב, ששחיה ראשונה היתה רשות).

^{לז} סעיף ב (צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו קודם שיאמר איזו תיבות הסמוכות לברוך אתה, כדי שיוכל אחר כך לחזור ולשחות כשיאמר ברוך אתה, שלא די בשחיה הראשונה, מפני שצריך לכרוע בברוך כמו שיתבאר. ועוד כדי שיהיה נראה שחזור וכורע משום חיוב, ששחיה ראשונה היתה רשות).

^{לח} רמב"ם ה"ל תפלה פ"ב הי"ט (יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה ראשונה זכרנו לחיים כו', ובשנייה מי כמוך אב הרחמים וגו', ובהודאה זכור רחמך וכו', ומוסיפין בברכה אחרונה בספר חיים וכו'). תוס' שם יב, ב ד"ה והלכתא (זכרנו ומי

הלכות ר"ה ויוה"כ

ז

שהזכיר את השם שבחתימת הברכה, לא יאמר במקום שנזכר, וגם לא יחזור לראש הברכה, משום איסור ברכה לבטלה¹⁷, כיון דאינון אלא תיקון הגאונים¹⁷:

ז לחיים¹⁷ יאמר בשב"א תחת הלמ"ד¹⁷, ולא יאמר בפת"ח, דלא לשתמע לאחיים, כלומר לא חיים²¹, ובימים האלו שהן ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפלתו²². אבל בשאר ימות השנה אנו אומרים והעמידנו מלכנו לחיים בפת"ח²², ואין אנו חוששין, לפי שאחר כוונת הלב הן הן הדברים²²:

ח ולא יאמר לחיים טובים, רק לחיים, עד שיגיע לכתוב לחיים כו' אז יאמר לחיים טובים, כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט ואחר כך מוסיף והולך²²:

ט בראש השנה²² אומר ותתן לנו את יום הזכרון הזה. ואין צריך להזכיר ראש חודש ולומר ואת יום ראש חודש הזה, דכשאומר יום הזכרון, גם ראש חודש בכלל, שנקרא זכרון²², שנאמר²² וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי

כמוך, וכתוב לחיים, ובספר חיים). רא"ש ברכות סוף פ"א (זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים, שמוסיפין בעשרת ימי התשובה).

והנוסח הוא מי כמוך אב הרחמן; לבד מתפילות המוספים, מנחה שבת ונעילה, שאז הנוסח: אב הרחמים. וראה לקו"ת נשא כג, א. אוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' צה. סדור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות ע' קלה וע' תקסז.

¹⁷ כדלעיל ס"י קיד ס"ז (אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה, יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם במקום שנזכר). ס"י רצד סוף ס"ז (ואם נזכר קודם שהזכיר השם שבסיום ברכת אתה חונן, יתחיל מיד אתה חוננתנו ויגמור משם על הסדר וחוננו מאתך וכו'). וראה קובץ אור ישראל ח"ט ע' ריז.

¹⁸ תרומת הדשן ס"י קמד (כדפסק מהר"ם באשירי דאינו חוזר, הואיל ולא הוזכר נוסח זו בתלמוד. ואפילו בלא עקר רגליו ... זכרנו ואינך דאינם מוזכרים כלל לאומרו, ואינו מטבע חכמי התלמוד, ולכך סבר מהר"ם ואשירי דאינו חוזר בהו למיעבד ברכה לבטלה בשביל חזרתם, מניין לנו לחלק בין עקר ללא עקר). רמ"א ס"ה (אין מחזירין אותו, אפילו לא עקר רגליו עדיין, רק שסיים אותה ברכה).

וכדלעיל ס"י רצד ס"ז (בכל מקום שאין צריך לחזור בשביל ששכח להזכיר הבדלה, אף אם נזכר מיד שהזכיר השם שבסיום ברכת אתה חונן, או מיד שסיים ברכה זו, אף על פי שלא פתח עדיין בברכה שלאחריה, לא יחזור לראש ברכת אתה חונן, אף אם רוצה להחמיר על עצמו, אסור לברך ברכה שאינה צריכה, ואף אם רוצה לומר אתה חוננתנו בלא חתימה, אינו רשאי, משום הפסק בתפלה. וכן הדין בכל מקום שנזכר בתוך התפלה), ושם נסמן (הערות לב-ג).

¹⁹ רא"ש שם (אם תקנת גאונים היא לאמרו, מנא לן דמחזירין אותו, אין זה נקרא משנה מוטבע ברכות, מאחר שלא הוזכר בגמרא). טור ולבוש שם (כיון שאינו אלא תקנת גאונים לאומרם, ולא הוזכרו בתלמוד, אין זה משנה וכו').

¹⁹ בנוסח זכרנו לחיים.

¹⁹ וכן הוא בסידור.

²⁰ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ ס"י קיט (ואומר זכרנו לחיים בשב"א, כי לחיים בפת"ח משמע לא חיים). הובא בטור. לבוש ס"ה (ואומרים לחיים בשב"א תחת הלמ"ד, ולא בפת"ח לחיים, דמשמע לא חיים). מ"א סק"ד (לחיים הלמ"ד בשב"א, ולא בפת"ח, דלא לשתמע לא חיים).

²⁰ וכן הוא לקמן ס"י תקצא סוף ס"י"ב (דבתפלת ימים נוראים יש לנו לפרש בענין שלא יהא שום ספק בבקשתינו, כמו שנתבאר בס"י תקפ"ב עיי"ש).

²⁰ בברכת השכיבו בערבית. מטה משה ס"י תשצו (שהרי בכל יום אנו אומדים והעמידנו מלכנו לחיים, ושומר צאתינו ובואינו לחיים ולשלוש ... אמנם השטן מקטרט בשעת הסכנה ובדיבור קל יסטיין, על כן יזהר כל אדם לדקדק בתפלתו כפי יכולתו וכחו). בי"ח ס"י ד"ה והר"מ (ראה העיקר שלא הקפיד אלא בראש השנה ויום הכפורים שאנו תלויין בדין והשטן מקטרט לומר פיו הכשילו שאומר לחיים בפת"ח דמשמעו לא חיים). ט"ז סק"ב (דבימי הדין חמיר טפי ובהא מיתרצא למה לא זכר כן גבי והעמידנו מלכנו לחיים שאומרים בימות החול וכ"כ מו"ח ז"ל). מ"א סק"ד (ודוקא בראש השנה קפדינן, אבל בכל השנה אומרים השכיבו לחיים בפת"ח תחת הלמ"ד)

ובסידור, גם בהשכיבו הוא בשב"א.

²⁰ ראה מ"א ס"י תרז סק"ה (ואחר כוונת הלב הן הדברים).

²⁰ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ ס"י קיט (ואינו אומר לחיים טובים עד וכתוב לחיים טובים דומה לסוחר כושי מתחלה שואל מעט ואח"כ שואל הרבה לכך מתחיל לחיים ואח"כ לחיים טובים). הובא בטור. לבוש ס"ה (ואין אומר טובים עד לבסוף שאומרים וכתוב לחיים טובים, שכן דרך המבקשים על הפתחים ומתחננים מבני אדם, מבקשים תחלה דבר מועט ואחר כך מוסיפין והולכין). ט"ז סוף ס"ק ב (עוד כתב הטור שאין לומר לחיים טובים עד לבסוף בהודאה, כי צריך לבקש תחלה דבר מועט כו'). מ"א סק"ד (בזכרנו לא יאמר לחיים טובים, רק לחיים, עד וכתוב לחיים טובים כל וכו' (לבוש)).

וכן הוא לקמן ס"י תקפד ס"ג (וצריך לבקש תחלה על המועט ואחר כך מוסיף והולך), ושם נסמן (הערה יב).

²⁰ בתפילה ובקידוש.

²⁰ גמרא עירובין מ, א (מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה, כיון דחלוקין במוספין אמרינן) (בתפלה נמי את יום ראש החדש הזה ואת יום הזכרון הזה, רש"י), או דלמא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן (את יום הזכרון הזה, דרחמנא קרייה זכרון, דכתיב זכרון תרועה [ובראשי חדשים נמי כתיב והיו לכם לזכרון], רש"י) ... א"ר חסדא זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן, וכן אמר רבה זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן). תוס' שם (דבראש השנה כתיב זכרון תרועה, ובראש חדש כתיב בפרשת בהעלותך גבי חצוצרות והיו לכם לזכרון). טור ושו"ע ס"ו (אומר בתפלה ותתן לנו את יום הזכרון הזה, ואינו מזכיר ראש חודש). לבוש ס"ו (ואינו צריך

הלכות ר"ה ויוה"כ

ח

חדשיכם וגוי' [והיו לכם לזכרון]^{מח}.

אם חל בחול^{מט}, אומרים בתפלה ובקידוש¹ יום תרועה מקרא קודש, ואם חל בשבת אומרים זכרון תרועה:

י בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון^{כא}.

וכן אין אומרים והשיאנו את ברכת מועדיך כו', לפי שדבר זה לא נאמר אלא בשלש רגלים, שנאמר שלש פעמים בשנה וגוי' כברכת ה' אלהיך וגוי'^{כב}.

ובמוסף אין אומרים ואין אנו יכולים לעלות ולראות לפניך, אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו, לפי שמצות ראייה אינה אלא בשלש רגלים^{כג}:

להזכיר ראש חודש לומר ואת יום ראש חודש הזה, שגם הוא בכלל יום הזכרון). מ"א ס"ק ה (דכשאומרים יום הזכרון קאי נמי אראש חדש, דקרי זכרון). וכן הוא בסידור.

ונתבאר לקמן סי' תקצא ס"ו (ולמה אין נוהגין להזכיר ראש חודש בפירוש בראש השנה, כדי שלא יאמרו יום שני של ראש חדש עיקר כמו בשאר ראש חודש, וימנו ממנו המועדות, דכיון שיזכירו ראש חודש גם ביום שני מטעם שנתבאר יאמרו שראש חודש שני ימים. ועוד לערבב השטן, שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי (ולא יבא לקטרג)).

^{מב} בהעלותך י, י.

^{מג} בדפוס ראשון "ונזכרתם", והוא האמור שם י, ט "ונזכרתם לפני ה' אלהיכם". וכן הוא ברא"ש ר"ה פ"ד סי' יד (דכתיב ובראשי חדשיכם, ונזכרתם לפני ה' אלהיכם). לבוש שם (דכתיב ובוים שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגוי', ונזכרתם לפני יי' וגוי'). אבל במלבושי יום טוב שם, ובאליה זוטא ס"ק ז, כתבו שהוא טעות סופר, וצריך להיות "והיו לכם לזכרון" (כברש"י ותוסי' שם). וכן תוקן בשו"ע דפוס תרס"ה ואילך.

^{מד} מסכת סופרים פ"ט ה"ח (אם חל ראש השנה להיות בשבת, אינו אומר יום תרועה, אלא זכרון תרועה, לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה). רא"ש שם (רבינו שמואל בר רבי חפני כתב, שמנהג בשתי ישיבות, שאם חל ראש השנה בשבת, אומרים ... זכרון תרועה מקרא קודש. ואם חל להיות בחול, אומרים יום תרועה מקרא קודש). **טור ושו"ע** ס"ז (אם חל בחול, אומר יום תרועה מקרא קודש, ואם חל בשבת, אומר זכרון תרועה).

וכן הוא לקמן ס"טו (יום תרועה מקרא קודש, ובשבת, זכרון תרועה מקרא קודש).

*

ואף שבגמרא שוללים סברה זו, לומר שזכרון תרועה קאי על שבת דוקא, כדאמרין בר"ה כט, ב (כתוב אחד אומר שבתו זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם, לא קשיא כאן ביום טוב שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול. אמר רבא אי מדאורייתא היא, במקדש היכי תקעין ... אלא אמר רבא מדאורייתא מישראל שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים).

מכל מקום רמזו לאיסור תקיעת שופר בשבת, בהזכרה זו של "זכרון תרועה".

¹ תרומת הדשן סי' קמה (מצאתי בגיליון אחד במיימון לא ידענא מאן דהו כתב, דודאי בקידוש יש לומר זכרון תרועה, משום דבלילה מקדשים ולילה לאו זמן תרועה הוא, כמו שבת ... אבל מכל מקום בהגה"ה במיימוני כתב בהדיא אפילו על הקידוש, יום תרועה בחול). ב"י ד"ה ומ"ש שאם חל (וכתוב בתרומת הדשן (שו"ת סי' קמה) שנראה לו שיש לומר בקידוש ובתפלת ערבית זכרון תרועה, אפילו כשחל להיות בחול, משום דלילה לאו זמן תרועה היא [ע"כ]. אבל העולם לא נהגו כן, והטעם משום דלא דמי לשבת, דהכא ההוא יומא זמן תרועה הוא למחר). מ"א ס"ק יו (יום תרועה, אפילו בקידוש בלילה (ב"י)).

^{כא} **רא"ש** ר"ה פ"ד סי' יד (ורב האי כתב, אין מנהג לומר חגים וזמנים לששון, וכן המנהג פשוט בזמן הזה בכל המקומות). טור ושו"ע ס"ח (אינו אומר מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון). ב"ח סוף הסי' (דלשון זה משמעו שנתנית ראש השנה ויום הכפורים היא לשמחה ולששון כשאר חגים ומועדים וזמנים, וזה ודאי אינו, אלא לדון לברואי עולם ניתנו ולשוב בתשובה).

וראה גם לעיל סי' קפח ריש סי"א (ובראש השנה ... אינו אומר לששון ולשמחה). סי' תקכט ס"ו (ויש בחול המועד מה שאין בראש השנה, והוא שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב). לקמן סי' תקצט ס"א (וראש השנה אינו לא חג ולא רגל).

ולכן הובא לקמן סי' תקצז ס"א (יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה ובשבת תשובה כמו בכל עשרת ימי תשובה).

וראה מראי מקומות וציונים.

^{כב} רא"ש שם (והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים ... גאון רבינו יצחק הלוי ז"ל הנהיג בגרמיי"ש שלא לומר, לפי שברכת מועדים לא שייך אלא בשלש רגלים, דכתיב (ראה, טז, טז-יז) שלש פעמים בשנה יראה, וסמ"ך ליה איש כמתנת ידו כברכת ה' וגוי'. וכן כתב רבינו שלתיאל, דברכת מועדיך זהו קרבן חגיגה דכתיב ביה כברכת ה' אלהיך, וזה אינו כי אם שלש פעמים בשנה ... ובאשכנז ובצפת נוהגין שלא לומר והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים). טור ושו"ע שם (וכן אינו אומר והשיאנו). לבוש ס"ח (דברכת מועדיך לא שייך אלא בשלש רגלים, דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וסמ"ך ליה איש כמתנת ידו כברכת יי' אלהיך, ועוד דברכת מועדיך זה קרבן חגיגה דכתיב כברכת יי' אלהיך, וזה אינו כי אם שלש פעמים בשנה).

^{כג} רא"ש שם (ומטעם זה אין לומר ואין אנו יכולין לעלות ולהראות לפניך, אלא יש לומר אין אנו יכולין לעשות חובותינו לפניך). טור ושו"ע שם (ובתפלת מוסף אינו אומר ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך, אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו לפניך). לבוש שם (וכן אין אומרים מפני חטאינו גלינו מארצנו וכו', ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך וכו', דמשמע אם לא גלינו היינו עולין, וזה אינו, שלא היו עולין לרגל בראש השנה ויום כיפור, אלא אומרים ואין אנו יכולין לעשות חובותינו לפניך). וכן הוא בסידור.

יא בחתימת הברכה אומרים ודברך אמת וכו',⁷¹ בין בתפלה בין בהפטרה בין בקידוש⁷². ולא יאמר ודברך מלכנו, אלא ודברך אמת⁷³:

יב שהשלטן⁷⁴, בקמ"ץ תחת השי"ן שניה, שפירושו הממשלה. ולא יאמר בחירי"ק שפירושו אדם השליט⁷⁵:

יג והרשעה⁷⁶, בחירי"ק תחת (השי"ן) [הרי"ש]⁷⁷:

יד אין אומרים ואז צדיקים, אלא ובכן צדיקים⁷⁸:

טו אין אומרים באהבה מקרא קודש⁷⁹, אלא יום תרועה מקרא קודש, ובשבת, זכרון תרועה⁸⁰ מקרא קודש⁸¹:

טז בכל הקדישים מראש השנה עד יום הכיפורים אומרים לעילא לעילא מכל ברכתא⁸²:

יז ונוהגין שכל אחד ואחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב⁸³. ואין לומר דבר זה ביום שני של ראש השנה⁸⁴ אחר

⁷¹ טור (ואומר ... ודברך מלכנו אמת וקיים לעד בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון).

וכן הוא ביום הכיפורים, כדלקמן סי' תרכ"א (יאמר ודברך אמת).

⁷² כל בו סי' סד (ודברך אמת וקיים לעד. וכן אומר בקדוש היום. וכתב ה"ר נתן וז"ל, לפי שזהו תפלה, לא היה ה"ר אומר לא בברכות של הפטרה ולא בקדוש). ב"י ד"ה ודברך (וכתב עוד הכל בו, שהר"מ לא היה אומר ודברך אמת וקיים לעד לא בברכות הפטרה ולא בקידוש, עד כאן. והעולם לא נהגו כן). מ"א סק"ז (ודברך אמת, בין בהפטרה בין בקידוש (ב"י)).

משא"כ בברכת המזון (כששכח לומר "יעלה ויבוא"), כדלעיל סי' קפ"ח סי"א (ולא יאמר ודברך אמת וקיים לעד קודם החתימה, כמו שאומר בהפטרה ובקידוש. שהרי ברכה זו אינה חובה משום קדושת היום, אלא במקום הזכרה בעלמא שביעלה ויבא).

⁷³ מנהגים (טירנא) ר"ה ע' צב (אין לומר מלכנו, אחר ודברך, אלא יש לומר ודברך אמת וקיים לעד וכו'). דרכי משה סי' ק"ז (כתוב במנהגים, ואין לומר ודברך מלכנו אמת וכו', אלא ודברך אמת). רמ"א ס"ח (וחותמין ודברך אמת). מ"א סק"ד (ודברך אמת, ואין לומר מלכנו).

ובסידור הנוסח בין בתפלה בין בהפטרה בין בקידוש: ודברך מלכנו אמת. וכדעת הפר"ח ס"ה (ואין אנו נוהגין כן). וראה שער הכולל פמ"ב אות יא.

⁷⁴ בנוסח ובכן תן פחדך.

⁷⁵ מנהגים (טירנא) ר"ה ע' צב (יש לפרש שהשלטן [בחטף קמץ], כי שהשלטון [בחיריק] משמע אדם שילטון). לבוש ס"ה (ויאמר שהשלטון, בחטף קמ"ץ תחת השי"ן השנייה, שפירושו הממשלה, ולא יאמר בחירי"ק שהשלטון, שאז פירושו שם התואר, כאילו אמר שהמושל לפניך, ואין זה כוונת האומר). ט"ז סוף סק"ב (ואומרים שהשלטן בקמ"ץ תחת השי"ן, דפירוש הממשלה, ולא בחירי"ק, דהוה משמע האדם השליט). מ"א סק"ד (שהשלטון, בקמץ תחת השי"ן שני). וכן הוא בסידור.

וראה יגדיל תורה (נ"י). א' ע' נד.

⁷⁶ בנוסח ובכן צדיקים.

⁷⁷ ט"ז שם (והרשעה צריך לומר בחירי"ק תחת השי"ן). וכן הוא בסידור.

⁷⁸ מ"א סק"ו (אין לומר ואז צדיקים יראו, אלא ובכן (זוהר בראשית ע' צ"ב ובמדבר ע' רל"א)), והוא בזהר שלנו ח"ב נב, א (תלת ובכן ובכן ובכן לקבלי הני תלת), וזח"ג ר"ט, ב (ובכן צדיקים יראו וישמחו). וכן הוא בסידור.

ואף שבנוסח שלנו הוא ד' פעמים "ובכן". ראה המצויין בסדור רבינו הזקן ע' תקטו.

⁷⁹ בתפלה ובקידוש בשבת בראש השנה.

⁸⁰ כדלעיל סוף סי' ט.

⁸¹ והיינו שאף שאומרים אותו ביום טוב שחל בשבת, כדלעיל סי' תפ"ז סי"ו (כשחל בשבת נוהגין במדינות אלו לומר שני פעמים באהבה, דהיינו ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה כו', באהבה מקרא קודש כו'), ושם נסמן (הערה נד).

מכל מקום אין אומרים כן בראש ויום הכיפורים, כמבואר כאן לענין ראש השנה, ולקמן סי' תרי"ב לענין יום הכיפורים (אין אומרים באהבה מקרא קודש אפילו כשחל בשבת, אבל באהבה הראשון אומרים אפילו בחול).

לבוש ס"ז (ואין נוהגין לומר זכרון תרועה באהבה מקרא קודש, כמו בשאר מועדים). מ"א סק"ד (ואין לומר באהבה מקרא קודש, רק יום תרועה מקרא קודש).

אמנם בסדור הנוסח, גם בראש השנה ויום הכיפורים שחלים בשבת אומרים "באהבה מקרא קודש". וראה אוצר מנהגי חב"ד, תשרי ע' סה.

לתוכן אמירת "באהבה מקרא קודש" ביום טוב שחל בשבת, ראה אגרות קודש ח"ב אגרות רכ"ט; שפג.

⁸² לבוש ס"ח (ונראה לי שיש לו לכפול לעילא, כמו שכופלין אותו בכל שאר תפלות של ראש השנה ויום כיפור). מ"א סק"ד (וכופלין לעילא בכל הקדישים שאומרים).

אבל בספר המנהגים - חב"ד ע' 56 (אין כופלין "לעילא" בקדיש דעשיית, לבד בנעלה שכופלין). והנוסח במחזורים שלנו בנעילה "לעילא ולעילא".

וראה שער הכולל פ"ד אות ט. אוצר מנהגי חב"ד (תשרי ע' רלז).

⁸³ טור סוף הסימן (נוהגין באשכנז כל אחד מבקש לחבירו ואומר לו תכתב בשנת טובה). רמ"א ס"ט (ונוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב).

ובסידור (נוהגין בליל הראשון של ראש השנה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם).

ובספר המנהגים חב"ד ע' 56 (אמירת לשנה טובה – בלשון יחיד דוקא "תכתב ותחתם").

הלכות ר"ה ויוה"כ

חצות היום^{טו}, לפי שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה:

וראה התוועדות תנש"א ח"א ע' 66 הערה 76. אוצר מנהגי חב"ד (תשרי ע' סט). סדור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות (ע' תקיח).

^{טו} ט"ז סק"ד (יש לאומרו גם בליל ב' דראש השנה).

^{טז} מ"א סק"ח (ואם כן יכולים לאומרו עד אחר חצות).

תקפג דברים שנוהגים לאכול בראש השנה

ובו [ח] סעיפים

א יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה כרת"ל^א, סילקא^ב, דהיינו תרדין^ג, תמרי, קרא^ד, רוביא, דהיינו תלתן, והוא הדין מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבוי יאכלו כל אנשי מדינה ומדינה כלשונם^ה.

וכשאוכל רוביא וכיוצא בו^ו יאמר יהי רצון מלפניך שירבו זכיותינו, וכשיאכל כרתי יאמר יהי רצון מלפניך שיכרתו שונאינו, וכשיאכל סילקא יאמר יהי רצון מלפניך שיסתלקו אויבינו, וכשיאכל תמרי יאמר יהי רצון מלפניך שיתמו שונאינו, וכשיאכל קרא יאמר יהי רצון מלפניך שיקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו^ז.

ויש נוהגים^ח לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה.

ויברך על התפוח, ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח^ט:

^א כרישה.

^ב גמרא כריתות ו, רע"א (אמר אביי, השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא (דלעת, רש"י) ורוביא (תלתן, רש"י) כרתי סילקא ותמרי). הוריות יב, א. טור ושו"ע ס"א (יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא, דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא).

^ג רש"י שבת עג, ב ד"ה דקניב סילקא (חותך תרדין).

^ד דלעת.

^ה מ"א ריש הסימן (נראה לי דהוא הדין מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבים יאכל, כל מדינה ומדינה כלשונה).

^ו מה שנקרא לשון ריבוי בשאר הלשונות.

^ז ר"ן סוף ר"ה יב, ב ד"ה גרסינן (וכתבו הגאונים ז"ל, שכך היה מנהגו של רבינו האי גאון ז"ל, שמביאין לפניו סל שבו מינין הללו, ופושט ידו ונוטל דלעת ואומר, קרא יקרע גזר דיננו, רוביא ירבו זכיותינו, כרתי יכרתו שונאינו, סילקא יסתלקו חטאתינו, תמרי יתמו עונותינו או יתמו אויבינו). כל בו ר"ה כט, א (ונהגו ליקח כל אחד בידו ואומר קרא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכיותנו ויקרע רוע גזר דיננו, רוביא יהי רצון מלפניך וכו' שירבו זכיותינו, כרתי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיכרתו שונאינו וכל מבקשי רעתנו, סלקא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכו' שיסתלקו עונותינו ויסתלקו שונאינו וכל מבקשי רעתנו, תמרי יהי רצון מלפניך וכו' שיתמו שונאינו עם כל חטאתינו). **טור ושו"ע** שם (וכשיאכל רוביא יאמר יהי רצון שירבו זכיותינו, כרתי יכרתו שונאינו, סלקא יסתלקו אויבינו, תמרי יתמו שונאינו, קרא יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו).

וראה פעמי יעקב מא ע' קטו.

^ח **טור** (באשכנז שרגילין לאכול בתחלת הסעודה תפוח מתוק בדבש, לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה). **רמ"א** ס"א (ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגין).

וכן הוא בפסקי הסדור (בראש השנה בלילה ראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש בתחלת הסעודה).

והטעם שבחרו בתפוח נתבאר במהרי"ל ה' ראש השנה ס"ז ע' רעז (מאי טעמא למיכל תפוח, הא איכא כמה מיני מתוקים טפי. ויש ליתן טעם דרומז לשדה של תפוחים הידוע למקובלים, ויאמר ראה ריח בני כריח שדה (בראשית כז, כז)). הובא בד"מ ס"ק ג, וט"ז ס"ק ב. והיינו כדאמרין בתענית כט, ב (ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כריח שדה של תפוחים), ובזח"א רכד, ב (ועל דא כתיב ראה ריח בני כריח שדה, דא הוא חקל דתפוחין קדישין). ונתבאר בתורה אור וישב כח, א (בחנית חקל תפוחין, שהיא מלכות דאצילות). אגרות קודש ח"ג אגרת תקד (טעם לקיחת תפוח דוקא כתב מהרי"ל – הובא בד"מ – לרמז על חקל תפוחין קדישין. ולכאורה הול"ל דמרמז לזח"ג (קלג, ב) דכתב דמיני – תפוחין דלעילא – חי. ומזח"ג עד, א. ובשני המקומות מדבר בתפוחים ולא באתרוגים (תוד"ה פריו שבת פח, סע"א) כי משבחו בטעם מתוק ובג' גוונים. – ואולי עדיפא למהרי"ל רמז הנ"ל, כי בראש השנה הוא בנין המלכות, שהיא חקל תפוחין קדישין, משא"כ תפוח שהוא מחולק משאר פירות דשייך לז"א דוקא ולא למלכות (זח"ב טו, ב). וראה גם כן טעם אכילת תפוח דוקא מרבנו הצמח צדק בפלח הרמון ח"א סא, ד).

גם בחרוסת שליל הסדר, נתבאר לעיל ס"י תעג סל"ב (ויש לעשות חרוסת ... ותפוחים, זכר לתחת התפוח עוררתיך שהיו יולדות שם בנייהם בלא עצב), ושם (הערה רפה). אלא שטעם זה אינו שייך בראש השנה, רק הטעם האמור לעיל.

^ט מהרי"ל שם (ומהרי"ל סג"ל היה מברך בורא פרי העץ על התפוח ולא יותר, ואמר איכא דעות אם הדבש עיקר או התפוח, והסכים בדעתו שהתפוח הוא עיקר, משום שבכל מקום שהזכירו רבותינו טיבול זה תפשו בלשונם "נוטלים התפוח וטובלים בדבש", ולא מישתמיט שום אחד מהן לומר אוכלים דבש עם תפוח, משמע שהתפוח הוא עיקר ... על כן לא צריך כי אם בורא פרי העץ על התפוח, ולא שהכל נהיה בדברו דדבש). הובא במ"א ס"ק א (ויברך על התפוח, שהתפוח עיקר, שכתוב בכ"מ נוטלין התפוח וטובלין בדבש, ולא כתב אוכלים דבש עם התפוח, משמע שהתפוח עיקר דוגמא דטיבול מרור).

ב ויש אוכלים דגים לפרות ולרבות כדגים, ואין מבשלים בחומץ⁷ :

ג כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה⁸, כגון תפוחים ותמרים⁹, יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה¹⁰ :

ד ויש נוהגים לטבל פרוסת המוציא בדבש¹¹.

יש אוכלין רמונים, ואומרים נרבה זכיות כרמון¹².

ונוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמינה, וכן כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים¹³ :

וראה שעורי הלכה למעשה ח"א ע' קיז-ח, דהיינו דוקא כאן שעיקר הכוונה היא לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש, והדבש אינו בא אלא למתק את התפוח. משא"כ אם כוונתו על שניהם יחד, אין הדבש וכיו"ב בטלים למאכל הרוב.

ואם אוכל בסוף הסעודה פירות לקינוח סעודה (קאמפאט), אינו צריך לברך עליהם, שכבר נפטרו בברכת בורא פרי העץ שעל התפוח שבתחלת הסעודה. משא"כ בברכה על פרי חדש שבלייל שני של ראש השנה. ונתבאר בשיעורי הלכה למעשה ח"א ע' ת-תא.

⁷ אבודרהם סדר תפלת ר"ה (ויש נוהגין לאכול ... דגים לפרות ולרבות כדגים, ואין מבשלים בחומץ). מ"א ריש הסימן (יאכל דגים לפרות ולרבות כדגים, ואין מבשלין בחומץ (הרד"א)).

⁸ שבוז יש הפרש בין אכילת התפוח בלייל ראשון, לבין אכילת פרי חדש בלייל שני, כמבואר באגרות קודש ח"ג אגרת תקמד (אכילת התפוח בלייל א' דר"ה – הוא בתחלת הסעודה, אחרי אכילת המוציא, ואכילת הפרי החדש בלייל ב' קודם נט"י לסעודה ... והחילוק פשוט: אכילת התפוח (וגם לולא הטבול בדבש) כיון שאין נפ"מ, טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר, אכילת הפרי חדש קודם נט"י - כדי לסמוכה לברכת שהחינו דקאי עליו).

⁹ שאינן עשויין ללפת בהן את הפת, ולכן צריך לברך עליהם בתוך הסעודה, כדלעיל ס"י קעז ס"א-ב (דברים הבאים מחמת הסעודה ... כגון בשר ודגים וירקות ... אין צריך ברכה לפניהם, אפילו אוכלם בלא פת, שברכת המוציא פוטרם ... ואם הם דברים הבאים שלא מחמת סעודה ... כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם ... אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם).

¹⁰ מ"א סק"ב (משמע שאוכל תחלה ואחר כך אומר, שלא להפסיק, וכמ"ש ס"י קס"ז ס"ז. ובמעגלי צדק כתב שאומר תחלה ואחר כך אוכל. וצריך לומר דסבירא ליה דלא חשיב הפסק. וכיוצא בזה כתב הב"ח בס"י תר"ה בשם התשב"ץ לומר זה חליפתי כו' בין ברכה לשחיטה, דזה מקרי צורך שחיטה. וכן בסוכה מברכין בין ברכה להמוציא. ומכל מקום נראה לי דלכתחלה יש לאכול קודם האמירה, דאין זה צורך כל כך, ועוד דגם לצורך אין להפסיק לכתחלה, כמ"ש בהג"ה).

ובסידור (בראש השנה בלילה ראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש בתחילת הסעודה, וצריך לברך בתחילה ברוך אתה כו' בורא פרי העץ, ואחר כך יאמר יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה). וכן הוא בהיום יום לא' תשרי (יהי רצון שעל התפוח – אחר הברכה וקודם האכילה). ונתבאר באגרות קודש ח"ג אגרת תקד.

¹¹ מ"א סק"א (ויש נוהגין לטבל פרוסת המוציא בדבש).. וכן הוא מנהג חב"ד.

ונוהגין כן עד לאחר הושענה רבה, כמבואר בס' מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' תנד (להבין ענין אכילת הדבש עם המוציא מראש השנה עד אחר הושענא רבה). וראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' עה-עו.

¹² אבודרהם שם (ומוסיפין עוד רמון, ואומרים עליו נרבה זכיות כרמון). מ"א ס"א (ויש אוכלים רמונים, ואומרים נרבה זכיות כרמון).

ובספר המנהגים - חב"ד ע' 56 (אוכלים רמון ... אבל אין אומרים יהי רצון, כי אם על התפוח).

וכיון שהרמון הוא משבעת המינים, הי' לכאורה מקום לאכול לפני התפוח. אמנם מסופר באוצר מנהגי חב"ד ע' פא (בלילה הראשון דראש השנה (דשנת תש"ל) ביקש הרבי שיגישו רימונים לשולחן, המתין עד שהביאום, ורק אז בירך על התפוח ואכלו).

והטעם הוא כמבואר בסדר ברכת הנהנין (פ"ט ה"ח): "ואם יש ביניהם מז' המינים ... עליו הוא מברך ופטר את האחרים ... ואם האחרים חביבים עליו יותר מברך על איזה שירצה". וגם כאן אכילת התפוח בדבש הוא העיקר והחביב.

ואף שבדרך כלל חייבים לברך על הרמון ברכת שהחינו, שעדיין לא אכלו אותו עד ראש השנה, מסופר על כך באוצר מנהגי חב"ד שם (בלילה הראשון דר"ה שנת תשכ"ד, לא בירך כ"ק אדמו"ר ז"יע ברכת "שהחינו" על הרמון, והסביר כי ב"שהחינו" שבקידוש כיוון לפטור את הרמון).

והיינו שברכת שהחינו שבקידוש וברכת הנרות מועלת על הרמון – אף שעבר ביניהם קצת זמן, ואף שבינתיים נטל ידיו לסעודה ובירך ואכל מהפת, ואף שגם בירך ואכל בינתיים על התפוח. וכמבואר בסדר ברכת הנהנין פ"א ס"ב (הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה, או אפילו שני פעמים בשנה, ונהנה בראייתו, מברך שהחינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן, ואם אינו נהנה בראייתו אינו מברך עד שעת אכילה. והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה, כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראייתו למי שלא נהנה. ויברך תחלה שהחינו ואחר כך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, והמברך בשעת ראייה לא הפסיד אם נהנה בראייתו). הרי שיכול לברך שהחינו על ראיית הפרי, מיד בעת הקידוש, אף אם אינו אוכל הפרי עד אחרי נטילת ידים ותחלת הסעודה.

והרי כן נוהגות הנשים, שבעת שמברכות שהחינו על הנרות מונח הפרי החדש על השלחן, אף שאינן אוכלות אותו עד אחרי תפלת ערבית וקידוש.

¹³ נחמיה ח, י. מרדכי יומא רמז תשכג (כתוב בתשובת הגאונים ... שאנו אוכלין טיסיני ובשר שומן ושותין דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הבאה עלינו מתוקה ושמינה, וכתוב כן בספר עזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים), והיינו ככתוב בעזרא שם לענין ראש השנה. מ"א ס"א (ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה).

וראה לקמן ס"י תקצז ס"א (ומצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה).

הלכות ר"ה ויוה"כ

יב

ה יש לאכול ראש איל, זכר לאילו של יצחק¹⁷. ואם אין ראש איל, יאכל ראש כבש¹⁸. ואם אין ראש כבש, יאכל ראש אחר, לומר נהיה לראש ולא לזנב¹⁹:

ו יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים ולוזים (פירוש אגוזים קטנים), מפני שהם מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה²⁰:

ז ונוהגים לילך אל הנהר שיש בו דגים חיים, לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים, ואומרים שם פסוק ישוב ירחמנו וגוי' ותשליך וגוי'²¹. וטוב שיהיה מחוץ לעיר. ויש לילך ביום ראשון של ראש השנה אחר מנחה קודם שקיעת החמה²², ולומר פסוק מי אל כמוך וגוי'²³:

ח ונוהגין שלא לישן ביום ראש השנה, כדי שלא יישן מזלו²⁴. והיושב ובטל, הרי זה כישן²⁵. ויש נוהגים לישן אחר חצות היום²⁶:

¹⁷ תשב"ץ סי' קיח (מהר"ם ז"ל היה רגיל לאכול בליל ראשון של ראש השנה ראש של איל, זכר לאילו של יצחק). טור (והר"ם מרוטנבורג היה רגיל לאכול ראש איל, זכר לאילו של יצחק). שו"ע סי"ב (וזכר לאילו של יצחק).

וכעין זה לקמן סי' תקפו סי"ב (ומצוה מן המובחר לתקוע בשופר של איל, כדי שיזכור לנו עקידת יצחק).

¹⁸ מרדכי שם (כתוב בתשובת הגאונים ... שאנו רגילים ליקח ראשי כבשים בראש השנה). **טור ושו"ע** סי"ב (אוכלים ראש כבש לומר, נהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק).

¹⁹ מ"א סק"ג (ואם אין ראש כבש, יש לאכול ראש אחר, משום טעם הראשון).

ובהיום יום לא' תשרי (אוכלים ראש איל, אבל אין אומרים יהי רצון כי אם על התפוח)

²⁰ מהרי"ל ה' שופר ע' רפז (כל דבר המביא לידי כיחה וניעה אסור לאכול בראש השנה, ומטעם זה יש נזהרין מלאכול אגוזים בראש השנה קודם התקיעה, משום דמרבין ליחות). **רמ"א** סי"ב (יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה). מ"א ס"ד (שמעתי שהגדולים קרוים אגוזים והקטנים קרוים לוזים).

הזהירות מלרוק בעת התקיעות, נזכרת גם לקמן סי' תקצב ס"ח (ובשעת התקיעות עצמן, בין תקיעות מיושב בין תקיעות מעומד, אסור לרוק, לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה עד סופה).

²¹ מיכה ז, יט.

²² מנהגים (טירנא) ר"ה ע' ק (ורגילין לילך על הנהר ולומר תשוב תרחמינו וגוי', ורואים דגים חיים). מהרי"ל ה' ר"ה ע' רעז (אמר מהר"י סג"ל, מה שנוהגין לילך בראש השנה אחר סעודה אצל ימים ונהרות להשליך במצולות ים כל חטאותינו ... ומהר"י סג"ל נהג גם כן להלך אצל הנהרות). ד"מ ס"ק ב (וכן הוא במנהגים, אלא שהוסיף שרואין דגים חיים, ואפשר שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע, ונפרה ונרבה כדגים). **רמ"א** שם (והולכין אל הנהר לומר פסוק ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וגומר). מטה משה סי' תתכ (נוהגין לילך אצל ימים ונהרות ... ואגב זה רואין דגים חיים). פרי עץ חיים שער השופר פ"ה (נכון לילך ביום א' דראש השנה קודם שקיעת החמה אל מעיין ובאר של מים חיים, וטוב אם יהיה חוץ לעיר, ולומר שם (י"ג מדות) י"ג מכילין דרחמי של מיכה המורשת מי אל כמוך וכו' ... טוב לאומרו על שפת הים או באר מים חיים או מעיין נובע כני"ל, וינער שולי הבגדים כשאומרים ותשליך במצולות ים וכו'). **מ"א** סק"ה (הנהר, שיש בו דגים חיים (מנהגים ומט"מ), עסי תצ"ז סי"ב. אבל בכתבים כתוב נהר או באר, וטוב אם הם מחוץ לעיר. ויש לילך ביום ראשון אחר מנחה קודם שקיעת החמה).

וכן הוא בסידור (אחר מנחה יום א' דראש השנה, קודם שקיעת החמה, טוב לילך מחוץ לעיר אל באר המים או מעין).

ואם חל בשבת הולכים ביום ב', ראה רשימות חוברת ד' ע' 9. אוצר מנהגי חב"ד ע' קמו. סדור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות ע' תקלז.

²³ מיכה שם יח. **מ"א** שם (בכתבים כתוב ... ולומר פסוק מי אל כמוך וגוי'). וכן הוא בסידור (ויאמר י"ג מדות שבפסוקים מי אל כמוך...).

²⁴ דרכי משה ס"ק ב (בירושלמי דראש השנה איתא האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. ולכן נזהרים שלא לישן בראש השנה). **רמ"א** סי"ב (נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה, ומנהג נכון הוא). ט"ז ס"ק ג (דאיתא בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה).

ובאגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"ד אגרת תתקמג (בשני ימים אלו צריכים להזהר מדיבורי חול עד קצה האחרון למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנויי לאמר תהלים).

²⁵ **מ"א** סק"ו (והיושב בטל כישן דמי).

²⁶ פרי עץ חיים שער השופר פ"ה (בענין השינה ... שמעתי ממורי זלה"ה שאין זה אלא עד חצי היום, כי אחר כך כבר נתעורר על ידי המוסף והתקיעות. ואני ראיתי שהוא היה ישן אחר חצי היום). מ"א שם (האר"י אמר שאחר חצות מותר לישן, שכבר נתעורר המלאך על ידי התפלות והתקיעות).

תקפז סדר קריאת התורה בראש השנה

ובו ט' סעיפים

הלל וידוי ופיוטים

א אין^א אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים, לפי שהקב"ה יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

פתוחים לפניו, ואיך יאמרו שירה². ואותם האומרים תהלים בכל יום ואירע להם בראש השנה ויום הכיפורים אמירת הלל, מותרים לומר כדרכן, כיון שאין אומרים אותן דרך שירה, רק דרך תחינה ובקשה³:

ב ונוהגים לומר אבינו מלכנו על הסדר⁷. ויש שמדלגין בראש השנה אבינו מלכנו חטאנו לפניך, לפי שאין אומרים ויודוי בראש השנה⁷, שלא ליתן פתחון פה למקטרג⁷. אבל לומר פסוקים שיש בהן הזכרת חטא, אין קפידא, כיון שאינו דרך וידוי⁷. ואפילו וידוי ממש אין למנוע בשעת התקיעות שהשטן הוא מעורבב, ונכון הדבר להתוודות בלחש בין התקיעות⁷, בשעה שהציבור אומרים יהי רצון מלפניך וכו'⁸:

ג צריך לומר סלח ומחל, מחה והעבר חטאתינו ופשעינו, כי מחילה גדולה מסליחה, ופשע גדול מחטאת⁸, וצריך לבקש תחלה על המועט ואחר כך מוסיף והולך²:

ד צריך לומר רוע גזר בנשימה אחת, דהיינו שיקרע הוא יתברך הרוע שבגזרה, ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים³:

ה אין אומרים אבינו מלכנו בשבת, מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת⁷. ואפילו בערב שבת במנחה אין אומרים

(א) הלל וידוי ופיוטים (ס"א-ו).

(ב) קריאת התורה התפלה (ס"ז-ט).

² ערכין י, ב (אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכיפורים. אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפניך). ר"ה לב, ב. טור ושו"ע ס"א (אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים). ט"ז ס"ק א (לפי שספרי החיים והמתים פתוחים ואיך יאמר שירה).

³ מ"א סק"א (צריך עיון קצת האומרים תילים בכל יום ומתרמי להם הלל ביום ראש השנה היאך אומרים אותו. ונראה לי כיון שאין אומרים אותו דרך שירה, רק דרך תחנה ובקשה, שרי).

⁴ כלבו ס"י סד כח, ד (ואחר תפלת שחרית ומנחה אומר אבינו מלכנו חטאנו לפניך). ד"מ ס"ק א, על מ"ש הבי"ש שאין אומרים הודאת חטא (ואין המנהג כדבריו). רמ"א ס"א (ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר).

⁵ ב"י ד"ה נוהגין (ונראה לי דשאר בקשות שאומרים באבינו מלכנו אומרים בראש השנה, אבל חטאנו לפניך וכן כיוצא בו דבר שיש בו הודאת חטא, אין אומרים, מהטעם שאין אומרים וידוי בראש השנה). מ"א סק"ב (כתב הרב"י ... שלא לומר אבינו מלכנו חטאנו לפניך, שאין אומרים וידוי בראש השנה).

⁶ וכן הוא בסידור (אין לומר בראש השנה אבינו מלכנו חטאנו לפניך, כגון אבינו מלכנו חטאנו לפניך, או סלח ומחול וכו' וכיוצא בזה). וראה סדר רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערה ע' תקיט.

⁷ תולעת יעקב סוד תפלת מוסף בר"ה ד"ה שנינו בפרק בתרא (קבלו אנשי האמת שלא נזכיר ביום זה בתפלתנו שום חטא ועון ואשמה ורשע מכל מה שחטאנו לפניו, שלא יתן פתחון פה לשטן). הובא בשלי"ה מסכת ר"ה עמוד הדין (ריד, א) ד"ה להיות.

⁸ כנסת הגדולה ס"י רלו הגב"י (אבל בדבר שאין בו וידוי, אעפ"י שמזכירין חטא ועון, אין קפידא). מ"א שם (אבל לומר פסוקים שיש בהן הזכרת חטא, אין קפידא, כיון שאינו דרך וידוי (כ"ה סירל"י[ז])).

⁹ פרי עץ חיים שער השופר פ"ה (בענין הוידוי של ראש השנה הנזכר בזהר פנחס ח"ג דרל"א, דבעי בר נש לפרש חטאוי, ובמקום אחר אמר להיפך, היה אומר מורי ז"ל, ונהג להתוודות בין שפתיו של ישמעו דבריו ... ואפילו בלחש לא היה מתיר אלא בעת תקיעת שופר דמיושב). הובא בשלי"ה שם (ריד, ב) ד"ה אח"כ. מ"א שם (ובשלי"ה כתב, דשלא בשעת התפלה, או כשמפרש חטאיו, שרי. ולכן נכון להתוודות בשעת התקיעות בלחש, בין סדר לסדר). וכן הוא בסידור (יתודה בלחש).

¹⁰ בסידור, אמירת יהי רצון הוא לאחר התקיעות. וראה מראי מקומות וציונים. אוצר מנהגי חב"ד, תשרי ע' קכד. סדר רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערה ע' תקכז.

¹¹ בנוסח אבינו מלכנו.

¹² מ"א סק"ג (יש לומר ... סלח ומחל, כי מחילה גדולה מסליחה ... מחה והעבר חטאתינו ופשעינו). וכדאמרינן יומא לו, ב (פשעים אלו המרדים ... חטאתם אלו השגגות).

ובסידור כתב (אין לומר בראש השנה ... סלח ומחל וכו' וכיוצא בזה). ושם (סלח ומחול ... מחה והעבר פשעינו).

¹³ מ"א ס"י תרז סק"ג (דצריך לבקש על הקל תחלה).

וכן הוא לעיל ס"י תקפב ס"ח (כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט, ואחר כך מוסיף והולך). לקמן ס"י תרז ס"ו (כי צריך לבקש על הקל תחלה, ואחר כך מוסיף והולך). ס"י תרכא ס"יג (וצריך להתוודות תחלה על הקל ואחר כך על החמור).

¹⁴ ט"ז ס"י תרכב סק"ו (בנוסח אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו, נראה לי דיש לומר רוע גזר בנשימה אחת, כי שייכים להדדי, דהיינו שיקרע הוא ית' רוע שיש בגזירה, ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים).

¹⁵ ר"ן ר"ה (ט, א) ד"ה גמרא (וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב שאין אומרים ... בראש השנה ויום הכיפורים שחל להיות בשבת ... אבינו מלכנו ... כיון שהוא שאלת צרכים בשבת לא התירו לאמרו). שו"ת הריב"ש ס"י תקיב (בברצלונה לא נהגו לאמרו בהם כלל, מפני שהוא שאלת צרכים. וכן המנהג באשכנז. ובגירונד"א, נהגו גם כן שלא לאמרו בהם מן הטעם הזה). מהרי"ל הל' ר"ה ע' רפא (ואם שבת, אין אומרים אבינו מלכנו). רמ"א ס"א (ואם הוא שבת אין אומרים אותו). מ"א סק"ג (הר"ן פ' בתרא דר"ה כתב הטעם מפני שהוא שאלת צרכיו)

וכדלעיל ס"י רצד ס"א (שאסור לתבוע צרכיו במוצאי שבת קודם הבדלה כמו שאסור בשבת עצמו), ושם נסמן (הערה ו). וראה שער הכולל פל"ו אות ב.

וכן הוא לקמן ס"י תרב ס"ב (ונוהגים לומר אבינו מלכנו כו' ערב ובוקר, מלבד בשבת), ושם נסמן (הערה ז).

אותו^{טו}:

ו בראש השנה מאריכין בפיוטים ובתפלות עד חצות היום לכל הפחות, ואם חל בשבת, אין להאריך יותר מחצות, אבל בחול יכול להאריך יותר^{טז}. במה דברים אמורים בפיוטים ובתפלות, אבל בניגונים אין להאריך יותר מחצות, כיון שהוא יום טוב^{טז}.

קריאת התורה

ז מוציאין^{טז} שני ספרי תורה בראשון קורין חמשה, מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה, לפי שבראש השנה נפקדה שרה^{טז}. ואם הוא שבת קורין בו שבעה^{טז}. ומפטייר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי^{כא},

^{טו} שו"ת ריב"ש סי' תקיב (אבינו מלכנו ... קצת מקומות, שנהגו שלא לאמרו, אף בראש השנה במנחה כשחל להיות בערב שבת, משום כבוד השבת). מהרי"ל שם (וכן אם ראש השנה ה"ו, אין אומרים אבינו מלכנו בערב שבת מנחה). מעגלי צדק, אחרי מוסף יום ב' דראש השנה (ואם הוא ערב שבת אין אומרים אבינו מלכנו). מ"א שם (כתב מעגלי צדק, דאפילו כשחל ראש השנה בערב שבת אין אומרים אותו במנחה, וכ"כ ריב"ש סי' תקי"ב שיש מקומות נוהגין כן).
וכן הוא לקמן סי' תרב ס"ב (וכן בערב שבת אחר מנחה אין אומרים אותו).

ואף שבערב שבת במנחה שואל אדם צרכיו, שהרי מתפללים י"ג אמצעיות בערב שבת במנחה, אף שגם ברכות האמצעיות הן בקשת צרכיו, כדלעיל סי' רצד ס"א (תקנו הבדלה בתפלה ... מפני שאסור לתבוע צרכיו במוצאי שבת קודם הבדלה, כמו שאסור בשבת עצמו, לפיכך קבעו קודם שאלת צרכיו שבברכות אמצעיות).

מבאר על זה במחצית השקל ס"ק ג (ודוקא ח"י ברכות אומרים, דטופס ברכות כן הוא, ואפילו בשבת גופיה היה ראוי להתפלל י"ח, אלא משום טורח צבור). וכדלעיל סי' קפח ס"ד (ואין חוששין לאיסור שאלת צרכיו, לפי שטופס הברכה כך היא), וסי' רפח ס"ח (ולא אסרו לומר תחנונים בשבת אלא לבקש בהם על צרכיו כגון על פרנסה).

ועיקר הטעם שאין אומרים י"ח ברכות בשבת ויום טוב הוא, כדלעיל סי' רסח ס"ב (מפני כבוד שבת ויום טוב לא הטריחוהו חכמים), וסי' תפז ס"ב (שהחכמים הקילו על האדם ולא הטריחוהו ביום טוב להתפלל כל י"ח, וקבעו ברכה אחת בלבד בשביל קדושת היום). אלא שאחרי שיש לנו טעם זה, הוסיפו גם הטעם של איסור בקשת צרכיו בשבת.

נמצא שגם במנחה של ערב שבת אסור לתבוע צרכיו – בדבר שאינו טופס הברכה, ולכן אין אומרים בו תחנון, כדלעיל רס"י רסז (נוהגין שלא ליפול על פניהם אחר תפלה מנחה בערב שבת). ולכן אומרים בו אבינו מלכנו, כמבואר במחצית השקל ס"ק ג (שהוא שאלת צרכיו, ורוצה לומר דהוי כמו תחנה, דגם בערב שבת במנחה אין אומרים תחנון).

ואף שנתבאר לעיל סי' תכט ס"ב ולקמן סי' תרב ס"ד, שגם בימים שאין אומרים בהם תחנון אומרים בהם אבינו מלכנו, מלבד בראש חדש חנוכה ופורים וערב פסח וט' באב וערב יום כיפור. הנה למדנו מכאן, שגם ערב שבת במנחה דינו כמו ששת הימים הנ"ל, שאין אומרים בהם אבינו מלכנו.

הפרש זה שבין מנחה בערב שבת לבין שאר הימים שאין אומרים בהם תחנון, מוצאים אנו אף לענין ערב יום כיפור. ואף שכבר שיתבאר לקמן סי' תרד ס"ז (אין אומרים למנצח יענך ... אין אומרים בו אבינו מלכנו לא בתפלת שחרית ולא במנחה), בלי הפרש בין שחרית למנחה.

מכל מקום סיים שם (ויש מקומות נוהגין כשחל יום הכיפורים בשבת, שאין אומרים בו אבינו מלכנו כמו שיתבאר בסי' תרי"ט, אז אומרים אותו בערב יום הכיפורים שחרית); היינו דוקא בשחרית ולא במנחה, כיון שערב יום כיפור במנחה דינו כמו בערב שבת במנחה, שהוא יותר יום טוב מאשר בשחרית של ערב יום כיפור.

[מנהגינו שגם כשחל יום הכיפורים בשבת אין אומרים אבינו מלכנו בערב יום הכיפורים שחרית. וכאן אנו דנים לפי המבואר בשו"ע"ר שם].

^{טז} מהרי"ל סדר מוסף של ר"ה ע' ש (דרש מהרי"ל סג"ל שמצוה להאריך בתפלה בראש השנה עד חצות היום לכל הפחות. וכן היה מנהג קדמונים חצי לה' וחצי לכם. על כן לא יהא לבו של אדם נוקפו אם מאריך ש"צ בתפלה, רק כל מגמתו יהא לשם שמים). יש"ש פ"ב ס"ד (בראש השנה, שאימת יום הדין עלינו וספרי חיים וספרי מתים לפנינו נפתחים, יכולין להאריך בתפילה ובדברי תורה יותר מחצי היום, אם לא כשחל בשבת). רמ"א ס"א (ומאריכים בפיוטים ותפלות עד חצות). מ"א סק"ד (עד חצות, לכל הפחות (שם)). וכ"כ ביש"ש בביצה, שבראש השנה יוכל להאריך יותר מחצות).

ולענין יום טוב נתבאר לעיל סי' תקכט ס"ח (ביום טוב שחרית ... בבית הכנסת אין מאריכין מאד אלא ממהרין לצאת כדי לשמוח בשמחת יום טוב. ויש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחצות היום).

ולענין שבת סתם (שאינו בראש השנה), נתבאר לעיל סי' רפא ס"ג (לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם חצות היום, כמו שיתבאר בסי' רפ"ח). והוא בסי' רפח ס"א (צריך למהר לאכול סוף שעה ששית, שאסור להתענות בשבת עד חצות).

^{טז} מ"א שם (ונראה לי דוקא בפיוטים ותפלות, ולא בניגונים).

וראה גם לעיל סי' נג ס"ד (ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו הערב ... אם מכוין להשמיע קולו ושמח בקולו, הרי זה מגונה). סי' רפא ס"ג (ויש להאריך ולהנעים בניגון הזמירות של שבת בשביל כבוד היום, ואין למחות בש"ץ שמאריך בהם בניגון). סי' תקכט סוף ס"י (ועכשיו שמאריכים בניגונים בתוך התפלה אין זה עולה בכלל חציו לה', אלא בכלל לכם הוא).

^{טז} כאן נתבאר קריאת התורה והפטרה של יום ראשון דראש השנה, ולקמן סי' תרא ס"א נתבאר קריאת התורה והפטרה של יום שני.

^{טז} מגילה לא, א (בראש השנה ... וה' פקד את שרה ומפטיירין בחנה), ופרש"י (לפי שפקידתה היתה בראש השנה). ר"ן שם י, ב (בראש השנה, ביום א' וה' פקד את שרה, ומפטיירין בחנה, לפי ששתייהן נפקדו בראש השנה כדאיתא פ"ק דר"ה), והוא בר"ה י, ב – יא, א (בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה). טור ושו"ע ס"ב (ומוציאין ב' ספרי תורה, באחד קורין ה', מוה' פקד את שרה עד ויהי אחר הדברים האלה). מ"א סק"ה (שבראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה).

ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו, לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה^{כב}:

ח ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין חמשה העולים לספר תורה^{כג}. ויש מקומות נוהגים לקרות גם המתפלל מוסף. וכן ביום הכיפורים^{כד}:

ט אם יש תינוק למול בראש השנה, אין ממתניים למולו עד אחר גמר התפלה, משום דזריזין מקדימין למצוה^{כה}, אלא מלין אותו אחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר^{כז}, לפי שעל ידי תקיעת שופר הקב"ה זוכר עקידת יצחק^{כז}, טוב לסמוך המילה ברית אברהם ועקדת יצחק^{כח}.

במה דברים אמורים במקום שמלין בבית הכנסת, אבל במקום שנוהגים למול כל אחד בביתו, מלין אותו אחר יציאה מבית הכנסת^{כט}:

^כ טור וש"ע שם (ואם הוא שבת קורין בו ז'). וכדלעיל ס"י רפב ס"א (משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בספר תורה חמשה גברי ביום טוב וששה ביום הכיפורים ז' בשבת), וס"י תפח ס"ה (משה תקן להם לישראל שיהיו קורין חמשה גברי בכל יום טוב מענינו של יום).

^{כא} **משנה מגילה פ"ד**, ב (בראש השנה בחדש השביעי). טור וש"ע שם (ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחדש השביעי). וכדלעיל ס"י תפח ס"ו (ורבנן סבוראי תקנו, וכן הנהיגו הגאונים אחריהם, שיקרא המפטיר בפרשת המוספין שבפנחס).

^{כב} מגילה לא, א (ומפטיירין בחנה), ופרש"י (לפי שפקידתה היתה בראש השנה). טור וש"ע שם (ומפטיר ויהי איש אחד מן הרמתים, עד וירם קרן משיחו). וכדלעיל (הערה יט).

^{כג} כלבו ס"י סד כט, סוע"א (ויש מקומות שנוהגין לקרא התוקע במנין חמשה). **רמ"א** ס"ב (ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין החמשה העולים לספר תורה).

^{כד} לבוש ס"ב (ובפוזנא נוהגין לקרות בחיוב גם כן החזן המתפלל מוסף, והוא גם בתוך החמשה, וכן ביום כיפור). **מ"א** סק"ו (בפוזנא נוהגין לקרות גם המתפלל מוסף, וכן ביום כיפור (לבוש)).

^{כה} פסחים ד, א (וזריזין מקדימין למצות). לבוש ס"ד (ואין ממתניין עד יציאתם מבית הכנסת ... משום זריזין מקדימין למצות).

^{כז} הגהות אשרי ר"ה פ"א ס"י ה (בראש השנה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר). **שו"ע** ס"ד (מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר).

^{כח} ר"ה טז, א (אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק). וכן הוא לקמן ס"י תקפו ס"ב (ומצוה מן המובחר לתקוע בשופר של איל, כדי שיזכור לנו עקידת יצחק).

^{כט} ראה תרומת הדשן ס"י רסו (דכך הסדר, ברית אברהם ועקידת יצחק). לבוש שם (וסדרו אותם אחר שקראו בתורה קודם תקיעת שופר, שכן הוא סדר הנכון, לזכור ברית אברהם שהוא המילה, קודם עקידת יצחק שהוא השופר, שתוקעין בשל איל זכר לעקידתו). ט"ז ס"ק ב (וקודם לתקיעת שופר, זכר לאילו של יצחק, וברית של אברהם היה קודם).

^כ כנסת הגדולה הגב"י (מנהגינו עכשו למול אחר שיוצאין מבית הכנסת. ויראה לי ששינוי המנהג תלוי במנהג אחר, דבזמן שהיה מנהגם למול בבית הכנסת, הנכון שימולו בין ספר התורה לתקיעת שופר, אבל בזמנינו זה שהמנהג למול כל איש בביתו, לצאת מבית הכנסת ולהקהיל את העם, הוא טורח גדול, לכן נהגו למול אחר יציאה מבית הכנסת). **מ"א** סק"ז (ועכשיו נהגו לימול אחר יציאת בית הכנסת (כ"ה), עיי"ש הטעם). **עטרת זקנים** (כל זה במקום שהמנהג למול בבית הכנסת, אבל במקום שנוהגים למול כל אחד בביתו, נהגו לימול אחר יציאת בית הכנסת, וכן נוהגין בארץ תוגרמא ובבל ארץ ישמעאל).

וראה לקמן ס"י תרכ"א ס"ג (אם יש מילה ביום הכיפורים, מלין בין קריאת התורה למוסף ... ואם הוא במקום שמלין התינוק בביתו, ולא בבית הכנסת, אין מלין עד חזרת ספרי תורה להיכל). ושם אין ממתניים עד יציאה מבית הכנסת, שהרי ביום הכיפורים מתפללים כל היום.

המנהג למול בבית הכנסת הובא גם לעיל ס"י שלא ס"ח (במקומות שנוהגים להביא התינוק לבית הכנסת).

תקפה סדר התקיעות מיושב

ובו י"א סעיפים

א צריך לתקוע מעומד, שנאמר^א יום תרועה יהיה לכם, ולהלן הוא אומר^ב וספרתם לכם, מה לכם האמור שם מעומד כמו שנתבאר בס"י תפ"ט^ג, אף כאן מעומד^ד. ולפיכך לא יסמוך על שום דבר בענין שאם ינטל אותו דבר

^א פנחס כט, א.

^ב אמור כג, טו.

^ג סעיף ד (הספירה צריך לברך מעומד, שנאמר בקמה, ודרשו חכמים אל תקרא בקמה אלא בקומה).

^ד הגהת סמ"ק ס"י צב אות ה (התוקע תוקע מעומד, דגמרינן לכם לכם מספירת העומר, והתם כתיב בקמה, פירוש בקומה). **טור וש"ע** ס"א (צריך לתקוע מעומד). ט"ז סק"א (דכתיב יום תרועה יהי לכם, וילפינן מלכם דגבי עומר, ובעומר כתיב חרמש בקמה, אל תקרי בקמה אלא בקומה).

ובארחות חיים הל' יציאת ס"י כז, **(ירושלמי, כל הברכות מעומד ... מצינו בלויים דכתיב לעמוד לשרת, מכאן אמרו שאין שירות אלא מעומד, והשירות שלנו בעשותנו המצות, אם כן מברך מעומד)**.

שסמך עליו היה נופל, שאין זו עמידה אלא סמיכה.^ה

ומכל מקום אם עבר ותקע אפילו מיושב יצא,^ו ואין צריך לחזור ולתקוע מעומד, לפי שעמידה זו אינה אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בסי' ח'^ז ובסי' תפ"ט^ח עיי"ש:

ב השומעין התקיעות, אף על פי שעדיין לא יצאו ידי חובתן, אף על פי כן אינן צריכים לעמוד^ט:

ג נוהגים לתקוע על הבימה במקום שקורין. וראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון, ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר^י:

ד קודם שיתקע יברך^י מעומד^י אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר. ולא יאמר בקול שופר דמשמע לציית לקול השופר^י. ולמה אין מברכין לתקוע בשופר, לפי שהתקיעה אינה עיקר המצוה אלא שמיעת קול שופר הוא עיקר המצוה, שהרי התוקע ולא שמע קול שופר לא יצא^י, כמו ש[נ]תבאר בסי' תקפ"ז^י עיי"ש. ומכל מקום אם

^ה מהרי"ל הלי שופר עי' רפח (דרש מהרי"י סג"ל, התוקע יזהר בעצמו שאל ישען את עצמו בשעת התקיעה, דהא צריכה להיות מעומד, דכתיב גבי תקיעת שופר לכם, כמו בספירת העומר, ואם יסמוך על זרועו ... שאילו ינטל משענתו שלא יפול מעמידתו). דרכי משה ס"ק א (ובמהרי"ל, והתוקע אל יסמוך לשום דבר שאם ינטל אותו דבר הסומך עליו היה נופל). מ"א סק"א (ואין לסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול [ד"מ מהרי"ל]).

וכן הוא בתפלה, כדלעיל סי' צד ס"ח (יש לזהר שלא לסמוך עצמו לכותל או לעמוד או לחבירו בשעת תפלה כמו שיתבאר בסי' קמ"א). ובשו"ע סי' קמא ס"א (צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור). מ"א שם ס"ק ב (ואם כן אפילו להשען קצת אסור. ועמ"ש סימן תקפ"ה שאם נסמך כל כך עד שאם ינטל אותו דבר יפול, לא הוי עמידה). לקמן סי' תרז ס"ז (וצריך להתוודות מעומד, לפיכך לא יסמוך על דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שהוא סומך עליו היה נופל, כמו שנתבאר בסי' תקפ"ה).

וראה רמ"א חו"מ סי' יז סוף ס"א ובנו"כ שם.

^י מ"א סק"א (ונראה לי דאם תקע מיושב יצא, דהא שופר ילפינן מעומד, ובעומר גופא יצא, כמ"ש סי' תפ"ט).

^י סעיף ד (העטיפה בציצית אמרו חז"ל שצריך להיות דוקא מעומד, ומצאו להם סמך ורמז מן התורה, נאמר כאן בציצית והיה לכם ונאמר בעומר וספרתם לכם, מה לכם האמור בעומר צריך להיות מעומד, כמו שיתבאר לקמן בסימן תפ"ט, אף כאן מעומד).

^י סעיף ד (ומכל מקום אם מנה מיושב יצא, לפי שדרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא).

^י רי"ף ר"ה פ"ד י, ב (ונהגו העם לתוקען כשהן יושבין). רמב"ם הלי שופר פ"ג ה"י (יושבין כל העם, ואחד עומד ומברך ... ותוקע). הגהת סמ"ק שם (כשהקהל יושבים אחר קריאת התורה, אז התוקע תוקע מעומד).

כנסת הגדולה הגה"ט (מי שלא שמע התקיעות על סדר הברכות ועתה בא לשמוע אותם, צריך לעמוד, וכן ראיתי מדקדקים בדבר, הרדב"ז חלק ראשון סי' כה. אמר המאסף ... אמנם צריכין אנו לדעת מנא ליה דצריך לעמוד בשעת שמעת התקיעות, אי משום דכתיב יום תרועה יהיה לכם, וילפינן לכם לכם מספירת העומד, היינו לתוקע עצמו, אבל לשומע מנא ליה). מ"א סוף סק"א (וגם השומע צריך לעמוד אם לא שמע על סדר הברכות מעומד (רדב"ז ח"א) (כ"ה), ולא ידעתי מנא ליה הא (כ"ה)).

^י דרכי משה ס"ק א (בכל בו (סי' סד כו, סוע"א) ויש מקומות שנהגין לתקוע בראש השנה יום ראשון על הבימה וביום שני במקומו עכ"ל, ואין נוהגין כן, אלא תוקעין שני הימים על הבימה). רמ"א ס"א (ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין). לבוש ס"א (ועומד על הבימה במקום שקורין שם בתורה, ולא יעמוד במקום מושבו, מפני כבוד הצבור).

וכן הוא לקמן סי' תקצב ס"ט (נוהגין שבתקיעות מיושב עולה התוקע על הבימה ותוקע שם, מפני כבוד הציבור).

וראה לקוטי שיחות חלי"ט עי' 43 הערה 1 (ויש לומר שמרמז על השייכות דתקיעת שופר לענין מתן תורה, כמ"ש הרס"ג (הובא באבודרהם) שזהו אחד מהטעמים דתקיעת שופר, לזכור קול השופר דמתן תורה (וכפי שאומרים בפסוקי שופרות). ויש לומר דזהו טעם המנהג (רמ"א (ואדה"ז) או"ח סתקפ"ה ס"א (סי"ג) לתקוע "על הבימה במקום שקורין"). הערות וביאורים תרלט ע' 14.

^י **עטרת זקנים בשם ספר חסידים** סי' תשסא (אם יש בעיר שנים צדיק ושאינו צדיק הגון ושאינו הגון שידועים לתקוע בשופר יתנו להגון לתקוע, ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר).

^י רי"ף ר"ה פ"ד י, ב (ומברכין עליהם ברכת התקיעה). רמב"ם הלי שופר פ"ג ה"י (ואחד עומד ומברך ... ותוקע). ראבי"ה סי' תקלד (ומסיים עוד התם בירושלמי, התוקע צריך שיברך). **טור ושו"ע** ס"ב (קודם שיתקע יברך).

^י רמב"ם (עומד ומברך), וכדלעיל סי' ח ס"ג (כל ברכות המצות צריך להיות מעומד, חוץ מברכת השחיטה והפרשת חלה שאינן מצוה כל כך, שאינו עושה אלא לתקן מאכלו).

^י ב"ח ד"ה ומ"ש יברך (אין לומר בקול, דמשמע לעשות צביונו ולשמוע בקולו, אלא יאמר קול שופר). ט"ז סק"ב (ואין לומר לשמוע בקול, דזה הוה משמע שהוא ציית לקול השופר). מ"א סק"ב (ולא יאמר בקול, דמשמע לעשות רצונו).

^י ראב"ן סי' לה (ומה שמברכים לשמוע בקול שופר ואין מברכין לתקוע בשופר, משום דבתקיעה בלא שמיעה לא נפיק, כדתנן [ר"ה כז, ב] התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם לא יצא, אלמא אף על גב דתקע, כיון דלא שמע אלא הברת הבור והדות והפיטם, לא יצא, אלא אם כן שמע קול השופר, להכי מברך לשמוע בקול שופר). ראבי"ה שם (והא דמברכין לשמוע בקול שופר ולא מברכין לתקוע, משום דבשמיעה תלוי הטעם, כדתנן התוקע לתוך הבור וכו' אם קול שופר שמע וכו'. וכן פירש הטעם רבינו זקני). רא"ש פ"ד סוסי"י י (ולא מברכים לתקוע בשופר, או על תקיעת שופר, כמו על מקרא מגילה, משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר, כדתנן (כז, ב) התוקע לתוך הבור וכו', ופעמים שהתוקע בעצמו לא יצא, כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע). טור ולבוש ס"ב (יברך לשמוע קול שופר, ולא לתקוע, דלאו בתקיעה תליא מילתא אלא בשמיעה). ט"ז סק"ב (לשמוע קול שופר. דלאו בתקיעה תליא מילתא, אלא בשמיעה (טור)).

וכן הוא לקמן תקפו ס"ד (לפי שמצות השופר אינו אלא השמיעה בלבד). סי' תקפח ס"ו (שעיקר מצות שמיעת שופר היא שמיעת קולו בלבד), וסי' ז (דאין המצוה בתקיעה אלא בשמיעה).

הלכות ר"ה ויוה"כ

יז

עבר או טעה ובירך לתקוע בשופר^{יז} או על תקיעת שופר^{יח} יצא :

ה ואחר ברכה זו יברך שהחיינו^{יט}, לפי שהיא מצוה הבאה^ה מזמן לזמן^כ.

ואחד התוקע לעצמו, ואחד מי שיצא ידי חובתו ותוקע להוציא אחרים ידי חובתו, מברך שתי ברכות אלו^{כא}. במה דברים אמורים כשאין השומע יודע לברך, אבל אם הוא יודע לברך יברך בעצמו^{כב}, ולא ישמע ממי שכבר יצא ידי חובתו, כמו שנתבאר בסי' רע"ג^{כג} עיי"ש :

ו ואחר שבירך שתי ברכות אלו יתקע תשרית ג' פעמים ותש"ת ג' פעמים ותרי"ת ג' פעמים^{כד} כמו שיתבאר בסי' תקצ"ז^{כה} עיי"ש.

מי שנסתפק לו אם שמע קול שופר ביום ראשון של ראש השנה שהוא מן התורה, צריך לתקוע, אבל לא יברך, שספק ברכות להקל. ואם הוא ביום שני שאינו אלא מדברי סופרים, אין צריך לתקוע^{כז}, דספק דברי סופרים להקל^{כז}.

טוב^{כח} לתקוע בצד ימין של פיו אם אפשר לו בכך, משום שנאמר והשטן עומד על ימינו^{כט}, והתקיעה מערבבת השטן^ל.

וראה צמח צדק חידושים עד, ב.קובץ כינוס תורה ח"ג ע' סז. פעמי יעקב מא ע' קיד.

^{יז} ס"ב-ג.

^{יח} ב"ח שם (מיהו בדיעבד, אם בירך לתקוע בשופר יצא, ואין צריך לחזור לברך לשמוע). מ"א שם (ואם בירך לתקוע בשופר יצא (ב"ח)).

^{יט} כדלעיל סי' תלב ס"ד (על אכילת מצה על אכילת מרור, אם בירך עליהן בלמ"ד, לאכול מצה לאכול מרור, יצא. וכן כל המצות שמברכין עליהן בלמ"ד, לקבוע מזוזה לקרוא את הלל, אם בירך בלשון על קביעת מזוזה על קריאת הלל, יצא).

^כ סדר רב עמרם גאון (ומברך שהחיינו ותוקע). ראבי"ה שם (ומסיים עוד התם בירושלמי, התוקע צריך שיברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע בקול שופר, ושהחיינו, ואחר כך תוקע). רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"י (ומברך שהחיינו וכל העם עונין אחריו אמר. ותוקע). **טור וש"ע** ס"ב (ומברך שהחיינו). ולענין שהחיינו ביום השני, יתבאר לקמן סי' תר"ה-ז.

^כ עירובין מ, ב (זמן ... כיון דמזמן לזמן אתי, אמרינן). רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ט (כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר ... מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו).

וכן הוא לקמן סי' תרי"ט ס"ז (שיום הכיפורים הוא דבר הבא מזמן לזמן וצריך לברך שהחיינו כמו בכל הרגלים). סי' תרמ"א ס"א (שהחיינו שאומרים בקידוש היום שבליל יום טוב ... מצוה הבאה מזמן לזמן).

^{כא} תרומת הדשן סי' קמ (למה לא יברך אותה שהוא מחוייב בדבר ... כך נראה מן הדין, אלא שאין נוהגים כך). **רמ"א** ס"ב (ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, אפילו הכי מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות). **ב"י** ד"ה כתב הרמב"ם (כתוב בתרומת הדשן (ש"ת סי' קמ) דמי שכבר יצא דמי שכבר יצא ידי חובת תקיעת שופר ובא לתקוע כדי להוציא את חברו, דמן הדין לא יברך התוקע אלא השומע מברך, אבל אין נוהגין כך).

^{כב} **מ"א** סק"ג (ונראה לי שמנהג זה הוא לאנשים שאין יודעין, אבל מי שידוע, יברך לעצמו ב' ברכות, ויוצא אליבא דכו"ע).

^{כג} סעיף ו (אם כבר קידש לעצמו במקום סעודתו, כיון שהוא אינו צריך לקידוש זה, אין לו לקדש לאחרים לכתחלה, אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם), ושם נסמן (הערה כו).

והיינו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד מועלת ברכתו בכל אופן, כדלקמן ס"ח (והערה לג).

^{כד} **טור וש"ע** ס"ב (ויתקע תשרית ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותרי"ת ג' פעמים).

^{כה} ס"א-ב.

^{כז} כנסת הגדולה הג"ה"ט (מי שנסתפק לו אם שמע קול שופר או לא שמע, חוזר ותוקע, ואינו מברך ... ביום טוב שני אינו חוזר לתקוע בשופר). **מ"א** סוף סק"ג (אם ספק לו אם שמע תקיעה ... תוקע ואינו מברך, וביום שני אין צריך לתקוע).

ולענין קריאת שמע, נתבאר לעיל סי' סז ס"א (ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, צריך לחזור ולקרות, מפני שקריאת שמע הוא מן התורה, וספק של תורה הוא להחמיר. ואף להאומרים שפסוק ראשון או פרשה ראשונה בלבד היא מן התורה והשאר תקנת חכמים, צריך לחזור ולקרות כל הג' פרשיות, שכך היתה התקנה שכל זמן שיקרא קריאת שמע של תורה יקרא כל הג' פרשיות. ומטעם זה צריך גם כן לחזור ולברך הברכות שלפניה ולאחריה אם נסתפק לו אם אמרם, אף על פי שהברכות מדברי סופרים, לפי שכך היתה התקנה שכל זמן שקורין קריאת שמע של תורה אפילו מפני הספק בלבד קורין אותה בברכותיה).

^{כח} ביצה ג, ב (וכל ספיקא דרבנן לקולא).

^{כט} בקונטרס השלחן כתב שכנראה צריך להתחיל כאן ס"ז.

^ל מנהגים (טירנא) ר"ה ע' צו (ויהפוך השופר לצד ימינו, כמו שנאמר (זכריה ג, א) והשטן עומד על ימינו לשטנו). **רמ"א** ס"ב (וטוב לתקוע בצד ימין, אם אפשר לתקוע בכך). **מ"א** ס"ק ד (בצד ימין של פיו, משום דכתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו).

^ל כדאמרינן ר"ה טז, רע"ב (ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן). לקמן סי' תקצ"ז (כדי לערבב את השטן (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפלה, ולא יקטרג בתפלה)).

וראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 223 והערה 18.

הלכות ר"ה ויוה"כ

יח

ז וטוב שיעמיד פה השופר למעלה, ולא יטנו לצדדים, שנאמר עלה אלהים בתרועה וגו' ^{לד}:

ח אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים כל השלשים תקיעות, יתקע אחר תחתיו. ואם גם השני אינו יכול להשלים, ישלים אחר תחתיו, וכן לעולם. וכולם אינם צריכים לברך, לפי שכבר נפטרו כולם בברכת הראשון ^{לז}. ואפילו אם הראשון לא היה יכול לתקוע אפילו תקיעה אחת, אעפ"כ לא היתה ברכתו לבטלה, כיון שכוונתו היתה בברכתו להוציא כל השומעין, ואם כן התוקעין אחרונים וכל הקהל ששמעו ברכתו אינם צריכים עוד לברך ^{לז}.

אבל אם בא לתקוע תחתיו מי שלא שמע ברכתו, צריך לברך קודם שיתקע, שהרי הוא לא יצא בברכת הראשון ^{לז}:

ט במה דברים אמורים כשתוקע זה לא יצא עדיין ידי חובתו, שלא שמע עדיין כל התקיעות ^{לז}. אבל אם כבר יצא ידי חובתו, ששמע כבר כל התקיעות בבית הכנסת אחרת, אינו צריך לברך קודם שיתקע, שהרי הצבור שמעו כבר הברכה מן התוקע הראשון ^{לז}:

^{לא} רוקח סוסי"י ר"א (ולפי שכתוב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר, צריך לזקוף השופר, ולא למטה, על שם עלה אלהים בתרועה). מהרי"ל ה"י שופר ע' רפח (וצריך להפוך פי השופר למעלה, משום שנאמר (תהלים מז, ו) עלה אלהים בתרועה). רמ"א ס"ב (יהפוך השופר למעלה, שנאמר עלה אלהים בתרועה). מ"א סק"ה (פי השופר למעלה (לשון מהרי"ל)). נראה לי כוונתו, שיעמיד הפה למעלה ולא לצדדים).

^{לב} מ"מ פ"ג הי"א (כך אמר רבינו האי ז"ל ... ואם נאנס הראשון ואינו יכול לתקוע שוב אין השני צריך לברך). ראב"י"ה ס"י תקנב ע"י 263 (תשובה דרבינו מורי אבי זצ"ל ... וזכור אני שהייתי בריגנינשבורג מציק מים על ידיך, ראיתי בראש השנה שבירך רבי ברוך ב"ר יצחק לפני תקיעות שופר מיושב, והתחיל לתקוע, ולא יכול לסיים מפני עייפות, ושלח השופר לאחיו רבי מתתיהו, וסיים כל הסדר בלא ברכה, ולא ראיתי אותך ושאר רבותי הר"ר יצחק והר"ר משה זצ"ל שהייתם מוחים בידו ... וכיון שאם היה משלים הראשון לא היה צריך ברכה, הכי נמי השני). מרדכי רמז תשכא (וכן כתב רבינו יואל הלוי, שראה מעשה בריגנינשפור"ג בפני רבינו אפרים ור"י ברבי מרדכי, שאחד בירך ותקע מקצת התקיעות שמיושב, ושלח השופר לאחר וסיים התקיעות בלא ברכה). רא"ש פ"ד סוסי"י יא (ואם התחיל לתקוע ועף, והוצרך אחר לגמור, מתחיל ממקום שפסק, ואינו צריך לברך, כיון ששמע ברכת הראשון. ואף על פי שלא היה בדתו לתקוע, מכל מקום גם על השמיעה היה צריך לברך לשמוע קול שופר, אלא שנפטר בברכת התוקע, והוא הדין אם תקע, נפטר בשמיעת הברכה). טור (כתב ר"י דבר פשוט הוא שמשלים אחר, ואפילו ג' וד', ודי בברכה שבירך הראשון, כי הראשון מברך בשביל כל הצבור ותוקע, ולמה יברך השני), וש"ע ס"ג (אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים, ישלים אחר, ואפילו ג' או ד', ודי בברכה שבירך הראשון).

^{לד} רא"ש שם (ואף אם לא יכול המברך לתקוע כלום, נפטר התוקע בברכת המברך). טור (ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, וברכה לבטלה לא הוי, כיון שיוצא בתקיעת השני). ב"י (נראה לי דהכי קאמר ברכה לבטלה לא הוי כיון שהשני יוצא בברכתו, אלא שתלה הדבר בשיוצא בתקיעת השני, ולא דק דכיון שהשני יוצא בברכתו, אף על פי שלא יצא הוא בתקיעת השני, כגון שיצא והלך לו, או שסתם אזניו ולא שמע, התקיעה לא היתה ברכתו לבטלה). שו"ע שם (ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, ולא הויא ברכה לבטלה). לבוש ס"ג (ואפילו אם בירך הראשון ולא היה יכול להתחיל לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, שהרי יצא השני בברכתו של ראשון. ואפילו יצא הראשון מבית הכנסת בשעת תקיעת השני, כגון ששמע כבר התקיעה, לא הוי ברכתו לבטלה, שהרי הוא בירך להוציא את השני והרי השני יוצא בברכתו ותוקע, ואין צריך לומר אם הוא עצמו שומע ויוצא בתקיעת השני, שברכתו עולה גם לו לשמיעתו ואינה ברכה לבטלה). ט"ו ס"ק ג (שלכתחלה לא יברך זה על דעת שיתקע אחר, ואם כן הוא אמינא דהוה ליה ברכה לבטלה, ולא אמרינן אף על פי שיצא מוציא אלא אם המברך תוקע, קמ"ל דעכ"פ בדיעבד שרי, והאי יוצא בתקיעת השני, על כן לא הוה כאן ברכה לבטלה).

והיינו שאף אם המברך עצמו אינו יוצא בתקיעות אלו מאיזה טעם שיהי, שעל זה נתבאר לעיל ס"ה (במה דברים אמורים כשאין השומע יודע לברך, אבל אם הוא יודע לברך יברך בעצמו, ולא ישמע ממי שכבר יצא ידי חובתו).

זהו דוקא לכתחלה, כדלעיל ס"י רעג ס"ו (אם כבר קידש לעצמו במקום סעודתו, כיון שהוא אינו צריך לקידוש זה, אין לו לקדש לאחרים לכתחלה, אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם). אבל בדיעבד מועלת ברכתו בכל אופן להוציא את האחרים, אף אם הם יודעים לברך בעצמם.

^{לז} ב"י סוד"ה ואם (ומשמע דהיינו דוקא כשהיה שם התוקע בשעת הברכה, אבל אם לא היה שם באותה שעה, צריך הוא לברך בודאי). שו"ע שם (והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה).

^{לח} הדברים נתפרשו לעיל ס"י רסג קו"א סק"ה ד"ה וכן משמע (שלא היה בשעת הברכה, והיה בתחלת התקיעות), והיינו שהאמור בסוף הסעיף הקודם "בא לתקוע תחתיו מי שלא שמע ברכתו", על כרחך צריך לפרש דמייירי, שהוא לא היה בבית הכנסת בעת ברכת המברך, ונכנס לבית הכנסת לפני תחלת התקיעות, ויצא ידי חובת תחלת תקיעות אלו בלא ברכה, ובא עתה להשלים התקיעות בעצמו, שבודאי צריך לברך קודם שיתקע.

אמנם מציאות זאת היא מאד לא רגילה. ולכן כתב על זה לעיל שם (דדוחק גדול לאוקמי שלא היה בשעת הברכה, והיה בתחלת התקיעות, דהוה ליה לפרש), ופירש הדברים באופן אחר (כדלקמן הערה הבאה).

וראה קובץ יגדיל תורה (ג.י.) ב ע' לח. ו ע' נו.

^{לז} עולת שבת ס"ב (אם אין תוקעין אלא כדי להוציא השומעין, והם כבר שמעו הברכה, אין צריך לחזור ולברך). אליה זוטא סק"ד (מיהו אם יצא כבר, אף שלא שמע הברכה זו, אין צריך לברך, כן נראה לי).

וכן הוא לענין בדיקת חמץ, שבעל הבית מברך ובודק חלק מהבית, ומצוה לבני ביתו לבדוק שאר החדרים, כדלעיל תלב ס"ט (אין צריכים לברך על בדיקתם, כיון שהם עצמם אינם חייבים בבדיקה זו, ואינן בודקין אלא כדי לפטור את בעל הבית מחיובו, וכיון שבעל הבית בעצמו אם היה בודק גם אותן המקומות שבני ביתו בודקין, לא היה מחויב לחזור ולברך על אותן המקומות, כיון שכבר בירך פעם אחת, לפיכך גם בני ביתו שעושים שליחותו אינם חייבין לברך). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב (כן מתבאר ממ"ש העולת שבת סימן תקפ"ה סעיף ב', וכ"כ האלי"י זוטא שם) [שאם התחיל אחד לתקוע ולא יכול להשלים, ישלים אחר, אף על פי שלא שמע הברכה, אם כבר יצא ידי חובתו בעצמו].

י נוהגין שהמתפלל שחרית מקריא סדר התקיעות לפני התקוע מלה במלה כדי שלא יטעה בתקיעותיו, ומנהג יפה הוא¹⁷. ועיין בסי' תקצ"ז¹⁸.

יא (אסור ליטול שכר לתקוע שופר בראש השנה, אפילו שכרוהו מערב יום טוב, לפי שהוא נוטל שכר יום טוב¹⁹, ואסור מטעם שנתבאר בסי' שיו"ב²⁰ עיי"ש. ואם נטל אינו רואה סימן ברכה מאותו שכר לעולם²¹):

וכן הוא לענין הדלקת נרות שבת, שבעלת הבית מברכת ומדלקת נרות, ומצוה לאשה אחרת להדליק עוד נרות, כדלעיל סי' רסג סט"ו (ואף אם בעל הבית מצוה לה להדליק, ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם ... מכל מקום כיון שהוא או אשתו בירכו במקום אחד, ונפטר בברכה זו לכל החדרים שחייב להדליק שם ... אם כן גם שלוחו אינו יכול לברך שם). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ה (ואף שפוטרו בזה הבעל הבית מחיובו, אין בכך כלום, כמ"ש החק יעקב סי' תל"ב, והעולת שבת סי' תקפ"ה ס"ב, עיי"ש, ובמה שכתבתי בסי' תל"ב).

*

אמנם הובאה לעיל שם דעה נוספת (ויש חולקים על זה, וכן נתפשט המנהג במדינות אלו), ונתבאר בקונטרס אחרון שם (דהם מצווים במצוה זו מדין ערבות ... ואף שהבעל הבית נפטר בברכה אחת לכל החדרים, מכל מקום הן צריכים לברך על מצות שעושים שהם חייבים בעשייתם, דמה לי שחייבים מחמת עצמן ומה לי שחייבים מחמת ערבות ... למה לא יברך על חיוב זה כמו שמברך המחויב מחמת עצמו ... ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי שיסמכו. אבל גבי שופר ובדיקת חמץ שאין שם מנהג, העתקתי דברי העולת שבת והחק יעקב, כיון שלא מצינו לאחרונים שיחלקו עליהם בפירוש, וגם ספק ברכות להקל).

וכדעה השנית נראה גם בהלכה שבסוף סעיף הקודם (אבל אם בא לתקוע תחתיו מי שלא שמע ברכתו, צריך לברך קודם שיתקע, שהרי הוא לא יצא בברכת הראשון), וכדלעיל בקונטרס אחרון שם (וכן משמע מסתימת לשון הב"י בסי' תקפ"ה. דדוחק גדול לאוקמי שלא היה בשעת הברכה, והיה בתחלת התקיעות, דהוה ליה לפרש. אלא ודאי אף שלא היה בתחלתו, ויצטרך אחר כך לשמוע על הסדר, או ששמע כבר, אפילו הכי מברך עכשיו. דלא כעולת שבת שם), ונתבאר לעיל (הערה הקודמת).

לאידך אפשר לומר, שאפילו לפי הדעה השנית הנ"ל אינו יכול לברך כאן "אם כבר יצא ידי חובתו, ששמע כבר כל התקיעות בבית הכנסת אחרת", כדלעיל סי' תלב בקונטרס אחרון שם בהג"ה (שהתקוע כבר שמע התקיעות עם הברכה, ובברכה ההיא הוא יוצא ידי חובתו גם על תקיעות אלו שהוא חייב לתקועם מחמת ערבות, שבאמצע המצוה לא שייך הפסק, שמה שהתקוע כבר שמע התקיעות עם הברכה מועיל גם לתקיעות אלו).

¹⁷ דרכי משה ס"ק ב (נוהגים שהחזן המתפלל שחרית, מקרא לפני התקוע מלה במלה סדר התקיעות כדי שלא יטעה בתקיעות, ומנהג יפה הוא). רמ"א ס"ד (נוהגין להקרות לפני התקוע סדר התקיעות מלה במלה כדי שלא יטעה, ונכון הוא). מ"א סק"י א (המתפלל שחרית מקרא להתקוע (ד"מ)).

ומנהג חב"ד שאינו מקריא ביבור, אלא מורה באצבעו בסידור (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

¹⁸ ס"ט-יט (אם טעה בסדר התקיעות). ושם ס"ח (עד שיקרא המקרא לפניו).

¹⁹ טור (כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ... בספרד שבורחים מן המצוה, עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם. ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה, כי נראה לי שאסור ... ליטול שכר שבת). ר"ח. מודכי כתובות רמז קפט (פסק הרב ר' ברוך, מכאן יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת).

²⁰ סעיף יא (אסור לשכור חזן להתפלל בשבת או יום טוב, אף על פי ששכרוהו מבעוד יום, שאסור לו ליטול שכר שבת או יום טוב. והוא הדין לשכר התקוע בראש השנה).

אמנם הביא שם (ויש מתירין מפני שבמקום מצוה לא גזרו על שכר שבת ... וכן המנהג להקל), ושם נסמן (הערות פב-ג). וכן הוא לעיל סי' תקכו ס"ד (אם אין קוצצין לו שכר ביום טוב, יש מי שמתיר לו לאחר יום טוב ליטול שכר טרחו. ואף על פי שאסור ליטול שכר שבת ויום טוב שלא במקום מצוה. מכל מקום במקום מצוה יש מי שמתיר, כמ"ש בסי' שיו"ב. לכן אין למחות ביד מי שמיקל לעצמו). וראה חקרי הלכות ח"א לב, ב.

²¹ פסחים נ, ב (ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר ... מתורגמנין), ופרש"י (שעומדין לפני החכם בשבתות ושומעין מפיו ומשמיעין לרבים). שו"ע ס"ה (הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה).

וכן הוא לעיל סי' שו (ומכל מקום לדברי הכל אינו רואה סימן ברכה משכר זה לעולם, הואיל והוא שכר השבת, אף שהתירוהו לצורך מצוה).

ומה שאמרו "מאותו שכר לעולם", נתבאר לעיל סי' רנא ס"א (וכל העושה אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותה מלאכה, שמה שמרויח בה מפסיד כנגד זה ממקום אחר), ושם נסמן (הערות ג-ד). סי' תסח ס"ג (אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, שמה שהוא משתכר במלאכה זו יהיה לו הפסד כנגדה במקום אחר), ושם נסמן (הערה יז).

תקפו דיני שופר של ראש השנה

ובו כ"ז סעיפים

שופר של איל כפוף

א שופר^א של ראש השנה מצותו שיהיה כפוף^ב, כדי שיכפפו את לבם להקב"ה בתפלה^ג.

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה :

(א) שופר של איל כפוף (ס"א-ג).

וכל השופרות הכפופין כשירים חוץ משל פרה ושל שור⁷, מפני שאינו נקרא שופר אלא קרן, שנאמר בכור שורו וגו' וקרני ראם קרניו⁸.

והוא הדין קרני רוב החיות שהם עצם אחד, ואין שמם שופר, שאין נקרא שופר אלא קרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גידן⁹ מן הזכרות, כגון של כבשים ואילים ועזים, כי שופר הוא מלשון שופרת, אבל קרני רוב החיות הם עצם אחד, ופסולין אפילו בדיעבד כמו של פרה ושל שור¹⁰:

ב ומצוה מן המובחר לתקוע בשופר של איל, כדי שיזכור לנו עקידת יצחק. אבל אם אין לו שופר של איל יוצא בשאר מינים¹¹, חוץ משל פרה וכיוצא בו¹².

ואפילו בפשוט, אם אין לו כפוף, שלא אמרו כפוף אלא לכתחלה, אבל בדיעבד אם תקע בפשוט, יצא, וזה שאין לו כפוף הרי זה כדיעבד:

ג שופר מבהמה טמאה יש לפסלו אפילו בדיעבד, לפי שלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים בלבד¹³:

(ב) שופר גזול ועבודה זרה (ס"ד-ו).

(ג) שופר שנשדק (ס"ז-ט).

(ד) דיבק, הפך קצר גרד או נקב (ס"י-טו).

(ה) שופר מצופה (סט"ז-כא).

(ו) אין מחללין עליו יום טוב (סכ"ב-כו).

⁷ **גמרא** כו, ב (אמר ר' לוי, מצוה של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכפופין ... תניא רבי יהודה אומר בראש השנה היו תוקעין בשל זכרים כפופין). טור ושו"ע ס"א (שופר של ראש השנה מצותו בשל איל, וכפוף).

⁸ גמרא שם (בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי). ירושלמי ר"ה פי"ג ה"ד (א"ר יונה, כדי שיכופו את לבם בתפלה). טור ולבוש ס"א (והוא סימן שנכפוף לבבנו בתפלה אל אֵל שבשמים ביום הדין הזה). מ"א ס"ק א (שיכפפו לבם למקום).

⁹ **משנה** כו, א (כל השופרות כשרים חוץ משל פרה, מפני שהוא קרן). טור ושו"ע שם (ושל פרה פסול בכל גוונא). מ"א ס"ק ב (פרה, הוא הדין שור).

¹⁰ דברים לג, יז. גמרא שם (דפרה קרן אקרי, שופר לא אקרי, דכתיב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו). לבוש שם (ושל פרה קרן איקרי, שופר לא מיקרי, דכתיב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, פירוש קרניו של בכור שור הם כקרני ראם, שמע מינה דשל שור איקרי קרן דוקא, דומיא דקרניו של ראם). מ"א ס"ק ב (מפני שנקראו קרן ולא שופר).

¹¹ בקונטרס השלחן הגיה: גילדן.

¹² תוס' שם ד"ה חוץ (הא דלא קתני נמי חוץ משל ראם ... שמא אינם חלולים ואינם ראויים לשופר). **רמב"ן** שם ד"ה (ולוי נראה שאין בכלל השופרות אלא הקרנים החלולים שזכרותן ניטלת מהן, אבל קרני מקצת החיות שכולם עצם אחד, אינם בלשון שופר אלא קרן שמם, ואפי' קדח בהן פסולין לתקיעה, וקרני הראמים כד הן עשוין, ומשום הכי תנן כל השופרות שהם הקרנים החלולין כשרין, חוץ משל פרה, שאע"פ שהוא שופר, [פסול], מפני שנקרא קרן, כאותן שאינן חלולים ששמן קרן). ר"ן ו, א (דלא מיקרי שופר אלא אותן שהם חלולין מלשון שופרת). טור (שאינן נקרא שופר אלא מקרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף מן הזכרות, כגון של כבשים ואילים), ושו"ע שם (וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים). לבוש שם (שאינן שמם בלשון הקודש שופר, שהרי אינם כשופרת).

וכן הוא לקמן סט"ו (שאינן נקרא שופר אלא דבר שהוא חלול בטבעו, ששופר הוא לשון שופרת).

¹³ **גמרא** טז, א (אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני). **רא"ש** פי"ג ס"י א (כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל, כדקתני רישא כל השופרות כשרין חוץ משל פרה, ואם לא מצא של איל יוצא בשל יעל או בשל עזים ... והא דאמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל, לאו דוקא נקט איל, דשאר כפופים נמי שרי לכתחילה, אלא טעמא דמנהגא קא מפרש, והכי קאמר, למה תוקעין בשופר של איל ומחזירין עליו למצוה מן המובחר, כדי שיזכור לנו עקידת יצחק, הלכך מצוה מן המובחר בשל איל). טור (מצוה מן המובחר לחזור אחר של איל, לזכור עקידת יצחק), ושו"ע ס"א (מצותו בשל איל). ט"ז סק"א (בשל איל אינו מקרי לכתחלה, אלא מצוה מן המובחר). מ"א ס"ק א (איל, לזכור עקידת יצחק).

וכעין זה לעיל ס"י תקפג ס"ה (יש לאכול ראש איל, זכר לאילו של יצחק). ס"י תקפד ס"ט (שעל ידי תקיעת שופר הקב"ה זוכר עקידת יצחק).

¹⁴ כדלעיל ס"א.

¹⁵ רא"ש שם בשם הרמב"ן (כל השופרות כשרין בדיעבד בין פשוטין בין כפופין). טור (ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד, או שאין לו איל וכפוף, יוצא בשאר מינין ובפשוט). ב"י שם (אם אין לו שופר שיהיה בו שום תנאי משני תנאים אלו, שאינו של איל אלא שאר מינים, וגם אינו כפוף אלא פשוט, יוצא בדיעבד). שו"ע שם (ובדיעבד, כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים).

¹⁶ שבת כח, א (לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד). ר"ן ו, א (ומיהו אף על גב דמסקינן חוץ משל פרה, אפשר דדוקא בטהורים, אבל בטמאין לא, דהא אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ... הדבר צ"ע). דרכי משה ס"ק א (וטוב להחמיר). **רמ"א** ס"א (שופר מבהמה טמאה, פסול). אליה זוטא ס"ק ב (מדכתב בהגהת שו"ע סתם פסול, משמע דחזר [בו] ... כללא דמילתא שיש לפסוק דפסול לגמרי).

שופר גזול ועבודה זרה

ד הגזול שופר ותקע בו, יצא, אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו²¹. ואינו דומה ללולב²² ומצה²³ וציצית²⁴ הגזולים, לפי שמצות השופר אינו אלא השמיעה בלבד²⁵, ואין בשמיעת קול דין גזל, שהרי בשמיעתו אינו נוגע בשופר כלל, ולפיכך אע"פ שתקע בו באיסור גזל, כיון שבעיקר המצוה דהיינו השמיעה, אין בה איסור גזל, יצא ידי חובתו²⁶.

ומכל מקום כיון שעל ידי גזל באה המצוה אליו, לא יברך עליה, כדין מצוה הבאה בעבירה²⁷, שנתבאר בסי' י"א²⁸ ובסי' תרמ"ט²⁹ עיי"ש:

ה מותר ליטול שופר של חברו שלא מדעתו לתקוע בו תקיעה של מצוה, ומברך עליו³⁰, דמן הסתם נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כ"ש, כמ"ש בסי' י"ד³¹ עיי"ש:

ו התוקע בשופר של עבודה זרה של ישראל, כגון שהשתחוה להשופר³², לא יצא, משום דשופר צריך שיהא בו טפח

וכן הוא לעיל סי' לב סי"ד (צריך שיהיה הקלף מעור בהמה או חיה או עוף הטהורים, ואפילו מנבלות וטריפות שלהן, אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאין, שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך, מן המותר בפיך), וסני"ו (ועור הבתים, בין של יד בין של ראש, צריך להיות מבהמה חיה ועוף הטהורים, אפילו מנבלות וטריפות שלהן, רק שהוא מן המותר בפיך), וסע"ב (פרשיות של יד ... המנהג לדבקן בדבק, ונזהרין ליטול דבק כשר, דהיינו מבהמה הטהורה, שיהיה ממין המותר בפיך).

²¹ גמרא כח, א (בשופר של עיר הנדחת לא יתקע, ואם תקע לא יצא, מאי טעמא, עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה), וכדלקמן סי' ו (וצריך לשרפה, וכל העומד לשרף הרי הוא ככבר נשרף, ואם כן אין בו שיעור טפח), משא"כ בגזול, שלא מכתת שיעוריה, כשר. ירושלמי סוכה פ"ג ה"א (מה בין שופר ומה בין לולב, א"ר יוסה בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם ... א"ר לעזר תמן בגופו הוא יוצא, ברם הכא בקולו הוא יוצא). רמב"ם פ"א ה"ג (שופר הגזול שתקע בו, יצא, שאין המצוה אלא בשמיעת הקול, אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא, ואין בקול דין גזל). רא"ש פ"ג סי' ט (אם תקע בשופר גזול יצא). טור וש"ע ס"ב (הגזול שופר ותקע בו, יצא, אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו).

²² כדלקמן סי' תרמט סי"ד (הגזול והגנוב, אף בשאר הימים הוא פסול), היינו אף במקום שאינו צריך להיות "לכם". וראה רשימות י"ד.

²³ כדלעיל סי' תנד סי"ט (גזלה מחבירו ואכלה, לא יצא).

²⁴ כדלעיל סי' יא סי"א (גזל חוטיין שנטוו לשם ציצית, והלך הגזולן ועשה מהם ציצית, הרי הם פסולין).

²⁵ כדלעיל סי' תקפה סי"ד (שהתקיעה אינה עיקר המצוה, אלא שמיעת קול שופר הוא עיקר המצוה).

²⁶ רבי אלעזר בירושלמי שם (הכא בקולו הוא יוצא). רמב"ם שם (ואין בקול דין גזל), ומגיד משנה שם (לפי שמצות השופר אינה אלא השמיעה ... ששומע הקול היוצא, ואין בקול דין גזל, ולפיכך אף התוקע יוצא בו). מ"א ס"ק ד (דאין גזל בקול).

²⁷ מ"א שם (ומכל מקום אין מברכין עליו).

וראה שדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות ל. יגדיל תורה (ג.י.) נה ע' שנו.

²⁸ סעיף יב (גזל צמר שלא נטווה, וטוואן הגזולן לשם ציצית ... הרי היא כשלו ממש לכל דבר, ולכן הציצית שעשה ממנו הרי הם כשרים. אבל מכל מקום לא יברך עליהם, דאין זה מברך אלא מנאץ, כיון שעל ידי גזילה בא הציצית לידו).

²⁹ סי"ה (אם כבר קנה הגזולן את הגזילה על ידי שינוי ... הרי זה כשר ... ומכל מקום כיון שעל ידי עבירה באה מצוה זו לידו, לא יברך עליה ... דאין זה מברך אלא מנאץ (שנראה כמברך על עבירה שנודמנה לידו) אם לוקחו לצורך עצמו לצאת בו).

וכן הוא בסי' כה סלי"ה (ומן התורה אדם יוצא ידי חובתו אפילו בתפילין גזולין ... ואם מניחן לא יברך עליהם, כיון שאין כאן מצוה כלל, ועל ברכה זו נאמר ובוצע ברך נאץ ה'). סי' קצו סי"א (מי שאכל דבר איסור ... יש אומרים ... אם יודע שהוא אסור ובא לאכלו אינו מברך עליו בתחלה, שאין זה מברך אלא מנאץ כמ"ש ובוצע ברך נאץ ה' ... המזיד לא יברך לא בתחילה ולא בסוף, שאין זה מברך אלא מנאץ). סי' תנד סי"י (קנה הגזולן את הגזילה על ידי שינוי ... יוצא בו ידי חובתו. ומכל מקום ... לא יברך עליו ... דכיון שעל ידי עבירה באה לידו מצוה זו, אין זה מברך אלא מנאץ (שנראה כמברך על עבירה שנודמנה לידו)). סי' תרלו סי"א (ואף על פי שבידעבד יוצא בסוכה גזולה ... מכל מקום אין לברך עליה, כיון שעל ידי עבירה באה סוכה זו לידו, אין זה מברך אלא מנאץ)

³⁰ מ"א סק"ד (ונראה לי דמותר ליטול שופר חברו בלא דעתו ולברך עליו, כמ"ש סי' תרמ"ט ... כמ"ש סי' י"ד).

³¹ סי"ט (מותר להתעטף בטלית של חברו שלא מדעתו, ואינו כשואל שלא מדעת דנקרא גזלן, כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא, שאינו מתעטף בה אלא לפי שעה ומחזירה לו אחר כך, וניחא ליה לאינש שיעשה מצוה בממונו במקום שאין שם חסרון כ"ש).

וכן הוא לעיל סי' תלו סי"ז (שאין נוח לאדם לעשות מצוה בגופו או בממונו, אלא במקום שאין חסרון כ"ש, כגון לברך על טלית שלו). לקמן סי' תרלו סי"ט (מותר לכנוס ולישב בסוכת חברו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו, שבדאי לא יקפיד על זה, שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כ"ש, כמו שנתבאר בסימן י"ד). סי' תרמט סי"ג (ומותר ליטול לולב של חברו שלא מדעתו ולברך עליו, בשאר הימים, חוץ מימי ראשון כמו שיתבאר בסי' תרנ"ח, דמן הסתם לא יקפיד חברו על זה, שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כ"ש, שהרי אין הלולב מתקלקל בכך). חו"מ ה"ל מצאיה ופקדון סכ"ז (שבדבר מצוה, מן הסתם נוח לבעלים כשיודעים שלא יגיע הפסד לחפץ שהמצוה נעשית בו, כמו שנתבאר באו"ח סי' י"ד).

³² משא"כ אם השתחוה לבהמה, אין השופר חייב שריפה, ואינו אסור אלא לגבוה, כדלעיל סי' יא סי"ג (המשתחוה לבהמה, צמרה פסול לציצית. אף על פי שאין בעלי חיים שנעבדו אסורים להדיוט, וכל המחובר לו הרי הוא כמוהו, ואם כן הצמר הזה מותר להדיוט. מכל מקום למצוה אסור, משום דמאוס הוא לגבוה, שהרי בעלי חיים שנעבדו אסורין לגבוה לגבי המזבח, ואם כן הוא הדין לצמר שעל גביהן). ולענין שופר לא נאסר, שאין המצוה בשופר עצמו, אלא בשמיעת קולו.

הלכות ר"ה ויוה"כ

כב

כמו שיתבאר^{כב}, וזה שהוא עומד לשרף, שהרי עבודה זרה של ישראל אפילו אם יבטלנה גוי אינה מבוטלת, כמ"ש ביו"ד ס"י קל"ט^{כב}, וצריך לשרפה, וכל העומד לשרף הרי הוא ככבר נשרף, ואם כן אין בו שיעור טפח^{כב}:

חסר^{כב}

שופר שנסדק

ז וכן הדין^{כב} אם הסדק הוא רחב, וכשמדבקו בדבק ניכר הדבק בין הסדקים, מפני שהוא סותם את החלל שבניהם, דינו כסותם נקב בדבר שאינו ממין השופר^{כב} שנתבאר למעלה:

ח נסדק מיעוט אורך השופר ונשאר רוב ארכו שלם, ולא דבקו בדבק ולא חיברם באור^ל, יש אומרים שדינם כניקב, שאפילו לא נשתייר מסיום הסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר כשר^{לא}, כמו שנתבאר^{כב}. ויש אומרים^{כב}

^{כב} סעיף יג (וכמה שיעור שופר, טפח, כדי שיאחזנו התוקע בידו, דהיינו בד' אצבעותיו בינונים, ויראה השופר מכאן ומכאן).

^{כב} בשו"ע שם ס"ב (עבודת כוכבים של ישראל אין לה בטול).

^{כב} גמרא חולין פט, סע"א (שופר של עבודת כוכבים לא יתקע בו ... שיעורא בעינן, ועבודת כוכבים כתותי מכתת שיעורא), ופרש"י (שיעורא בעינן, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן ... ועבודת כוכבים, כיון דלשרפה קיימא, כל העומד לשרף כשרוף דמי, הלכך שיעורא הוא דכתותי מכתת), וכדאמרינן מנחות קב, ב (כל העומד לשרוף ... כשרוף דמי). רא"ש פ"ג ס"י ט (התם מיירי בעבודה זרה של ישראל, דאין לה בטול עולמית, וכיון שאין לה בטול, כתותי מיכתת שיעוריה). טור ושו"ע ס"ג (תקע בשופר של עבודת כוכבים של ישראל, לא יצא. שאינה בטלה עולמית, וכתותי מיכתת שיעוריה).

וכן הוא לעיל ס"י שסג ס"ח (קורה זו שאמרו צריכה שיעור, ולפיכך אם עשאה מעצי אשרה פסולה, שכיון שלשריפה עומדת הרי היא כאלו כבר נשרפה, ונכתת שיעורה). לקמן ס"י תרמט ס"א (שכל המינים צריך שיהיו כשיעורן המפורש בהן ... ואשירה שהיא של ישראל, כיון שאין ביטול הנכרים מועיל לה להתייר בהנאה, הרי היא עומדת לשריפה, וכל העומד לשרף הרי הוא כשרוף, ונמצא שאין בו כשיעור המפורש בו).

וראה קובץ דברי תורה ג ע"ז.

^{כב} חסרים כאן ההלכות שנתבארו בשו"ע – מאמצע ס"ג עד אמצע ס"ח, ומועתקים לפנינו:

ג תקע בשופר של עבודת כוכבים של ישראל, לא יצא, שאינה בטלה עולמית וכתותי מיכתת שיעוריה. אבל בשל עבודת כוכבים של גוי, וכן במשמשי עבודת כוכבים של גוי, לא יתקע, ואם תקע בו יצא. והוא שלא נתכוין לזכות בו, אבל אם נתכוין לזכות בו לא יצא, דהוה ליה עבודת כוכבים של ישראל. הגה, ויש מחמירין דאפילו בשל עובד כוכבים אינו יוצא אלא בנתבטל בערב יום טוב:

ד שופר של תקרובת עבודת כוכבים, אפ"י היא של גוי, שתקע בו, לא יצא משום דאינה בטלה עולמית:
ה המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו, וזה יוצא ידי חובתו. אבל אם אמר קונם לתקיעתו עלי, אסור לתקוע בו אפילו תקיעה של מצוה:

ו היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר:

ז אם ניקב, אם לא סתמו, אף על פי שנשתנה קולו כשר. הגה, מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה, כי יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב. ואם סתמו שלא במינו, אע"פ שאינו מעכב את התקיעה לאחר סתימה, שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה, פסול, אפילו נשתייר בו רובו. ואם סתמו במינו, אם נשתייר רובו שלם, ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב, כשר. ואם חסר אחת משלש אלה. פסול. ואם הוא שעת הדחק, שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בסתמו במינו, אם נשתייר רובו, אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה. וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו, אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחילה קודם שניקב:

ח נסדק לארכו פסול. יש אומרים אפילו בכל שהוא פסול, אלא אם כן הדקו הרבה בחוט או במשיחה. הגה, ונשתייר שיעור התקיעה ממקום הקשירה ולמעלה לצד הפה. ויש אומרים דוקא ברובו. ואם דבקו, כשר, אפילו אם דבקו בדבק. ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו, שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה. ואם נסדק כולו, אפילו מצד אחד, פסול, אפילו חממו באור וחיברו סדקין זה עם זה:

^{כב} בסעיף הקודם (החסר לפנינו) נתבארה ההלכה שבשו"ע ס"ז (אם ניקב ... אם סתמו שלא במינו ... פסול ... ואם סתמו במינו ... כשר), ובמ"א ס"ק טו (אבל בדבק הוה ליה שלא במינו).

ועל זה מבאר כאן, שכן הדין גם בסדק, שדינו "כסותם נקב ... שנתבאר למעלה". ומה שנפסק בשו"ע ס"ח (ואם דבקו, כשר, אפילו אם דבקו בדבק), היינו דוקא כשהסדק אינו רחב, והדבק אינו ניכר בין הסדקים, כנסמן בהערה הבאה.

^{כב} משמעות רא"ש פ"ג ס"ב (ולא מיקרי חיבור על ידי דבק שלא במינו, אלא דוקא כשניקב וסתם הנקב בחתיכה אחרת. אבל אם חיבר הסדק בדבק, חוזר לכמות שהיה, ואין הדבק ניכר בין הסדקים), וטור (כשמחברו בדבק חוזר לכמות שהיה, ואין הדבק ניכר בין הסדקים), ומ"א סק"ד (ואין זה נקרא שלא במינו, דאין הדבק ניכר בין הדבקים, טור).

^ל כעין האמור בשו"ע ס"ח (שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה).

^{כא} גמרא כז, ב (נסדק לארכו פסול), לפירוש תוס' (לא מיפסל אלא אם כן נסדק על פני ארכו מראשו ועד סופו). או רובו, כמבואר במ"מ פ"א ה"ה בשם הרבה מן המפרשים (ופירוש נסדק לארכו פסול, בשנסדק כולו או רובו, אבל מיעוטו ודאי לא. וזה דעת הרבה מן המפרשים ועיקר). ב"י ד"ה נסדק (וכתב הה"ר אליה מזרחי זלה"ה (שם ע"ג ד"ה נסדק) שהמכשיר בנסדק מיעוט ארכו, אפילו אם לא נשתייר בו שיעור תקיעה נמי מכשיר, מידי דהוי אניקב ולא סתמו, דכשר אפילו בלא נשתייר בו שיעור תקיעה, אף על פי שיש בו חסרון, כל שכן בנסדק שאין בו חסרון), והוא ברא"ם בביאורו לסמ"ג ה"ל שופר יג, ג ד"ה נסדק (ונראה לי דהוא הדין נמי אם נסדק ... במיעוט ארכו או במיעוט רחבו, אפילו אם לא נשתייר בו שיעור תקיעה, כשר, מידי דהוי אנקב ולא סתמו, דכשר אפילו בלא נשתייר בו שיעור תקיעה, אע"פ שיש בו חסרון, כל שכן בנסדק, שאין בו חסרון). דעה ה"ב בשו"ע ס"ח (נסדק לארכו, פסול ... ויש אומרים דוקא ברובו). מ"א סק"ב (דוקא ברובו, הא לאו הכי, אפילו לא נשתייר שיעור תקיעה כשר (ב"י תוס')).

שאינו דומה לניקב נקב שיש בו חסרון מגוף השופר, שיש מקום להרוח שמחמת התקיעה להכנס שם דרך החסרון ויוצא החוצה, ואינו מתחזק להסדיק השופר, משא"כ בסדק שאין בו חסרון מגוף השופר ואין מקום להרוח לצאת שם, ועל כן הוא מתחזק ומסדיק הסדק יותר וסופו להסדיק כל אורך השופר^{טז}, ולפיכך אפילו אם לא נסדק אלא כל שהוא פסול, לפי שאין שם שופר עליו, כיון שסופו להסדיק כולו^{טז}. ואם הדקו הרבה בחוט או במשיחה, כשר, שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע יותר^{טז}.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה. אבל בשעת הדחק שאין שופר אחר מצוי, יש לסמוך על סברא הראשונה:

ט נסדק השופר לרחבו, דהיינו סביב הקיפו, אם הסדק הוא מיעוט היקף השופר ונשתייר רוב הקיפו באותו מקום שלם, כשר^{טז}, אפילו אם נשתנה קולו מממות שהיה קודם שנסדק, שכל הקולות כשירים בשופר^{טז}. ואפילו אין בסדק חסרון מגוף השופר, שאין שם מקום לרוח לצאת, לפי שאין הרוח מסדיק יותר, אלא אם כן נסדק לארכו^{טז}.

אבל אם לא נשתייר רוב הקיפו שלם. אם אין מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר, פסול^{טז}, דכיון שנסדק

והיינו שאם אורך השופר הוא טפח וחצי, ונסדק יותר מחצי טפח, כשר לתקוע בו, כיון שנסדק רק מיעוטו, אעפ"י שלא נשאר בשופר שאינו סדוק אלא פחות מטפח.

^{טז} בשו"ע ס"ז (אם ניקב, אם לא סתמו, אף על פי שנשתנה קולו, כשר), ובט"ז סק"ז (פירוש אפילו לא נשתייר בו שיעור תקיעה. כן כתב הרא"ם, הביאו ב"י בדין נסדק לארכו).

^{טז} **רא"ש** פ"ג ס"ו ו (ויש מפרשים דלחכי לא תני גבי ארכו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר, משום דבכל דהו מיפסיל, לפי שמחמת הרוח וחוזק התקיעה הסדק הולך ומוסיף עד שיסדק כולו ... ופירוש זה עיקר). ר"ן ו, ב (אבל ה"ר יונתן ז"ל כתב, דנסדק לארכו אפילו בכל שהוא פסול, לפי שכשהוא תוקע בו מתבקע). טור ודעה הא' בשו"ע שם (יש אומרים אפילו בכל שהוא פסול). ט"ז ס"ק יא (לפי שמחמת רוח וחוזק התקיעה הסדק מוסיף והולך עד שיסדק כו'). מ"א ס"ק י (דכל זמן שתוקע, הסדק מוסיף והולך).

^{טז} **ט"ז** שם (ונראה לי הטעם דסדק גרע מניקב ויש שם חסרון, דבניקב יש מקום להרוח שמחמת התקיעה להכנס שם דרך החסרון ויצא החוצה, ואינו מתחזק להסדיק השופר, משא"כ בסדק, שאין מקום להרוח לצאת משום הריח, ועל כן מתחזק ומסדיק הסדק יותר).

^{טז} לבוש ס"ח (וכנסדק כולו דמי, הואיל ועומד לסדוק).

^{טז} ר"ן שם (ולפי שיטה זו, אם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר, שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע, וכן דעת **הראב"ד** בדרשא שלו). כל בו ס"י סד כז, ג (וכתב הראב"ד ז"ל בדרשה שלו, שאפילו נסדק לארכו, אם מהדקו היטב וקושרו היטב בחוט או במשיחה כשר, לפי שהקשר ההוא כשהוא מהודק יפה יפה מונעו שלא להתבקע עוד). והוא בדרשה לר"ה (לונדון) ע' לה (ויש מי שאומרים ... בקשרו בחוט של משיחה או של מתכת כשר). **שו"ע** שם (אלא אם כן הדקו הרבה בחוט או במשיחה).

*

ויש עוד שני אופנים להכשיר השופר שנסדק במיעוט ארכו:

(א) לדבקו בדבק שאינו ניכר בין הסדקים, שכשר לכל הדעות, כדלעיל בסעיף הקודם (אם הסדק הוא רחב, וכשמדבקו בדבק ניכר הדבק בין הסדקים, מפני שהוא סותם את החלל שביניהם, דינו כסותם נקב בדבר שאינו ממין השופר), ושם נסמן (הערה כט).

(ב) לחתוך מקצת השופר מסביב לסדק, עד שלא ישאר בו סדק; שכן עשה הרבי לשופר שהי' לו בירושה מאדמו"ר הצמח צדק, והי' תוקע בו כל ראש השנה, וכשנסדק במיעוט ארכו, מסרו לאומן שיחתוך מקצתו מסביב לסדק, והמשיך לתקוע בו.

^{טז} **גמרא** כז, ב (נסדק ... לרחבו ... פסול). **רא"ש** פ"ג ס"ו ו (ויראה דמייירי בנסדק רוב רחבו, אבל מיעוט, הוה ליה כנקב בעלמא וכשר). טור ושו"ע ס"ט (נסדק לרחבו במיעוטו, כשר). ט"ז סק"יג (לרחבו במיעוטו, פירוש סביב היקפו).

ואפילו לדעת האוסרים נקב בשופר, כמובא ברמ"א ס"ז (יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב), מכל מקום מודים להיתר בנסדק לרחבו, כמבואר בט"ז ס"ק ח (אבל נסדק אין בכלל זה, ודינו מבואר אחר כך).

^{טז} ברייתא שם (היה קולו דק או עבה או צרור כשר שכל הקולות כשירין [בשופר]). טור ושו"ע ס"ו (היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר).

וכן הוא לקמן ס"ח (וכל הקולות כשרים בשופר).

^{טז} ט"ז סק"יא (וגם בסדק אינו מסדיק יותר אלא אם כן נסדק באורכו, אבל נסדק לרחבו אינו מתחזק ומסדיק יותר לרחבו, כי אינו כך בטבעו ... על כן ברחבו אינו פוסל אלא אם כן נסדק כבר ברוב הקיפו, כן נראה לי).

^{טז} **גמרא** שם (נסדק ... לרחבו (כל רחבו להקיפו, רש"י), אם נשתייר בו (מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה, רש"י) שיעור תקיעה, כשר, ואם לאו פסול). טור ושו"ע שם (נסדק לרחבו ... ברובו, פסול, אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה).

רובו, הרי הוא כאלו נחתך כולו באותו מקום^מ, ואם כן הרי נחסר השופר משיעורו, ולפיכך אע"פ שלא נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק, פסול. אבל אם יש מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר, אע"פ שנשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק, כשר. ואף על פי שהקול יוצא דרך החלק שלמעלה מהסדק, אין פוסלין אותו משום קול שופר ודבר אחר^מ, או משום קול שני שופרות^מ, דכיון שבשעת עשיית השופר היה זה החלק מחובר לעיקר השופר ולא נפרד ממנו לעולם, לכן הן נחשבים כשופר אחד לענין זה, שלא לפוסלן משום שני שופרות^מ. אבל מכל מקום אינן נחשבים כשופר אחד לגמרי כדי להשלים לשיעור שופר, כיון שנסדקו ונפרדו זה מזה ברוב היקף:

דיבוק, הפך קיצר גרד או נקב

י דיבוק שברי שופר זה עם זה ועשה מהם שופר אחד שלם, פסול^מ, לפי שאין זה קרוי שופר^מ. ואפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר^מ שלם מכל צדדיו^מ, אעפ"כ הוא נפסל מחמת השברים הנוספים על שבר זה שהקול יוצא דרך שם^מ, והתורה אמרה^ב קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות^מ:

יא וכן מטעם זה אם הוסיף כל שהוא על אורך השופר שלם, בענין שהקול יוצא דרך התוספת ההיא, בין שהתוספת ממין השופר בין שאינו ממין השופר, בין שהוסיף בצד הקצר בין שהוסיף בצד הרחב, פסול^מ. מטעם שנתבאר^מ:

יב הפכו ותקע בו, לא יצא, בין שהפכו כדרך שהופכין חלוק, שהחזיר פנימיות השופר להיות חיצוניותו וחיצוניותו להיות פנימיותו, בין שהניחו כמות שהיה אלא שהרחיב את צד הקצר שלו וקיצר את הרחב ברותחין^מ, ותקע בין בצד הקצר בין בצד הרחב שהיה קצר מתחלה^מ, לא יצא, שנאמר^ב והעברת שופר וגו', כדרך העברתו שהאיל

^מ רש"י שם (חשיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה). רא"ש שם (דחשבינן מן הסדק ולמטה כאילו ניטל). ר"ן ז, א (דחזינן דכל מה שלמעלה ממנו כאילו נטל משם). לבוש ס"ט (דכיון שנסדק רובו לרחבו, הוי אותה חתיכה של מעלה כאילו נחתך לגמרי). ט"ז סק"ד (דהוה ליה כאלו ניטל משופר זה). מ"א ס"ק יז (דהוה ליה כאלו נחתך שם).

^מ כדלקמן סוף סט"ז (לפי שאין קול שופר לבד, אלא קול שופר וקול דבר אחר).

^מ כדלקמן ס"י (והתורה אמרה קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות).

^מ ט"ז סק"ד (ויש לומר דלא מקרי הוספה אלא כשהיה תחלה חתיכה אחרת, משא"כ כאן דלא נפרד מעולם).

^מ משנה כז, סוע"א (שופר שנסדק ודבקו, פסול. דיבוק שברי שופרות, פסול). טור ושו"ע ס"י (דיבוק שברי שופרות זה עם זה ועשה מהם שופר, פסול).

^מ תוס' שם ד"ה שופר (נראה דנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו, ולפי שאין שם שופר עליו. וכל שכן דבוק שברי שופרות). שאף אם דיבוק שברי שופר שאין באף אחד מהם שיעור שופר שלם, פסול מטעם זה, "לפי שאין זה קרוי שופר".

^מ טור ושו"ע שם (אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר).

^מ מ"א סק"ט (אפילו הוא שלם בכל היקפו).

^מ רא"ש פ"ג סי' ב (דשאני התם שבר לשבר לאורך השופר, והקול יוצא משבר לשבר, ושייך לפוסלו משום שנים ושלושה שופרות. אבל הכא שכל אורך השופר חתיכה אחת, אין פסולו דומה לדיבוק שברי שופרות, וסלקא דעתך אמינא לא מיפסיל).

^ב בהר כה, ט (והעברת שופר תרועה).

^מ רש"י במשנה שם (פסול, דהוה ליה כשני שופרות). לבוש ס"י (אפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר, פסול, דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות). ט"ז ס"ק טו (דשופר אחד ולא ב').

וכדאמרינן כו, א (שופר אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלושה שופרות). וכן הוא לקמן ס"כ (דקול שופר אחד אמרה תורה, ולא קול שני שופרות).

^מ גמרא [ברייתא] כז, ב (הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול). רא"ש שם סוס"י (ואפילו היה בו שיעור שופר מתחילה, דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות). ר"ן ו, ב (הוסיף עליו כל שהוא פסול, משום דהוה להו ב' שופרות). טור ושו"ע ס"א (הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול). לבוש ס"א (וכן אם הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול מהטעם הזה).

^מ סעיף י (קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות). ובאינו מינו, מטעם האמור לעיל ס"ט (משום קול שופר ודבר אחר), וכדלקמן סט"ז (לפי שאין קול שופר לבד, אלא קול שופר וקול דבר אחר).

^מ גמרא [ברייתא] כז, ב (הפכו ותקע בו לא יצא אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא (כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון, רש"י), אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (ברותחין, רש"י). מאי טעמא, כדרב מתנה דאמר רב מתנה והעברת דרך העברתו בעינן (כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים, רש"י)). ירושלמי פ"ג ה"ז (הפכו פסול ... זה ביטל חללו). פירוש האי ברא"ש פ"ג סי' ד (לא תימא דהפכיה כי כיתונא שהוא פסול, דהא פשיטא הוא, אלא אפילו הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול ... ירושלמי ... הפכו פסול ... זה ביטל חללו ... וזה כלישנא קמא דהפכיה כי כיתונא פסול). ר"ן ו, ב (וכ"ש היכא דאפכיה ככתונא דמיפסיל והכי איתא בירושלמי). טור ושו"ע ס"ב (הפכו ותקע בו, לא יצא, בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון, בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב). ט"ז ס"ק טז (דכתיב והעברת, דרך העברה בעינן, פירוש כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים).

^מ רמ"א ס"ב (והוא הדין אם תקע במקום הרחב, פסול). ר"ן שם (ובירושלמי משמע דאפילו לא הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא, ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה). והלכה זו תתבאר לקמן סי' תקצ ס"כ (אם תקע בצד הרחב של שופר לא יצא, ורמז לדבר מן המצר קראתי וגו').

מעבירו בראשו מחיים, פרט להפך¹². ועיין בסי' תקצ"ז¹³:

יג היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור שופר, כשר¹⁴.

וכמה שיעור שופר, טפח, כדי שיאחזנו התוקע בידו, דהיינו בד' אצבעותיו בינונים, ויראה השופר מכאן ומכאן, שהטפח הוא ד' אצבעות גודליו, כדי שלא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע¹⁵. ואפילו אם התוקע הוא אדם גדול ואין השופר נראה מתוך ידו, אף על פי כן אין צריך יותר מטפח של אדם בינוני, דהיינו ד' גודליו¹⁶. ומוזדין במקום הרחב של הגודל¹⁷, כמ"ש בסי' י"א¹⁸. וכן הדין בכל אצבעות שבתורה¹⁹:

יד גרדו בין מבפנים בין מבחוץ, עד שעשאו דק מאד כמו גלד, כשר²⁰. ואע"פ שאינו כדרך שהאיל מעבירו בראשו ממש, מכל מקום כיון שהוא כדרך צמיחתו בראש האיל, נקרא כדרך העברתו. ולא מיעטו אלא אם הפכו, ששינה אותו מדרך צמיחתו בראש האיל²¹:

טו אם הוציא הזכרות מן הקרן ועשה ממנו שופר, כגון שניקב בו, פסול, לפי שאין נקרא שופר אלא דבר שהוא חלול בטבעו, ששופר הוא לשון שפופרת, והזכרות כיון שאינו חלול בטבעו, אינו נקרא שופר²². אבל אם לא הוציא הזכרות מן הקרן, אלא נקב בו נקב, כשר²³. ואפילו לכתחלה מותר לעשות כן²⁴. ואפילו הזכרות מפסיק בין הקול

ועל זה מוסיף כאן, שאף אם קיצר והרחיב, ותקע בצד הרחב שהיה קצר מתחלה, פסול מטעם והעברת שופר כו'. ולקמן שם מוסיף, שאף אם לא קיצר ולא הרחיב, ותקע בצד הרחב, פסול מטעם מן המיצר קראתי וגו'.

כן פירש הדברים בשדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות לד.

¹² בהר כה, ט.

¹³ בקונטרס השלחן הגיה: להפוך.

¹⁴ נתבאר לעיל (הערה נה).

¹⁵ **גמרא** [ברייתא] כז, ב (ארוך וקצרו, כשר). ר"ן ו, ב (והוא שנשתייר בו שיעור תקיעה). טור ושו"ע סי"ג (היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור תקיעה, כשר).

¹⁶ נדה כו, א (כמה יהא שיעור שופר, פירש רבי שמעון בן גמליאל, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, טפח), ופרש"י (אחיזה אית בה טפח, שהטפח ארבע אצבעות בגודל). רא"ש פי"ג סי' ו (ונקט האי לישנא הכא, כדי שיאחזנו התוקע בידו ויראה לכאן ולכאן, לפרש הטעם למה נתנו בו שיעור טפח, כדי שיאחזנו התוקע בידו ויראה לכאן ולכאן, ולא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע). ר"ן ז, א (טעמא אתא לאשמעינן, דמשום הכי הוי שיעור טפח, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, דשיעוריה דטפח ד' בגודל ושית בקטנות, כדאיתא במנחות (מא, ב), וכשהוא ארוח אותו בד' אצבעות בינוניות, מה שנראה ממנו לכאן ולכאן משלים את השיעור). טור (דהיינו ד' אצבעות, שהם ו' בקטנה, ויאחזנו בד' אצבעות בינוניות, ומה שיראה ממנו לכאן ולכאן משלים), ושו"ע סי"ט (שיעור תקיעה, דהיינו ארבעה גודלים).

ומוזכר גם בתניא אגה"ק סי' י (והשופר טפח).

¹⁷ ר"ן שם (ולא כדי שיאחזנו התוקע קאמר, דאם כן הכל כפי מה שהוא אדם ... אלא כדי שיאחזנו אדם בינוני והוא טפח). טור (והא דקאמר כדי שיאחזנו, לאו אתוקע קאי, דאם כן הוה ליה למתנייה בהדיא הכל לפי מה שהוא אדם ... אלא כדי שיאחזנו אדם סתמא, והיינו טפח). מ"א ס"ק יח (ד' גודלים, באדם בינוני (טור)).

¹⁸ מ"א שם (ובעינין במקום הרחב), דהיינו באמצע האגודל, ולא בראשו שמתקצר שם.

¹⁹ סוף ס"ה (ומוזדין במקום הרחב שבגודל), וס"ו (שיעור הגודל של אדם בינוני הוא כרוחב ז' שעורות כשמונחות זו בצד זו בדוחק והן כאורך ב' שעורות בריוח). ולפי דעת הגר"ח נאה הוא 2 ס"מ. ובדברי רבותינו נראה שהוא מעט יותר מ-2 ס"מ (ראה לעיל סי' תעב ס"ח (הערה קכג)).

²⁰ רמב"ם ה"ל שבת פי"ז הלכה לו (האצבע שמשערין בה בכל מקום היא רוחב הגודל של יד, והטפח ארבע אצבעות). וכן הוא לעיל סי' לב סס"ג (וכל אצבע סתם היא גודל).

²¹ **גמרא** [ברייתא] כז, ב (גרדו בין מבפנים בין מבחוץ, כשר. גרדו והעמידו על גלדו (גלד דק, רש"י), כשר). טור ושו"ע סי"ד (גרדו מבפנים או מבחוץ עד שעשאו דק מאד כמו גלד, כשר).

²² הרא"ש בביאורו לסמ"ג ה"ל שופר יג, ג (דמשמעות העברתו אינו אלא צמיחתו, הילכך כי אפכיה ככיתונא, או כשקיצר את הרחב והרחיב את הקצר, ששינה בזה דרך צמיחתו, פסולין, אבל כשגרדו והעמידו על גלדו, או כשקיצר ארכו, שלא שינה בזה דרך צמיחתו, אף על פי ששינה אותו מברייתו, אין בכך כלום, דאצמיחתו קפיד רחמנא ולא אברייתו), הובא ב"ד ד"ה ומ"ש אם נשאר לבוש סייג-ד (אין זה שינוי מתמונתו שהעבירו האיל בחייו ... אינו שינוי מתמונתו שהיה בראש האיל, וכשר).

²³ ר"ן ו, א ד"ה וכתבו בתוסי' (דלא מיקרי שופר אלא אותן שהם חלולין מלשון שפופרת ... וזכרותו נמי ודאי, אי אפקיה לבר וקדחו ותקע בו, לא יצא, דלאו שופר הוא). טור ושו"ע ס"ט"ו (אם הוציא הזכרות ועשה ממנו שופר, כגון שנקב בו, פסול). לבוש סט"ו (שאותו העצם אין שם שופר עליו, שהרי אינו חלול כשפופרת בעודו בבהמה, ואין נקרא שופר אלא במשמעות לשונו שהוא דבר שנברא חלול כשפופרת בעודו בבהמה). ט"ז סק"י (דכל שאינו חלול לא מקרי שופר).

וכן הוא לעיל ס"א (שאין נקרא שופר אלא קרנים החלולים, שיש להם זכרות בפנים ונקלף גידן מן הזכרות).

²⁴ **גמרא** כז, ב (שלחו ליה לאבוה דשמואל, קדחו ותקע בו יצא. פשיטא, כולהו נמי מיקדח קדחו להו. אמר רב אשי שקדחו בזכרותו (כשהוא מחובר בבהמה, עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות, רש"י), מהו דתימא מין במינו חוצץ, קמ"ל). טור ושו"ע שם (לא הוציא זכרותו, אלא נקב בו, כשר). ט"ז ס"ק יז (פירוש, כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מהראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות).

להדבר החלול בטבעו שנקרא שופר. אין בכך כלום. דמין במינו אינו חוצץ.³⁷ והרי הוא כמו שלא היה שם זכרות כלל:

שופר מצופה

טז צריך שלא יהא שום הפסק בין פי התוקע להשופר. לפיכך אם ציפהו זהב במקום הנחת הפה כדי לנאותו³⁸, אפילו אם הצפוי הוא באורך השופר, אם הוא מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול, לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו, ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר³⁹. אבל אם הציפוי הוא רחוק מפי התוקע, כשר⁴⁰.

במה דברים אמורים כשלא נשתנה קולו מחמת הציפוי⁴¹, או שאינו יודע אם נשתנה, דמן הסתם לא נשתנה קולו בשביל ציפוי כל שהוא⁴², אבל אם יודע שנשתנה הקול מחמת הציפוי, ואע"פ שהשינוי הוא מעט, פסול, לפי שאין קול שופר לבד, אלא קול שופר וקול דבר אחר, דהיינו הציפוי⁴³.

יז במה דברים אמורים כשהציפוי הוא הוספה על עובי השופר, או על רחבו, אבל אם הוא הוספה על ארכו, אפילו בצד הרחב שלו, אם נתן שם זהב משהו על עובי השופר בענין שנתארך השופר משהו, פסול⁴⁴ אע"פ שלא נשתנה קולו כלל⁴⁵, מטעם שנתבאר למעלה⁴⁶:

יח המציירים בשופר צורות כדי לנאותו, לא יפה הן עושין, אע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין, לפעמים הקול משתנה⁴⁷.

אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו, שאפילו אם ישתנה קולו על ידי כן, אין בכך כלום, שאין כאן

³⁷ ירושלמי פ"ג ה"ו (ר' יעקב בר אחא אמר, אבא בר בא שאל לר', שופר קדוח מהו. אמר ליה כזה תוקעין בעיניי טב). ב"י ד"ה גרסינן בשם הירושלמי (משמע דלכתחלה נמי תוקעין בו). מ"א ס"ק כ (ואפילו לכתחלה מותר לעשות כן, דמין במינו אינו חוצץ). פ"ח ס"ט"ו (ואפילו לכתחילה נמי תוקעין בו, כדמוכח בירושלמי).

³⁸ וכן הוא לעיל ס"י תעה סכ"ז (ומין במינו אינו חוצץ). לקמן ס"י תרנא ס"ה (ומין במינו אינו חוצץ).

³⁹ ברייתא כז, רע"א (ציפהו זהב במקום הנחת פיו פסול). כתבי הרמב"ן ח"א ע' רלו (וטעמא דפסול משום דאיכא הפסק בין פיו לשופר). רמב"ם פ"א ה"ו (צפהו זהב ... במקום הנחת פה פסול). מ"מ שם (וכתב הרמב"ן ז"ל, וטעמא דפסולא במקום הנחת פה, משום דאיכא הפסק בין פיו לשופר). **טור ושו"ע** ס"ט"ז (צפהו זהב במקום הנחת פה, פסול). לבוש ס"י"ז (שכשהוא למעלה במקום הנחת פיו, הרי הזהב חוצץ בין פיו ובין השופר).

ואף שלענין אגוד הלולב יתבאר לקמן ס"י תרנא ס"ד (ואף על פי שהאגוד חוצץ בין ידו ללולב ומיניו, אין בכך כלום, כיון שהאגוד הוא לנוי ולהידור מצוה, וכל שהוא לנוי אינו חוצץ מפני שהוא בטל לגבי הלולב ומיניו, וכאלו הוא מגוף הלולב ומיניו). מכל מקום ציפוי הזהב לנאותו וכל השופר, אינו בטל וחוצץ. וראה מראי מקומות וצינונים.

⁴⁰ רמב"ן שם (ויש אומר אפילו מגבו, מפני שהוא מכניס קצתו בפיו, ושפ[ת]ו של תוקע מכסה אותו). וכנראה זאת היא גם כוונת הרא"ש פ"ג ס"י ג (לכאורה נראה לפרש דעובי השופר מקום שמניח עליו הפה קרוי במקום הנחת הפה, ושלא במקום הנחת הפה היינו מבחוץ סמוך להנחת הפה), **טור** (צפהו זהב בעביו, במקום הקצר, שהוא מקום הנחת פיו, פסול, שלא במקום הנחת פיו, בכל אורך השופר ... כשר), ובי"י (דהיינו מה שכתב הרא"ש דעובי השופר מקום שמניח עליו הפה קרוי במקום הנחת פה). דעה ה' בשו"ע שם (יש מפרשים מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו, והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה. ויש מפרשים דעביו במקום הקצר הוא מקום הנחת פה). לבוש שם (ומהאי טעמא נמי אם צפהו בזהב באורך השופר מבחוץ, ומתחיל הזהב מיד סמוך לראשו בצד הקצר, פסול).

⁴¹ ברייתא שם (שלא במקום הנחת פיו, כשר). **טור ושו"ע** שם (ושלא במקום הנחת פה, היינו כל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב).

⁴² **גמרא** [ברייתא] כז, ב (ציפהו זהב ... מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו, כשר). **טור ושו"ע** שם (צפהו זהב ... מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו, כשר).

⁴³ **רא"ש** שם (דאיכא למימר דפשיטא דאין קולו משתנה בשביל ציפוי כל דהו שעושה אצל פיו). מ"א סקכ"א (ואם עשה זהב כל שהוא סמוך להנחת פיו, מסתמא אין קולו משתנה בשביל כך (הרא"ש)).

⁴⁴ רבנו ירוחם נ"ו ח"ב מה, ג (צפהו זהב מבחוץ, שפסול אם נשתנה קולו ... והוה ליה שופר ודבר אחר). לבוש ס"י"ח (אם נשתנה קולו מחמת הציפוי פסול, דהוי קול שופר ודבר אחר).

⁴⁵ ברייתא שם (הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול). תוס' כז, ב ד"ה ציפהו זהב (אם נפרש דשלא במקום הנחת הפה, היינו ראשו האחד לצד הרחב. הא אמרינן בסמוך, הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול). **רא"ש** פ"ג ס"י ג (ואין לפרש שלא במקום הנחת הפה, בעובי הראש האחר לצד הרחב. דהא אמרינן הוסיף עליו כל שהוא פסול בין במינו בין שלא במינו). **טור ושו"ע** ס"י"ח (אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב, היינו הוסיף עליו כל שהוא, ופסול). וכדלעיל ס"י"א (אם הוסיף כל שהוא על אורך השופר שלם, בענין שהקול יוצא דרך התוספת ההיא ... בין שאינו ממין השופר ... פסול).

⁴⁶ **טור** ולבוש ס"י"ז (ואפילו לא נשתנה קולו מחמת הציפוי).

⁴⁷ ס"ט (משום קול שופר ודבר אחר). לבוש שם (והוי קול שופר ודבר אחר).

⁴⁸ **רמב"ן** שם (לפיכך אלו שמציירין צורות לנאותו, לא יפה הם עושים, שמא נשתנה קולו מחמת אותן ציורין, ואע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין, לפעמים קולו משתנה בהן). הובא במ"מ פ"א ה"ו. **טור ושו"ע** ס"י"ז (המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו, לא יפה הם עושים).

קול מן דבר אחר, אלא קול השופר לבד^{טו}, וכל הקולות כשרים בשופר^{טז}:

יט הרחיק את השופר מעט מפיו ונפח בו ותקע, לא יצא ידי חובתו, כיון שיש הפסק מעט בין פיו לשופר^{טז}:

כ נתן שופר בתוך שופר, אם שמע קול פנימי לבד^{טז}, כגון שבצד הקצר הוא בולט יותר מן החיצון, ונתן הפנימי בפיו ותקע^{טז}, ובצד הרחב אין החיצון בולט יותר מן הפנימי, אלא הפנימי בולט יותר^{טז}, או ששניהם שווין^{טז}, דנמצא שאין בתקיעה זו שום תערובות קול מן החיצון אלא מן הפנימי לבד, לפיכך יצא ידי חובתו, שאין כאן אלא קול שופר אחד.

והוא שלא נשתנה קולו מחמת שהוא נתון בתוך החיצון, אבל אם נשתנה קולו^{טז}, או שהחיצון בצד הרחב שלו בולט יותר מן הפנימי, או שבצד הקצר שלו הם שוים, דאז אי אפשר שלא שמע אלא קול שניהם, לא יצא, דקול שופר אחד אמרה תורה, ולא קול שני שופרות^{טז}:

כא כל דבר הפוסל ביום ראשון בשופר, פוסל גם ביום שני, אע"פ שאינו אלא מדבריהם^{טז}:

אין מחללין עליו יום טוב

כב שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב^{טז}, מפני שיום טוב הוא עשה ולא תעשה, כמ"ש בס"י תצ"ח^{טז},

^{טז} **ב"י** ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ן (ומבואר הוא שצורות אלו דקאמר היינו שמציירין במיני צבעונים, דהוי כמו ציפהו מבחוץ. אבל אם אין שם מיני צבעונים כלל, אלא שחקק בו צורות כדי לנאותו, פשיטא דכשר). **רמ"א** ס"י (אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו). לבוש ס"י (אין בכך כלום, אף על פי שנשתנה קולו מחמת החקיקה לית לן בה, דהא על כל פנים קולו של שופר עצמו הוא, ואין דבר אחר מעורב בו).

ויתירה מזו נפסק בשו"ע ס"י (אם ניקב, אם לא סתמו, אף על פי שנשתנה קולו כשר).

אלא שבזה יש אוסרים, כמבואר ברמ"א ס"י (מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה, כי יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב). משא"כ בנידון דידן שלא ניקב לגמרי, כשר לדברי הכל.

^{טז} כדלעיל ס"י (כשר, אפילו אם נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנשדק, שכל הקולות כשרים בשופר), ושם נסמן (הערה לח).

^{טז} **רמב"ן** שם (ושמע מינה שאם הרחיק השופר מפיו ונפח בו ותקע, פסול). הובא במ"מ שם. **טור** ושו"ע ס"י (הרחיק את השופר ונפח בו ותקע בו, פסול).

^{טז} **גמרא** (ברייתא) כז, ב (הניח שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע, יצא).

^{טז} **רא"ש** פ"ג ס"י ד (כגון שהיה פה של פנימי משוך קצת למעלה חוץ לפה החיצון, ולא נכנס קולו בין שני השופרות). ר"ן ו, ב (ומיירי כגון שהוא עודף על החיצון, שאין כאן אלא קול פנימי).

^{טז} **ב"י** סוד"ה נתן שופר (ודבר פשוט הוא, דכי אמרינן דאם קול פנימי שמע יצא, היינו לומר שיהיה הפנימי עודף על החיצון מהשני צדדיו). שו"ע ס"כ (נתן שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר).

^{טז} דרכי משה ס"ק ה (ולו נראה דאם בולט במקום הנחת פיו שאינו תוקע רק בפנימי, אף אם אינו בולט מצד הרחב רק שיהיה לחיצון שם, יצא, דהא אין הקול יוצא רק מפנימי). **רמ"א** ס"כ (ולו נראה דאפילו אינו בולט בצד הרחב, רק שיהיה לחיצון, הואיל ובולט לצד הפה ותקע בפנימי, יצא, כן נראה לי). **ט"ז** סק"י (ולו נראה דגם השו"ע סבירא ליה כן, דודאי אין שום תועלת לבלית הצד העליון. אלא דאי הוויין שוים למעלה, אי אפשר לצמצם, ושם שופר החיצון בולט כל שהוא טפי מהפנימי, והוה ליה מוסיף עליו כל שהוא, דפסול אפילו במינו, על כן הוצרכו שיהיה הפנימי בולט גם למעלה, ואז אין חשש כלל).

^{טז} **רא"ש** שם (ויראה דהא דאמרינן אם קול פנימי שמע כשר, היינו כשלא נשתנה קולו מחמת ציפוי החיצון, דאי נשתנה קולו, נמצא הקול בא מכח ב' שופרות, והיינו בכלל אם קול חיצון שמע). **טור** ושו"ע שם (והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון, ואם לאו, פסול).

^{טז} ברייתא שם (ואם קול חיצון שמע, לא יצא). **רא"ש** שם (אם קול החיצון שמע לא יצא. פירוש אף קול החיצון, דאי אפשר לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי, אלא אף קול החיצון קאמר. וטעמא דפסול משום דשופר אחד אמר רחמנא ולא ב' שופרות). **טור** ולבוש ס"כ (דשופר אחד אמר רחמנא ולא ב' או ג' שופרות). מ"א ס"ק כב (הא פסול דהוי ב' שופרות). וכדלעיל ס"י (והתורה אמרה קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות).

^{טז} שו"ת **הרשב"א** ח"א ס"י כג (דין שופר כדין לולב ... אני כך דעתי נוטה בשני ימים ראשונים כיום אחד הן, ובשניהם בעינן לולב כשר דמספיק יום ראשון או עושין אותו, ואם כן אין מקום לשאלה זו בשופר), וסי' תרל (עוד השיב דשופר פסול פוסל בשני הימים, דכולם כיום אחד חשובין). דרכי משה ס"ק ג (כתב הרשב"א בתשובה סימן כ"ג וסימן תר"ל דכל הפסול בשופר ביום ראשון פסול ביום שני). **מ"א** סוף הסימן (וכל הפסולים בראשון פסולים גם ביום שני (ד"מ רשב"א). ולא דמי למ"ש ס"י תרמ"ט ס"ה דפסולי ראשון ניטלים בשני. דהתם אותן הפסולים עכ"פ כשרים הם לשאר ימות החג, משא"כ כאן דפסולים לגמרי).

והיינו שלענין לולב יש שתי דעות לקמן ס"י תרמט ס"א (יש אומרים שכל הפסולין הנהגין בראשון מן התורה נוהגין ביום טוב שני מדברי סופרים, דכיון שתקנו יום טוב שני מפני הספק שמא הוא יום טוב ראשון, אם כן צריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב הראשון. ויש אומרים ... דברים שאינן מעיקר קדושת היום, אלא שהן מצות הנהגות באותו היום בלבד, כגון כל הפסולין ביום טוב הראשון בלבד, ואף אם לא תהיינה מצות הללו נוהגות ביום טוב שני אין כאן זלזול ליום טוב השני כלל, כיון שאין המצות תלויות בעיקר קדושת היום כלל, שהרי מצות נטילת לולב לא תלה הכתוב חיובו מחמת שהוא יום טוב אלא מחמת שהוא יום הראשון, שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון).

משא"כ פסולי מצוות שופר, שהם גם ביום השני. וכן בפסולי מצוות מצה, כדלעיל ס"י תעה ס"ל (אם אכל בענין זה בליל יום טוב של גליות, אף שהוא מדברי סופרים, אף על פי כן צריך לחזור ולאכול לדברי הכל, שאין לחלק כלל בין יום טוב ראשון לשני בשום דבר, שלא יבואו בו זלזול על ידי כן).

הלכות ר"ה ויוה"כ

כח

ואין עשה דשופר דוחה את לא תעשה ועשה^{טז}. ואפילו בדבר שאיסורו אינו אלא מדרבנן, אין מחללין עליו^{טז}, לפי שחכמים השוו את דבריהם לשל תורה^{טז}, והעמידו דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה^{טז}.

כג כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר, ואין לו שופר אחר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו^{טז}. ואם נפל עליו גל של אבנים, אסור לטלטל האבנים כדי ליטלו^{טז}. ואין לילך חוץ לתחום כדי לשמוע קול שופר^{טז}, ואין צריך לומר שאין מביאין אותו מחוץ לתחום^{טז}.

כד במה דברים אמורים על ידי ישראל, אבל על ידי נכרי, מותר לעשות כל דבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים, כגון לעלות באילן^{טז} ולהביאו מחוץ לתחום^{טז} וכל כיוצא בזה. אבל אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה בשבילו^{טז}.

ומכל מקום אם הנכרי עשה מעצמו מלאכה גמורה, כגון שעשה שופר ביום טוב, מותר לתקוע בו^{טז}, ואע"פ שעשה

^{טז} **משנה** לב, סוע"ב (שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטיין על פני המים, ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה). טור ושו"ע סכ"א (שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב).

^{טז} סלי"ד (שאינו מצות עשה של כיוסוי הדם דוחה את לא תעשה של יום טוב, שיש בה עשה ולא תעשה), ושם נסמן.

^{טז} גמרא שם (שופר עשה הוא, ויום טוב עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה). מ"א סקכ"ג (משום דיום טוב עשה ולא תעשה הוא, ואין עשה דשופר דחי לא תעשה ועשה).

^{טז} טור ושו"ע שם (אפילו בדבר שיש בו משום שבות).

וכן הוא לעיל ס"י תצח בקונטרס אחרון ס"ק ה (דאנן קיימא לן בס"י תקפ"ו דאין דוחין אפילו שבות דיום טוב מפני מצות שופר, משום דיום טוב היא עשה ולא תעשה, כמ"ש בגמרא פ"ד דר"ה).

וכן הוא בסוכה, כדלקמן ס"י תרכ"ח ס"ה (ואין דוחין אפילו שבות של דברי סופרים מפני קיום מצות סוכה, מטעם שנתבאר בסיומן תקפ"ו עיי"ש), וס"י תרמ"ט (שאינו מצות סוכה דוחה את שום איסור, אפילו של דבריהם, מטעם שנתבאר בסוף סימן תקפ"ו עיי"ש).

^{טז} מ"א סקכ"ג (וחכמים השוו דבריהם לשל תורה, והעמידו דבריהם במקום עשה).

^{טז} טור ולבוש סכ"א (והעמידו רבנן דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה), וכדלעיל ס"י שה סכ"ו (שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה), ושם נסמן (הערה קנה).

^{טז} משנה שם (לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטיין על פני המים). טור ושו"ע שם (כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר, ואין לו שופר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו).

והוא כדלעיל ס"י תקכ"ד (כשם שבשבת אין עולין על גבי אילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטיין על פני המים ... כך אין עושין אחד מכל אלו ביום טוב).

^{טז} משנה שם (ואין מפקחין עליו את הגל). **טור** (נפל עליו גל ואי אפשר ליטלו בלא טילטול אבנים, אסור, ותדחה התקיעה). מ"א סקכ"ג (ואם נפל עליו גל של אבנים, אסור לטלטל האבנים כדי ליטלו [טור גמרא]).

וכל שכן לפקח במרא וקרדום שאסור מן התורה, כדלעיל ס"י שצד ס"ב.

^{טז} משנה שם (אין מעבירין עליו את התחום), לפירוש רש"י (לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעה).

^{טז} משנה שם, לפירוש **טור** (וכן אין מוציאין אותו חוץ לתחום). ב"י שם (ותרווייהו איתנייהו דבין זה ובין זה אסור). לבוש שם (אין מוציאין אותו חוץ לתחום, ולא הולכין חוץ לתחום לתקוע).

וכן אין לקנות שופר ביום טוב, כדלעיל ס"י שו"ע (אסור לקנות לגמרי את האתרוג או השופר ביום טוב, אפילו אם אי אפשר לו לקיים המצוה בענין אחר, שאין דוחין שבות גמור מפני מצות עשה, כמ"ש בס"י תקפ"ו ותרנ"ה).

^{טז} **טור** (וכתב ה"ר יונה, דוקא ישראל אסור לעשותו, אבל מותר לומר לעו"ג לעשותו, כיון שאין בו אלא משום שבות, דאמירה לעו"ג שבות דשבות, ושבות דשבות במקום מצוה שרי), כגירסת ופירוש הב"י (כלומר דעל כרחך לא שרי ה"ר יונה באמירה לגוי, אלא במידי דאפילו אם יעשהו ישראל לית ביה אלא איסורא דרבנן). שו"ע סכ"א (ועל ידי גוי מותר, דהוי שבות, ובמקום מצוה לא גזרו).

וכדלעיל ס"י שז ס"ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... לצורך מצוה, אומר ישראל לנכרי לעלות באילן בראש השנה כדי להביא משם שופר לתקוע בו).

^{טז} הגהת הלבוש סכ"ב (אפילו לכתחלה יכול לומר לגוי להביא לו שופר מחוץ לתחום דרבנן, דהוי שבות דשבות, ובמקום מצוה לא גזרו רבנן). מ"א סקכ"ד (אפילו לכתחלה שרי לומר לעכו"ם להביאו מחוץ לתחום, דהוה ליה שבות דשבות). וכן הוא לקמן ס"י תקצה ס"ב (שיכול לשלוח נכרי אחר השופר להביאו לכאן אפילו מחוץ לתחום).

^{טז} ב"י שם (אבל דבר שאסור מן התורה ליכא מאן דפליג דאסור לומר לגוי לעשותו, אפילו במקום מצוה). לבוש סכ"א (אבל לומר לגוי לעשות איסורא דאורייתא, אסור, דבאיסור דאורייתא אין כאן אלא שבות אחד, ובו העמידו רבנן גם כן דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה).

וכדלעיל ס"י רעו ס"ח (בקצת מקומות נהגו רבים להקל באמירה להנכרי להדליק נרות לצורך סעודה כשנכבו הנרות ואי אפשר לאכול בחשך ... רבו האומרים שלא התירו שבות במקום מצוה אלא שבות דשבות, כמו שיתבאר בס"י ש"ז, ודבריהם עיקר).

^{טז} **מרדכי** סוכה רמז תשמז (אם עשה עכו"ם שופר ביום טוב, מותר לתקוע בו). שו"ע סכ"ב (אם עשה גוי שופר ביום טוב, מותר לתקוע בו).

הלכות ר"ה ויוה"כ

כט

בשביל ישראל. ואין חוששין שמא יאמר הישראל לנכרי לעשותו^{ק"ה}, אין חוששין לזה אלא בדבר שיש הנאה לגוף אדם, אבל המצות שלא נתנו להנאת הגוף^{ק"ו}, אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה^{ק"ז}.

כה במה דברים אמורים כשעשה הנכרי השופר מקרן שלו, דאין בו משום איסור נולד ביום טוב, כיון שבין השמשות היה הקרן ביד הנכרי, והנכרי לא הקצה דעתו מלעשות ממנו שופר, שהרי בידו וברשותו הוא לעשות ממנו מה שירצה. אבל אם עשה נכרי שופר ביום טוב מקרן של ישראל, כיון שבין השמשות לא היה הקרן עומד לעשות ממנו שופר, שהרי לא היה ברשותו של נכרי, אם כן זה השופר הוא נולד ביום טוב, ואסור הישראל לטלטלו כדי לתקוע בו^{ק"ח}, שאין דוחין שבות מפני תקיעת שופר^{ק"ט}.

ומכל מקום אם אין שם שופר אחר אלא הוא, מותר לתקוע בו, ויש לסמוך על המתירין^{ק"י} נולד ביום טוב, כדי שלא לבטל מצות עשה של תורה:

כו אם נכרי הביא שופר ביום טוב מחוץ לתחום בשביל ישראל^{ק"יא}, אפילו הביאו מחוץ ליי"ב מיל, מותר לתקוע בו אף

^{ק"ה} שמטעם זה אסרינן בשאר המלאכות שעשה הנכרי מעצמו לצורך הישראל, כדלעיל סי' רמג סי"ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל, אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ... גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת).

^{ק"ו} ר"ה כח, א (מצות לאו ליהנות ניתנו), ופרש"י (לאו ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו). ט"ז ס"ק ד (דמצות לאו ליהנות ניתנו).

וכן הוא לעיל סי' תמה ס"ח (שמצות לאו ליהנות ניתנו, כלומר שלא נתנו המצות לישראל להיות קיומם הנאה להם, אלא לעול על צוארם ניתנו), ושם נסמן (הערה עג). סי' קכח ס"ס. לקמן סי' תקפט ס"ג. סי' תרמט סי"ב. ה"ל גזילה סי"ב.

^{ק"ז} לבוש סכ"ב (ולא שייך לגזור כאן שמא יאמר לנוי להביאנו או לעשותו, דודאי לא יעשה אדם מצוה הבאה בעבירה). ויתבאר יותר לקמן סכ"ו (וזה שתוקע בו תקיעה של מצוה, אין זו חשובה הנאה כלל), ושם (הערה קיא).

וראה זכרון יוסף אות עח.

^{ק"ח} מ"א סקכ"ה (וצריך עיון דהא נולד גמור הוא ... והוא גמרא בשבת דף כ"ט ... וצריך לומר דהכא מיירי כשעשה עכו"ם שופר מקרן שלו, דלא הוי נולד כיון שגמרו בידי אדם, וכמ"ש סי' רנ"ב. ובגמרא מיירי שחקקה בבקעת ישראל. ועסי"י שכ"ה ס"ד).

והיינו אף דאמרינן בגמרא שבת כט, רע"א (נכרי שחקק קב בבקעת ישראל ... ביום טוב ... נולד הוא). ונפסק לעיל סי' שח סכ"ג (נכרי שעשה כלי חדש ... מעצמו ... ביום טוב יש להחמיר בנולד).

היינו דוקא בשל ישראל, משא"כ בשל נכרי לא הוי נולד כיון שגמרו בידי אדם, כדלעיל סי' רנב סי"ב (נכרי העושה [כלים] ... מותר ללבשם בו ביום ... ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תצ"ה, מכל מקום כאן אין בו משום נולד, הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם, כמו שיתבאר בסימן שכ"ה).

ואף שהובאו ב' דעות בזה בסי' שכה ס"ו (כל דבר שגמרו בידי אדם, דהיינו שנגמר תיקונו בשבת ונעשה ראוי על ידי אדם, אין בו משום מוקצה כלל, אפילו בבין השמשות בעודו אינו ראוי, מפני שאינו מקצה ממנו דעתו כלל בבין השמשות מליהנות ממנו בשבת, כיון שבידו הוא לתקנו ולעשותו ראוי בו ביום ... ויש אומרים שלא אמרו כל דבר שגמרו בידי אדם אין בו משום מוקצה אלא בדבר שהתחלת מלאכת תיקונו כדי לעשותו ראוי היתה קודם השבת ונגמרה בשבת, כגון נכרי שהתחיל לעשות כלי מערב יום טוב וגמרו ביום טוב אין בו משום נולד, הואיל וגמרו בידי אדם כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ... ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה, אלא אם כן הוא שעת הדחק). הרי שרק לדעה הראשונה אין בזה לא משום מוקצה ולא משום נולד, אבל לדעה השנית יש בה משום נולד, שלמנהגינו אסור ביום טוב.

מכל מקום התירו כאן אם הוא של נכרי (שהרי אף בשל ישראל יש מקום לסמוך על המתירין, כדלקמן בסמוך).

וכן התיר בסתם לעיל סי' רנב סי"ב (מכל מקום כאן אין בו משום נולד, הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם).

^{ק"ט} כדלעיל סכ"ב.

^{ק"י} כדלעיל סי' תצה ס"ג. סי' תקא ס"א. וראה ערוך השלחן סעיף לו.

^{ק"יא} הגהות אשרי פ"ד ס"ו (ואם הנכרי הביא שופר או לולב ואתרוג מחוץ לתחום ביום טוב, מותר לצאת בו, דלאו מוקצה הוא, דהא חזי לישראל אחר, דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. וכיון דשרי לטלטולי אפילו לאותו ישראל, שרי לצאת בו, דלא מצינו דאסרו חכמים הבא מחוץ לתחום אלא או אכילה או הנאה, ומצות לאו ליהנות נתנו. וגם אין שייך לגזור שמא יאמר לנכרי להביא כדי לצאת בו, דלא שייך שיעשה מצוה הבאה בעבירה, ולכך שרי לכו"ע, מאו"ז). מרדכי רמז תשמז (אתרוג ולולב שהובאו מחוץ לתחום בשביל ישראל, מותר לישראל אחר לצאת בו, ואפשר כי גם לישראל שהובאו בשבילו מותר לצאת בו, כיון שהוא דבר מצוה). טור סי' תרנה (גוי שהביא לולב לישראל ביום טוב מחוץ לתחום, כתב הרשב"א שמותר ליטלו, שלא אסרו חכמים דבר שהובא מחוץ לתחום אלא לאותו שהובא בשבילו. ואפילו הוא מותר לטלטלו, ולא אסרוהו לו אלא באכילה ובהנאה, ומצות לאו ליהנות ניתנו). שו"ע סכ"ב (אם גוי הביא שופר מחוץ לתחום, תוקעין בו). מ"א ס"ק כד (דהא שרי לטלטלו, ואם כן שרי לצאת בו. דלא אסרו חכמים למי שהובא בשבילו, אלא באכילה ובהנאה, ומצות לאו ליהנות ניתנו, טור סי' תרנ"ה והג"א ומרדכי פ"ו דעירובין).

והיינו שיש בזה שלשה פריטים:

(א) אין לאסרו משום מוקצה, כדלקמן סי' תקטו ס"ד-טו (דכיון שאיסור תחומים הוא קל הקילו בו שלא לאסור אלא למי שהובא בשבילו, ואפילו אם הביא הנכרי מחוץ לג' פרסאות שיש אומרים דבג' פרסאות יש איסור תחומין מן התורה ... וכיון שהוא ראוי לאכילה בו ביום למי שלא הובא בשבילו, לפיכך אף מי שהובא בשבילו מותר לטלטלו ביום טוב, ואין לו דין מוקצה כלל כיון שראוי לאחרים בו ביום).

(ב) גם זה שהובא בשבילו לא אסרו עליו אלא לאכלו ולהשתמש בו, אבל לא אסרו לקיים בו מצוה.

(ג) אין לגזור על זה שהובא בשבילו שמא יאמר לנכרי להביא כדי לצאת בו, שאין חוששים שיעשה מצוה הבאה בעבירה, וכדלעיל סכ"ד (המצות שלא נתנו להנאת הגוף, אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה).

הישראל שהובא בשבילו, אפילו להאומרים^{ק"ב} דחוץ ליי"ב מיל יש איסור תחומין מן התורה^{ק"ג}. שהרי דבר הבא מחוץ לתחום מותר בטלטול, ואינו אסור אלא באכילה או בהנאה, דהיינו להשתמש בו^{ק"ד}, כמ"ש בסי' תקט"ו^{ק"טו}, וזה שתוקע בו תקיעה של מצוה, אין זו חשובה הנאה כלל^{ק"ז}, כמו שנתבאר למעלה^{ק"ח}.

ומכל מקום צריך לזהר שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות^{ק"ח}, ועל דרך שנתבאר בסי' תקט"ו^{ק"ט}, ועיין שם בסוף הסימן^{ק"ב}:

כז יכול ליתן בתוכו מים או יין כדי לצחצחו, ואין זה כמתקן כלי ביום טוב^{קכ"א}. אבל מי רגלים אף בחול אסור, מפני הכבוד^{קכ"ב}:

^{ק"ב} לעיל ס"י שצו ס"א.

וראה הערות וביאורים ר' יב.

^{ק"ג} **לבוש** סכ"ב (ונראה לי דאין צריך להני טעמי אלא דוקא כשמביאו הגוי מחוץ לתחום דאורייתא, אבל כשמביאו מחוץ לתחום דרבנן, פשיטא דמותר לצאת בו, דהא אפילו לכתחלה יכול לומר לגוי להביא לו שופר מחוץ לתחום דרבנן, דהוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו רבנן). **מ"א** סקכ"ד (והקשה הלבוש דהא אפילו לכתחלה שרי לומר לעכו"ם להביאו מחוץ לתחום, דהוה ליה שבות דשבות, ואם כן מאי איצטריך למימר דתוקעים בו. ותירץ דמירי בחוץ ליי"ב מיל דהוי דאורייתא).

^{ק"ד} ראה לעיל ס"י תקז קו"א סק"ד (ד"ה ואף שבהבא).

^{ק"טו} ס"א (בדעה ה').

^{ק"טז} שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) ס"י כב. שו"ת הרשב"א ח"א ס"י תתמו (הובא בטור ס"י תרנה). מרדכי עירובין רמז תקיד, בשם רבנו שמשון. הגהות אשרי שם. מ"א שם.

^{ק"י} סעיף כד.

^{ק"ח} **מ"א** שם (ועכ"פ אסור לטלטלו חוץ לד' אמות).

^{ק"ט} סעיף טו (רק שיזהר שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות במקום שאסור לטלטל בשבת בין הוא אחר שלא הובא בשבילו ואף על פי שהותר לו לאכלו בו ביום מכל מקום לא הותר לו להוציא חוץ לד' אמות בכרמלית).

^{ק"ב} סעיף כב.

^{קכ"א} משנה לב, סוע"ב (אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן), ופירש **רש"י** (ולא אמרינן קא מתקן מנא). ברייתא לג, א (מים או יין מותר כדי לצחצחו). טור ושו"ע סכ"ג (יכול ליתן בתוכו מים או יין לצחצחו). לבוש סכ"ג (ואין בו משום תיקון כלי). וכדלעיל ס"י שכג ס"א (מותר לשפשף הכלים בכל דבר המותר בטלטול כדי לצחצחם לצורך היום), ושם נסמן (הערה צב).

^{קכ"ב} **גמרא** [ברייתא] שם (מי רגלים אסור מפני הכבוד). טור ושו"ע שם (אבל מי רגלים, אף בחול אסור, מפני הכבוד). וכהא דתניא כריתות ו, א (שאינ מכניסין מי רגלים למקדש), ובנוסח התפלה (מפני הכבוד).

תקפז דין התוקע לתוך הבור

ובו ה' סעיפים

א שמיעת קול שופר צריכה להיות בלא ערבוב קול אחר כלל, אבל אם שמע הקול בערבוביא לא יצא^א. לפיכך העומד בתוך חבית גדולה, או בבור, או בדות^ב, דהיינו בנין שרובו תחת הקרקע^ג (אבל אם רובו למעלה מן הקרקע אע"פ שמקצתו בתוך הקרקע דינו כבית^ד), וכן העומד בתוך המערה^ה, ותוקע ושמעו אחרים מבחוץ, אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו, ואם לאו לא יצאו^ו, לפי שהקול מתבלבל בהבל^ז הבור והדות קודם שיצא לחוץ, ואפשר

^א **טור** ולבוש ס"א (צריך לעמוד במקום שאינו שומע אלא קול השופר בלבד בלא עירוב דבר אחר, אבל אם שמע קול שופר מעורב עם דבר אחר לא יצא).

^ב משנה כז, ב (התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא). רש"י כז, א ד"ה פיטס (חבית גדולה). טור ושו"ע ס"א (התוקע בתוך הבור או בתוך המערה ... אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו, לא יצאו. וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא).

^ג רש"י עירובין קב, ב ד"ה של בור ושל דות (בור בחפירה, דות בבנין בתוך הקרקע). **מ"א** ס"ק א (והיינו שהוא בבנין תחת הקרקע, כגון מרתף).

וכן הוא לעיל ס"י תנה סכ"ג (הדות, דהיינו בור שהוא מרוצף בנין בקרקעיתו ובקירותיו סביב).

^ד מ"א שם (ונראה לי דאם רובו בנוי למעלה מן הקרקע, אע"פ שמקצתו תוך הקרקע שרי).

^ה **רמב"ם** פ"א ה"ח (התוקע בתוך הבור או בתוך המערה). **שו"ע** שם (או בתוך המערה).

^ו רב הונא שם (לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור, אבל אותן העומדין בבור יצאו), ופירש **רש"י** (שהן קול השופר לעולם שמעו). רמ"ש פ"ג ס"י ח (משמע מתוך פירושו, אותן העומדים על שפת הבור, פעמים שומעין קול שופר ופעמים שומעין קול הברה ... ולא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה שמע, אם תלוי בהבחנת אדם שיאמר שמעתי קול שופר), וב"י ד"ה ומ"ש הרא"ש (ומ"ש הרא"ש על זה לא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה וכו', נראה שכל אדם יכול להבחין אם הקול ששומע הוא קול שופר או אם הוא קול הברה). **רמב"ם** שם (אותן העומדים בתוך הבור והמערה יצאו), ופירש בב"י שם (וזה מבואר שלא כדברי הרא"ש, אלא כדמשמע מפירושו רש"י, וכן עיקר). **שו"ע** שם (אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו,

הלכות ר"ה ויוה"כ

לא

שלא שמעו אלא קול הברה. וטוב להחמיר, שאף שברור לו שקול שופר שמע לא יסמוך על בקיאותו¹⁷, ויחזור וישמע שנית התקיעות שלא מן התוקע בבור. אבל לא יברך שנית, אלא אם כן ברור לו ששמע קול הברה¹⁸, דספק ברכות להקל:

ב במה דברים אמורים באותם העומדים חוץ לבור, אבל התוקע עצמו, וכן אותם העומדים עמו בבור, יצאו, שבדאי קול שופר שמעו.

במה דברים אמורים בבור ודות ומערה, אבל בחבית גדולה שהברתה גדולה, אף התוקע והעומדים עמו בתוכה אפשר שישמעו קול הברה, לפיכך אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו, ואם לאו לא יצאו¹⁹:

ג אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמר את התקיעה שהתחיל בבור, יצא ידי חובתו, שכל מה ששמע בין כשהיה בפנים בין כשהיה בחוץ היה בודאי קול שופר²⁰. ואם כשעלה מהבור הוציא אזניו חוץ לבור קודם שהוציא השופר לחוץ, לא יצא²¹, אלא אם כן ברור לו שברגע ההיא שמע קול שופר. ולפי שאי אפשר לצמצם שיוציא האזנים והשופר כאחד²², לכן טוב שיוציא השופר תחלה קודם לאזנים, דאז בודאי ישמע קול שופר, כיון שהשופר הוא בחוץ במקום שאין שם קול הברה.

ואותם שהיו עומדים עמו בבור בשעה שהתחיל לתקוע שם²³, אף על פי שלא יצאו עמו מהבור, אף על פי כן הם יוצאים בתקיעות, דכשאדם בבור והשופר חוץ לבור בודאי שומע קול השופר ולא קול הברה כמו שנתבאר²⁴:

ד השומע מקצת תקיעת קול שופר ומקצת קול הברה, כגון שהיה עומד חוץ לבור והתוקע התחיל לתקוע בבור ובאמצע התקיעה יצא חוץ לבור וגמרה שם, וכן השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב, דהיינו קודם אור היום, ומקצתה אחר אור היום, וכן האומר למי שמתעסק בתקיעות בלא כוונה להוציא שום אדם בתקיעתו, ובאמצע התקיעה אמר לו כוון להוציאני ותקע²⁵ ומשך בה שיעור תקיעה, כל אלו כיון שמקצת התקיעה הוא שלא כתקנה,

העומדים בחוץ, אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו, לא יצאו. לבוש שם (אם קול שופר בלבד שמעו יצאו, ואם הבחינו שנתערב קול הברת הבור עם קול שופר לא יצאו, וזה תלוי בהבחנת השומע לפי מה שהוא מבחין בקול). ט"ז ס"ק א (ושיעור דבר זה תלוי בהבחנת האדם אם קול שופר שמע או קול הברה).

¹⁷ מתערב בהד של קול השופר.

¹⁸ רא"ש שם (נראה לי ... הכי פירושו, לא שנו אם קול הברה שמע אלא אותם העומדים על שפת הבור, שהקול מתבלבל בבור קודם שיצא לחוץ, ולעולם אינן שומעין אלא קול הברה).

¹⁹ ט"ז שם (ואף על פי שהכריע ב"י דלא כהרא"ש, מכל מקום כיון דבהרבה דוכתי מצינו שבדבר הבקיאיות אין אנו סומכין עצמינו על שום דבר לומר שנסמוך על הבקיאיות, קל וחומר כאן שהרא"ש סבירא ליה שאין לברר דבר זה בבקיאיות, היאך נסמוך אנחנו על הבקיאיות, הלכך אם התוקע הוא בתוך הבור, יש להעמידם על שפת הבור חיוב לשמוע שנית בכל גווני. ומיהו בלא ברכה שנית, עד שיבורר לו היטב שלא שמע רק הברה אז יברך שנית).

²⁰ גמרא שם (אבל אותן העומדין בבור יצאו), ופרש"י (שהן קול השופר לעולם שמעו). טור (אבל הוא עצמו יצא, ששמע קול שופר). ב"י (ומ"ש אבל הוא עצמו יצא, לאו דוקא הוא עצמו, אלא הוא הדין לאחרים שהם עמו בתוך הבור, דכל שהם בתוך הבור הם שומעים קול שופר, וכמבואר בדברי רב הונא). שו"ע שם (אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו).

²¹ רמב"ם שם (וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא), לפירושו ר"ן ז, א (חלק בבור ודות ובפסס לא חלק אפשר שדעתו מפני שהברתו גדולה אפילו העומדין בתוכו אם קול הברה שמעו לא יצאו). שו"ע שם (כלשון הרמב"ם). (רמ"א סק"ב (חבית, אפילו העומד בתוכו לא יצא (ר"ן)).

²² גמרא כח, רע"א (אמר רבה שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא ... כי קאמר רבה בתוקע ועולה לנפשיה (ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה הוא, דלדידיה תחילתה וסופה בהכשר, דבתחילה הוא והשופר בבור, ואמרן לעיל אותן העומדים בבור יצאו, רש"י)... מהו דתימא זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מיערבב קלא, קמ"ל). טור ושו"ע ס"ב (אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה, יצא, שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר).

²³ גמרא שם (דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מיערבב קלא). מ"א סק"ג (ואם הוציא ראשו קודם לשופר לא יצא, לכן צריך שיוציא השופר תחלה דאז יצא).

²⁴ מ"א שם (אין לומר שצריך שיוציא השופר והאזנים כאחד, דאי אפשר לצמצם).

²⁵ גמרא כז, סע"ב (כאן לאותן העומדין בבור), שהיא ההלכה דלעיל ס"ב (העומדים עמו בבור, יצאו, שבדאי קול שופר שמעו). רמ"א ס"ב (וכן אותם שהיו בבור בתחלת התקיעה). ב"י ד"ה ומ"ש אבל הוא (דכל שהם בתוך הבור הם שומעים קול שופר). מ"א ס"ק ד (אפילו לא יצאו לחוץ, יצאו ידי חובתם, דכשאדם בבור והשופר בחוץ שומע קול שופר). עיין מ"א סק"ג (צריך שיוציא השופר תחלה דאז יצא, ודו"ק).

²⁶ "טוב שיוציא השופר תחלה קודם לאזניים".

²⁷ גמרא כח, א (מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר (לאו זמניה הוא ... יום תרועה יהיה לכם, יום ולא לילה, רש"י), ומקצת תקיעה לאחר שיעלה עמוד השחר, לא יצא ... דבעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא, הכא נמי בעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא). רבנו ירוחם נתיב ו ח"ב מח, ד (וכתבו המפרשים, אבל אם שמע תקיעה תחלה ועלה שמע סופה על שפת הבור, או תחלתה חוץ לבור וסופה בתוך הבור, לא יצא, שהשומע סוף תקיעה בלא תחלתה או תחלתה בלא סופה לא יצא ... או שאמר למתעסק בתקיעות, שהתחיל לתקוע במתעסק בלא כוון להוציא, ואמר ליה באמצע תכין להוציאני מידי חובה ... לא יצא, כיון דתחלתה

אע"פ שבמקצתה שהיא כתקנה יש בה שיעור תקיעה^ה שיתבאר בסימן תקי"צ^ט, לא יצא ידי חובתו, לפי שכל תקיעה צריכה שתהא בכשרות מתחילתה ועד סופה, אפילו היא ארוכה הרבה:

ה התוקע בבית הכנסת ויש עומדים בחוץ רחוק קצת מבית הכנסת, אם אין ברור להם ששמעו קול שופר, צריכים לשמוע התקיעות שנית, לפי שאפשר ששמעו קול הברה. אבל אם נראה להם ברור שקול שופר שמעו, אינם צריכים להחמיר על עצמן ולשמוע שנית^ז:

לא הוי בחיוב). טור ושו"ע ס"ג (השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב (כגון קודם שעלה עלות השחר, ט"ז) ומקצתה בחיוב, או שאמר לתוקע כמתעסק, כוין להוציאני ידי חובתי ... לא יצא). רמ"א ס"ג (והוא הדין אם שמע מקצת התקיעה קול הברה, כגון שהיה התוקע בבור והוא עומד בחוץ, ובאמצע התקיעה יצא לחוץ). טור ושו"ע רס"י תקפח (ואם שמע מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר, ומקצתה אחר שעלה עמוד השחר, לא יצא).

^ה טור בשם בעל העיטור הלי שופר צט, א (ומדאוקי בתוקע ועולה לנפשו, שמע מינה דאע"ג דאית ביה שיעורא במקצת הכשר לא יצא). רא"ש פ"ג ס"י ח (שסתם ואסר בכל אופן). רבנו ירוחם שם (ותקע ומשך בה שיעור תקיעה, לא יצא, כיון דתחלתה לא הוי בחיוב. ויש אומרים שיצא, כיון דאיכא שיעור תקיעה בחיוב, אף על פי שתחלתה לא הוי בחיוב. וראשון עיקר. ולזה נראה שהסכים הרא"ש). דעה הא' בשו"ע שם (ותקע ומשך בה שיעור תקיעה, לא יצא). מ"א ס"ק ה (וראשון עיקר [רי"י והרא"ש פ"ד ור"ן, וכן כתב לבוש]). לבוש ס"ג (ותקע בה, אפילו שיעור תקיעה לא יצא, כיון שתחלת התקיעה לא היתה בחיוב וכוננת מצוה כולה, לא עלתה לו, שזה אין סברא לומר שיהיה דבר אחד שהוא שלם ויהיה חציו פסול לגבוה וחציו כשר לגבוה).

וראה גם לקמן סי' תקצב ס"ח (שצריך לשמוע כל התקיעה מראה עד סופה, אפילו היא ארוכה הרבה).
ט"ז ס"ד-ז.

^ז ט"ז סק"א (ולפי זה גם בתוקע בבית הכנסת, ויש עומדים בחוץ, קצת רחוק מבית הכנסת, יש גם כן בזה שייכות הבחנה לפי הריחוק מבית הכנסת).

ואף שנתבאר לעיל ס"א (אם רובו למעלה מן הקרקע אע"פ שמקצתו בתוך הקרקע, דינו כבית), והיינו שבבית אין חוששים לקול הברה.

מכל מקום יש מקום לחשוש כאן לקול הברה, כיון ש"עומדים בחוץ רחוק קצת מבית הכנסת".

תקפת זמן תקיעת שופר ובו ט' סעיפים

זמן תקיעת שופר

א זמן^א תקיעת שופר ביום, שנאמר יום תרועה וגו', ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לתקיעת שופר^ב, מעלות השחר^ג עד צאת הכוכבים^ד, אלא שחכמים הצריכו להמתין עד שתניץ החמה, שיצא מכלל ספק לילה, שאין הכל בקיאות

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) זמן תקיעת שופר (ס"א-ג).

(ב) ראש השנה שחל בשבת (ס"ד-ה).

(ג) הפטורים מתקיעת שופר (ס"ו-ט).

^ב משנה מגילה כ, ב (כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר ולנטילת לולב). גמרא שם (דכתיב (פנחס כט, א) יום תרועה יהיה לכם). רש"י ר"ה כח, א ד"ה קודם (ויליף טעמא מיום תרועה יהיה לכם, יום ולא לילה). טור ושו"ע שם (זמן תקיעת שופר, ביום ולא בלילה).

^ג ממה שהמשנה מונה אותה יחד עם זמן קריאת המגילה ותקיעת שופר ונטילת לולב, רואים שזמנם שוה. ולענין קריאת המגילה נתפרש במשנה שם כ, א (אין קורין את המגילה ... עד שתניץ החמה. וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר). ומזה למדנו לשאר המצות הנ"ל, כמבואר ברי"ש הסימן (ומהתם שמעין בכל דבר שמצותו ביום, צריך לכתחלה לעשותו משתניץ החמה, ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר). טור ושו"ע שם (ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא).

וכן נפסק לענין מגילה, בשו"ע סי' תרפז ס"א (ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא).

ולענין נטילת לולב, כמבואר בשו"ע סי' תרפז ס"א (מהנץ החמה עד סוף היום. ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא).

ולענין הלל, כדלעיל סי' תפח ס"ג (וכל היום כשר לקריאת ההלל, מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ... ולכתחלה לא יקראו אותו קודם נץ החמה ואם עבר וקרא יצא).

וכן נתבאר לעיל סי' ל ס"ב (שעלה עמוד השחר, שהוא יום לכל המצות האמורות בתורה).

אלא שלענין תפילין, נתבאר לעיל שם (אסור להנמיחן עד ... בכדי שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו). וכן לענין קריאת שמע, נתבאר לעיל סי' נח ס"ב (מן התורה הוא משעלה עמוד השחר ... וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה ... עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו).

ולענין ציצית, נתבאר לעיל סי' יח ס"ו (ויש אומרים דשעת ראייה נקרא משעלה עמוד השחר ... ומכל מקום טוב ליהזר לכתחלה שלא ללבוש את הטלית בברכה עד שיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה)

ולענין תפלה, נתבאר לעיל סי' פט ס"א (זמנה מתחיל מעלות השחר, אלא שלכתחלה מצוה להתחיל עם נץ החמה).

^ד לענין קריאת המגילה נתפרש בגמרא שם כ, ב (קיי"ל דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוא). ומזה למדים לשאר ההלכות המנויות במשנה שם.

בעמוד השחר⁷. ומכל מקום אם עבר ותקע משעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה יצא, ואין צריך לתקוע שנית:

ב אם שמע מקצת תקיעה קודם עמוד השחר ומקצתה אחר עמוד השחר, נתבאר בסימן תקפ"ז¹:

ג שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום, או מתשע בני אדם שתקעו כאחד, נתבאר בסימן תקי"צ²:

ראש השנה שחל בשבת

ד יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר³, אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה⁴, ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול⁵. ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מצות עשה של תורה⁶, כמו שדוחין אותו בכל יום טוב של ראש השנה⁷, הואיל ואין בו שבות גמור. לפי שהכל חייבין בתקיעת

וכן לענין הלל, נתבאר לעיל סי' תפח ס"ג (יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים).

ואף שלענין בין השמשות נתבאר לעיל סי' רסא ס"א (ספק חשכה ספק אינה חשכה, וזהו נקרא בין השמשות בכל מקום ... שהוא ספק לילה).

מכל מקום כתב בסתם כאן (ולענין שם לענין הלל) "עד צאת הכוכבים", ולא פירש דהיינו בלא ברכה.

וכן מצינו לענין ציצית, כדלעיל סי' יח ס"ח (יכול לברך עליהן עד צאת הכוכבים).

אמנם שם הוא מטעם ספק ספיקא, כמבואר בקצות השלחן, בדי השלחן סי' ז ס"ק ג (דהא בבין השמשות הוי ספק ספיקא, ספק יום וספק לילה, וספק כהרא"ש דכסות יום בלילה חייב בציצית, ובספק ספיקא פסק אדמו"ר בשו"ע סי' תפ"ט לברך).

ומה שנפסק בפסקי הסדור סוף הלכות ציצית (אין לברך על הציצית ... בערב אחר תחלת השקיעה שאז הוא תחלת בין השמשות), היינו כיון שבסדור החמיר כדעת הפוסקים שלא לברך אפילו בספק ספיקא. ונתבאר כל זה לעיל סי' תפט סכ"ה (הערה ר).

⁷ רש"י שם ד"ה עד הנץ החמה (שיצא מספק לילה), וד"ה וכולן (דמעלות השחר יממא הוא, אבל לפי שאין הכל בקיין בו, צריכין להמתין עד הנץ החמה). מ"א ס"ק א (הנץ החמה, שיצא מכלל ספק לילה (רש"י)).

ולעיל סי' תפח ס"ג (ולכתחלה לא יקראו אותו קודם נץ החמה, לפי שעדיין הוא כלילה בעיני הבריות), ושם נסמן (הערה יח).

¹ סעיף ד.

² סי"ג-ד.

³ משנה כט, ב (יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה). טור ושו"ע סי"ה (יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר).

⁴ גמרא שם (יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה). לבוש סי"ה (שאינה אלא חכמה ולא מלאכה).

⁵ משמעות הגמרא ורש"י. אף שלכאורה הי' אפשר לפרש בגמרא, שאין שום איסור בתקיעת שופר (אלא משום גזירה שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים, כדלקמן). מכל מקום משמעות הגמרא ורש"י, שיש איסור קל של עובדין דחול בתקיעת שופר; אלא שמצות תקיעת שופר דוחה איסור קל זה. ומה שאין תוקעין בשבת, הוא מטעם שנוספה כאן גזרת שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים.

⁶ עיין ברש"י שבת ג' ע"ב ד"ה הדביק (דרדיית הפת שבות היא, שהיא חכמה ואינה מלאכה).

⁷ וברי"ף שם א, ב (רדיית הפת ותקיעת שופר שהן חכמה ואינם מלאכה ... לא שרו רבנן אלא ... משום כבוד השבת ... אבל רדייה שלא לסעודת שבת לא שריוה ליה רבנן אפילו על ידי שינוי).

⁸ ור"ן שם (ופריק לה הריא"ף ז"ל, דנהי דודאי הכי הוא דרדיית הפת ותקיעת שופר לאו שבות ניהו, מיהו לעובדין דחול דמו, ולא שרינן אלא לכבוד שבת).

⁹ ובגמרא דף קי"ז ע"ב (וכשהוא רודה לא ירדה במרדה (שהוא דרך חול, רש"י), אלא בסכין ... כמה דאפשר לשנויי משנינן).

¹⁰ ובב"י סי' רנ"ד ד"ה ומ"ש ואם בשוגג (שהביא את דברי הרי"ף והר"ן הנ"ל). וכן הוא לעיל שם סי"ז (אם היה שוגג, מותר לו לרדות ממנה כדי מזון שלש סעודות של שבת ... וכשהוא רודה לא ירדה במרדה, אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול), וסי"ט (שרדיית הפת היא אסורה מדברי סופרים, ולא התירוה אלא לצורך שבת).

¹¹ ותקיעת שופר שוה לרדיית הפת כמבואר בברייתא בר"ה ושבת שם (יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה). ואם כן אסורים שניהם משום עובדין דחול.

וכן הוא לקמן סי' תקפט ס"ב (התירו להן איסור קל כזה, שאין בו אפילו משום שבות גמור, אלא משום עובדין דחול). סי' תקצו ס"ב (שאיין בתקיעת שופר שבות גמור, אלא עובדין דחול, אבל לתקוע בחנם הוא זלזול יום טוב). סי' תרכג ס"א (שהתקיעה אינה מלאכה כלל, ואין בה אפילו משום שבות גמור, כמ"ש בסי' תקפ"ח), ולא אסרו בשבת ויום טוב אלא משום עובדין דחול, כמו שנתבאר שם).

ויתירה מזו נראה כאן בפנים, שלולי איסור קל זה של עובדין דחול, לא היו גוזרים מטעם שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים (ולמה אין דוחין איסור קל כזה ... גזירה שמא יטלנו בידו...).

ונתבאר ברישומות חוברת ס. אגרות קודש ח"ב סוף אגרת רצה, וסוף אגרת שח. ח"ט אגרת ביתתכה. שלחן המלך ח"ב ע' קצה הערה 1.

¹² רמב"ם פ"ב הי"ו (אף על פי שהתקיעה משום שבות, ומן הדין היה שתוקעין, יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם). מ"א סק"ד (אף על פי שתקיעה שבות, ויבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ... (רמב"ם)).

¹³ והיינו שלולי טעם זה לא היתה מצות תקיעת שופר דוחה השבות אפילו בראש השנה שחל בחול, דלא כט"ז ס"ק ה (דאין להם לגזור ולעקור לגמרי דבר תורה שצותה לתקוע ביום זה. בשלמא בשבת לא מתעקר לגמרי, כיון שבלא שבת תוקעין ביום טוב), ומ"א ס"ק ד (הקשה מה"מ פדוואה בהגהותיו ... ותיירץ דהאי גזירה לא גזרו בתקיעת שופר, דאם כן לא יתקעו לעולם ... ונמצא שיעקרו מצות עשה מן התורה. אבל גזירה שמא יעבירו, לא שייך אלא בשבת, ושפיר גזרו). וראה רשימות חוברת ס. לקוטי שיחות ח"ג ע' 948 הערה 4. שלחן המלך שם ע' קצז-ח.

שופר ואין הכל בקיאה בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים³¹:

ה ודין טלטול השופר בשבת זו, כדין טלטול בכל שבתות השנה, שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו³², דהיינו לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה³³.

במה דברים אמורים בשבת, אבל אם חל בחול, אע"פ שמוותר לטלטלו³⁴ אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, כיון שתוקעין בו ביום, ודינו ככלי שמלאכתו להיות, שנתבאר בסימן ש"ח³⁵. מכל מקום אסור להשתמש בו וליהנות ממנו בו ביום, כגון לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה, שהרי הוקצה למצותו³⁶, וכמו שיתבאר בסימן תרס"ה³⁷ עיי"ש:

הפטורים מתקיעת שופר

ו קטן התוקע בשבת זו, בית דין מצווין להפרישו, אע"פ שלא הגיע לחינוך³⁸ כמ"ש בסי' שמ"ג³⁹ עיי"ש.

(אע"פ⁴⁰ שעיקר מצות שמיעת שופר⁴¹ היא שמיעת קולו בלבד⁴², מכל מקום) אם התוקע הוא פטור ממצוה זו, אינו

³¹ גמרא ר"ה שם (דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאה בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים). רמב"ם שם (ולמה אין תוקעין, גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, או יוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה, שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאה לתקוע). טור ולבוש שם. ט"ז ומ"א שם.

³² הגהות אשרי שבת פ"ב סי' כד (שופר אין מותר לטלטלו, ואפילו לר' שמעון, אלא לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל מחמה לצל או שלא יגנב לא, כיון שמלאכתו לאיסור. פרי"י מהרי"ח). רמ"א ס"ה (ואסור לטלטלו, אם לא לצורך גופו ומקומו). וכן הוא לעיל סי' שח ס"כ (השופר או חצוצרות ושאר כלי שיר אסור לטלטלם כי אם לצורך גופם או מקומם, כדין כלי שמלאכתו לאיסור, שאסור לתקוע או לזמר בכלי שיר בשבת).

³³ כדלעיל שם סי"ב (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... לסמוך בו כלים וכיוצא בזה, בין לצורך מקומו. אבל לצורך הכלי עצמו ... אסור).

³⁴ ט"ז סי' תקצו בסופו (יהיה אסור אפילו לטלטל ... וזה ודאי אינו, דלא כתבו איסור טלטול אלא בשבת, כמ"ש רמ"א סוס"י תקפ"ח).

והיינו דוקא בדברים שעכ"פ ראויים לטלטול בו ביום למצוותן, אבל בלאו הכי (כגון עצי ונוי סוכה, או נר שבת), נתבטל ממנו תורת כלי ואסור בטלטול, כדלעיל סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ז (דמוקצה מחמת מצוה ... מותר ליגע בהם, ואין איסור אלא לטלטלם), ולקמן סי' תרלח ס"ו (וכיון שהן אסורין באכילה, אסורין גם בטלטול בשבת ויום טוב).

ולפי זה יש הפרש בין שופר שהוקצה למצותו, שמוותר בטלטול, לבין איזמל של מילה המוקצה מחמת חסרון כיס, שאסור בטלטול, כדלעיל סי' שלא ס"י (איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלו, אלא לצורך המילה, ולא כדי להצניעו, ואפילו לצורך גופו ומקומו).

³⁵ סעיף טז (כלי שמלאכתו להיות ... מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, אלא לצורך הכלי עצמו).

³⁶ מ"א סק"ה (וביום טוב אסור להשתמש בו כלל, כמ"ש סי' תרס"ה, דהוקצה למצותו). וכדלעיל סי' תקיד סכ"ד (ואותו נר שבידך עליו, הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב, לפיכך אסור להסתפק ממה שנשתייר ממנו לאחר שנכבה, כגון אם הוא של שומן אסור לאכלו ביום טוב, אלא יחזור וידליקנו בו ביום, או ימתין מלהסתפק ממנו עד מוצאי יום טוב ... אבל מותר לטלטלו). לקמן סי' תרלח ס"א (אסור להסתפק מעצי הסכך כל שבעת ימי החג), וס"ה (עצי הסכך והדפנות עצמן אינן אסורים אלא להסתפק מהן, דהיינו שלא יטול מהן שום דבר אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו).

וראה גם לעיל סי' שח ס"י (ויש עוד מין מוקצה באוכלים ומשקים בשבת ויום טוב, והוא מוקצה מחמת מצוה, שיתבאר בסי' תרל"ח ותק"ד). סי' רסה ס"ק א (שהוקצה למצות נר שבת, ואף רבי שמעון מודה ביה).

³⁷ בשו"ע שם ס"א-ב (אתרוג בשביעי אסור, שהרי הוקצה לכל שבעה ... הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים, כל אחד יוצא בו ואוכלו למחר, אבל ביומו אסור, שהוקצה לכל אותו היום).

³⁸ רמב"ם פ"ב ה"ז (התינוקות שלא הגיעו לחנוך, אין מעכבין אותן מלתקוע בשבת שאינה יום טוב של ראש השנה, כדי שילמדו), ופירש המ"ם שם (וכתב רבינו בשבת דאינה יום טוב של ראש השנה, לפי שביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן, שלא יאמרו שתוקעין ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת). ר"ן ט, ב (אבל קטן שלא הגיע לחנוך, ביום טוב אין, בשבת לא, דבשבת אין מתעסקין עמו. ולא עוד אלא שאם בא לתקוע מעכבין עליו, והכי מוכח בגמרא. וכי תימא אמאי מעכבין, דהא קי"ל [במות קיד, א] דקטן אוכל נבלות [אין] בית דין מצווין להפרישו. יש לומר דהני מילי במילתא דלא מיפרסמא, ולא נפיק מינה חורבא, אבל במילתא דמפרסמא כי הא שהקרן נשמע לרבים, מעכבין, דלמא נפיק מינה חורבא לתקוע בשבת שלא כראוי).

ולענין יום טוב שאינו חל בשבת, יתבאר לקמן סי' תקצו ס"ב (מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך, ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת, לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות).

³⁹ סוף ס"א (קטן העובר על דברי תורה להנאתו ... אין בית דין מצווין להפרישו ... ואם הוא דבר המתפרסם לרבים, ויש לחוש שיטעו השומעים לומר שדבר זה מותר הוא, צריך למחות בו אף על פי שעושה לדעת עצמו, כגון שתוקע בראש השנה שחל להיות בשבת, שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת).

⁴⁰ בקונטרס השלח כתב שכאן מתחיל סי' תקפט (שם נתבארו כל דיני הפטורים מתקיעת שופר). וכן נראה לקמן סי' תקצב סוף ס"ח (הנשים ... שהן פטורין, כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט).

הלכות ר"ה ויוה"כ

לה

מוציא אחרים ידי חובתן בתקיעתו^{כב}.

ואלו הן הפטורים, נשים^{כג} ועבדים^{כד}, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, וחרש ושוטה וקטן^{כה}, אע"פ שהגיע לחינוך, אינו מוציא את הגדולים ידי חובתן, שחייבים מן התורה^{כו}:

ז חרש השומע ואינו מדבר, הרי הוא כפיקח^{כז}, וחייב בתקיעת שופר, ולפיכך הוא מוציא אחרים ידי חובתן^{כח}, ואחד מהשומעין מברך והוא תוקע^{כט}. אבל המדבר ואינו שומע, אינו מוציא, דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא, דאין המצוה בתקיעה אלא בשמיעה^ל:

ח סומא חייב בתקיעת שופר. ואם היה מוחזק לתקוע בכל שנה וסלקוהו מפני שחששו לדברי האומר^{לד} דסומא פטור מכל המצות האמורות בתורה, אם אין בקי בתקיעה כמוהו, יחזירוהו למינויו. אבל לכתחלה אין לסלקו אע"פ שנמצא בקי כמוהו^{לה}, לפי שהעיקר אצלינו דסומא חייב בכל המצות האמורות בתורה^{לו}:

^{כב} בקונטרס השלחן הגיה: תקיעת שופר.

^{כג} לבוש ס"י תקפט ס"א (אף על פי שכבר אמרנו דתקיעת שופר בשמיעה תלה רחמנא), וכדלעיל ס"י תקפה ס"ד (לפי שהתקיעה אינה עיקר המצוה, אלא שמיעת קול שופר הוא עיקר המצוה), ושם נסמך (הערה טו).

^{כד} משנה כט, א (זה הכלל, כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן). טור ושו"ע ס"י תקפט ס"א (כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן).

^{כה} גמרא ל, א (איתתא מי מיחייבא, והא מצות עשה שהזמן גרמא היא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות), וכדתנן קידושין כט, א (וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות). טור ושו"ע שם ס"ג (אשה פטורה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא).

וכן הוא לקמן ס"י תקפט ס"ב (שהנשים פטורות). ס"י תקצב ס"ח (הנשים ... שהן פטורות). ולענין סוכה, בס"י תרמ ס"א (נשים ועבדים פטורים מן הסוכה, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא).

^{כז} רש"י כט, א ד"ה ועבדים (עבדים לא, דכל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה). וכדאמרין חגיגה ד, א (כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, כל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה, דגמר לה לה מאשה), ופרש"י (כתיב הכא (תצא כד, א) וכתב לה, וכתב התם (קדושים יט, א) או חפשה לא נתן לה). רמב"ם פ"ב ה"א (נשים ועבדים וקטנים פטורין).

וכן הוא לעיל ס"י קפו סוף ס"א (ועבדים שאינם משוחררים, אף על פי שהן זכרים, אינם כגרים, אלא כנשים, כמו שלמדו חכמים על עבדים בעזרה שוה לה לה מאשה, שכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור).

^{כח} משנה כט, א (חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן). טור ושו"ע ס"א (חרש שוטה וקטן פטורים).

^{כט} כדלעיל ס"י קפו ס"ג (שאינו הקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול, לפי שהקטן מצד עצמו כשהוא עתה פטור לגמרי, אלא שמחנכין אותו כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמנהגו כשיגדל, לפיכך אינו בדין שיוציא את מי שהוא גדול כבר). ס"י רעא ס"ז (וקטן אפילו הוא בן י"ג שנה, אם אינו ידוע שהביא ב' שערות, אינו מוציא את האשה, כיון שהיא מחוייבת מן התורה בודאי, והוא אינו מחוייב אלא מספק, כי שמא לא הביא ב' שערות עדיין והוא פטור מכל המצות מן התורה).

^ל משנה תרומות פ"א מ"ב (חרש שדיברו בו חכמים בכל מקום, שאינו לא שומע ולא מדבר). גמרא חגיגה ב, ב (הא מדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר, חייב).

וכן הוא לעיל ס"י נה ס"א (חרש המדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר, הן כפקחים ... אבל מי שאינו שומע ולא מדבר, הרי הוא כשוטה וקטן, וזהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקום). ס"י קצט ס"י (וחרש שדברו בו חכמים בכל מקום הוא שאינו שומע ולא מדבר, אבל מדבר ואינו שומע (וכן אילם שאינו מדבר ושומע) ... כפקחים לכל דבריהם).

^{לא} ב"י בשם התשב"י (אבל שומע ואינו מדבר, יוצאים בתקיעתו). רמ"א ס"ב (אבל שומע ואינו מדבר, מוציא אחרים ידי חובתן).

^{לב} ב"ח סוד"ה אדם (ונראה דאפילו לכתחלה יכול לתקוע, שהשומעין יכולין לברך). מ"א סק"א (ואפילו אחר יכול לברך והוא תוקע (ב"ח)).

וכן הוא בשו"ע יו"ד ס"י א ס"ז (השומע ואינו מדבר ... שוחט אפילו לכתחלה, אם אחר מברך), ולקמן שם ס"ק מו (ומכוין להוציא^ל ידי חובה, והוא מתכוין לצאת).

^{לד} תשב"י ח"ג ס"י קיג (אם אינו שומע כלל אפילו כשצועקים באזניו, הוא פטור מתקיעת שופר, שהרי על השמיעה אנו מברכין לא על התקיעה, וכיון שאינו שומע כלל הוא פטור ממנה, וכיון שהוא פטור אף הוא אינו מוציא את הרבים ידי חובתם). כלבו ס"י סד (ואפילו מדבר ואינו שומע שהוא כפקח לכל דבריו, אינו מוציא, כיון דאינו שומע, דלאו בר חיובא הוא). שו"ע ס"ב (וחרש, אפילו מדבר ואינו שומע, אינו מוציא, דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא).

^{לה} ברייתא ב"ק פז, א (סומא ... היה רבי יהודה פטור מכל מצות האמורות בתורה). רבנו ירוחם נתיב ה ח"ד מב, ד (סומא פטור מלומר ההגדה, כמו שפטור מכל המצות) ונתיב יג ח"א קא, ג (סומא פטור מכל המצות).

^{לו} שו"ת רדב"ז ח"ד ס"י נט (לא יפה עשו להעבירו, שהיה להם לשאול את פי החכמים, כי לא כל הדברים הנמצאים בכל פוסק יש לסמוך עליהם לעשות, כי שמא יחיד הוא באותה סברא ... תנא דמתניתין פליג עליה דרבי יהודה, ואם כן הלכה כסתמא דמתניתין דסומא חייב בכל המצות מן התורה ... הילכך יראה לי שאם לא ימצאו תוקע בקי כמוהו שיחזירוהו למינויו, כיון שהחזיק במצותו לא מפקינן ליה מחזקתו. ואם ימצאו מי שהוא בקי כמוהו, יעמוד השני בחזקתו וראשון, כיון שנדחה נדחה, כיון שיצא מפי רבינו ירוחם ז"ל). **כנסת הגדולה** הגה"ט. מ"א סק"א (סומא חייב בתקיעה. ואם היה מוחזק לתקוע בכל שנה וסלקוהו מפני שחששו לסברת רבינו ירוחם, אם לא ימצא בקי כמוהו, יחזירוהו למינויו, ולכתחלה אין לסלקו מפני שהוא סומא אף על פי שנמצא בקי כמוהו (רדב"ז ח"א נ"ט. כנה"ג)).

^{לז} ב"י ס"י תעג בסופו (דלא פטור מכל המצות אלא רבי יהודה בפרק החובל (ב"ק פז, א), ולית הלכתא כוותיה).

ט טומטום ואנדרוגינוס^{לז} אין חייבין אלא מספק, שמא הן זכרים^{לח}. לפיכך אינן מוציאין את אחרים שחייבים בודאי. אבל מוציא הוא האנדרוגינוס את האנדרוגינוס כמותו, שאינו חייב אלא מספק. אבל אינו מוציא את הטומטום, ואפילו טומטום כמותו אינו מוציא^{לז}, אף על פי ששניהם ספק, דשמא לכשיקרע טומטום, זה ימצא זכר ולכשתקרע זו תמצא נקבה:

וכן הוא לעיל סי' נג ס"ח (סומא יורד לפני התיבה, מפני שחייב בכל המצות, ויכול להוציא את הרבים ידי חובתן).
^{לז} נתפרש לעיל סי' יז ס"ב (טומטום) שהוא אטום לגמרי ולא נודע אם הוא זכר או נקבה, ואנדרוגינוס (שיש לו זכרות ונקבות)).
גמרא [ברייתא] כט, א (הכל חייבין בתקיעת שופר ... וטומטום ואנדרוגינוס (שמא זכר הוא, רש"י) ... טומטום אינו מוציא לא את מינו (טומטום כמותו, שמא תוקע זה נקבה וחבירו זכר, רש"י) ולא את שאינו מינו, אנדרוגינוס מוציא את מינו (אנדרוגינוס כמותו, דאי בתר זכרות אזלת, שניהם חייבין, ואי בתר נקבות אזלת, שניהן פטורין, רש"י), אבל לא את שאינו מינו). טור ושו"ע ס"ד (אנדרוגינוס מוציא את מינו. טומטום, אפילו את מינו אינו מוציא). מ"א ס"ק ב (את מינו, אבל לא את שאינו מינו. (גמרא)).
^{לח} דעה ה' בלבוש ס"ד (שחייב בה מספק זכר לכולי עלמא, דספיקא דאורייתא הוא ולחומרא). ב"ח (כתב מהר"ש לוריא (בביאורו לטור), צריך לומר דסבירא ליה דאנדרוגינוס לא הכריעו בו חכמים, ודוקא לדעת הרי"ף והרמב"ם דסבירא להו דהלכתא ספיקא הוא, ומשום הכי אינו מוציא את שאינו מינו). טור ולבוש ס"ד (וטומטום חייב בה מספק דאורייתא, אבל להוציא אפילו מינו אינו מוציא, דשמא זה יקרע וימצא נקיבה וזה יקרע וימצא זכר).
 וכן הוא לעיל סי' יז ס"ב (מספק שמא הם זכרים). סי' קצט ס"ח (אנדרוגינוס אינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים ... אבל מזמן הוא למינו, שאם הוא נקבה כולם נקיבות וכן להיפוך. אבל טומטום אין מזמן אפילו למינו, כי שמא כשיקרע זה ימצא נקבה וכשיקרעו אלו ימצאו זכרים, ואינו מוציאם ידי חובתן). לקמן סי' תרמ ס"ב (טומטום ואנדרוגינוס חייבים בסוכה מספק, שמא הוא זכר).

^{לז} לכאורה צריך להיות כאן: וכן הטומטום אינו מוציא את האנדרוגינוס, ואפילו טומטום כמותו אינו מוציא.

תקפט מי הם הראויים לתקיעת שופר

ובו ט' סעיפים

נשים ועבדים

א מי^א שחציו עבד וחציו בן חורין^ב, צריך שיתקע לו בן חורין להוציאו, אבל אינו יוצא בתקיעתו של עצמו, לפי שצד חירות שבו נתחייב בתשע תקיעות שלימות בכשרותו, ואם יתקע בעצמו תהא כל תקיעה ותקיעה שיוצאת מפי חציה פסולה מחמת צד עבדות שבו^א:

ב אע"פ שהנשים פטורות^ג, מכל מקום אם רצו לתקוע בעצמן הרשות בידן^ד. ואע"פ שהתקיעה ביום טוב בחנם אסורה מדברי סופרים, מכל מקום כדי לעשות נחת רוח לנשים התירו להן איסור קל כזה^ה שאין בו אפילו משום

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) נשים ועבדים (ס"א-ב).

(ב) מודר הנאה מהתקוע (ס"ג-ד).

(ג) כוונה בתקיעת שופר (ס"ה-ט).

^ב עבד של שני שותפין ששחררו אחד מהם.

^א ברייתא וגמרא כט, סוע"א (מי שחציו עבד וחציו בן חורין, אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו ... לעצמו נמי לא אתי צד עבדות דידיה ומפיק צד חירות דידיה ... אף לעצמו אינו מוציא). רמב"ם פ"ב ה"ג (אלא כיצד יצא ידי חובתו, שישמע מבן חורין שיתקע לו). טור ושו"ע ס"ה (מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אפילו עצמו, וצריך שיתקע לו בן חורין להוציאו). ט"ז ס"ק ב (דלא אתא צד עבדות שבו ומוציא צד חירות שבו).

ואף שהוא חייב מצד חירות שבו, ואין לומר בו שהפטור מהמצוה אינו מוציא אחרים. מכל מקום מבאר כאן, שבכל תקיעה יש תערובת פסול. וראה שו"ת הר צבי ח"ב סי' פה. מקראי קודש (פורים) סי' יד. רשימות י"ד.

ולענין סוכה יתבאר לקמן סי' תרמ ס"א (מי שחציו עבד וחציו בן חורין, חייב בסוכה מחמת צד חירות שבו).

^ג **משנה** קידושין כט, א (וכל מצות עשה שהזמן גרמא, אנשים חייבין ונשים פטורות). טור ושו"ע שם ס"ג (אשה פטורה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא). וכדלעיל סי' תקפח ס"ו (ואלו הן הפטורים, נשים).

^ד ברייתא לג, א (אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע ביום טוב), כאוקימתא דאביי (הא רבי יוסי ורבי שמעון, דתניא דבר אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות, דברי רבי יהודה, רבי יוסי ורבי שמעון אומרים נשים סומכות רשות). תוס' שם (אומר ר"ת אע"ג דסתם מתניתין כרבי יהודה, הלכה כר' יוסי, דנימוקו עמו). **רא"ש** פ"ד סי' ז (והיה אומר ר"ת, אף על פי שסתם תנא דמתניתין כרבי יהודה, הלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו). **טור** (ואף על פי ששנים וקטנים פטורין, יכולין לתקוע ולברך, ואין מוחין בידן). **ראב"י** ס' תקלד ע' 215 (נשים [תוקעות] לעצמן אם ירצו). **ר"ן** ט, ב (ולענין הלכה, נקטינן כרבי יוסי ורבי שמעון, דרבי יוסי נמוקו עמו). **ראב"ן** ר"ה קעז, ג (ותניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע, ומוקי לה כרבי יוסי דאמר נשים סומכות רשות). שו"ע ס"ו (אף על פי ששנים פטורות, יכולות לתקוע).

^ה חגיגה טז, ב (פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים, והביאנהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים, לא מפני שסמיכה בנשים, אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים). הגהות מיימוניות פ"ב אות א (לתקוע לעצמן, דומיא דסמיכה באקפן ידיהו, דאע"ג דנראה קצת כעבודה בקדשים, שרינן להן משום נחת רוח). מ"א ס"ק (יכולות לתקוע, ולא אמרינן דיש בו משום שבות).

שבות גמור אלא משום עובדין דחולא.¹

וכן אדם אחר שיצא כבר ידי חובתו מותר לתקוע להן, ומותר להוציא השופר לרשות הרבים כדי לתקוע להן.² וכבר נתבאר בסי' י"ז³, דנהגו הנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא, על כן גם כאן יברכו הנשים לעצמן. אבל אנשים לא יברכו להן אם כבר יצאו ידי חובתם ואינן תוקעים רק בשביל הנשים, לפי שהיא ברכה לבטלה, שהרי הנשים בעצמן אינן חייבות בברכה זו שיברך זה להוציאן ידי חובתן בברכה זו, אלא שלהן בעצמן הרשות בידן לברך מטעם שנתבאר שם, אבל אחר למה יברך בחנם.⁴

והרוצה לתקוע לנשים ולברך להן, יתקע להן קודם שישמע התקיעות בבית הכנסת, או שיכוין בלבו שלא לצאת ידי חובתו בתקיעות של בית הכנסת, דאז יכול לברך בשביל עצמו שעדיין לא יצא ידי חובתו.⁵ ואע"פ שהולך להן לתקוע בבתיהן וחוזר לבית הכנסת ושומע התקיעות דמעומד שעל סדר הברכות,⁶ אינו צריך לחזור ולברך עליהם, ואע"פ שהפסיק בהליכה לבית הכנסת בין ברכתו לתקיעות אלו.⁷ שהרי אפילו אם הפסיק בשיחה בינתיים אינו צריך לחזור ולברך, מטעם שיתבאר בסימן תקצ"ב.⁸

מודר הנאה מהתקוע

ג מי שהוא מודר הנאה מחבירו, שאמר קונם שאני נהנה מפלוני, מותר חבירו לתקוע לו תקיעה של מצוה, שאין זו חשובה הנאה,⁹ כמו שנתבאר בסימן תקפ"ו.¹⁰ והוא שיתקע לו חבירו מעצמו, אבל הוא לא יאמר לחבירו שיתקע

¹ משמעות הגמרא ורש"י, וכדלעיל סי' תקפח ס"ד (שהתקיעה בשופר אינה מלאכה, ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים משום עובדין דחולא), ושם נסמן (הערה י).

² ראבי"ה שם (ונראה לי שכיון דנשים סומכות רשות, ועבדי סמיכה באקפו ידייכו, אף על גב דדמי קצת לעבודה בקדשים. הוא הדין שתוקעים להם, שהיא חכמה ואינה מלאכה דאורייתא, ותוקעין להן אפילו אם יצא כבר. וכיון שאיכא מצוה ... מותר נמי להוציא בשבילן השופר לרשות הרבים). רא"ש שם (וראבי"ה כתב כיון דנשים סומכות רשות ועבדי סמיכה בהקפת ידיהו, אף על גב דדמי קצת לעבודה בקדשים, הוא הדין בתקיעה שהיא חכמה ואינה מלאכה מותר לתקוע להם, ואפילו מי שיצא כבר. ומותר נמי להוציא את השופר בראש השנה לבית הכנסת כדי לתקוע להן, וכן נראה לי). טור (וראבי"ה כתב שאפילו אחר שיצא יכול לתקוע להם, ולהוציא השופר בשבילם אפילו דרך רשות הרבים, ולזה הסכים א"א ז"ל). ב"י (ולענין הלכה כדאי הם לסמוך עליהם ... דטעמא דראבי"ה והרא"ש טעמא דמסתבר הוא). שו"ע שם (וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע, להוציאן).

³ סעיף ג (אפילו נקבות וודאים, וכן עבדים, אם ירצו להתעטף בציצית ולברך הרשות בידן, כמו שנהגין בשאר מצות עשה שהזמן גרמא. ויכולין לומר וזונו להתעטף בציצית אף על פי שהן אינן מצויות, מפני שהאנשים מצויות על כך, וגם הן כשמקיימן מצות שהם פטורים מהם, אעפ"י שאין להם שכר גדול כמצוה ועושה, מכל מקום קצת שכר יש להם. לכן יכולות הן לברך על כל מצות שהן פטורין מהם, אם עושין המצות כתיקונן, בענין שהאנשים יכולים לברך עליהם).

⁴ ר"ת בתוס' שם (ומותרות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אע"ג דפטורות מן דבר המצוה היא). רא"ש שם (וגם היה אומר ר"ת, דנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אף על פי שהן פטורות, ואין כאן משום ברכה לבטלה). טור ורמ"א ס"ו (והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, על כן גם כאן תברכה לעצמן).

⁵ דרכי משה ס"ק ב (ולו נראה ... דאם תוקעין לה אחר שיצא, לא יברך לה התקוע, דאף על גב דאין מוחין לנשים המברכות על מצות עשה ... אבל לברך אחר בשבילן נראה דאסור ... הואיל ואינו מחוייב בדבר אסור לחבירו לברך בשבילן). רמ"א שם (אבל אחרים לא יברכו להן, אם כבר יצאו ואין תוקעין רק לנשים).

⁶ לבוש ס"ו (נכון הוא הרוצה לתקוע להוציא נשים, יתקע להם קודם שיתקעו בבית הכנסת, כדי שיוציא התקוע גם את עצמו עמהן בברכות). (רמ"א סק"ד (לכן יתקע להם קודם שישמע התקיעות בבית הכנסת (לבוש) ... ואם לאו, יכוין בלבו שלא לצאת בתקיעת בית הכנסת, ואז יוכל לברך להם).

⁷ והיינו שהתכוין לא לצאת ידי חובתו בתקיעות דמיושב שבבית הכנסת, והלך לבית האשה לברך ולתקוע תקיעות דמיושב, וחזר לבית הכנסת לשמוע תקיעות דמעומד שעל סדר הברכות.

⁸ גמ"א שם (אך בזה יש לדקדק, אם הליכה מבית הכנסת חשיב הפסק, ויצטרך לברך שנית על התקיעות ששומע בבית הכנסת על סדר הברכות, כמ"ש סי' ח' ס"ג. ומכל מקום נראה לי דאין צריך לברך, כמ"ש סי' תקצ"ב ס"ג).

⁹ סעיף ז (ואם עבר ושח בין התקוע בין השומעין אין צריך לברך על תקיעות מעומד ... כיון שאלו התקיעות מעומד ומיושב הן כעין מצוה אחת). וכדלעיל סי' ח בקונטרס אחרון סוף ס"ק ה (דבאמצע מצוה לא שייך הפסק). סי' קד ס"ב (שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום באמצע עשיית המצוה). סי' תלב ס"ז (אם שח לאחר שהתחיל לבדוק, אין צריך לחזור ולברך, כיון שכבר התחיל במצוה שברך עליה (עיי' סי' תקצ"ב)). וכן אם הולך ובדק מחדר לחדר ומבית לבית, אין הליכה זו שבאמצע מצוה חשובה הפסק להצריכו לחזור ולברך, כמו שאין השיחה שבאמצע מצוה חשובה הפסק).

¹⁰ גמרא כח, א (אמר רבא המודר הנאה מחבירו, מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה), ופרש"י (משום דמצות לאו ליהנות ניתנו). טור ושו"ע ס"ז (המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה).

¹¹ סעיף כד (המצות שלא נתנו להנאת הגוף), ושם נסמן (הערה קו).

ובשו"ע שם ס"ז (המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא ידי חובתו). ט"ז שם ס"ק ד (דמצות לאו ליהנות ניתנו). ומקורו בגמרא שם (המודר הנאה משופר, מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה), ופרש"י (טעמא דכולהו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו). אלא שסעיף זה חסר בשו"ע.

לו, דכיון שאסר חבירו הנאתו עליו אסור לו לעשות חבירו שליח לתקוע לו^מ:

ד במה דברים אמורים כשאסר הנאת חבירו עליו. אבל אם אסר תקיעת חבירו עליו, שאמר קונם תקיעתו של פלוני עליו, אסור לו לשמוע אפילו תקיעה של מצוה מחבירו^נ:

כוונה בתקיעת שופר

ה כל המצות אין אדם יוצא בהם ידי חובתו אלא אם כן נתכוין בעשייתן שהוא עושה דבר זה לשם מצוה^ז, כמו שנתבאר בסי' ס"ב^כ. לפיכך המתעסק בתקיעת שופר כדי להתלמד לא יצא ידי חובתו. וכן השומע מן המתעסק לא יצא^כ, אע"פ שנתכוין השומע לשם מצוה, כיון שהתוקע לא נתכוין, אם כן תקיעה פסולה שמע^כ:

ו וכן התוקע לשורר, ולא נתכוין לתקיעת מצוה, לא יצא^כ. וכן השומע ממנו לא יצא:

ז אם נתכוין התוקע להוציא את השומע ידי חובתו, ולא נתכוין השומע לצאת ידי חובתו בשמיעה זו^כ, או שנתכוין השומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוין התוקע להוציא את השומע, אלא תקע לעצמו, לא יצא השומע ידי חובתו, עד שיתכוונו שניהם שומע ומשמיע^כ.

מי שתקע ונתכוין להוציא כל מי שישמע תקיעתו, ושמע השומע ונתכוין לצאת ידי חובתו, אע"פ שאין התוקע מתכוין לפלוני זה ששמע תקיעתו ואינו יודעו כלל, אעפ"כ יצא השומע ידי חובתו, שהרי התוקע נתכוין להוציא לכל מי שישמענו^כ. לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע תקיעות מש"פ, יצא, אם נתכוין לצאת

^מ ר"ן ז, ב (מיהו מסתברא לי, דכי אמרינן מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה, דוקא כגון שהוא תוקע מאיליו להוציא המודר הנאה, אבל כל שאמר לו המודר תקע לי והוציאני, אסור, דשליחותיה קא עביד ומהני ליה). שו"ע שם (ודוקא כשהוא תוקע מאיליו להוציא, אבל אם אמר לו המודר תקע והוציאני, אסור). לבוש ס"ז (דהא שליחותא דידיה קעביד, ואין לך הנאה גדולה מזו).

^נ ר"ן שם בסופו (וכי אמרינן נמי דשרי, דוקא במודר הנאה, משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, אבל באומר קונם שופר לתקיעתו עליו, אסור לתקוע אפילו תקיעה של מצוה, לפי שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות). רמ"א ס"ז (ואם אמר קונם תקיעותיו עליו, בכל ענין אסור).

הוא כדלעיל ס"י תפה ס"ב (אם נדר שלא לאכול מצה בליל פסח, כגון שאמר אכילת מצת מצוה עליו קונם, אסור לאכול, שהנדרים חלים על דבר מצוה, כמו שנתבאר ביורה דעה ס"י רט"ו). ובשו"ע שם ס"א (נדרים חלים על דבר מצוה. כיצד, אמר קונם סוכה שאני יושב, לולב אני נוטל, אסור לישב בסוכה וליטול לולב).

^ז גמרא כח, סע"ב (אמר ליה ר' זירא לשמעיה, איכוון ותקע לי, אלמא קסבר משמיע בעי כוונה). ר"ף ז, ב (אמר ליה רבי זירא לשמעיה, התכוין ותקע לי, אלמא קסבר משמיע נמי בעי כוונה). רא"ש פ"ג ס"י יא (רב אלפס ז"ל לא הביא דברי רבה אלא רק דברי ר' זירא, משום דסבירא ליה דהכי הלכתא). טור ובי"י (ולענין הלכה, כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימין דמצות צריכות כוונה, הכי נקטינן). ט"ז ס"י ג (דקיי"ל כמאן דאמר מצות צריכות כוונה, כן מסיק ב"י).

ומדברי רבי זירא למדנו גם, דלא סגי במה שמכוין למצוה, אלא צריך להתכוין להוציא את השומע, כדלקמן ס"ז (נתכוין התוקע להוציא את השומע). אמנם כאן מביאים את דבריו לעיקר הדין, דקיי"ל שמצות צריכות כוונה.

^כ ס"ה (כל המצות צריכות כוונה לצאת ידי חובה בעשיית אותה מצוה ... ויש אומרים שמצות אין צריכות כוונה ואף המתעסק יצא בדיעבד, והלכה כסברא הראשונה. במה דברים אמורים במצות של תורה, אבל בשל דברי סופרים יש אומרים שהלכה שאין צריכות כוונה, ויש חולקין). וכאן בתקיעת שופר שהיא מהתורה, קיי"ל שצריכה כוונה.

וכן הוא לעיל ס"י תעה ס"ח (שכל המצות שעשאן שלא במתכוין, דהיינו שלא נתכוין לצאת ידי חובתו בעשייה זו, לא יצא ידי חובתו). לקמן ס"י תקצ סוף ס"ג (לפי שמצות צריכות כוונה).

^כ משנה לב, סע"ב (והמתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא). רמב"ם פ"ב ה"ד (המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא חובתו. וכן השומע מן המתעסק לא יצא). טור ושו"ע ס"ח.

^כ ודינו כמו השומע מן הפטור שאינו יוצא, כדלעיל ס"י תקפח ס"ו (אע"פ שעיקר מצות שמיעת שופר היא שמיעת קולו בלבד, מכל מקום) אם התוקע הוא פטור ממצוה זו, אינו מוציא אחרים ידי חובתן בתקיעתו).

^כ גמרא לג, ב (תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה). טור ושו"ע ס"ח (וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא).

^כ משנה כז, ב (שמע קול שופר ... אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא). טור ושו"ע שם (שנתכוון התוקע להוציא ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוון שומע ומשמיע).

^כ רבי זירא כח, סע"ב (אמר ליה ר' זירא לשמעיה איכוון ותקע לי (נתכוין לתקוע בשמי להוציאני ידי חובתי, רש"י), אלמא קסבר משמיע בעי כוונה (להוציא השומע, רש"י)). טור ושו"ע שם (נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציא ... לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוון שומע ומשמיע).

והיינו דלא סגי במה שמכוין למצוה, אלא צריך להתכוין להוציא את השומע. וכן הוא לעיל ס"י קצג ס"א (והמברך צריך לכוין להוציא ידי חובתו). ס"י ר"ג ס"ד (והמברך נתכוין להוציא). לקמן ס"י תרי"ט ס"ח (אין השליח ציבור מכוין כלל להוציא אחרים, לכן יברך כל אחד ואחד לעצמו).

^כ רמב"ם פ"ב ה"ה (מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו, ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו, אע"פ שאין התוקע מתכוין לזה פלוני ששמע תקיעתו ואינו יודעו, יצא. שהרי נתכוון לכל מי שישמענו). שו"ע ס"ט.

בשמיעה זו, שהרי הש"ץ הוא מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעתו^{כב}:

ח מי ששמע תקיעת מצוה ואחר כך נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו, צריך לתקוע לו שנית מספק^{כט}.

אבל מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות מש"ץ, ואחר כך נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו, אין צריך לתקוע לו שנית, דכיון שעמד מהליכתו, חזקה שנתכוין לצאת ידי חובתו^ל:

ט מי שבא לבית הכנסת כדי לשמוע התקיעות מש"ץ ולצאת ידי חובתו עם הציבור, אע"פ שבשעה ששמע לא היה לו שום כוונה, אלא שמע סתם, יצא, לפי שהוא נגרר אחר מחשבתו הראשונה^{לז} שבא לבית הכנסת כדי לצאת ידי חובתו. אבל מי שבא לבית הכנסת בסתם, שלא נתכוין בביאתו כדי לצאת ידי חובתו בשמיעת התקיעות מהש"ץ, ואחר כך שמע בסתם בלא שום כוונה, לא יצא, דמצות צריכות כוונה כדי לצאת בהן ידי חובתן^{לב}:

^{כב} **משנה** כז, ב (מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול שופר ... אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא). גמרא כט, א (הכא בשליח ציבור עסקינן דדעתיה אכוליה עלמא). שו"ע שם (מי שהיה מהלך בדרך, או יושב בתוך ביתו, ושמע תקיעות משליח צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי שליח צבור מכוון להוציא את הרבים ידי חובתו).

^{כט} כיון שהמתעסק אינו יוצא מהתורה, הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא.

^ל **ירושלמי** פ"ג ה"ז (מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת ... אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא ... א"ר יוסי בן חנינה, לא אמר אלא וכן מי שהיה עובר, הא אם עמד, חזקה כוין). ר"ן ז, א (ירושלמי א"ר יוסי ברבי חנינא לא אמרן אלא בעובר, אבל בעומד חזקה כוון). מ"א סק"ה (וצ"ע הלא הוא יודע אם כוון אם לאו. ואפשר דמיירי אם שכח אם כוון אם לא).

^{לא} כדאמרינן שבת צא, רע"א (כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה)

^{לב} שו"ת **רדב"ז** ח"ב סי' תתט (מי שהיה בבית הכנסת, סתמא יצא ... דלהכי אתא לבי כנישתא ... ואפילו למאן דאמר מצות צריכות כוונה, כיון שזה בא לבית הכנסת לצאת ידי חובתו בכלל הציבור, אעפ"י שבשעה ששמע לא כוון לבו אלא סתמא, יצא ידי חובתו). מ"א סק"ד (מי שבא לבית הכנסת לצאת ידי חובתו עם הציבור, אע"פ שבשעה ששמע לא כוון לבו אלא סתמא, יצא. אבל הבא לבית הכנסת בסתמא לא יצא).

תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר

ובו כ"א סעיפים

מספר התקיעות והתרועות

א כמה^א תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה תשע, תר"ת תר"ת תר"ת^ב, לפי ששלוש פעמים תרועה נאמר בתורה, שנים בראש השנה ואחד ביום הכיפורים של יובל, ומפי השמועה למדו שהן למידין זה מזה, ולכך הרי הוא כאלו כל השלוש פעמים תרועה נאמרים בכל אחת מהן^ג, וכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה,

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) מספר התקיעות והתרועות (ס"א-ג).

(ב) שיעור התקיעות והתרועות (ס"ד-ז).

(ג) הפסק נשימה (ס"ח-יא).

(ד) הפסק באמצע תקיעות (ס"ב-יד).

(ה) התחיל להריע באמצע שברים (סט"ו-כא).

^ב **רמב"ם** פ"ג ה"א (כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה, תשע תקיעות ... תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה). שו"ע ס"א (כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה, תשע ... תר"ת, תר"ת, תר"ת).

סיכום הלכה זו של מספר התקיעות שאנו תוקעים בראש השנה:

(א) נוהגים לתקוע בראש השנה מאה ושלושים תקיעות: 30 מיושב. 30 במוסף שבלחש. 30 בחזרת הש"ץ. 10 בקדיש שאחר מוסף. 30 אחרי התפלה.

(ב) בסעיף שלפנינו נתבאר טעם 9 התקיעות מן התורה: תר"ת תר"ת תר"ת.

(ג) בסעיף הבא יתבאר הטעם שהצריכו ג' פעמים תשר"ת תש"ת תר"ת, שביחד הם 30 תקיעות.

(ד) לקמן סי' תקצב ס"א וסי' יתבאר הטעם שהצריכו לתקוע את כל הנ"ל ג' פעמים: (א) מיושב. (ב) במוסף שבלחש. (ג) בחזרת הש"ץ, שביחד הם 90 תקיעות.

(ה) לקמן סי' תקצו ס"א יתבאר הטעם שהצריכו לתקוע 10 תקיעות אחר מוסף (תשר"ת תש"ת תר"ת), שביחד הם מאה קולות.

(ו) עוד יתבאר שם הטעם שתוקעים אחר התפלה 30 קולות, שהכל ביחד הם מאה ושלושים קולות.

^ג **גמרא** [בריייתא] לד, א (ומנין שלש של שלש שלש (מנין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימני, רש"י). תלמוד לומר והעברת שופר תרועה (בהר כה, ט), שבתון זכרון תרועה (אמור כג, כד), יום תרועה יהיה לכם (פנחס כט, א) (תרועה תלתא זימני, לכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, רש"י). ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה (לפי ששלוש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד, שהשתים נאמרו בראש השנה והאחת ביובל, מנין ליתן האמורות בראש השנה ביובל וליתן האמורה ביובל בראש השנה, שיהו כאן וכאן שלש, רש"י). תלמוד לומר שביעי שביעי לגזירה שוה (נאמר בראש השנה בחדש השביעי, ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי, רש"י), הא כיצד, שלש שהן תשע).

והן הנקראים תקיעות סתם, שנאמר והעברת שופר תרועה, משמע שצריך להעביר קול פשוט ואחר כך תהיה התרועה, דלשון והעברת משמע העברת קול פשוט, ואחר התרועה נאמר תעבירו שופר וגוי, משמע שאחר התרועה צריך גם כן להעביר קול פשוט, וכן בכל תרועה ותרועה, בין של יובל בין של ראש השנה, שהן למדין זה מזה⁷:

ב תרועה זו האמורה בתורה מתרגמין יבבא, וכתוב בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא, משמע שהיבבא היא כקול שאדם משמיע כשהוא בוכה ומיילל, ויש להסתפק אם יבבא זו היא כמו שדרך החולים שמאריכים בגניחותם ומשמיעים קול אחר קול ומאריכים בהם קצת, וזה נקרא גנת, או שהיא כמו אדם המיילל ומקונן שמשמיע קולות קצרים מאד תכופים זה לזה, וזה נקרא לילל⁸, או שהיא כמו שניהם ביחד זה אחר זה, היללה אחר הגניחה, שכן דרך הבוכה מגנח ואחר כך מיילל. ותיקנו חכמים כדי לצאת ידי כל הספיקות, לתקוע תשר"ת ג' פעמים, שמא התרועה היא גניחה ויללה ביחד, ואחר כך תשר"ת ג' פעמים, שמא התרועה היא גניחה לבד והיו היללות הפסק בין התרועה להתקיעה שלאחריה, והתורה אמרה פשוטה לאחריה, בלא הפסק קול שופר שאינו פשוט בינתיים, ואחר כך תר"ת ג' פעמים, שמא התרועה היא היללה לבד, והיו הגניחה שבסדר תשר"ת הפסק בין התרועה לתקיעה שלפניה⁹:

ג אם התנה בתקיעה אחרונה של ג' סדרי תשר"ת, שאם סדר תשר"ת הן הן עיקר המצוה, תעלה לו תקיעה זו לתקיעה אחרונה של תשר"ת, ואם סדרי תשר"ת הן עיקר המצוה ובהן הוא יוצא ידי חובה, תעלה לו תקיעה זו לתקיעה ראשונה של תשר"ת, אינו צריך לתקוע שנית לפני תשר"ת הראשון, שהרי ממה נפשך הוא יוצא בתקיעה זו. וכן הדין אם התנה בתקיעה אחרונה של תשר"ת שתעלה לו לתקיעה ראשונה של תר"ת¹⁰. אבל אם לא התנה כן, אין

⁷ ברייתא לג, סוע"ב (ומנין שפשוטה לפניו, תלמוד לומר (בהר כה, ט) והעברת שופר תרועה (והעברת פשוטה משמע, העברת קול אחד, רש"י). ומנין שפשוטה לאחריה, תלמוד לומר (שם) תעבירו שופר (ביום הכיפורים, תעבירו, הרי העברה תחילה וסוף, ותרועה כתיבא בינתים. ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין, תלמוד לומר בחדש השביעי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי (דהא כתב לן בכמה מקומות דיום הכפורים בחדש השביעי הוא, והכא יום הכיפורים כתיב, רש"י), ומה תלמוד לומר בחדש השביעי, שיהו כל תרועות החדש השביעי זה כזה). רמב"ם שם (לפי שנאמר תרועה ביובל ובראש השנה שלש פעמים וכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה. ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בראש השנה בין ביום הכפורים של יובל תשע תקיעות). טור ושו"ע שם.

ומה שכתבו כאן "מפי השמועה למדו", הוא כדאמרין בגמרא שם (ומה תלמוד לומר בחדש השביעי, שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה ... ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה, תלמוד לומר שביעי שביעי לגזירה שוה ... האי תנא מעיקרא מייתי לה בהיקשא והשתא מייתי לה בגזירה שוה. הכי קאמר, אי לאו גזירה שוה הוה מייתינא לה בהיקשא). ולכן סתמו וכתבו כאן "מפי השמועה", היינו או מגזירה שוה או מהיקש.

⁸ **גמרא** לג, ב (דכתיב יום תרועה יהיה לכם (פנחס כט, א), ומתרגמין יום יבבא לכוון, וכתוב באימיה דסיסרא (שופטים ה, כח) בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא, מר סבר גנוחי גנת (כאדם הגונח מלבו, כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן) ומר סבר ילולי יליל (כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה).

⁹ **גמרא** לד, סע"א (אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה. מה נפשך אי ילולי יליל, לעביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח לעביד תקיעה שלשה שברים ותקיעה. מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל. מתקיף לה רב עזירא, ודלמא ילולי הוה וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה. דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה. מתקיף לה רבינא, ודלמא גנוחי הוה וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה. דהדר עביד תשר"ת. אלא רבי אבהו מאי אתקין, אי גנוחי גנח הא עבדיה אי ילולי יליל הא עבדיה. מספקא ליה דלמא גנח ויליל. אי הכי ליעבד נמי איפכא תקיעה תרועה שלשה שברים ותקיעה דלמא יליל וגנח. סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל).

רמב"ם פ"ג ה"ב-ג (תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין היאך היא. אם היא היללה שמיייללן הנשים ביניהן בעת שמייבבין, או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול, או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה, שכן דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל. לכך אנו עושין הכל, היללה היא שאנו קוראין תרועה, והאנחה זו אחר זו היא שאנו קוראין אותה שלשה שברים. נמצא סדר התקיעות כך הוא, מברך ותקוע תקיעה ואחריה שלשה שברים ואחריה תרועה ותקוע תקיעה. וחוזר כסדר זה שלש פעמים, ותקוע תקיעה ואחריה שלשה שברים ואחריה שלשה שברים ואחריה תקיעה. וחוזר כסדר זה שלש פעמים, ותקוע תקיעה ואחריה תרועה ותקוע תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה, וחוזר כסדר הזה שלש פעמים. נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק מן הספק). טור ושו"ע ס"ב (תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קוראים תרועה, או אם היא מה שאנו קוראים שברים, או אם הם שניהם יחד. לפיכך, כדי לצאת ידי ספק, צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותשר"ת ג' פעמים). מ"א ס"ק א (ולא די בתשר"ת ג' פעמים, דלמא הוי שברים לחודא, או תרועה לחודא, והוי השני הפסק).

*

דעה נוספת הובאה לקמן סי' תקצב ס"ד (ויש נוהגין לתקוע למלכיות תשר"ת פעם אחת ולזכרונות תשר"ת ולשופרות תר"ת, לפי שמן התורה בין שברים בין תרועה שלנו הכל נקרא תרועה, ואיך שיעשה אדם בין שברים לבד בין תרועה שלנו לבד הוא יוצא ידי חובתו, ובדורות הראשונים היו מקצת מקומות נוהגין לעשות שברים ומקצת נוהגין לעשות תרועה שלנו, ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן מן התורה, אלא לפי שהיה הדבר נראה כמחלוקת בעיני ההמון, לכן ראו חכמים לתקן שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שנראה כמחלוקת בעיני ההמון).

¹⁰ **ב"י** ד"ה ומ"ש רבנו דמספקא לן (בתנאי שפיר מיקרי מכוין, דאף על גב דמשום ספיקא מתנה, מכל מקום מכוין הוא לצאת ידי חובת תקיעה). **רמ"א** ס"ו (ואם תקע תקיעה אחת בין ב' סדרים והתנה שאיזה מן הסדרים הוא הנכון תעלה לו אותה תקיעה, יצא).

הלכות ר"ה ויוה"כ

מא

תקיעה אחת עולה לשני סדרים תשריית ותשיית, ולא לתשיית ותריית, לפי שמצות צריכות כוונה⁷¹, ואם נתכוין בתקיעה זו להשלמת סדר תשריית, אינה עולה להתחלת תשיית⁷², שאם תשיית עיקר המצוה, אם כן כשנתכוין בתקיעה זו להשלמת תשריית, לא תקע לשם מצוה כלל. וכן בתקיעה שבין תשיית לתריית:

שיעור התקיעות והתרועות

ד שיעור תקיעה האמורה בתורה, כשיעור תרועה האמורה בתורה, ושיעור תרועה האמורה בתורה כג' יבבות⁷³. יש אומרים⁷⁴ דהיינו ג' כחות בעלמא, והם נקראים טרומיטין.

ועכשיו שתקנו חכמים לתקוע תשריית תשיית תריית כדי לצאת מכל הספיקות שיש בתרועה, צריך להאריך בתקיעה של תשריית כשיעור תרועה של סדר תשריית, דהיינו ג' שברים בינונים שהם כג' גניחות בינוניות, וכג' יללות קטנות, שהרי הכל ביחד הוא תרועה של סדר תשריית. ובסדר תשיית אינו צריך להאריך בתקיעותיו אלא כדי שיעור ג' שברים בינונים, שזהו שיעור תרועה של סדר תשיית. ובתקיעות של סדר תריית אינו צריך להאריך אלא כדי שיעור ג' יללות קטנות, שזהו שיעור תרועה של סדר תריית⁷⁵.

ואם רוצה להאריך הרבה בכל תקיעה, הרשות בידו להאריך כמה שירצה. ולא אמרו שיעור לתקיעות אלא שלא יפחות מהשיעור. וכן בתרועה יכול להאריך בטרומיטין כמה שירצה. וכן בשברים אם מוסיף על ג' שברים אין בכך כלום⁷⁶. ואינו כמפסיק בין התרועה או השברים לתקיעה שלאחריו, כיון שעושה כל השברים או כל הטרומיטין

⁷¹ כדלעיל סי' תקפט ס"ה (והערה כ).

⁷² רא"מ בביאורו לסמ"ג ה' שופר (יא, ד). הובא בב"י שם (ואם תאמר למה לי כל הנ"ל, והלא די בתשריית שלש פעמים, ואחר כך שברים תקיעה תשיית, תרועה תקיעה תריית, דאי הוי גנח וייליל הרי יצא בסימן של תשריית, ואי גנח לחוד תעלה לו תקיעה אחרונה של תשריית לפשוטה שלפני תשיית, וכן אתה אומר בשל תריית ... ה"ר אליה מזרחי ז"ל תירץ, דסבירא לן כרבי זירא (לג, ב) דאמר מצות צריכות כוונה, ותו לא מצי לאחשובי תקיעה אחרונה דתשריית לשם תקיעה ראשונה דתשיית, ולא תקיעה אחרונה דתשיית לשם תקיעה ראשונה דתריית).

ואפילו אם התקיעה היתה ארוכה כשתים, והתכוין שתעלה לו תקיעה זו לשניהם, לא עלתה לו תקיעה זו לשניהם, כדלקמן ס"י-יא. ראה הערות וביאורים תתג ע' 66. תתה ע' 65.

⁷³ משנה לג, ב (שיעור תקיעה כשלוש תרועות, שיעור תרועה כשלוש יבבות).

⁷⁴ רש"י שם (שלש יבבות, שלש קולות בעלמא כל שהוא). דעה הא' בטור ושו"ע ס"ג (יש אומרים ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות, דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא, והם נקראין טרומיטין). והיינו שכשתוקעים תריית, שיעור תרועה הוא ג' טרומיטין, ושיעור תקיעה הוא כשיעור ג' טרומיטין.

נמצא לפי שיטה זו עיקר שיעור כל אחד מהשברים, לערך ב' טרומיטין, שהוא יותר מטרומיטין אחד (שהיא יבבא, תרועה אחת), ופחות מג' טרומיטין (שהיא תקיעה אחת), כמבואר בריטב"א שם (ולכיון שכן, נמצא שהשבר אינו אלא כדי ב' יבבות ויותר מעט, אבל לא ג' יבבות שלימות, שהרי התקיעה של תריית שיעורה ג' יבבות). שו"ע שם (ולפי זה צריך לזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין ... שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה). וכדלקמן בסעיף הבא (שברים בינונים ... שברים בינונים ... שברים בינונים, לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור ג' טרומיטין, לפי שזהו שיעור תקיעה של סדר תריית ... שלא יקצר יותר מדאי ... דהיינו טרומיטין).

כן הוא עיקר שיעורו לפי דעה זו; אבל למעשה, יתבאר לקמן ס"ה. ודעה הב' יתבאר לקמן ס"ו.

⁷⁵ תוס' שם ד"ה שיעור (ונראה שחייב אדם להאריך בתקיעה של קשר"ק יותר משל קש"ק ובשל קש"ק יותר משל קר"ק דהא שיעור תקיעה כתרועה, וקשר"ק אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל, נמצא שצריך להאריך בתקיעות של קשר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יבבות, ובתקיעות של קש"ק כשיעור ג' שברים, דהא עבדינן קש"ק משום ספיקא דגנוחי גנח, ובתקיעות של קר"ק כשיעור תרועה שהוא ילולי יליל). רא"ש פ"ד סי' י (וצריך להאריך בתקיעה של קשר"ק יותר מבשל קש"ק ובשל קש"ק יותר מבשל קר"ק, דהא שיעור תקיעה כתרועה, וקשר"ק אנו עושין משום דגנח ויליל, נמצא שצריך להאריך בתקיעה של קשר"ק כשיעור שלשה שברים ושלשה יבבות, ובתקיעה של קש"ק כשיעור שלשה שברים, דקש"ק משום ספק גנח עבדינן, וקר"ק משום ילולי יליל). טור ושו"ע שם (וצריך להאריך בתקיעה של תשריית יותר מבשל תשיית, ובשל תשיית יותר מבשל תריית).

ולפי הנ"ל בהערה הקודמת, ששיעור העיקרי של שבר הוא לערך ב' טרומיטין, אם כן יהי' שיעור התקיעה של תשריית לערך ט' טרומיטין (ג' שברים וג' תרועות), והתקיעה של תשיית לערך ו' טרומיטין (ג' שברים), והתקיעה של תריית ג' טרומיטין (ג' תרועות).

⁷⁶ תוס' שם (ומיהו אם מאריך בכל התקיעות כתקיעות קשר"ק אין לחוש, דיכול להאריך כמו שירצה ... ומטעם זה נמי אין לחוש אם עשה ארבעה וחמשה שברים, שהשברים במקום תרועה, והוי לה תרועה אריכתא, כמו שאנו מאריכין ביבבות), ורא"ש שם (מיהו אם הוא מאריך בכל התקיעות אין לחוש, דאין עליהם שיעור למעלה ויכול להאריך בה כמו שירצה ... וכן תרועה אף על גב דשיעורא כשלשה יבבות יכול להאריך בה כמו שירצה, ומטעם זה נמי אין לחוש אם נעשה ארבעה או חמשה שברים, שהשברים תרועה הן יכול להאריך בהן כמו שירצה). טור ושו"ע שם (ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה. וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה. וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה', אין לחוש).

הלכות ר"ה ויוה"כ

מב

בנשימה אחת.¹⁰

ומכל מקום נהגו שלא להוסיף על ג' שברים¹¹, אבל טרומיטין יכול לעשות כמה שירצה¹². ויש עושין בסוף הג' שברים קול פשוט כעין תקיעה, וכן עושין בסוף הטרומיטין¹³, אבל אין המנהג לעשות כן¹⁴:

ה וצריך לזהר בשברים של סדר תשרי¹⁵, שלא יאריך בשבר אחד מהג' שברים כדי שיעור ג' שברים בינונים וגי יללות, דהיינו טרומיטין, שזהו שיעור תקיעה של סדר תשרי¹⁶, ואם מאריך בשבר אחד כשיעור זה יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה. ובסדר תשי"ת, ששיעור תקיעה הוא כג' שברים בינונים, לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור ג' שברים בינונים, שלא יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה¹⁷, ואם לא נזהר בכך אפילו בדיעבד לא יצא (לפי סברא זו¹⁸).

ולכתחלה טוב לזהר שאפילו בסדר תשרי¹⁹ לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור [ג'] טרומיטין, לפי שזהו שיעור תקיעה של סדר תר"ת, ואם יאריך כשיעור הזה יהא עליו שם תקיעת תר"ת, לא שם שבר²⁰. ולפיכך טוב לקצר בכל שבר ושבר בכל מה דאפשר²¹, רק שלא יקצר יותר מדאי כדי שיהא עליו שם גניחה ולא שם יללה²², דהיינו טרומיטין:

ו ויש אומרים²³ ששיעור יבבא היא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כג' יבבות, שהם ט' טרומיטין, ושיעור תקיעה

¹⁰ **טור ושו"ע ס"ד** (ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת). ר"ן י, ב (ואם הוסיף שבר אחד ועשאו בנשימה אחרת ... כיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים). הובא ב"י ד"ה ונראה (ואם הוסיף שבר אחד ועשהו בנשימה אחרת ... כיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים).

וראה מסגרת השלחן סי' קכט ס"ק י.

¹¹ שייירי כנסת הגדולה הגב"י אות ח, ומ"א סק"ב (והמנהג שלא להוסיף על ג' שברי' (מהרי"ל)), בשם מהרי"ל הלי שופר ע' רצא (וה"י מהרי"ל סג"ל מתמיה, אמאי לא רגילין לעשות נמי שברים יותר מג' שברים, כאשר עושין בתרועה). ב"ח ד"ה ואם עשה (מבואר בדרשות מהרי"ל, שמנהגם היה שלא לעשות שברים יותר משלשה, עיין שם).

ומנהג חב"ד לתקוע שלשה שברים וחצי – ראה אגרות קודש ח"כ ע' לט. המלך במסיבו ח"א ע' נה-נז.

¹² מהרי"ל שם (אמר מהרי"ל סג"ל, מה שתוקעין ומאריכין בתרועה יותר מאשר פסקו רז"ל, אין בזה נפקותא, דלא נתנו חכמים שיעור רק שלא לפחות מיניה, וכן באו"ח), והוא בטור (בתרועה, אף על גב דשיעורה כג' יבבות, יכול להאריך בה כמו שירצה). וכן הוא מנהג חב"ד – ראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קכב-ג.

¹³ ב"ח שם (דלפי שנוהגין התוקעין בגמר התקיעה וגמר השברים וגמר התרועה להפסיק בקול ארוך קצת, והזהיר בעשיית הג' שברים שלא יחשיב הפסקת קול זה לשבר אחד, ויעשה מקודם ב' שברים, ועם הפסק זה יהא ג' ... אלא צריך לעשות ג' שברים לבד הפסק קול זה בגמר השברים. והכי נקטינן, ואם לא עשה אלא ב' שברים ועם הפסקה זו יחשוב לו שבר ג', לא יצא ידי תקיעה, נראה לי).

¹⁴ מ"א שם (וצריך ג' שברים מלבד הקול ארוך שעושין בסוף השברים, שגם בתרועה עושין קול ארוך כזה, ואם לא עשה כן, לא יצא (ב"ח מנהגים). ולא נהגו כן).

¹⁵ רמ"א ס"ג (ויש אומרים דאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי, וכן נוהגין), כביאור מ"א סק"ב (יותר מדאי, דהיינו כשיעור ג' שברים ותרועה, דהא תשרי"ת עבדינן מספיקא דשמא תרועה דקרא הוא שניהם יחד, ואם כן גם התקיעה צריכה להיות כשניהם יחד, ואם כן אף שהאריך קצת בשברים לית לן בה, ובתשי"ת לא יאריך בשברים א' כשיעור ג' שברים מהאי טעמא). **הגהות אשרי** פ"ד סי' י (ולו נראה שאין צריך לזהר שלא יאריך בשברים כשיעור שלשה קולות כל שהוא, דהא דעבדינן שברים היינו משום גנוחי גנח, אם כן תקיעה לא הוי אלא כשיעור שלשה גניחות, והם גדולות יותר. ובשביל קשר"ק לא הוי אלא כשיעור ג' גניחות ושלשה יללות, אם כן לא צריך רק שלא ימשוך כשיעור שלשה גניחות ושלשה יללות). **מרדכי** רמז תש (שאין צריך לזהר שלא יאריך בשברים שיעור שלשה כחות של כל שהוא, דהא דעבדינן שברים היינו משום גנוחי גנח, אם כן תקיעה לא הוי רק שיעור ג' גניחות, והם גדולים יותר, ובשביל זה תקיעה דתקיעת שברים תרועה תקיעה לא הוי אלא כשיעור ג' גניחות וגי יללות).

¹⁶ היינו לדעת רש"י המבוארת כאן; אבל לפי דעת התוס' יכול להאריך בשבר של תשרי"ת עד פחות מ"ח טרומיטין, כדלקמן סי' (ויכול להאריך בכל שבר עד פחות מעט מן י"ח טרומיטין, לפי שעד י"ח טרומיטין אין שם תקיעה).

¹⁷ **תוס'** לג, ב ד"ה שיעור (פירש בקונטרס שלשה קולות בעלמא כל שהוא ... וצריך לזהר בשברים שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כג' יבבות של שלשה קולות כל שהוא, דאם כן נעשה תקיעה ולא שברים, דהא שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג' יבבות). **רא"ש** פ"ד סי' י (פירש רש"י שלשה קולות בעלמא כל דהו. לפי זה צריך לזהר בשברים שלא יאריך על כל אחד בפני עצמו כשלש יבבות של שלש כחות כל שהוא, דאם כן יצאו מכלל שברים ונעשו תקיעה). טור ושו"ע ס"ג (ולפי זה צריך לזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין).

¹⁸ ב"י ד"ה והמרדכי (והעולם לא נהגו כן, אלא מקצרים השבר כל מה שאפשר, משום דלדעת רש"י במעט שיאריכו יצא מכלל שבר והוי תקיעה, שהרי לדדיה שיעור תקיעה הוי כג' כחות של כל שהוא).

¹⁹ מרדכי שם (ואם יקצר בשברים הרבה נראה לי דלא יצא). הגהות אשרי שם.

²⁰ **ריב"א** וריב"ם בתוס' לג, ב ד"ה שיעור (ריב"א והר"י בן הר"ר מאיר מפרשים דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא, נמצאת תרועה תשע כחות, ושיעור תקיעה כד היא), וברא"ש פ"ד סי' י (וה"ר מאיר וריב"א ז"ל היו אומרים דיבבא היא שלשה כחות של כל דהו, ונמצאת שיעור תרועה כתשעה כחות, וכן תקיעה). **רמב"ם** פ"ג ה"ד (שיעור שלשה שברים כתרועה), כפירוש המ"מ שם (כתב ששיעור השברים הם כתרועה, וכן הוא ששיעור היבבות והשבר אחד, שהשברים הם שלש והיבבות תשע, וכן כתבו ז"ל. ולא

כשיעור תרועה גם כן ט' טרומיטין, ושיעור שברים בודאי לא פחות הוא משיעור תרועה גם כן ט' טרומיטין לכל הפחות, ואם כן צריך להאריך בכל שבר לא פחות מג' טרומיטין, כדי שבג' שברים ביחד לא יהא פחות מט' טרומיטין כשיעור תרועה.

ולפי דבריהם צריך להאריך בתקיעות של תשר"ת לא פחות מן י"ח טרומיטין, שזהו שיעור תרועה של סדר תשר"ת, דהיינו ג' גניחות וג' יבבות ביחד, שהם לא פחות מ"ח טרומיטין¹².

ויכול להאריך בכל שבר עד פחות מעט מן י"ח טרומיטין, לפי שעד י"ח טרומיטין אין שם תקיעה¹³. ומכל מקום לכתחלה לא יאריך בשבר אחד כדי ט' טרומיטין שזה שיעור תקיעה בסדר תשר"ת¹⁴, ואם כן שם תקיעת תשר"ת עליו. אבל בדיעבד יוצא אם האריך בשבר של תשר"ת פחות מ"ח טרומיטין, כיון שבזה הסדר עדיין אין עליו שם תקיעה¹⁵.

ובסדר של תשר"ת צריך להאריך בתקיעות כשיעור ט' טרומיטין, שזהו שיעור [תרועה]¹⁶ של זה הסדר. ולא יאריך בשבר כשיעור ט' טרומיטין, ואם האריך אפילו בדיעבד לא יצא, לפי שיצא מכלל שבר ונכנס בכלל תקיעות של זה הסדר¹⁷.

ז ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה, דהיינו שיאריך בתקיעות תשר"ת כשיעור י"ח טרומיטין לכל הפחות, ובתקיעות תשר"ת כשיעור ט' טרומיטין לכל הפחות, ובכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין¹⁸,

נתבאר זה בדברי רבינו יפה, ובי"י (ומ"ש רבינו וכן כתב הרמב"ם, אינו מבואר בדבריו, שהוא לא כתב (פי"ג הי"ד) אלא שיעור שלשה שברים כתרועה, אבל הרב המגיד נראה שפירשם כן ... ששיעור היבבות והשברים אחד, שהשברים הם שלשה והיבבות תשע, וכן כתבו ז"ל, ולא נתבאר זה בדברי רבינו יפה). דעה הב' בשו"ע סי"ג (ויש אומרים ששיעור יבבא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין, ושיעור תקיעה גם כן תשעה טרומיטין, כתרועה). ט"ז סק"ד ()

שתי הדעות נרמזות בירושלמי פי"ד הי"י (איזו היא הרעה רבי חנניא ורבי מנא חד אמר אהן טרימוטה וחורנה אמר תלת דקיקן). והיינו שדעה אחת היא שכל תרועה (הרעה) היא טרימוטה אחת, ושיעור התרועה היא ג' טרימוטין, והדעה השנית היא שכל תרועה (הרעה) היא תלת דקיקן, ושיעור התרועה היא ט' טרומיטין.

¹² ריב"א וריב"ם שם (וצריך למשוך לתקיעה של קשר"ק לפירושם כשיעור ג' שברים ותשע כחות). שו"ע שם (וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין). בי"ח סוד"ה ומ"ש וכן הוא דעת (פסק בשלחן ערוך ... שצריך להאריך כשיעור י"ב כחות ... וטעות נזדקק לפניו ... גם הרב המגיד כתב שיש מי שסובר כן והיינו דעת ריב"א ... לפחות בעיני י"ח כחות ... ופשוט הוא). ט"ז ס"ק ד (דברי השו"ע הם שלא בדקדוק, וצריך להיות בשו"ע י"ח טרומיטין). מ"א ס"ק ג (ט"ס הוא, וצריך להיות י"ח טרומיטין, וכן כתב המ"מ). והוא במ"מ שם (ויש מי שהחמיר בתקיעה של תשר"ת שצריך להאריך בה כשיעור שלשה שברים ותרועה, שהם שמונה עשר טרימוטות).

¹³ תוס' שם, לדעת ריב"א וריב"ם שם (ולפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים). הגהות אשרי שם (דהא דעבדין שברים היינו משום גנוחי גנח, אם כן תקיעה לא היא אלא כשיעור שלשה גניחות והם גדולות יותר, ובשביל קשר"ק לא הוי אלא כשיעור ג' גניחות ושלשה יללות, אם כן לא צריך רק שלא ימשוך כשיעור שלשה גניחות ושלשה יללות). מרדכי שם, כנסמן לעיל (הערה כ); אלא שלעיל שם הובאו דבריהם לפי שיטת רש"י (כשיעור ג' גניחות וג' יללות), וכאן הובאו דבריהם לפי שיטת הריב"א וריב"ם (עד פחות מעט מן י"ח טרומיטין). שו"ע שם (ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים).

¹⁴ תוס' שם (וצריך לזוהר בשברים שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כג' יבבות של שלשה קולות כל שהוא, דאם כן נעשה תקיעה ולא שברים, דהא שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג' יבבות). רא"ש שם, כנסמן לעיל (הערה כב); אלא שתוס' כתבו כן לפי דעת רש"י (ג' טרומיטין), וכן הוא לדעת הריב"א וריב"ם (ט' טרומיטין).

¹⁵ ט"ז שם (ובקשר"ק הי' לנו להקל יותר להאריך בשבר אחד עד י"ח קולות, כיון דתרועה שם היא בסך זה, ממילא לא הוה שיעור תקיעה עד י"ח שהוא גניחות ויללות).

¹⁶ כן הגיה בקונטרס השלחן.

¹⁷ בי"ח ד"ה והמנהג (נראה לי דצריך לזוהר שלא להאריך בשבר כשיעור תשע כחות ... בסדר תשר"ת, דיצא מכלל שבר, שהרי שיעור תקיעה מאותו סדר הוא כשיעור שברים, שהוא תשע כחות לבד). ט"ז ס"ק ג (פירוש, לפי זה עד ט' טרומיטין, דהיינו קולות בעלמא. אבל יותר מט' הוה שיעור תקיעה), ומיירי בשבר של תשר"ת.

¹⁸ כדלעיל ס"ו, לדעת התוס' (צריך להאריך בכל שבר לא פחות מג' טרומיטין, כדי שבג' שברים ביחד לא יהא פחות מט' טרומיטין כשיעור תרועה).

ואף שבדעת רש"י נתבאר לעיל ס"ה (ולכתחלה טוב לזוהר שאפילו בסדר תשר"ת לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור ג') טרומיטין, לפי שזהו שיעור תקיעה של סדר תשר"ת ואם יאריך כשיעור הזה יהא עליו שם תקיעת תשר"ת לא שם שבר).

היינו דוקא לכתחלה (לדעת רש"י), אבל יש להכשיר אף בהאריך יותר מג' טרומיטין, כדלעיל שם (וצריך לזוהר בשברים של סדר תשר"ת, שלא יאריך בשבר אחד מהג' שברים כדי שיעור ג' שברים בינונים וג' יללות, דהיינו טרומיטין, שזהו שיעור תקיעה של סדר תשר"ת).

וכיון שאנו רוצים להחמיר שיהיו התקיעות כשירות לבי' הדעות, לכן "בכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין". זאת היא דעת רבינו. אמנם בחידושי צמח צדק עו, א (נראה דאף לריב"א וריב"ם דתרועה היא ט' טרומיטין, אין מוכרח דג' שברים ארוכים כט' טרומיטין ... לכן אין צריך להאריך בשברים רק שיהיה ארוך יותר מטרומיט אחד, אבל אין צריך להאריך כג' טרומיטין).

הלכות ר"ה ויוה"כ

מד

ולא יאריך עד ט' טרומיטין אפילו בסדר תשר"ת, ובכל תרועה צריך לעשות ט' טרומיטין כמו שנתבאר^{לז}. אבל בדיעבד שכבר תקע ושינה אחד מכל אלו, אינו צריך לחזור ולתקוע, מפני שיש לסמוך על סברא הראשונה^{לח}.

אבל אם שינה בשני דברים, בענין שלפי שתי הסברות לא יצא, כגון שלא האריך בתקיעותיו כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה, והאריך בשבר מן השברים יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה^{לח}, או שלא האריך בשבר אחד מן השברים כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה, דהיינו ג' טרומיטין^{לז}, ובשבר אחד מן השברים האריך יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה, צריך לחזור ולתקוע (כדן הטועה בתקיעותיו ועל דרך שיתבאר^{לח}). ואינו יכול לתפוס קולות של שתי הסברות, כיון שהן סותרות זו את זו^{לח}:

הפסק נשימה

ח היבבות של תרועות, וכן הג' שברים שהם במקום תרועה, צריך לעשותן בנשימה אחת^{לח}, ואם לא עשאן בנשימה אחת לא יצא^{לח}, שתרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות^{לח}.

אבל השלשה שברים ותרועה דתשר"ת, אע"פ ששתיהן ביחד הן במקום תרועה אחת האמורה בתורה, דשמא היא הגניחה והיללה ביחד זו אחר זו^{לח}, אע"פ אין צריך לעשותן בנשימה אחת, לפי שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת, אלא מפסיק ביניהם כדי נשימה, דהיינו שעושה נשימה בינתיים, ולפיכך גם התוקע צריך לעשות נשימה בינתיים^{לח}. ומכל מקום לא יפסיק יותר מכדי לעשות נשימה אחת בינתיים^{לח}, ולא ימתין מלהריע עד שיקרא המקריא^{לח} לפניו מלת תרועה, אלא יריע מעצמו אחר השברים תיכף ומיד לאחר שעשה נשימה אחת^{לח}:

^{לז} סעיף ו (ויש אומרים ששיעור יבא היא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כג' יבבות, שהם ט' טרומיטין)...

^{לח} ב"ח ד"ה והמנהג (בתקיעת תר"ת יש לסמוך בדיעבד אפירוש רש"י דתרועה ג' יבבות כל שהוא, דהיינו ג' כחות לבד. ומטעם זה נמי בכל תרועה יש לסמוך בדיעבד אם לא עשה רק ג' כחות כל שהוא). הובא במ"א שם.

^{לח} תוס' ורא"ש שם (ומי שלא משך התקיעות כשיעור הזה, ומשך קצת בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר). (טור ו) שו"ע סוף סי' ג (ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה, והאריך בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר).

^{לח} ולפי דעת הצמח צדק שהובאה לעיל (הערה לב), אפשר שגם בזה יצא בדיעבד.

^{לח} ס"ט-יז.

^{לח} ב"ח שם (הוי תרי קולי דסתרי אהדדי). הובא במ"א ס"ק ב.

וכן הוא לעיל סי' תצג ס"ז (אינו יכול לתפוס קולי המנהגים ... כיון שבי' קולות אלו סותרות זו את זו). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל נו*.

^{לח} רמב"ן לד, א (ושוב מצאתי בתשובת ר"ת ז"ל, שלשה שברים בנשימה אחת עבדין להו, דבמקום תרועה קיימי), ובדרשה לר"ה, שנדפסה בכתבי רמב"ן ח"א ע' רמ. רא"ש פ"ד סי' י (ושברים ותרועה יש לעשות בנשימה אחת), ומכל שכן ששברים לבדן ותרועה לבדה צריכים להיות בנשימה אחת. ר"ת בתשובה, כמובא ברמב"ן שם, ובטור (כתב ר"ת, דג' שברים צריך לעשות בנשימה אחת, שהוא במקום תרועה). שו"ע ס"ד (ג' שברים, צריך לעשותם בנשימה אחת).

^{לח} אבודרהם, סדר תפלת ר"ה (וכמו שאין להפסיק בתוך התרועה עצמה, כך אין להפסיק בתוך השברים עצמן. ואם הפסיק, צריך לחזור ולעשות כל הג' שברים בלא הפסק). כל בו סי' סד (ואין להפסיק בתרועה עצמה. ואם הפסיק נפסקה וליכא לשעורה, ואינה עולה). שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות ז (דמה שכתב בס"ד ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת, לעיכובא קאמר). אליה זוטא סק"ז (דעת שיירי כנסת הגדולה נוטה, דאף בדיעבד אינו יוצא כשלא עשאן בנשימה אחת, וכן מצאתי להדיא באבודרהם ובכל בו).

^{לח} רמב"ן שם, לענין שברים ותרועה (דהא תרועה היא, ואי אפשר להיות בה הפסק בשום פנים). רא"ש שם (בעינין שתהא התרועה כאחת בלא הפסק). לבוש ס"ד (תרועה כתיב משמע בבת אחת).

^{לח} כדלעיל ס"ב.

^{לח} ר"ת בתשובתו שהובאה ברמב"ן שם ובטור (אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת, לא מסתברא, דגנוחי ויילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשיל). מ"מ פ"ג ה"ב (וממ"ש ונמצא מנין התקיעות שלשים, נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה, רוצה לומר שאין חייב לעשותן בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם ... וכן דעת הרבה מן המפרשים ז"ל). דעה הא' בשו"ע שם (ג' שברים ותרועה דתשר"ת, יש אומרים שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת).

^{לח} רש"י סוכה נג, סוע"ב ד"ה ולא כלום (לא היה מפסיק בינתיים אלא כדי נשימה). מודכ"י רמז תשכ (ורש"י פירש התם בסוכה ולא כלום, שלא יפסיק אלא כדי נשימה, ורוצה לומר דבכדי נשימה מיהא מפסיקין), והגהות אשרי פ"ד סי' י. שו"ע שם (והוא שלא ישעה בהפסקה יותר מכדי נשימה).

^{לח} הנזכר לעיל סי' תקפה ס"י (נוהגין שהמתפלל שחרית מקרא סדר התקיעות לפני התוקע מלה במלה כדי שלא יטעה בתקיעותיו).

^{לח} ט"ז סוף סק"ו (וראוי שלא יקרא המקריא להתוקע תרועה בסדר תשר"ת, אלא ידלג קריאה זו ויעשה כן התוקע מעצמו, ובמקום שלא ירצה לשנות לדלג המקריא קריאת התרועה בסדר תשר"ת, מכל מקום התוקע לא ימתין על הקריאה וימהר עצמו בתכיפה כל מה דאפשר, כן נראה לענ"ד). אליה רבה סק"ח (ולמנהגינו דעושיין בבי' נשימות, מכל מקום יש ללמוד לת[ו]קע שלא יעשה שום שהייה בין שברים לת[ו]רעה, ואם הקורא אינו מקריא תיכף, אל ימתין עליו).

הלכות ר"ה ויוה"כ

מה

ט ויש אומרים¹²² דאע"פ שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת, מכל מקום כיון דמה שאנו תוקעין שברים ותרועה הוא מחמת ספק דשמא זהו תרועה האמורה בתורה¹²³, אם כן אין לנו להפסיק, שהרי תרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות¹²⁴, לפיכך אם עשאן בשתי נשימות לא יצא, אלא יעשה אותן בנשימה אחת¹²⁵. ומכל מקום יפסיק מעט ביניהם, בענין שיהיו נחלקין לשתי קולות¹²⁶.

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה, ואין לשנות המנהג מפני המחלוקת¹²⁷. אבל במקום שאין מנהג קבוע, יש להנהיג לעשות בתקיעות מיושב בנשימה אחת¹²⁸, כדי שתהיה הברכה שמברכין עליהם כהלכה לדברי הכל, שאף לסברא הראשונה יש אומרים¹²⁹ שאם עשאן בנשימה אחת יצא, כמו התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת דיצא כמו שיתבאר, אבל בתקיעות מעומד שאין מברכין עליהם, יעשה בשתי נשימות, כדי לחוש לסברת מי שאומר¹³⁰ דלסברא הראשונה אם עשאן בנשימה אחת לא יצא.

התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת¹³¹, אם הפסיק מעט ביניהם בענין שיהיו נחלקין לגי קולות¹³², יצא. ויש אומרים¹³³ שלא יצא, וצריך לחזור ולתקוע כל הגי קולות, שהתקיעה הראשונה לא היה לה הפסק וסוף, והתקיעה האחרונה לא היה לה ראש והתחלה, שעשה הכל בנשימה אחת¹³⁴. ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה¹³⁵, מכל

¹²² **רמב"ן** שם (ואין דבריו נכונים, דהא תרועה היא, ואי אפשר להיות בה הפסק בשום פנים ... צריך לעשותן בנשימה אחת), ובדרשה לר"ה שם (וכיון דסבר אחת היא, אם הפסיק כלל פסולה ... ולפיכך כתב ה"ר יצחק אבן גיאת [שערי שמחה ח"א ע' כו], ותוקע תש"ת תר"ת שלשה פעמים, נמצא כל בבא שלש שלש שלש, שהן עשרים ושבעה, דתרועה דתש"ת ושלשה שברים, אחת הם). **רא"ש** שם (ושברים ותרועה יש לעשות בנשימה אחת, משום דלמא גנוחי גנח וילולי יליל והכל תרועה אחת הן. ואף על פי שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת, מכל מקום תרועה היא גנוחי ויליל, בעינן שתהא התרועה כאחת בלא הפסק). טור (אבל רי"ץ גיאת כתב שצריך לעשותן בנשימה אחת, ועל כן לא חשב בהן אלא כ"ז קולות, וכ"כ אדוני אבי ז"ל). דעה ה"ב בשו"ע שם (ויש אומרים שצריך לעשותם בנשימה אחת).

¹²³ כדלעיל ס"ב.

¹²⁴ כנסמן לעיל (הערה מא).

¹²⁵ **רא"ש** שם ס"י יא (לפי מה שכתבתי לעיל שצריך לעשותן בנשימה אחת, היה צריך לחזור ולתקוע שלשה שברים ויריע). שו"ת הריב"ש ס"י לט (והדעת נותנת והסברא מכרעת, דכיון דתרועה אחת היא, צריך לעשותן בנשימה אחת, ואם לא עשה כן מחזירין אותו). ב"י ד"ה ונראה.

¹²⁶ תרומת הדשן ס"י קמב (נראה דבכל זמן שיתקע ש"ת בנשימה אחת, יזהר שלא יתקע כמו שרגילין תוקעים לתקוע ש"ת בכח אחד בלתי שום הפסק, דבכה"ג לא מיקרי בנשימה אחת), אלא יפסיק מעט, רק שלא יעשה נשימה בנתים, כך מפרש רש"י שלהי פ"ק דחולין). והוא ברש"י חולין כו, ב ד"ה בנשימה אחת (ומכל מקום מפסיק הוא בינתיים). ב"י ד"ה ונראה דלדעת.

¹²⁷ דרכי משה ס"ק ג (המנהג הפשוט במדינות אלו לעשות הכל בבי נשימות, ולא שמעתי ממי שעשאן בנשימה אחת). **רמ"א** ס"ד (והמנהג הפשוט לעשות הכל בבי נשימות, ואין לשנות).

ועל זה הוסיף כאן, שמה שאין לשנות מהמנהג היינו דוקא מפני המחלוקת, כשיש שם מנהג קבוע, אבל במקום שאין מנהג קבוע, יש לנהוג כמבואר בשו"ע. וראה משמרת שלום ס"י מא ס"ז.

¹²⁸ **ב"י** (שיעשה בישיבה שברים תרועה בנשימה אחת, ובסדרים בשתי נשימות ... וכך ראוי להנהיג). **שו"ע** ס"ד (ורא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בבי נשימות).

¹²⁹ **ב"י** שם (ונראה להנהיג לעשותם בנשימה אחת כדי לצאת ידי חובה לדברי הכל, דמאן דסבר דצריך להפסיק ביניהם, היינו לכתחלה, אבל בדיעבד ודאי יצא אם עשאן בנשימה אחת ... דכיון דלעשותן בנשימה אחת יצא ידי חובתו לדברי הכל כמו שהוכחתי, הילכך בישיבה שעשה שלש פעמים תש"ת יעשה בענין זה, וכדי לחוש לדברי בעל תרומת הדשן, יעשה שבסדרים בשתי נשימות, ודרך זה טוב וישר לצאת ידי הכל). ב"ח שם (ומשמע לעניות דעתי, דדברי רבינו תם אינם אלא לכתחלה, אבל בדיעבד ודאי יוצא ידי חובתו אף אם עשה שברים תרועה בנשימה אחת). **ט"ז** סק"ו (ודאי דר"ת לא נתכוין לאיסור בנשימה אחת, אלא דאין צריך קאמר, כמ"ש ב"י ובדיעבד יצא).

¹³⁰ **תרומת הדשן** ס"י קמב (ונראה דהמדקדק בדבריהם יתבאר לו, דלמר לא נפיק בהא ולמר לא נפיק בהא, אם עשה אפילו בדיעבד).

¹³¹ **ירושלמי** פ"ד ה"י (תני אמר בנפוחה אחת יצא. והא תנינן סדר תקיעות שלשה של שלשה. שלא יפחות). **רא"ש** פ"ד ה"י (ואם עשה תקיעה תרועה ותקיעה בנשימה אחת, לא יצא, מפני שאין כאן לא סוף ולא ראש. ומיהו בירושלמי לא משמע הכי, דגרסינן התם תני עשאו בנפוחה אחת יצא. והתניא ג' של ג'. התם שלא יפחות. פירוש והתנן ג' של ג', ואם עשאן בנפוחה אחת אין כאן ג' של ג'. ומשני הא דאמר ג' של ג' היינו שלא יפחות מן השיעור, אבל לענין שיפסיק ביניהם לא נאמר). **טור** (ואם תקע תקיעה ותרועה ותקיעה בנשימה אחת, לכאורה לא יצא, שאין כאן לא ראש ולא סוף. ומיהו בירושלמי לא משמע כן, דגרסינן התם עשאן בנפוחה אחת יצא). דעה א' בשו"ע ס"ה (אם תקע תר"ת בנשימה אחת, יצא).

¹³² פרי מגדים א"א סק"ד (ונשימה אחת היינו שמכל מקום מפסיק מעט). וכדלעיל ריש הסעיף.

¹³³ **רבנו ירוחם** נ"ו ח"ב מט, ב (ויש מפרשים שכתבו שצריך להפסיק ביניהן, כדי שיהא ניכר כל קול וקול בפני עצמו, ואם עשאן בנשימה אחת לא יצא, דהא אמרי רבנן תרועה לחוד ותקיעה לחוד, פירוש שצריך להפסיק ביניהם. וכן כתב הרא"ש). **ב"י** ד"ה ומ"ש הרא"ש (נראה מדבריו שסובר שמאחר שהירושלמי (פ"ד ה"י) כתב בהדיא דיצא, הכי נקטינן. וכן נראה שהוא דעת הר"ן. אבל רבינו ירוחם (נ"ו ח"ב מט, ב) כתב בשם הרא"ש ובשם קצת מפרשים שלא יצא. ובתוספתא (ר"ה פ"ב ה"ב) מצאתי תקע והריע ותקע בנשימה אחת לא יצא). דעה ה"ב בשו"ע שם (ויש מי שאומר שלא יצא). **אליה זוטא** סק"ט (מלבוש נראה עיקר כיש אומרים דלא יצא).

¹³⁴ **רא"ש** שם (מפני שאין כאן לא סוף ולא ראש). מ"א סק"ד (דאין כאן לא ראש ולא סוף).

מקום יש לחוש לסברא האחרונה, ויחזור ויתקע כל הג' קולות :

י האחרונה⁹⁰ של בבא אחת (פירוש סדר תשר"ת אחת או תש"ת אחת או תר"ת אחת נקראת בבא אחת⁹⁰) מבבות תשר"ת או תש"ת או תר"ת, כדי שיעור שתי תקיעות, כדי שתעלה לו תקיעה זו לשתי תקיעות, דהיינו לשם תקיעה אחרונה של בבא זו ולשם תקיעה ראשונה של בבא שלאחריה, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת, דהיינו תקיעה אחרונה של בבא זו⁹⁰. לפי שכל תקיעה צריך להיות בו ראש וסוף, ואם נחלק תקיעה זו לשתי תקיעות כמו שחשב התוקע, אין כאן ראש לתקיעה האחרונה ולא סוף לתקיעה ראשונה⁹⁰, ולפיכך אין אנו הולכין אחר מחשבתו בזה, אלא אנו חושבין תקיעה זו לתקיעה אחת ארוכה, ועולה לו בשביל תקיעה אחרונה של בבא זו :

יא ויש חולקין⁹⁰ ואומרים שהכל הולך אחר מחשבתו, וכיון שהוא חשב שתעלה לו לשתי תקיעות, אנו חושבין אותה כשתי תקיעות, ושתיהן פסולות מטעם שנתבאר⁹⁰, ולכך אינה עולה לו אפילו בשביל תקיעה אחת⁹⁰. וצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו⁹⁰ ויגמור משם ואילך על הסדר, כדין מי שטעה באמצע בבא שחזור

⁹⁰ אליה זוטא שם (בשו"ע לא כתב סברא זו בשם יש אומרים, משמע דעתו דעיקר דיצא), והיינו שממ"ש בשו"ע "ויש מי שאומר שלא יצא", ולא כתב סתם "ויש אומרים שלא יצא", משמע דעתו דעיקר דיצא.

⁹⁰ משנה לג, ב (תקע בראשונה (פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה, רש"י), ומשך בשניה כשתים (תקיעה של אחר התרועה משך כשתים לצאת בה ידי שתיים, שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות, רש"י), אין בידו אלא אחת (דפסוקי תקיעה אחת לשתיים לא מפסקינן, רש"י). טור ושו"ע ס"ו (אם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת).

⁹⁰ ששלש תשר"ת – הם "סדר אחד", ותשר"ת אחת – היא "בבא אחת", וכדלקמן ס"ב "בין בבא לבבא ובין סדר לסדר". ובא להשמיענו, שהלכה זו היא לא רק בתקיעה שבין תשר"ת לתש"ת (שהוא בין סדר לסדר), כאמור בשו"ע ס"ו (כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת), אלא אף בתקיעה שבין תשר"ת לתשר"ת, או בין תש"ת לתש"ת (שהוא בין בבא לבבא).

והוא כדעת הבר"ח והמ"א החולקים על הלבוש, ופוסלים גם בתקיעה שבין תשר"ת לתשר"ת :

לבוש ס"ו (האריך ותקיעה אחת כדי שתעלה לו בשביל שתיים, כגון בתקיעה אחרונה דתשר"ת האריך בה כדי שתעלה לו בשביל האחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת ... ונראה לי דכל שכן אם האריך בתקיעה אחת בתוך סדר אחר שתעלה לו בשביל שתיים ... אפשר דאפילו למאן דאית ליה לעיל דלא עלתה לו אם לא התנה, הכא מודה דעלתה לו אפילו לא התנה, דהא מצוה אחת הוא). ב"ח ד"ה ומ"ש רבנו דין זה (לרבותא נקט הכי, דלא מיבעיא התם דאינו עולה לו כלל ... אבל הכא ... אפילו הכי אינו עולה לו כלל). מ"א סק"ה (קאי אמתניתין, ואז לא היו תוקעים אלא סדר אחד, דעדיין לא היתה תקנת ר' אבהו, ואפילו הכי קאמר דלא עלתה לו כלל), הרי שלדעת הפוסלים (לקמן ס"א), כן הוא גם בתקיעה שבין תשר"ת לתשר"ת.

ורא לעיל ס"ג, שבתקיעה שבין תשר"ת לתש"ת, או שבין תש"ת לתר"ת (שהוא בין סדר לסדר), מועיל תנאי. וכאן מיירי בתקיעה שבין תשר"ת לתשר"ת (שהוא בין בבא לבבא), שאין התנאי מועיל בו.

⁹⁰ רמב"ם פ"ג הי"ד (אינה אלא תקיעה אחת וחוזר ותוקע ומריע ותוקע), ומ"מ שם (ופירוש רבינו בה ברור ונכון, וכן הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל). רמב"ן כז, א ד"ה הא דתנן (לא עלתה לו אלא לאחת, וצריך לתקוע תקיעה אחרת להתחלת תר"ת השני, אבל לתקיעה אחרונה של סימן ראשון עלתה לו). רא"ש פ"ד ס"ח. ר"ן יא, ב (אין בידו אלא אחת, היינו תקיעה שלאחריה, ולומר דלסוף סימן עלתה לו, ולא להתחלת סימן שני). טור (בגמרא דידן מוכח שעולה לו בשביל אחת, ולא בשביל שתיים). דעה הא' בשו"ע שם (אם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת).

⁹⁰ גמרא כז, א (סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה ... תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה ... פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן). ט"ז ס"ק ז (דלא מפסקינן תקיעה אחת לשנים).

⁹⁰ ירושלמי פ"ד הי"י (רבי אבא בר זמינא בשם רבי זעירה, אפילו אחת אין בידו). ר"ף גיאת ע"מ (עד שמצינו בירושלמי הכי, תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת, רבי אבא בר זמינא בשם רבי זעירא, אפילו אחת אין בידו ... אין בידו אלא אחת, פירוש אותה תקיעה ראשונה בלבד שתקע כתיקונה, אבל השניה שתקע כשתים אין בידו אפילו אחת מהן). הובא ברמב"ן שם (ובא רב יצחק אבן גיאת ז"ל ואמר, שמצא בירושלמי שאף לתקיעה אחרונה של תר"ת ראשון לא עלתה לו, ומאי אלא אחת, היא התקיעה ראשונה של סימן ראשון שתקע בה בפני עצמה). רא"ש שם וטור. דעה ה"ב בשו"ע שם (ויש אומרים שאפילו בשביל אחת לא עלתה לו).

⁹⁰ סעיף י.

⁹⁰ רא"ש שם (ונראה לי לפרש גמרא דידן כמו הירושלמי, והכי פירושה, וליסליק ליה בתרתי תחלתה לסוף מלכיות וסופה לתחילת זכרונות, ומשני פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן, וכיון דאי אפשר לחלק לשנים גם בחדא נמי לא סלקא, כדמפרש טעמא בירושלמי, כיון שהיה בדעתו שהן שתי תקיעות, וזה אי אפשר, דפסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן, גם לחדא נמי לא סלקא, שמצטרפין יחד הראש וסוף, דהראש לפי כוונתו היא לשם מלכיות, וסיפא שהיא לשם זכרונות אינה מצטרפת עמה, הלכך אין לראשונה סוף ואין לשניה ראש).

⁹⁰ לבוש ס"ו (ולמאן דאמר דתקיעה במתעסק הוי הפסק בין תרועה לתקיעה וצריך לחזור לראש, הכי נמי צריך לחזור לראש). מ"א סק"ה (ולמאן דאמר דתקיעה כמתעסק הוי הפסק (כמ"ש ס"ח) צריך לחזור לראש לתקוע תשר"ת ... (לבוש)).

ואף שנתבאר לעיל (הערה סה), לפי דעה זו, דהא דתנן "אין בידו אלא אחת" היא התקיעה הראשונה של בבא זו. ראה מ"ש בנתיב חיים, ובדגול מרבבה, ובהגהות רעק"א.

לראש כמו שיתבאר^{טו}.

והלכה כסברא הראשונה^{טז}. ומכל מקום טוב לחוש לסברא האחרונה^{טז}:

הפסק באמצע תקיעות

יב אע"פ שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד, כמו שיתבאר בסי' תקצ"ב^{טז}, מכל מקום אם עבר התוקע ושח, אפילו הפסיק כמה שעות בשיחה, אפילו בין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה ובין בבא לבבא ובין סדר לסדר, אין צריך לחזור ולתקוע^{טז}.

אפילו הפסיק בין הקולות שבבבא אחת בקולות אחרים, כגון שלאחר שתקע או לאחר שהריע נתעסק בתקיעות או בתרועות אחרות והפסיק בהם בין התרועה של אותה הבבא להתקיעות שלפניה ולאחריה, אין בכך כלום, דכיון שלא נתכוין בקולות האלו שנתעסק בהם באמצע הבבא לשם מצוה אלא כמתעסק בעלמא, לפיכך אינן חשובין הפסק בין התרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה, לפי שלא הקפידה תורה אלא שלא יפסיק ביניהם בקול שופר שאינו פשוט שנתכוין בו התוקע לשם מצוה, דאז אין כאן פשוטה לפנייה או לאחריה אלא קול שופר שאינו פשוט לפנייה או לאחריה, אבל אם לא נתכוין בו התוקע לשם מצוה אין כאן קול שופר שאינו פשוט לפנייה או לאחריה, לפי שאין קולו נחשב לכלום, ודומה לקול בהמה וחיה, כיון שלא נתכוין בו לשם מצוה^{טז}.

יג וכן השומע, אם שמע התקיעות בסירוגין, דהיינו שהפסיק בינתיים הרבה בשיחה יצא^{טז}. והוא שבאמצע הבבא לא שמע קול שופר שאינו ראוי באותו מקום, דהיינו שבין התרועה של הבבא להפשוטה שלפניה ושלאחריה לא שמע קול שופר שאינו פשוט לשם מצוה^{טז}, ועל דרך שנתבאר בתוקע:

יד וכן אין צריך שישמע כל התקיעות מאדם אחד, אלא אפילו אם שמע אותן מכמה בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה, וכן עד סוף כל הקולות, יצא^{טז}. אבל אם שמע תקיעה תרועה תקיעה משלשה בני אדם שתקעו

^{טו} ס"ט"ז-יז.

ואף שיתבאר לקמן סי"ב (שלא הקפידה תורה אלא שלא יפסיק ביניהם בקול שופר שאינו פשוט שנתכוין בו התוקע לשם מצוה ... אבל אם לא נתכוין בו התוקע לשם מצוה, אין כאן קול שופר שאינו פשוט לפנייה או לאחריה).

מכל מקום, התקיעה הארוכה כאן התכוין בה למצוה. וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

^{טז} **מגיד משנה** פי"ג הי"ד (ופירוש רבינו בה ברור ונכון, וכן הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל). ב"י (ודעת הרמב"ם בפרק ג' מהלכות שופר (ה"ד) דלתקיעה אחת מיהא עלתה לו, וכתב הרב המגיד שדבריו נכונים וברורים, ושכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל). דעה הא' בשו"ע בסתם (לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת).

^{טז} ב"י (ואף על פי שהלכה כדברי הרמב"ם וסיעתו, מכל מקום היכא דאפשר יחזור לתקוע, כדי לחוש לדברי החולקין עליו).

^{טז} ס"ז (ושם הערה לה).

^{טז} ראב"י ס"י תקלה (מצאתי בשם ריש מתיבתא, שאם עבר וסח אינו חוזר ומברך. והגאון לא הזכיר אלא בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד ... ונראה לי דהוא הדין הסח בין תקיעה דמיושב גופיה). הובא ברא"ש פי"ד סי"ב (וראב"י כתב אף על פי שהגאון לא הזכיר אלא בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד, נראה לי דהוא הדין סח בין התקיעות שמיושב, שאינו חוזר ומברך). הגהות מנהגים מנהגי ראש השנה אות קכ (מלשון האלפס משמע דאפילו סיפר בין התקיעות של מיושב עצמן אין חוזר ומברך). מ"א שם ס"י תקצב סק"ד (אפילו שח בין התקיעות דמיושב עצמן אינו צריך לחזור ולברך (הגהות מנהגים, ורא"ש)), וכאן סק"י (דהא קי"ל שמע ט' תקיעות בטי' שעות ביום יצא, אטו מיירי שישב כל היום ולא דיבר בנתיים). והיינו כדאמרין לד, רע"ב (שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא). וכדלקמן סי"ג (אם שמע התקיעות בסירוגין, דהיינו שהפסיק בינתיים הרבה בשיחה יצא).

^{טז} רמב"ן לד, א ד"ה הא דאקשינן (הואיל ותקע לשם מצוה תקיעות אחרות). הובא בר"ן י, ב (הרמב"ן ז"ל כתב ... דנהי דאם הפסיק ביניהם יצא, אפילו הכי אם תקע ביניהם לא יצא, דאנן פשוטה לפנייה ולאחריה בעינן, וליכא, דהא תקע ביניהן תקיעה אחרת לשם מצוה). מ"א ס"ק י. (בר"ן איתא, דלא נחלק הרמב"ן אלא בתוקע לשם מצוה בנתיים, אבל במתעסק, למה יפסל, דלא יחא אלא שעשה מלאכה בנתיים, דהא קי"ל שמע ט' תקיעות בטי' שעות ביום יצא, אטו מיירי שישב כל היום ולא דבר בנתיים או שלא שמע קול אחר מאדם או בהמה בנתיים, והאי נמי כיון דקי"ל מתעסק לא יצא הוה ליה כאלו שמע קול אחר).

^{טז} **גמרא** לד, סע"א (שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא). **טור ושו"ע** ס"י **תקפח** ס"ב (שמע ט' תקיעות בטי' שעות ביום, יצא).

^{טז} **רמב"ן** שם (דנהי דאם הפסיק ביניהן יצא, אבל בהפסק כי האי גוונא לא יצא, שאין כאן תקיעות על הסדר, שאין כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה). ט"ז שם סק"ב (בין שומע לתוקע אין חילוק דהא עיקר מצוה היא השמיעה ולא התקיעה), דלא **כלבוש** שם ס"ב (ונראה שאם שמע קול אחד שני פעמים, כגון תקיעה ותקיעה ותרועה ותקיעה, או אפילו תקיעה ותרועה ותרועה ותקיעה דיצא, דלא גרע מהפסקת השהייה. ואף על גב דמסקינן לקמן סימן תק"צ [ס"ז] להרמב"ן] דתקע והריע וחזר והריע ותקע לא יצא, שאני התם שהתוקע בעצמו תקע קול אחד ... הוי הפסק בין סדר תקיעותיו, לתוקע דוקא שעושה מעשה התקיעה, אבל השומע שאינו עושה מעשה, אלא ששמע קול שלא היה לו לשמוע, יצא). מ"א שם סוף סק"ג (ומכל מקום בר"ן משמע דסבירא ליה דאין חילוק בין שומע לתוקע).

^{טז} ברייתא לד, ב (תקיעה מזה ותרועה מזה, ואפילו בסירוגין, ואפילו כל היום כולו). תוס' שם (דהיינו זה אחר זה, וסרוגין פירושו סרוגין הפסקות הרבה, שתוקע ומפסיק ושוהה לעשות התרועה עד לאחר שעה). טור ושו"ע ס"י **תקפח** ס"ב (יצא, ואפילו הם מטי' בני אדם, תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה).

כולם כאחד זה תקיעה וזה תרועה וזה תקיעה, לא יצא, לפי שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שכולם תקעו בבת אחת.^{טז} ואם כל אחד ואחד משלשתן תקעו תקיעה תרועה תקיעה, אע"פ שכל הקולות יוצאין בבת אחת, ובי' קולות היוצאין בבת אחת אין שומעין אפילו אחת מהן כמ"ש בסימן קמ"א.^{טז} מכל מקום בשופר כיון דחביב הוא על השומע, לפי שאינו אלא פעם בשנה, הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות. ולפיכך אפילו מקצתם תקעו בחצוצרות ומקצתן תקעו בשופר יצאו, דמחמת חביבתו נתן דעתו על השופר לשמוע קולו.^{טז}

התחיל להריע באמצע שברים

טו תוקע העומד בסדר תשר"ת, ולאחר שתקע שני שברים קודם שסיים שבר השלישי טעה והתחיל להריע, בין שגמר את התרועה שהתחיל בה בטעות בין שלא גמרה עדיין אלא נזכר באמצע, יחזור ויתקע ג' שברים, ויריע, ויגמור משם ואילך על הסדר.^{טז}

אבל אינו צריך לחזור ולתקוע את התקיעה הראשונה של בבא זו שכבר תקע קודם שטעה. ואע"פ שהפסיק בשני שברים ותרועה, שתקע בטעות בין תקיעה ראשונה של בבא זו לשברים ותרועה של בבא זו, אין בכך כלום, דכיון שהשברים תרועה שתקע בטעות הן מעין שברים תרועה שיש לו לתקוע בבבא זו, אין זה הפסק. הא למה זה דומה לתוקע שמתחיל להריע ואין הקול עולה יפה ופוסק וחוזר ומתחיל להריע, שאין הקול הקצר שישמעו בשופר חשוב

^{טז} **גמרא** [ברייתא] שם (מט' בני אדם כאחד [לא יצא]), לגירסת ופירוש **תוס'** שם (מתשעה בני אדם כאחד לא יצא, משום דאין כאן בתרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, כיון שהכל ביחד). רא"ש פ"ד סי' יג (שאני הכא דליכא בתרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, כיון ששמען בבת אחת). **טור ושו"ע** שם סי"ג (שמע ט' תקיעות מט' בני אדם שתקעו כולם כאחד, לא יצא, שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה).

^{טז} בשו"ע שם סי"ב (לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק). מ"א סק"ג (דתרי קלי לא משתמע).

וכן הוא לעיל סי' רפד סי"א (לא יקראו שנים ההפטר כאחד בקול רם, ששני קולות אין נשמעים). סי' קכח סכ"ח (קודם שיכלה אמן מפי רוב הציבור אי אפשר לכהנים לשמוע מן המקרא שב' קולות אינם נשמעים. ויש מי שאומר שגם הקורא כהנים צריך להמתין עד שיכלה מפי כל הציבור אמן של ברכת מודים, וכן המקרא צריך להמתין עד שיכלה מפי כל הציבור אמן של ברכת אשר קדשנו, שאם יקרא כהנים או מקרא אותם בעוד שקצת מאריכין באמן, לא ישמעו הכהנים קריאתו להם או הקראתו אותם, שב' קולות אינן נשמעין).

^{טז} **גמרא** כז, א (ומתרי גברי מי משתמע, והא תניא בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהו שנים קורין) ושנים מתרגמין. הא לא דמיא אלא לסיפא, בהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין, אלמא כיון דחביב (חדשה היא לו, רש"י) יהיב דעתיה... (ושמע). מגילה כא, ב (ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין, מאי טעמא, כיון דחביבה יהיב דעתיה ושמע). הג"א פ"ג סי"א (ואם אחד תוקע בשופר ואחד תוקע בחצוצרות יחד, יצא בתקיעת שופר, דתרי קלי בתרי גברי משתמע. ומכל מקום בתורה לא יקראו שנים). **רמ"א** שם סי"ג (ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר, ואפילו אחד תקע בחצוצרות, יצא, דיהיב דעתיה על השופר). ט"ז סי"ג ג (בזה אמרינן תרי קלא מתרי גברי משתמע, כיון דחביב עליה, נותן דעתו עליו, אבל בעלמא לא משתמע אפילו מתרי גברי תרי קלא).

וכן הוא לעיל סי' תפח סי"ד (אפילו עשרה בני אדם יכולין לקרות ההלל כאחד, ושאר הציבור שומעין ויוצאים ידי חובתן בשמיעה. ואף ששני קולות היוצאים כאחד אין שומעין יפה אפילו אחד מהם כמו שנתבאר בסימן קמ"א. מכל מקום ההלל הוא חביב על הציבור, ונותנין דעתם יפה לשמוע אותו, ולכן יכולין לשמוע אותו יפה אף כשהרבה קולות יוצאין מכל אחד).

וראה חקרי הלכות ח"א לג, ב.

^{טז} ראב"ן סי' סא (אירע פה במגניצא מעשה בראש השנה של שנת תתק"ה, שתקע התוקע בי' פעמים קשר"ק כשורה, ובשלישית [תקע] שני שברים והתחיל להתריע, והחזירו מקצת הקהל ואמרו לו תקע שבר אחד וסיים, ומקצת אמרו לו תתחיל לראש, והתוקע התחיל מראש ותקע ג' פעמים קשר"ק. ובסדר קשר"ק תקע כסדר שני [פעמים] קשר"ק, ובשלישית תקע ד' שברים ותקיעה, והחזירוהו לראש אותם שהחזירוהו בראשונה, ותקע עוד ג' פעמים קשר"ק. ויחר אף מורי חמי רבי אליקים ואמר, אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן, מעולם לא ראינו לחזור לראש מפני אלו הדברים ושלא כדן עשו המחזירים אותו. והמחזירים אמרו כדן עשינו. ונתתי את לבי אני אליעזר לדרוש ולתור בדבריהם. ונראה לי כי שלא כדן החזירוהו לראש... אותו תוקע שחיסר אחד מן השברים לא הפסיד סידרו בכך, דכיון דתרועה [ושברים] שניהם משום תרועה דקרא קא עביד להו, לא פסל את סדרו בכך, והוי כאילו התחיל בשבר ונתקל בו שחוזר עליו, הכא יתקע שבר אחר, ויריע ויתקע, דכיון שלא נגמרה התרועה לא הוי הפסק, וכאלו נעשה בזה אחר זה דמי). וכן נפסק בשו"ע סי"ז (אם טעה בתשר"ת, ואחר שתקע בי' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע שבר אחר).

אמנם חלק עליו חתנו רבי יואל, הובא בראב"י סי' קעא (ואני יואל הלוי איני יכול לעמוד על דברי מורי חמי במה שכתב, ונתן חילוק בין היכא שלא גמר התרועה להיכא דגמר התרועה... ואפילו בשתי יבבות לא ידענא מנא ליה שאין קרויה זו הפסק, דמה לי שנים ומה לי שלשה), ובמרדכי השלם רמז תשכ (ע' מט). וכן מסיק ברא"ש פ"ד סי' יא (ומה שכתב שיחזור שבר אחד ויריע, משמע מדבריו שאין צריך לעשות שלשה שברים בנשימה אחת, אבל לפי מה שכתבתי לעיל שצריך לעשות בנשימה אחת, היה צריך לחזור ולתקוע שלשה שברים ויריע). וכן פסקו ב"ח ד"ה מעשה (השגת חתנו רבינו יואל הלוי אראב"ן בדיון זה... ודבריו נכונים, ולכך יראה דאף אם לא גמר התרועה חוזר ותוקע ג' שברים, ואינו מועיל שיתקע עוד שבר אחד, אפילו עושה הכל בנשימה אחת, דסוף סוף הוי הפסקה באמצע השברים). ט"ז סק"ח (זה דעת הראב"ן... ובמרדכי הביא דברי רבינו יואל שחולק על הראב"ן... וכתב מו"ח ז"ל ודבריו נכונים. ולכך יראה דאף אם לא גמר התרועה חוזר ותוקע ג' שברים, ואינו מועיל לעשות עוד שבר אחר, אפילו עושה הכל בנשימה אחת, דסוף סוף הוי הפסקה באמצע השברים כו' עכ"ל, וכן ראוי להורות).

וכל זה בהתחיל התרועה בטעות, ומיד נזכר, ולא גמרה. אבל אם גמרה, הכל מודים שצריך לחזור, כמבואר בראב"ן שם (אבל ודאי אם נגמרה התרועה, הוי הפסק, דכיון דג' שברים אחד הן, והופסקו בתרועה, הוי הפסק, דהוי כתרועה שנחלקה לשנים שאינה כלום).

הפסק בין תרועה לפשוטה שלפניה, כיון שהוא מעין תרועה שצריך לתקוע²⁵:

טז במה דברים אמורים בסדר תשר"ת. אבל אם עומד בסדר תשר"ת, בין שהתחיל להריע לאחר שגמר השברים, בין שהתחיל להריע קודם שגמר השברים, אפילו לא עשה אלא שבר אחד, בין שהתחיל להריע קודם שתקע אפילו שבר אחד, צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו, דכיון דתרועה זו אינה מעין השברים שצריך לו לתקוע בבבא זו, לפיכך היא חשובה הפסק בין השברים לפשוטה שלפניה²⁶.

ואפילו בסדר תשר"ת לא אמרו שאין צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה, אלא כשלא הפסיק בנשימה בין סיום השני שברים להתחלת התרועה שהריע בטעות, אבל אם הפסיק בנייהם בנשימה, צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו²⁷, דכיון שהפסיק בנשימה בין השברים להתרועה, אין שניהם נחשבים כתקיעה אחת²⁸, ואין התרועה מצטרפת כלל עם השברים, והרי זה דומה למי שהריע תרועה לבדו בלא שברים קודם שתקע השלשה שברים בסדר תשר"ת, דצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו, לפי שהפסיק בתרועה זו בין השברים לפשוטה שלפניהם, שהרי תרועה זו אינה מעין השברים שצריכים לו לתקוע בבבא זו, ואע"פ שהוא מעין התרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו, אין זו מועיל כלום, כיון שלא תקע עדיין השברים של בבא זו²⁹:

יז וכן אם לאחר שתקע שלשה שברים³⁰, בין בסדר תשר"ת³¹ בין בסדר תשר"ת, הפסיק בנשימה³², וחזר ותקע שברים אחרים, ואפילו לא חזר ותקע אלא שבר אחד³³, וכן אם לאחר שגמר את התרועה³⁴, דהיינו שלשה טרומיטין³⁵ לפי סברא הראשונה שביארנו³⁶, הפסיק בנשימה³⁷ וחזר והריע, אפילו לא גמר את התרועה, צריך

²⁵ ראב"ן שם (אותו תוקע שחיסר אחד מן השברים, לא הפסיד סידרו בכך, דכיון דתרועה [ושברים] שניהם משום תרועה דקרא קא עביד להו, לא פסל את סדרו בכך, והוי כאילו התחיל בשבר ונתקל בו שחזור עליו, הכא נמי יתקע שבר אחר ויריע ויתקע). רא"ש שם (קשר"ק עושין משום ספק דלמא גנח ויליל, והוי הכל תרועה אחת וקול אחד, אלא שקיצר בתרועה שלא עשה שלשה שברים, כה"ג לא הוי הפסק, דאין כאן הפסק קול אחר, ופעמים רבות שהתוקע מתחיל לתקוע ואין הקול עולה לו יפה ופוסק ומתחיל לתקוע או להריע, ולא מיפסיל בשביל שהפסיק בקול קצר שהשמיע בשופר, דלא מקרי הפסק כיון שאין זה קול אחר כיון שהוא מעין התקיעה או התרועה אלא שלא היה כשיעור). טור ושו"ע שם (לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע, אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע). ט"ז שם (אפילו בגמר התרועה לא הפסיד סדרו, אלא עושה ג' שברים מחדש ומריע, כיון שלא הפסיק בקול אחר מה שאינו שייך עכשיו בתשר"ת).

וראה משנה שכיר או"ח ח"ב סי' קנג.

²⁶ רא"ש שם (ולא דמי להא דמתקיף רב עזירא ודלמא ילולי הוא וקמפסקי שברים בין תקיעה לתרועה, דהתם אי ילולי הוא קא פסקי, דאין השברים מעין התרועה כלל, והוי לגמרי קול אחר, ובעינן פשוטה לפנייה בלי הפסק קול אחר). טור ושו"ע סוף סי"ז (אבל אם אירע בתשר"ת או תר"ת, הפסיד גם תקיעה ראשונה). מ"א סק"ט (אפילו שבר אחד).

²⁷ ר"ן י, ב (ואם הוסיף שבר אחד ועשאו בנשימה אחרת, לדברי הרמב"ן [ז"ל פסול כל הסימן, דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים, והפסיק בין שברים לתרועה] ד"ה סוד"ה מתקיף. ב"י ד"ה ומ"ש או לאחר (בהדיא כתב שם הר"ן אם הוסיף שבר אחר ועשאו בנשימה אחרת, לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן, דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים, והפסיק בין שברים לתרועה).

והיינו לדעה הב' דלעיל סי"ט, שבתשר"ת אין להפסיק בנשימה בין שברים לתרועה. ומזה למדים לדין הפסיק בנשימה אחר ב' השברים, דהוי כלא עשה שברים כלל והתחיל בתרועה – אף לדעת הסוברים שצריך לעשות שברים-תרועה בנשימה אחת.

וראה בן הימין (ליקוטים או"ח) סי' ו. שו"ת קול יהודה (כ"ץ) סי' יג. מראי מקומות וציונים.

²⁸ אוצ"ל: א' (כלומר תרועה אחת).

²⁹ אבודרהם סדר תקיעות (ובסימן קשר"ק אם טעה ועשה תרועה קודם לשברים, צריך לחזור ולעשות מתחלת קשר"ק פעם אחרת). ב"ח ד"ה י"א דלא (אבל במפסיק בתרועה קודם שברים, כיון דאין סדר התרועה לעשות ליל ולחזר כן גניחה, אם כן אותה התרועה אינה שייכת לתרועה שמחוייב בה, והוי הפסקה. וכן כתב בספר אבודרהם, אם טעה בסימן תשר"ת ותקע תרועה קודם שברים צריך לחזור ולעשות תשר"ת פעם אחרת, וכן עיקר נראה לו). ט"ז סק"י (בתשר"ת ששייכה שם תרועה אחר השברים, אלא שזה הקדימה, ולא שפיר עבד, דקיי"ל בגמרא גנח אינש והדר ייליל, ולא איפכא). מ"א סוף סק"י"א (ודע דכל זה אפילו בתשר"ת, דוקא כשמריע בתוך השברים, הוא מעין התרועה שיש לו לתקוע, משא"כ כשעושה תרועה קודם השברים, או ב' תרועות זה אחר זה, לא יצא).

³⁰ **טור ושו"ע** סי"ח (לאחר שתקע שלשה שברים שתק והפסיק, ואחר כך תקע שברים אחרים, ואפילו שבר אחד, בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה).

³¹ מ"א סק"י"א (ודע דכל זה אפילו בתשר"ת ... או ב' תרועות זה אחר זה לא יצא).

³² ר"ן י, ב (ואם הוסיף שבר אחד ועשאו בנשימה אחרת). ב"י שם (כתב שם הר"ן, אם הוסיף שבר אחר ועשאו בנשימה אחרת, לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן, דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים, והפסיק בין שברים לתרועה).

³³ ר"ן שם (הוסיף שבר אחד). שו"ע שם (ואפילו שבר אחד).

³⁴ תוספתא פ"ב הי"ב, לגירסת הרמב"ן כז, א ד"ה וזה הפירוש (תניא נמי בתוספתא תקע והריע, וחזר והריע, ותקע, אין בידו אלא אחת, פירוש שאין בידו אלא תקיעה אחרונה, ויחזור ויריע ויתקע). הובא בר"ן שם. **טור ושו"ע** שם (וכן אם הריע ב' תרועות זו אחר זו ... הוי הפסק, והפסיד גם תקיעה ראשונה).

³⁵ מ"א סק"ח (פירוש, שעשה ג' כחות).

³⁶ סעיף ד (ושיעור תרועה האמורה בתורה ... יש אומרים דהיינו ג' כחות בעלמא, והם נקראים טרומיטין), שהיא שיטת רש"י.

הלכות ר"ה ויוה"כ

נ

לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של בבא זו וגומר משם ואילך על הסדר, (ד) כיון שהפסיק בשברים יתירים או בתרועה יתירה בין השברים או בין התרועה לפשוטה שלאחריהן, ואם יחזור ויתקע השברים או התרועה ויגמור משם ואילך על הסדר, יהיו השברים היתירים או התרועה היתירה שתקע כבר, הפסק בין השברים או התרועה הכשרים של בבא זו לפשוטה שלפניהן, לפי שאינן מעין שברים או תרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו, שהרי אין צריך לו כלום כיון שכבר תקע אותם^{טז}:

יח כל מקום שנתבאר שצריך לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של הבבא, אם לא נזכר מהטעות עד לאחר שתקע תקיעה אחרונה של הבבא, אותה תקיעה אחרונה עולה לו במקום תקיעה ראשונה, וגומר משם ואילך על הסדר^{טז}.

ואם לא נזכר עד שעומד בבבא אחרת, או אפילו בסדר אחר, כגון שטעה מסדר תשר"ת ולא נזכר עד שעומד בסדר תשר"ת או תר"ת, גומר כל הסדר שנוזכר בו, ואחר כך תוקע בבא אחת תשר"ת. ואע"פ שהפסיק באמצע הסדר של תשר"ת בתקיעות של תשר"ת, אין בכך כלום, שלא הקפידה תורה אלא שלא להפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה, אבל אם מפסיק בין בבא לבבא, אפילו בקול שופר שאינו ראוי לאותו סדר, אין בכך כלום^{טז}:

יט כל מקום שנתבאר שאם טעה צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו שטעה בה, אין חילוק בין תקיעות מעומד לתקיעות מיושב, בכל אחת מהן צריך לחזור, ועל דרך שנתבאר. ואפילו במקום שתוקעין כל השלשים קולות בתקיעות מעומד^{טז}, אין אומרים שאם טעה התוקע בתקיעות מיושב נסמוך על תקיעות מעומד ולא יהא צריך לחזור, דכיון שבירך על תקיעות אלו, צריך לעשותן כהוגן שלא תהא ברכתו לבטלה^{טז}.

אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום^ק, לפי שאינן רק מנהג בעלמא^ק:

כ אם תקע בצד הרחב של שופר, לא יצא^ק, ורמז לדבר, מן המצר קראתי וגו'^ק:

כא ואחר שתקע, יתחיל הש"ץ אשרי העם יודעי תרועה וגו', ויש נוהגין לומר עד תרום קרננו, ואחר כך יתחיל אשרי יושבי וכו', ואחר כך מחזירין הספר תורה למקומו^ק:

והיינו שכמו שנתבאר לעיל ס"ז (ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה), שהיא שיטת התוס'. כן הוא גם במקום ששיטת רש"י היא חומרא, כמו בנידון דידן, יש להחמיר בשל תורה כסברא הראשונה.

^{טז} ראה בן הימין (לקוטים או"ח) ס"ו ו.

^{טז} רמב"ן שם (לפי שהפסיק בתרועה אחת, שכבר הריע וחזר ונתעסק בתרועה, נמצאת אותה תרועה אחרונה שאינה כלום, מפסקת בין תקיעה אחרונה לתרועה, לפיכך לא יצא). טור (ומזו התוספתא אין קושיא לדברי א"א הרא"ש ז"ל שכתב, שאפילו אם גמר התרועה בטעות לא הוי הפסק, שהוא לא אמר כן אלא בתשר"ת, שהתרועה של הטעות היא מעין התרועה שיש לו לתקוע, אבל בתר"ת שגמר התרועה, מה שמריע אחר כך הוי הפסק).

^{טז} מ"א סק"ב (ואם כבר תקע גם תקיעה אחרונה, אותה תקיעה עולה לו במקום תקיעה ראשונה, וגומר משם ואילך על הסדר).

^{טז} מ"א שם (ואם לא נזכר עד שעומד בסימן אחר, כגון שעומד בתשר"ת ונזכר שטעה בתשר"ת, נראה לי דגומר כל הסימן, ואחר כך חוזר ותוקע תשר"ת פעם אחת. ואף על גב שהפסיק באמצע הסימן דתשר"ת, נראה לי דאין בכך כלום).

וראה לעיל ס"י רסג קו"א סק"ה קרוב לסופו (שלא היה בתחלתו, ויצטרך אחר כך לשמוע על הסדר).

^{טז} כדלקמן ס"י תקצב ס"ה.

^{טז} מ"א שם (ונראה לי דבכל זה אפילו טעה בתקיעות דמיושב צריך לחזור, ולא נאמר דנסמוך על תקיעות דמעומד, דכיון שבירך על אלו, צריך לעשותן כהוגן).

וראה הערות וביאורים תתיא ע' 93.

^ק מ"א שם (אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום).

^ק כדלקמן ס"י תקצו ס"א.

^ק **ירושלמי** הובא בר"ן ו, ב (ובירושלמי משמע דאפילו לא הרחיב את הקצר וקצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא, ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה). רמ"א ס"י תקפו ס"ב (והוא הדין אם תקע במקום הרחב, פסול), וכדלעיל ס"י תקפו ס"ב (וראה שם הערה נה).

^ק תהלים קיח, ה. ר"ן שם (ותנא יהיב סימנא). לבוש ס"י (וסימן לדבר, מן המיצר קראתי יה). ט"ז סק"א (וסימן, מן המיצר קראתי יה).

^ק טור ריש ס"י תקצא (ואחר שיגמור התקיעות מיושב, יתחיל ש"צ אשרי העם יודעי תרועה וגומר, עד תרום קרננו (תהלים פט, טז-יח), ויאמר אשרי יושבי ביתך וגומר, ומחזיר ס"ת למקומו). רמ"א ס"ט (ואחר שתקעו, אומר השליח צבור פסוק אשרי העם יודעי תרועה, ואשרי, ומחזירין הספר למקומו).

ובסי' המנהגים חב"ד ע' 57 (ואחר כך אומרים כל הקהל יחדיו אשרי יושבי ביתך). אוצר מנהגי חב"ד ע' קכו (והקהל עונים אחריו פסוק בפסוק). ואחר כך אומרים כל הקהל יחדיו "אשרי יושבי ביתך").

תקצא סדר תפלת מוסף ביחיד

ובו ט"ו סעיפים

ברכות מלכיות זכרונות ושופרות

א אע"פ^א שבשבתות וימים טובים אדם מתפלל שבע ברכות, דהיינו שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע^ב, אבל בראש השנה תיקנו חכמים^ג להתפלל במוסף של שני הימים תשע ברכות, דהיינו שבברכת קדושת היום כולל פסוקי מלכיות^ד, כדי לקבל עלינו עול מלכות שמים, ואחר כך אומרים ברכת זכרונות, ואומר בה פסוקי זכרונות כדי שיעלה זכרונינו לפניו לטובה, ועל ידי מה, על ידי שופר, לפיכך אומר אחר כך ברכת שופרות ואומר פסוקי שופרות^ה:

אם יוצא בברכת הש"ץ

ב אע"פ שבשאר ימות השנה אין הש"ץ מוציא בתפלתו אלא את מי שאינו בקי, אבל הבקי אינו יוצא בתפלת הש"ץ, כמו שנתבאר בסי' קכ"ד^א. אבל במוסף של ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ^ב, לפי שהן ברכות ארוכות^ג. והוא שיהיה בבית הכנסת עם הש"ץ^ד וישמע ממנו התפלה מראש ועד סוף. ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) ברכות מלכיות זכרונות ושופרות (ס"א).

(ב) אם יוצא בברכת הש"ץ (ס"ב-ד).

(ג) פסוקי קרבנות המוספים (ס"ה-ו).

(ד) פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות (ס"ז-יב).

(ה) זמן תפלת מוסף בראש השנה (ס"ג-טו).

^ב כדלעיל סי' רסח ס"ב (ותיקנו ברכה אחת אמצעית לקדושת היום), וסי"ג (במוסף אין מתפללין אלא ז' ברכות). סי' תפז ס"א (בכל ימים טובים ערבית שחרית ומנחה, מתפלל שלשה ברכות ראשונות ושלשה אחרונות וברכת קדושת היום באמצע), וסי"ב (וקבעו ברכה אחת בלבד בשביל קדושת היום, כמו שנתבאר בסי' רס"ח).

^ג רש"י שבת סא, ב ד"ה הברכות (שתקנו חכמים, כגון תשעה של ראש השנה שיש בהן מלכיות וזכרונות ושופרות).

^ד משנה לב, א (סדר ברכות, אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהן ... דברי ר' יוחנן בן נורי, אמר לו רבי עקיבא ... אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע), וכרבי עקיבא. רא"ש פ"ד סי' יד (כתב ר"ץ גיאיות ז"ל שנהגו בשתי ישיבות ובכולהו בבל שמתפללין הצבור רק שבע ברכות, וש"צ יורד ואומר תשע ... אבל הוא כתב, ואנו קבלנו מחכמים גדולים ובעלי הוראה ואנשי מעשה, שקבלו הם מחכמים שלפניהם, כגון רב שמואל הלוי שקבלו מן רב חנוך וזקנים שבדור, הלכה למעשה, שאין מתפללין ז' אלא ט', וכן מורין ועושין). שו"ע ס"א (יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף תשע ברכות).

^ה גמרא טז, א. לד, ב (אמר הקב"ה, אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה בשופר). לבוש ס"ב (המנהג להתפלל במוסף דראש השנה תשע ברכות, והם אבות, וגבורות, וקדושת השם, מלכיות לקבל עליו מלכות שמים וכולל עמהם קדושת היום, זכרונות להעלות זכרונינו לפניו לטובה, ועל ידי מה, על ידי תקיעת שופרות).

^א ס"א (אבל הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפלת הש"ץ), ובסי' נט ס"ד (תפלה, שאין הש"ץ מוציא אלא מי שאינו בקי, לפי שהתפלה בקשת רחמים היא וצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע).

^ב גמרא לה, א (הלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה), במשנה לג, ב (רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתו), וברייטא לד, ב (אמר להם רבן גמליאל ... כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי). רמב"ם הל' תפלה פ"ח ה"י (בשני ימים אלו שליח צבור מוציא את היודע, כשם שמוציא מי שאינו יודע ... אם רצה היודע לסמוך בשני ימים אלו על תפלת ש"ץ להוציא ידי חובתו, הרשות בידו). טור (ואסיקנא הלכה כרבן גמליאל דאמר בראש השנה ... ש"צ מוציא לכל מי שהוא בבית הכנסת ושמעו ממנו התפלה מראש ועד סוף, אפילו אם הוא בקי ויודע להתפלל). מ"א בריש הסימן (שש"ץ מוציא בראש השנה ... אפילו הבקי).

^ג גמרא לה, א (משום דאוושי ברכות), ופרש"י (שהרי כאן תשע וארוכות ומטעות, דאין הכל בקיאים בהן). רמב"ם שם (מפני שהם ברכות ארוכות, ואין רוב היודעים אותן יכולין לכוון דעתן כשליח צבור).

^ד הכוונה בזה היא, כמובא לקמן (הערה הבאה) מהרי"ף והרא"ש, שיהי' בבית הכנסת כדי שיוכל לשמוע כל התפלה מהש"ץ (דלא כמו אנוס דלקמן).

ומכל מקום יוצא אף אם עומד מחוץ לבית הכנסת ושומע כל התפלה מתחלה ועד סוף, וכדלעיל סי' נה סוף סכ"ב (לא אמרו שצריך שיהיה במקום אחד, אלא הש"ץ עם הציבור, אבל כשהם במקום אחד, יכול לצאת כל השומע קול הש"ץ אע"פ שאינו עמהם). וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

^ה רי"ף יב, א (אין ש"צ מוציאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעו משליחא דצבורא מתחילה ועד סוף). רא"ש פ"ד סי' יד. טור ומ"א שם (לשמוע מתחלה ועד סוף).

וכן הדין גם באינו בקי, כדלעיל סי' קכד ס"א (ישמע כל התפלה מהש"ץ ויוצא), וס"ב (וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"ץ לכוין לכל מה שאומר ש"ץ מראש עד סוף). לקמן סי' תקצד (ואין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעה אלא אם כן שומע תפלת הציבור, לפי שכך היתה התקנה בתחילה כשתקנו תפלת הציבור, שיחזיר הש"ץ את התפלה בקול רם כדי להוציא מי שאינו בקי). וכן הוא בשאר

הכנסת, כגון עם שבשדות^א וזקן וחולה^ב, פוטר הש"ץ אע"פ שלא שמע ממנו התפלה^ג:

ג ועכשיו שהש"ץ מפסיק בפיוטים באמצע התפילה, אין אדם יוצא בתפילת הש"ץ^ד, אפילו אם הוא לא שמע הפיוטים, מכל מקום הוא שווה כדי לגמור את כל התפילה וצריך לחזור לראש, כמו שנתבאר בסי' ס"ה^ה. ואפילו אם אינו שווה כל כך, מכל מקום לכתחילה אסור לפסוק אפילו מעט בתפילה:

ד ואפילו במקום שאין אומרים פיוטים באמצע התפלה, אעפ"כ מוטב שיתפלל כל אחד ואחד בעצמו, כי מי שירצה לצאת בתפלת הש"ץ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"ץ^ו, ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא שמע אותה מהש"ץ לא יצא^ז, ואין כל אדם יכול לעמוד בזה^ח. לפיכך נהגו כל ישראל להתפלל תפלת מוסף תשע ברכות בלחש תחלה^ט, וגם הש"ץ יתפלל עמהם כדי להסדיר תפלתו^י, כמ"ש בסימן ככ"ד^{יא}:

פסוקי קרבנות המוספים

ה צריך להזכיר פסוקי קרבנות המוספים בכל תפלות של מוסף, בין של שבת בין של ראש חודש בין של יום טוב בין של ראש השנה ויום הכיפורים, כדי שתעלה לנו הזכרתן במקום הקרבתם^{יב}. ואם אמר נעשה ונקריב לפניך כמו

הברכות, שצריך לשמוע מתחלה ועד סוף, כדלעיל סי' ריג ס"ד (אין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה, אפילו ענה אמן, אלא אם כן שמעה מתחילתה ועד סופה).

והיינו שישמע מהש"ץ שיש ט' שומעים ומכוונים לברכת הש"ץ ועונים אמן, כדולקמן סי' תקצד (אע"פ שבט' ברכות של מוסף ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ, כמ"ש בסי' תקצ"א, מכל מקום אם אין שם תשעה שעונים אמן אחר ברכותיו, אין אדם יוצא בתפלתו, אפילו מי שאינו בקי ואינו יודע להתפלל בעצמו). לעיל סי' קכד ס"א (ואפילו מי שאינו בקי אינו יוצא, אלא בצבור, דהיינו שט' יהיו שומעין ומכוונים לברכת הש"ץ ויענו אמן אחריו כמו שנתבאר בסי' נ"ט), ובסי' נט ס"ד (אינו מוציא אלא ש"ץ את הצבור, דהיינו כשיש שם ט' השומעים ועונים אמן), וראה תורת מנחם התועודיות תשמ"ג ח"א ע' 67. שלחן המלך ח"ב ע' קצח-ט.

יג גמרא שם (לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות, מאי טעמא, משום דאניסי במלאכה). רי"ף שם (ועם שבשדות דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא בראש השנה וביום הכיפורים, ש"צ נמי מוציאן ידי חובתן). רא"ש שם. טור.

יד וכן הוא בברכת כהנים, כדלעיל סי' קכח ס"ז (ועם שבשדות, כיון שהם אנוסים שטרודין במלאכתם ואינם יכולים לבא לבית הכנסת, הם בכלל ברכה, אפילו הם אחורי הכהנים).

טו טור (ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת, כגון עם שבשדות וזקן וחולה, הוא פוטר אפילו לא בא לבית הכנסת).

טז וראה לעיל סי' צ ס"י (ואם הוא אנוס שאין יכול לבא לבית הכנסת, כגון שתש כחו ... יש לו לכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללן בבית הכנסת שהיא עת רצון, ואין תפלתו נדחית).

יז ראה תניא קו"א קסב, א (ואונס רחמנא פטריה, והש"ץ מוציא ידי חובתו אף שלא שמע כאילו שמע, שהוא כעונה ממש, וכדאיתא בגמרא גבי עם שבשדות דאניסי, ויוצאים ידי חובת תפלת שמונה עשרה עצמה בחזרת הש"ץ כאלו שמעו ממש, וגם קדושה ברכו בכלל).

יח מ"א ריש הסימן (נראה לי דאפילו בדיעבד לא יצא בתפלת הש"ץ, כיון שמפסיקים עכשיו בפיוטים לא יצא י"ח כלל).

יט ס"א (בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה מראש עד סוף, צריך לחזור לראש).

כ כנסמן לעיל (הערה ז).

כא היינו תיבה המעכבת התפלה, כדלעיל סי' קפג ס"י (ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזו תיבה המעכבת, לא יצא ידי חובתו), וסי' קפז ס"ד (ואם חיסר אחד מכל אלה ... לא יצא ידי חובתו).

כב טור (מוטב שיתפללו יחידים, כי מי שירצה לצאת בתפלת ש"ץ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"ץ, ואם חיסר אפילו מלה אחת שלא כיון לה לא יצא, ואין כל אדם יכול לעמוד בזה). לבוש ס"א (שאין הש"ץ פוטר אלא למי שיכוין לכל מה שאומר הש"ץ, ואפילו אם יחסר מלה אחת שלא יכוין בה לא יצא, וזה דבר שאי אפשר לכל אדם לעמוד עליו, לכך יתפלל כל אחד בפני עצמו תחלה, שאז אף על פי שבאיזה מלה לא יכוין אפילו הכי יצא, כיון שהוציא המלה ההיא מפיו, משא"כ כשהוא שומע מפי הש"ץ). מ"א שם (אין כל אדם יכול לשמוע מתחלה ועד סוף ... לכן מוטב להתפלל כל אחד בלחש כל הטי' ברכות).

כג טור ושו"ע ס"א (יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות).

כד ברייתא לד, ב (כדי להסדיר שליח צבור תפלתו). שו"ת ריב"ש סי' לו (שהמנהג היפה הוא שיתפללו הצבור תחלה, והשליח צבור יתפלל עמהם בלחש, כדי להסדיר תפלתו, ואחר כך יחזור שליח צבור להתפלל בקול רם). שו"ע שם (ושליח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש). לבוש שם (וגם הש"ץ יתפלל עמהם, כדי להסדיר תפלתו שתהא שגורה בפיו לכשיחזור אותה להוציא שאינו בקי).

כה במ"א שם סק"ג ד"ה ובגמרא (משמע דאי לאו משום להסדיר, הוי רשאי הש"ץ להתפלל מיד בקול רם).

כז וראה לעיל סי' ק (תפלה של מועדות ושל ראשי חדשים אין אדם רגיל בהן כל כך מפני שאינו מתפלל אותן תדיר אלא לפרקים, לפיכך צריך להסדיר אותן מתחלה קודם שיתפלל, כדי שתהא תפלתו שגורה בפיו).

כח גמרא לה, א (אמר רב חננאל אמר רב, כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר, שוב אינו צריך), לפירוש רש"י בשם רבותיו (במלכיות וזכרונות ושופרות), אבל פסוקי הקרבנות צריך לומר. ואף שרש"י הקשה על רבותיו, כבר תירץ ר"ת בתוס', ומסיק (אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם, שהם במקום הקרבנות). וראה הערות וביאורים תצג ע' 6.

כט רמב"ם בסדר התפלות שבסוף ספר אהבה סוד"ה ברכה אמצעית (נהגו העם בכל תפלות המוספין, כשהוא אומר כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך, מזכיר קרבנות אותו היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים). רא"ש פ"ד סי' יד (ור"ת מפרש דאמלכיות וזכרונות ושופרות קאי ... אבל מקראות של מוסף שהן במקום הקרבנות ... אין לבטלן וצריך להזכירם

שכתבת עלינו בתורתך, יצא, ושוב אין צריך לומר מקראות המוספין.²²

לפיכך נוהגין בספרד שאין אומרים פסוקי המוספין אלא בשבת וראש חודש שרגילין בהם ולא יבאו לטעות, אבל בשאר המועדים אין אומרים פסוקי המוספין, שמא יבואו לטעות על ידי כך ותתבלבל תפלתם.²³ אבל במדינות אלו אין חוששין לכך, ונוהגין לומר פסוקי המוספין אפילו ביום טוב.²⁴

אלא שאין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש בראש השנה, לפי שדי במה שאומרים מלבד עולת החודש וגוי, שבוה נכללו כל העולות של מוסף ראש חודש. וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת, אומרים ושני שעירים לכפר.²⁵ וכן אומרים את מוספי יום הזכרון לשון רבים כדי לכלול גם מוסף של ראש חודש, שנקרא זכרון,²⁶ כמו שנתבאר בסי' תקפ"ב.²⁷

ואף ביום שני שאינו ראש חודש, אעפ"כ אומרים את מוספי וכו' וכו' ושני שעירים לכפר, כדי שלא יזלזלו ביום שני,²⁸ מאחר שידעו שיום שני הוא שני בחודש ואינו ראש השנה:

ו ולמה אין נוהגין להזכיר ראש חודש בפירוש בראש השנה, כדי שלא יאמרו יום שני של ראש חודש עיקר, כמו בשאר ראש חודש, וימנו ממנו המועדות,²⁹ דכיון שיזכירו ראש חודש גם ביום שני מטעם שנתבאר³⁰ יאמרו שראש

לעולם). טור (כתב ר"ת שצריך להזכיר קרבנות המוספין בכל תפלות של מוסף שהן במקום הקרבת המוספין, ואין יוצאין במה שאומר ככתוב בתורתך על ידי משה עבדך).

וכן הוא לעיל סי' תפח ס"ח (בכל תפלת המוספין נהגו להזכיר קרבנות היום כמו שהם כתובים בתורה)

²² רש"י שם, בדעת עצמו (כיון שאמר ובתורתך כתוב, כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך, אין צריך לומר מקראות המוספין), בפירוש הגמרא שם (אמר רב חננאל אמר רב, כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר, שוב אינו צריך). רמב"ם שם (ואם לא הזכיר, כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך, שוב אינו צריך).

וכן הוא לעיל שם (ואם לא הזכיר, כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך, יצא).

²³ רא"ש שם (ונהגו בספרד שאין מזכירין פסוקי מוספין אלא בשבת וראש חודש, דרגילי ולא אתי למיטעי בהן, אבל בכל המועדות אין מזכירין, דאתי למיטעי בהן). טור ושו"ע ס"ב (המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל), בפירוש ה"ט"ז סק"א (שאין לומר פסוקי מוסף אלא בשבת וראש חודש, דרגילי בהו ולא אתי למטעי, אבל בשאר מועדים דלא רגילי בהו אתי למטעי, לכך אין מזכירין אותן אלא אומרים ככתוב בתורתך כו').

וכן הוא לעיל שם (וכן נוהגין אפילו לכתחלה במקצת מדינות בשלש רגלים ובראש השנה ויום כפור, מטעם שיתבאר בסי' תקצ"א)

²⁴ דרכי משה ס"ק ב (נוהגים כר"ת לומר פסוקי מוסף של ראש השנה). רמ"א ס"ב (והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו, לומר פסוקי מוסף ראש השנה), ובסי' תפח ס"ג (ונוהגין לומר בכל יום טוב בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום, אחר שאמר על ידי משה עבדך כאמור).

וכן הוא לעיל שם (אבל במדינות אלו נוהגין לאמרם לכתחלה אפילו בשלש רגלים וראש השנה ויום כפור, כמו שיתבאר שם). וכן הוא בסידור.

²⁵ ר"ת בתוסי' לה, א ד"ה אילימא (אבל מוסף דראש חודש אין צריך להזכיר בראש השנה, אלא שדי לו במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה, שבוה נכלל כל מוספי ראש חודש העולות. וכדי להזכיר גם השעיר, שהוא חטאת, יאמר ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתך). טור (כתב ר"ת ... אבל של ראש חודש אין צריך להזכיר בראש השנה, שדי לו במה שאומר מלבד עולת החדש ומנחתה, שבוה נכלל כל מוספי ראש חודש העולות. וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת, יאמר ושני שעירין לכפר ושני תמידין כהלכתך) ורמ"א ס"ב (ואין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש, אלא אומרים מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד וכו', ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתך). ט"ז ס"ק ב (היינו השעיר שהוא לחטאת והשעיר של ראש חודש). וכן הוא בסידור.

²⁶ ר"ן יב, ב (דכשאומו את יום הזכרון הזה, סליק נמי לראש חודש, דבראש חודש נמי אשכחן זכרון דכתיב ובראשי חדשיכם וגוי' (ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וגוי')). רבנו ירוחם נ"ו ח"א מח, רע"א (כשאמר במוסף את יום הזכרון הזה, עולה גם לראש חודש, דכתיב בראש חודש ונזכרתם לפני יי' אלקיכם). רמ"א ס"ב (ואומרים גם כן מוספי יום הזכרון), ושו"ע ס"ג (צריך לומר את מוספי יום הזכרון, כדי לכלול גם מוסף ראש חודש). מ"א ס"ק ב (אף על גב שהרב"י כתבו בסמוך ס"ג, כתבו רמ"א כאן, להודיענו דאף למנהגו שאומרים הפסוקים, יאמר מוספי). וכן הוא בסידור.

²⁷ סעיף ט בראש השנה אומר ותתן לנו את יום הזכרון הזה. ואין צריך להזכיר ראש חודש ולומר ואת יום ראש חודש הזה, דכשאומו יום הזכרון, גם ראש חודש בכלל, שנקרא זכרון, שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגוי' (והיו לכם לזכרון)). וראה לעיל שם (הערה מח).

²⁸ ב"י ד"ה כתב הר"ן (מדסתמו הר"ן ורבינו ירוחם דבריהם, נראה שהם סוברים, דביום שני נמי אומר את מוספי. וכן יש לדייק מלשון הר"ן). שו"ע שם (וגם ביום שני יאמר את מוספי). לבוש ס"ג (כי במלת הזכרון נכללו ראש חודש וראש השנה, ועליה קאי ושני שעירים לכפר וכו', ואין חילוק בין יום ראשון לשני בזה).

²⁹ מ"א סק"ג (נראה לי דהטעם דלא לזלזלו ביה), והוא כדלעיל סי' תצ ס"א (בכל יום טוב שני של גליות מתפללין כסדר התפלה של יום ראשון וכן צריך לומר קידוש היום ושהחיינו, ואף על פי שאין אנו נוהגין בו קודש אלא מחמת ספק שנסתפק לאבותינו שלא היו יודעין יום שנקבע בו החודש בארץ ישראל, מכל מקום אם לא יתפללו בו תפלת יום טוב או שלא יאמרו בו קידוש היום ושהחיינו יבאו לזלזל בו לומר שאינו יום טוב כלל, ועל ידי כן יבאו גם כן לעשות בו כל מלאכת עבודה), ושם נסמן (הערה ו).

³⁰ ר"ן שם (וכתבו הגאונים ז"ל דאין מזכירין פסוקי ראש חודש בתפלת המוספין, כדי שלא יאמרו דיום שני עיקר, דבשאר חדשים יום שני עיקר, ואתי לזלזולי ביום טוב). טור (וכן כתבו קצת מהגאונים, שאין לומר ובראשי חדשיכם שחרית בראש השנה, כי היכי דלא לזלזלו במועדות, שאם יאמרו אותו בשני, יאמרו שני עיקר, כמו בשאר ראשי חדשים של כל השנה, ואתו לממני מועדים משני). ט"ז סק"ב (והא דאין מזכירין ראש חודש, היינו כדי שלא יאמרו יום ב' דראש חודש עיקר, כמו בשאר ראש חודש).

חודש שני ימים. ועוד לערבב השטן, שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי^ז (ולא יבא לקטרג). לפיכך אין אומרים פרשת ובראשי חדשיכם קודם איזהו^ח:

פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות

ז אין פוחתין משלשה פסוקי מלכיות ומשלשה פסוקי זכרונות ומשלשה פסוקי שופרות, פסוק אחד של תורה והשני של כתובים והשלישי של נביאים^ט, ואם פחת לא יצא. אבל לכתחלה צריך שיאמר עשרה פסוקים של מלכיות ועשרה של זכרונות ועשרה של שופרות^י, כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם^{יא}, שלשה פסוקים הראשונים של תורה ושלשה פסוקים של כתובים ושלשה האחרונים של נביאים ומסיים בפסוק אחד של תורה, ואם סיים בנביא, שאמר ארבעה פסוקים של נביאים, יצא^{יב}:

ח במה דברים אמורים כשכבר התחיל לומר פסוק אחד של מלכיות או של זכרונות או של שופרות אז צריך להזכיר כל העשרה פסוקים, אבל אם לא התחיל עדיין בשום פסוק, אם הוא רוצה אינו צריך להזכיר כלל הפסוקים, אלא אומר ולעולמי עד תמלוך בכבוד^{יג} ככתוב בתורתך^{יד}, וכן כתוב בדברי קדשך, וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים^{טו}, אלקינו ואלקי אבותינו מלוך על כל העולם כולו^{טז} וכו' וכן בזכרונות וכן בשופרות^{יז}.

^ז סעיף ה (ואף ביום שני שאינו ראש חודש, אעפ"כ אומרים את מוספי וכו' ושני שעירים לכפר, כדי שלא יזלזלו ביום שני). ואם יזכירוהו גם ביום שני, יאמרו שיום שני הוא עיקר ראש חדש.

^ח מנהגים (קלוזנר) סליחות סי' א הגהה א. מנהגים (טירנא) חדש אלול (אין מזכירין ראש חדש לא בקרבנות ולא בתפילה ... כדי שלא יקטרג השטן). **לבוש** סי' תקפא סי"א (וגם אין מזכירין ראש חודש לא בקרבנות ולא בתפילה בראש השנה, והכל מטעם כדי לערבב את השטן, שלא ידע יום שהוא ראש השנה כיון שלא קדשוהו), וסי' תקפב סי"ו (וכבר אמרנו שיש להעלים ראש חודש מפני השטן בכל מה שנוכל).

וראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 7-222. שלחן המלך ח"ב ע' קצט-רב.

^ט במדבר כח, יא-טו. **טור** (וכן פירש בערוך, איזה חג שהחודש מתכסה בו, שאין אומרים ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתו, פירוש לא במוסף ולא בבוקר כשקורין פרשת הקרבנות, שיש מקומות שקורין בראש חדש בבקר לאחר שקראו פרשת התמיד ובראשי חדשיכם, כמו שאומרים בשבת וביום השבת, וכן כתבו קצת מהגאונים שאין לומר ובראשי חדשיכם שחרית בראש השנה, כי היכי דלא לזלזלו במועדות, שאם יאמרו אותו בשני יאמרו שני עיקר, כמו בשאר ראשי חדשים של כל השנה, ואתו לממני מועדים משני), והוא בערוך ערך חדש.

וראה לעיל סי' מח סי"ב (ובמדינות אלו נוהגין שמזכירין גם בראש חדש, כדי לפרסם שהוא ראש חודש). ובסידור לא הובאו (אף בראש חדש שבכל השנה).

^י משנה לב, א (רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר ג' ג' מכולן יצא). ברייתא שם (ואם אמר שלש מכולן יצא, כנגד תורה נביאים וכתובים). גמרא שם (אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי יוחנן בן נורי). רמב"ם פי"ג ה"ח (ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים יצא). טור (ורבי יוחנן בן נורי אמר, אפילו לא אמר אלא ג' מלכיות וג' זכרונות וג' שופרות, כגון שאמר אחד של תורה ואחד של נביאים ואחד של כתובים, יצא, והלכתא כוותיה).

^{יא} משנה שם (אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות). **ב"י** ד"ה ומ"ש רבנו ומכל מקום (דעד כאן לא פליג רבי יוחנן אתנא קמא אלא בדיעבד, אבל לכתחלה מודה ליה. והכי מוכח לישנא דמתניתין דקתני רבי יוחנן אומר אם אמר שלש שלש יצא, דמשמע דלא אמר דסגי בשלש שלש אלא בדיעבד, אבל לכתחלה מודה שצריך לומר עשרה, ור"ן ח, ב (ומיהו רבי יוחנן בן נורי מודה דלכתחילה עשר בעינן, דלא פליג את"ק אלא בדיעבד). טור ושו"ע סי"ד (אומרים עשרה פסוקים של מלכיות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה).

^{יב} רבי יוחנן **בגמרא** שם (כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם), וכדתנן אבות פי"ה ה"א (בעשרה מאמרות נברא העולם). לבוש סי"ד (וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם).

^{יג} משנה לב, סוע"א (מתחיל בתורה ומשלים בנביא, ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא), וגמרא שם ע"ב (הכי קאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא, ר' יוסי אומר משלים בתורה, ואם השלים בנביא יצא), ורש"י שם ד"ה ומתחיל (והכתובים בינתיים). רי"ף ט, א (ותריצנא הכי קאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא. וקיימא לן כרבי יוסי). רא"ש פי"ד סי' ג. טור ושו"ע שם (ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים, ואחד של תורה). מ"א סק"ד (ואם השלים בנביא יצא).

^{יד} שבסוף עלינו לשבח.

^{טו} **גמרא** לה, א (אמר רב חננאל אמר רב, כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר, שוב אינו צריך), כפירוש ר"ת בתוס' (ור"ת פירש דאפסוקי דמלכיות זכרונות ושופרות קאי, והיכא דהתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל יכול לפטור עצמו לגמרי על ידי בתורתך כתוב לאמר). טור ורמ"א סי"ד (מיהו אם לא התחיל בשום פסוק, רק אמר ובתורתך כתוב לאמר, יצא).

^{טז} שלטי גבורים ט, א בשם ריא"ז (ונראה בעיני שצריך לומר גם כן וכן כתוב בתורתך, וכן כתוב בדברי קדשה, וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים). כנה"ג הגה"ט. מ"א סק"ה (וצריך לומר גם כן וכן כתוב בדברי קדשך, וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים (ש"ג כ"ה)).

^{טז} בסידור הנוסח: על העולם כולו – ראה שער הכולל פמ"ב אות י.

^{טז} שלטי גבורים שם (וכן לזכרונות וכן לשופרות), וכנסת הגדולה שם.

הלכות ר"ה ויוה"כ

נה

במה דברים אמורים בימים הראשונים, אבל בזמן הזה אסור לעשות כן לכתחלה, לפי שכבר קבלו כל ישראל עליהם חובה לומר כל העשרה פסוקים ואין לשנות⁷⁷:

ט אין אומרים לא במלכיות ולא בזכרונות ולא בשופרות פסוקים שיש בהן פורעניות של ישראל⁷⁸, אבל אומרים פסוקים שיש בהם פורעניות של נכרים⁷⁹:

י אין אומרים פסוק זכרונות של יחיד, כגון זכרה⁸⁰ לי אלהי לטובה, זכרני⁸¹ ה' ברצון עמך⁸²:

יא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד⁸³ הוא עולה למנין המלכיות⁸⁴ דמלת אחד הוא ענין מלכות כלומר שהוא יחיד ומיוחד ואין דומה לו ומלכותו בכל משלה⁸⁵. ולפיכך אנו משלימין בו המלכיות כדי לסיים בשל תורה:

יב תרועה הרי הוא כשופרות, כגון יום תרועה יהיה לכם⁸⁶ עולה למנין השופרות⁸⁷. וכן תקיעה הוא כשופרות, כגון ותקעתם בחצוצרות וגו'⁸⁸. ואע"פ שכתוב בו חצוצרות, אין בכך כלום, כיון שיש בו לשון תקיעה עולה למנין שופרות, ולפיכך אנו מסיימין בו השופרות כדי לסיים בשל תורה⁸⁹.

יש מדקדקים לומר⁹⁰ ועקידת יצחק לזרעו של יעקב היום תזכור, דאם יאמר לזרעו תזכור יהיה גם עשו בכלל⁹¹. ויש אומרים⁹² שאין לשנות הנוסחא הישנה. ואע"פ שאומרים לזרעו תזכור, אין עשו בכלל זה, שהרי נאמר⁹³ לך ולזרעך

⁷⁷ מ"א סק"ו (ומכל מקום נראה לי, דהאידנא שויי עליהו כחובה, וצריך לומר כולם).

⁷⁸ משנה לב, סוע"א (אין מזכירין (זכרון מלכות ושופר) של פורענות). טור ושו"ע ס"ה (ואין אומרים פסוק במלכיות, ולא בזכרונות ולא בשופרות, של פורעניות של ישראל).

⁷⁹ גמרא לב, ב (אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות של עובדי כוכבים אומר). טור ולבוש ס"ה (אבל המדברים בפורעניות של אומות העולם אומרים).

⁸⁰ נחמיה ה, יט. יג, לא.

⁸¹ תהלים קו, ד.

⁸² גמרא שם (אין מזכירין זכרון של יחיד, ואפילו לטובה, כגון זכרני ה' ברצון עמך, וכגון זכרה לי אלהי לטובה). טור ושו"ע ס"ה (ואין אומרים פסוק זכרונות של יחיד).

⁸³ דברים ו, ד.

⁸⁴ רבי יוסי בברייתא לב, ב (שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, מלכות). רמב"ם פ"ג ה"ט (שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ... מלכות הוא ענינו). טור (שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד הוי מלכות, ויוצא בו ידי מלכות).

⁸⁵ לבוש ס"ד (ואף על גב דלא כתיב ביה מלכיות ... דמלת אחד הוי כמו מלכות, כלומר שהוא אחד ומיוחד ואין דומה לו ומלכותו בכל משלה). וכדלעיל ס"י סא ס"ו (כל המאריך בדליית של אחד מאריכין לו ימיו ושנותיו ... כדי שימליך הקדוש ברוך הוא בשמים ובארץ).

⁸⁶ פנחס כט, א.

⁸⁷ גמרא, כרבי יוסי בברייתא שם (תרועה שאין עמה לא כלום, כגון יום תרועה יהיה לכם, אומרה עם השופרות). טור (תרועה הרי היא כשופרות, כגון יום תרועה יהיה לכם).

⁸⁸ בהעלותך י, י.

⁸⁹ רא"ש פ"ד ס"י ג (וכי היכי דתרועה בלא שופר מיקרי שופר, הוא הדין נמי תקיעה, ומשום דכתיב חצוצרות בקרא לא גריעי, וכן משמע בירושלמי שהיו משלימין בו שופרות, דגרסינן בפרק בתרא דמכילתין, בעון קומי רבנן מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה, א"ר יעקב בר אסא בשם ר' יוסי העובר לפי התיבה ביום טוב של ראש השנה אין צריך להזכיר של ראש חדש, ואתיא כרב חסדא דאמר (עירובין מ, א) זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. מעתה יבטל ראש חדש בתפלה. כיון שאמר בסוף שופרות וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, יצא. תני אמר ר' אלעזר ותיקין היו משלימין אותן בשל תורה). ר"ן ט, א (הרא"ה ז"ל כתב דבקרא דותקעתם בחצוצרות סגי, דאף על גב דכתיב בה חצוצרות, אינה אלא שם תקיעה דעולה משום שופרות ... ואי משום דבעינן שיהא משלים בתורה, שפיר מקרי משלים בתורה ההוא קרא דותקעתם בחצוצרות בהדי ההיא דרשא דספרי דדריש מהאי קרא שופרות, אלו דבריו ז"ל, וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל שהביא פסוק זה דותקעתם בחצוצרות בסודר תפלותיו בסוף ספר אהבה). טור ושו"ע ס"ו (יש קורים תגר על מה שנהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק וביום שמחתכם, שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג).

⁹⁰ בסוף ברכת זכרונות.

⁹¹ מהרי"ל ה' תפלת מנחה דיום הכיפורים ע' שנג (אמר מהרי"ל סג"ל שיש לומר ועקדת יצחק לזרע יעקב). זבחי שלמים להרמ"ק לו, ד (דאמרינן בספר הזהרה, הצילני נא מיד אחרי מיד עשו, שבתפלה צריך לפרט הרבה כי על כן אמר מיד אחי מיד עשו, אף על פי שלא היה לו אח אחר ... ביום הדין צריך לפרט ביותר, כל שכן שאשכחן דזרע פסול אקרי זרע, לכן טוב וישר לומר לזרע יעקב, כמו שכתוב בכל המחזוריים הקדמונים). ט"ז סק"ג (בסי זבחי שלמים לבעל הפרדס ראיתי שכתב ... כיון דאשכחן ביבמות דזרע פסול נמי אקרי זרע, לענין זרע אין לה, ובתפלה בעינן לפרושי טפי כל מה דאפשר ... על כן יש לומר לזרעו של יעקב, ולא לזרעו, דהזרע מתיחס ליצחק ביעקב). מ"א סק"ח (ובמהרי"ל כתב לזרע יעקב כו', וכן צריך לומר).

⁹² ריב"ש ס"י לח (הנוסחא המפורסמת והשגורה בפי הכל ובכל הסודרים היא, היום לזרעו תזכור, והמשנה ממתבע שטבעו בברכה אינו אלא טועה. והמדקדק להוסיף לזרע יעקב, לא מחכמה דקדק. שהרי שנינו (בפ"ד נדרים) קונם שאיני נהנה לזרע אברהם, אסור בישראל ומותר באומות העולם, וכתב הרמב"ם ז"ל (בפ"ט מהלי נדרים) נדר מזרע אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו, ואינו אסור אלא בישראל, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם). שו"ע ס"ז

אתן את כל הארצות האל, ולעשו לא ניתן, מכלל שאינו נחשב מזרעו של יצחק כלל⁹⁰. וסברא הראשונה הוא עיקר⁹¹, משום דבתפלת ימים נוראים יש לנו לפרש בענין שלא יהא שום ספק בבקשתינו, כמו שנתבאר בסי' תקפ"ב⁹² עיי"ש:

זמן תפלת מוסף בראש השנה

יג לא יתפלל אדם ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר שלש שעות על היום, הואיל והוא אומר מלכיות זכרונות ושופרות, יש לו לחוש שמא יעיינו במעשיו ותדחה תפלתו⁹³, שבשעות הללו אין הקב"ה עושה לפנינו משורת הדין, לפי שעוסק בתורה שנקרא אמת. אבל אחר שלש שעות הוא דן את כל העולם כולו, וכיון שרואה שאין העולם יכול לעמוד בדין, נכנס עמהם לפני משורת הדין, ולא תדחה תפלתו⁹⁴:

יד אבל מוספין של כל השנה, וכן שחרית אפילו של ראש השנה, הואיל ואינן אלא שבחו של הקדוש ברוך הוא וסיפורי מעשה הקרבנות, אף אם יתפלל ביחיד לא יעיינו במעשיו⁹⁵.

וכן תפלת שחרית של חול, אף על פי שמבקש בה צרכיו, ויש לחוש שמא יעיינו במעשיו, מכל מקום הואיל שמן הסתם יש ציבור אחד שמתפללין בשעה שהוא מתפלל, שהרי זמנה בבוקר, תקובל תפלתו עם תפלת הרבים⁹⁶, שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלת הרבים לעולם, שנאמר הן אל כביר לא ימאס⁹⁷.

אבל בתפלת המוסף, הואיל וזמנה כל היום⁹⁸, ויש מקדימין להתפלל ויש מאחרין⁹⁹, יש לו לחוש שמא בשעה שהוא מתפלל אין מתפללין תפלה זו שום צבור בעולם ותדחה תפלתו¹⁰⁰.

ולפיכך יש לזוהר בקיץ שלא להתפלל שחרית של חול בשעה ראשונה, דבודאי אין הציבור מתפללין באותה שעה בזמן הזה¹⁰¹. וכן בחורף לא יאחר לאחר שתי שעות על היום, דבודאי כבר התפללו כל המקומות, וצריך היחיד

(ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור, כך היא הנוסחא המפורסמת. והמדקדק לומר לזרע יעקב תזכור, משנה מוטבע שטבעו חכמים בברכות, ואינו אלא טועה).

⁹⁰ תולדות כו, ג.

⁹¹ מ"א סק"ז (מדקאמר רחמנא ליצחק לזרעך אתן את כל הארצות האל, ולעשו לא נתן, שמע מינה אין עשו בכלל).

⁹² ט"ז שם (וכן עיקר, וראוי לומר כן).

אבל בנוסח הסידור: לזרעו.

⁹³ סעיף ז (ובימים האלו שהן ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפלתו).

⁹⁴ רב יוסף ע"ז ד, ב (לא ליציל איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייטא דיומא, ביומא קמא דריש שתא, ביחיד, דלמא כיון דמפקיד דינא, דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי), ופרש"י (מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מיפקד דינא טפי). טור ושו"ע ס"ח (לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר ג' שעות היום). מ"א ס"ק ט (דהטור והשו"ע סבירא להו דלא יתפלל בכל ג' שעות).

⁹⁵ גמרא שם ג, ב (שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כליה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים), ושם ד, ב (תורה דכתיב בה אמת, דכתיב אמת קנה ואל תמכור, אין הקב"ה עושה לפני משורת הדין. דין דלא כתיב ביה אמת, הקב"ה עושה לפני משורת הדין).

⁹⁶ רש"י שם (מוספי כל השנה הן שבח וסיפורי מעשה, אבל מוסף ראש השנה, מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מיפקד דינא טפי, ואל יפרוש אדם עצמו מן הצבור).

⁹⁷ גמרא שם (אי הכי דיחיד דצפרא נמי לא. כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי). לבוש ס"ח (דבאותו זמן הוא זמן תפלה זו בכל ציבור שבעולם, ותתקבל תפילתו אגבן ולא תדחה). מ"א שם (ולפי זה צריך לומר הא דפריך בגמרא אי הכי צפרא נמי, קאי אשחרית של כל השנה, שהיא גם כן שאלת צרכיו ואינה שבח וסיפורי מעשה, ויש לחוש גם כן דמפקד דינא. ומשני כיון דאיכא צבורא וכו').

וכן הוא לעיל ס"י צ"י (להתפלל בשעה שהצבור מתפללין בבית הכנסת, שהיא עת רצון ואין תפלתו נדחית), וסי"א (להתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום).

⁹⁸ איוב לו, ה. ברייתא ברכות ה, א (מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים, שנאמר הן אל כביר ולא ימאס). רמב"ם ה"ל תפלה פ"ח ה"א (תפלת הציבור נשמעת תמיד ... לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור). לבוש ס"ח (שאינן תפלת צבור נדחית, כי הן אל כביר לא ימאס, דנפיש זכותיהו).

וכן הוא לעיל ס"י נב ס"א (תפלת צבור היא רצויה ומקובלת לעולם, שנאמר כביר לא ימאס).

⁹⁹ משנה שם כו, א (ושל מוספים כל היום). מגילה כ, ב (כל היום כשר ... ולתפלת המוספין).

וכן הוא לעיל ס"י רפו ס"ב (שזמנה כל היום).

¹⁰⁰ רש"י ע"ז שם ד"ה צבורא (תפלת מוספין הואיל וזמנה כל היום, והיא שיחת שחרית וצהרים, יש שמתפללין אותה בבקר ויש מאחרין). מ"א שם (מוסף, הואיל וזמנה כל היום, יש שמתפללין אותה בבוקר ויש מאחרין (רש"י)).

¹⁰¹ לבוש שם (ויש לו לחוש שמא עדיין לא התחיל תפלה זו שום ציבור בעולם, ויותר הוא לבדו ותדחה תפלתו).

¹⁰² מ"א שם (ואם כן יש לזוהר בכל השנה שלא להתפלל שחרית ביחיד בשעה ראשונה, דבודאי אין הצבור מתפללין באותה שעה בזמן הזה בקיץ).

ליזהר שלא להתפלל בשעה השלישית^{טז}.

וכן יזהר היחיד שלא יתקע תקיעת מצוה עד אחר שלש שעות על היום^{טז}, מטעם שנתבאר^{טז}:
טו יש לומר ואין לפרש עילום שמך^{טז}, אבל לא יאמר ואין פירוש כו', כי יש פירוש לעילום שמו^{טז}:

אבל ראה לעיל סי' צ ס"י (מכל מקום כיון שהמתפלל ביחיד אסור אפילו ללמוד עד שיתפלל, כמו שנתבאר סי' פ"ט, אין לו להמתין כלל עד שעה שהצבור מתפלל בבית הכנסת, אלא יתפלל מיד בנך החמה)

^{טז} מ"א שם (ובחורף הוא איפכא, דלאחר ב' שעות בודאי התפללו כל המקומות. וצ"ע בזה לדינא).

^{טז} מהרי"ל ה' שופר ע' רצג (בתלת שעות קמייתא אז הקדוש ברוך הוא יושב ודן את העולם, ואם בא היחיד לתקוע אז, פן ח"ו מיפק דינא עליה ונטרד, דלא דמי יחיד לצבור. וכן איתא בפ"ק דע"ז יחיד המתפלל מוסף בג' שעות ראשונות תפלתו נדחית, הכי נמי בתקיעה, אכן הציבור נתקבלה בכל קראנו אליו). מ"א ריש ס"ק ט (והוא הדין שלא יתקע ביחיד, עיין מה שכתבתי סי' תקפ"ט ס"ו), ובסי' תקפ"ט סק"ד (במעגלי צדק כתב בשם מהרי"ל, שלא יתקע בג' ראשונות משום דמיפקד דינא, כמ"ש סי' תקצ"א).

^{טז} סעיף יג.

^{טז} בסוף פיוט ונתנה תוקף.

^{טז} מהרי"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קיט (ואין לפרש עילום שמך. ואין לומר ואין פירוש, כי יש פירוש לשמו, כדאיתא בקדושין (עא, א) סבר למדרשי בפרקין, אמר ליה ההוא סבא, לעלם כתיב. לכך יש לומר אין לפרש). מ"א סוף סק"ט (יש לומר ואין לפרש עילום שמך. ולא יאמר ואין פירוש לעילום שמך, כי יש פירוש לעילום שמו (תשב"ץ בשם מהרי"ם)).

תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות

ובו י"א סעיפים

תקיעות מעומד

א כשמתפללין^א תפלת מוסף בציבור^ב, תקנו חכמים^ג לתקוע תר"ת למלכיות תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות^ד. ולפי שבתפלת מוסף בלחש כל אחד ואחד מתפלל לעצמו ואין אחד מסיים ברכותיו בשעה שחבירו מסיים^ה, לפיכך אין תוקעין בתפלה זו, כמו שאין תוקעין ביחיד כמו שיתבאר^ו, אלא ממתנינן מלתקוע עד שיחזור השי"ץ את התפלה^ז. ויש מקומות שנוהגין לתקוע ב' פעמים, אחת בתפלת לחש ואחת בחזרת השי"ץ^ח. אבל במקום שאין מנהג אין לנהוג

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) תקיעות מעומד (ס"א-ו).

(ב) הפסק בתקיעות (ס"ז-ח).

(ג) מקום התקיעות ומיהו התוקע (ס"ט-יא).

^ב משא"כ ביחיד, כדלקמן בסמוך (שאינו תוקעין ביחיד), וס"ז (המתפלל מוסף ביחיד, אין מפסיק כדי לתקוע סדר הברכות).

^ג כדלקמן ס"ז (ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות מלכיות וזכרונות ושופרות ... בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות, כמו שתקנו חכמים), ושם נסמן (הערה מג).

^ד משנה לב, א (אמר לו רבי עקיבא ... כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע). גמרא לג, ב (תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים), ופרש"י (תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות, וכן בשביל זכרונות, וכן בשביל שופרות). רמב"ם פ"ג ה"ז (ומלכיות ותוקע שלש. ואומר זכרונות ותוקע שלש. ואומר שופרות ותוקע שלש).

^ה ט"ז.

^ו סעיף ז.

^ז גמרא לד, ב (לא אמרו אלא בחבר עיר. תניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר, ועל סדר ברכות. במה דברים אמורים בחבר עיר (חבורת צבור, רש"י), אבל שלא בחבר עיר (יחיד, רש"י), שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות (מברך את כולו ואחר כך תוקע תשע תקיעות, רש"י). ופירש בשלטי גבורים י, סעי' בשם ריא"ז (ולא אמרו לשומען על סדר הברכות אלא בחבר עיר ... ונראה בעיני שחבר עיר היינו כששי"ץ אומר תפלתו בקול רם, אבל כשהצבור מתפלל כל אחד תפלתו בלחש, כולן יחידין הן). הובא בכנסת הגדולה הגה"ט, ובמ"א בריש הסימן.

^ח ערוך ערך ערב האי (והני דמחמרי ועבדי לי כדיתבי ולי בלחש ולי על הסדר). הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור (ובערוך ... בערך ערב, דהלן דמחמרי [ועבדי] שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר), ובטור (והכי איתא בערוך שכתב, והני דמחמירין תוקעין לי כדיתבין ולי בלחש ולי על הסדר). פע"ח שער כו פ"ג (שלשים קולות דמיושב ... והלי קולות במוסף בלחש ... [וה]ל' דחזרת מוסף). שלי"ה מסכת ר"ה (ריז, א) ד"ה אחר כך (אחר כך זכני השם יתברך, ומצאתי קונטרסים נחמדים, עין לא ראתה אלהים זולתך, והיה האור גנוז, עד בא איש האלהים הרב האשכנזי האר"י ז"ל, וגילה סוד ה' ליראיו, והם נתקנו על מנהג לתקוע מאה קולות, דהיינו שלשים קולות בשיבה, ושלשים קולות בתפלת לחש, ושלשים קולות על הסדר בחזרת שליח צבור התפילה, ועשרה קולות לאחר גמר התפילה). תקנת מאה קולות תתבאר לקמן סי' תקצו ס"א. וכן הוא בסידור.

והובא באור התורה ליוהכ"פ ע' איתקפב (מנהג אשכנז שתוקעים מ' קולות, ומנהג ספרד לתקוע מאה). והיינו שמנהג אשכנז לתקוע רק בחזרת השי"ץ, ותוקעים, כאמור לקמן ס"ד (למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת), ואם כן הו' בסך הכל מ' קולות.

כן לכתחלה^ט:

ב תקיעות אלו נקראים תקיעות מעומד, לפי שאף השומעין צריכין לעמוד בעת שמיעת תקיעות הללו^י. משא"כ בתקיעות מיושב, שאין צריך לעמוד אלא התוקע בלבד, כמו שנתבאר בסי' תקפ"ה^י:

ג ועכשיו שתקנו לנו חכמים לצאת מידי כל הספיקות שיש להסתפק בתרועה, כמו שנתבאר בסי' תקצ"ז^י, עיין שם, היה מהראוי לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, כדי לצאת מכל הספיקות של תרועה. אלא לפי שאין מטריחין על הציבור^י, אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת למלכיות, וכן לזכרונות, וכן לשופרות^י. שהרי בדרך זו הוא עושה כל הספיקות של תרועה, ואין כאן חשש אלא (שמא התרועה אינה אלא שברים לבד ותרועה^י לבד ונמצא) שמא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה, ואין אנו חוששין לזה כיון שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב^י, שבתקיעות ההם יצאנו מכל הספיקות, כמו שנתבאר בסי' תקצ"ז^י:

וראה אבני נזר סי' תמו. מנחת אלעזר ח"ד סי' לו. אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קלג אות שכו.

^ט כנה"ג שם (ומנהג נכון הוא שלא לתקוע בלחש, מפני כמה טעמים). מ"א ריש הסימן (יש מקומות שנוהגים לתקוע כשמתפללין בלחש, ואין לנהוג כן לכתחלה (כנה"ג)).

^י גמרא טז, סע"א (תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין).

^{יא} לבוש סי' תקפה ס"א (בתקיעה שהיא על סדר הברכות, שהיא דאורייתא, גם השומע צריך לעמוד, משום דילפינן מקרא שצריך לתקוע מעומד). והיינו שאת עיקר מצוות תקיעת השופר מהתורה, תקנו חכמים שתהי' על סדר הברכות בתפלת מוסף, ואילו תקיעת שופר דמיושב היא "כדי לערבב את השטן". אמנם אחר שתקנו חכמים את תקיעת שופר דמיושב "כדי לערבב את השטן", נמצא שמן התורה יוצא בתקיעות דמיושב, ואילו תקיעות דמעומד נשארו מתקנת חכמים, כמבואר כל זאת לקמן סי' (והערות מא; מג).

מ"א כאן ריש הסימן (התוקעין והשומעין צריכין לעמוד (לבוש סי' תקפ"ה). ועסי' ק[כ] י"ד סוף ס"ד). והוא האמור בשו"ע שם (יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה).

וכן הוא לעיל שם סי' (יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה, כיון שמכוונים ושומעים התפלה מהש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמן (ולכן נקראו התקיעות שבחזרת הש"ץ בראש השנה תקיעות מעומד, לפי שכל העם עומדים בחזרת הש"ץ)).

ואילו כאן נראה שרק בראש השנה צריך לעמוד, ואפשר מטעם המובא לעיל מהלבוש.

וכן הוא המנהג, שאין מדייקים לעמוד בכל חזרת הש"ץ, רק קמים לתקיעת שופר שבחזרת הש"ץ.

^ב ס"א (צריך לתקוע מעומד), וסי"ב (השומעין התקיעות ... אינן צריכים לעמוד).

^ב סעיף ב.

^י רי"ף יא, א (ובדין הוא שיהו תוקעין אותן על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין. אלא כיון שהברכות אין מעכבות את התקיעות, הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להם לתקוע ... שלא להטריח את הציבור). **רמב"ם** פ"ג הי"ב (בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל ברא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין. אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב, אין מטריחין על הציבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות, אלא די להן בבא אחת על כל ברכה, כדי שישמעו תקיעות על סדר ברכות). **רא"ש** פ"ד סי' י (ובדין הוא שיהו תוקעין על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין. אלא כיון שהברכות אינן מעכבות את התקיעות, הרי כבר יצאו ידי חובתן באותן שתקעו יושבין, ודי להם לתקוע ... על סדר הברכות פעם אחת, שלא להטריח על הציבור).

הלכה זו שהברכות אין מעכבות את התקיעות, תתבאר לקמן סי' תקצג ס"ד.

^י ר"ת בתוס' לג, ב ד"ה שיעור (והנהיג רבינו תם במקומינו לתקוע גם אזכרונות ואשופרות קשר"ק, כמו במלכיות, דהשתא נפיק מכל ספיקי ... וכיון שעשו בשיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה). הובא ברא"ש שם וטור. המנהגים (טירנא) ר"ה ע' צט (ותוקעין קשר"ק למלכיות וכן לזכרונות ולשופרות, כר"ת ז"ל). **רמ"א** ס"א (ויש אומרים שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות. וכן המנהג במדינות אלו). ט"ז ס"ק א (זו דעת ר"ת ... הנהיג ר"ת לומר בכל פעם תשר"ת, לפי שבוזה יצאנו מידי ספק שמחסר מה דצריך).

^י בקונטרס השלחן הגיה: או תרועה.

^י ר"ת בתוס' שם (וליצא אלא הפסק, ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר). רא"ש שם (והנהיג רבינו תם לתקוע בזכרונות ובשופרות קשר"ק כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי, וליכא אלא הפסק, וכדי שלא לשנות את המנהג ביותר לא חיישין להפסק). לבוש ס"א (וטעם שלנו הוא, דכיון דמספקא לן תרועה דקרא מה היא, לכך בתשר"ת יוצאין ממה נפשך, שאם תרועה דקרא היא שברים לחוד הא איכא, ואם הוא שניהם הא איכא, תרועה לחוד הא איכא. מאי אית לך למימר, דשמא היא אחת הוי אידך הפסקה בין תרועה דקרא לפשוטה שלפניה או שלאחריה, להא לא חיישין ... כיון שכבר יצאנו ידי כל הספיקות, חששו לטורח צבור, ולא חששו להפסקות). ט"ז סק"א (ואף על פי שיש חשש הפסק, דהיינו שמא גנוח לבד או לילל לחוד, נמצא דהוי השני הפסק. מכל מקום עדיף לתקן החסרון מתיקון ההפסק, כיון שעכ"פ כבר תקנו הכל בתקיעות דמיושב, סמכי על זה).

זה שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב, יתבאר לקמן סי' (והערה מג).

^י סעיף ב.

ד ויש נוהגין^ט לתקוע למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת. לפי שמן התורה בין שברים בין תרועה שלנו הכל נקרא תרועה, ואיך שיעשה אדם בין שברים לבד בין תרועה שלנו לבד הוא יוצא ידי חובתו, ובדורות הראשונים היו מקצת מקומות נוהגין לעשות שברים ומקצת נוהגין לעשות תרועה שלנו, ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן מן התורה, אלא לפי שהיה הדבר נראה כמחלוקת בעיני ההמון, לכן ראו חכמים לתקן שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד, ולא יראה ביניהם דבר שנראה כמחלוקת בעיני ההמון, התקינו לתקוע תשר"ת ג' פעמים תש"ת ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים, כדי לצאת מספיקות ההמון מחמת חלוקת מנהגים^כ. לפיכך לא הטריחו על הציבור לתקוע כדרך הזה גם בתקיעות מעומד^{כז}, אלא מראין בתקיעות מעומד שכל ספיקות התרועה הן נקראים תרועה ואדם יוצא בהם ידי חובתו, ולכך תוקעין פעם אחת תשר"ת פעם אחת תש"ת פעם אחת תר"ת, כדי להראות שכל אחד ואחד מסדרים הללו הן נכונים וכשרים^{כח}:

ה יש נוהגין^{כט} לתקוע ג' פעמים תשר"ת למלכיות, ג' פעמים תש"ת לזכרונות, וג' פעמים תר"ת לשופרות.

ו יש נוהגין^ל לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, ומנהג זה הוא המובחר שבמנהגים: ונוהגים לומר בכל פעם שתוקעין היום הרת עולם וכו', ארשת שפתינו וכו'^{לג}. ואפילו כשחל בשבת שאין תוקעין אומרים היום הרת כו', אבל אין אומרים ארשת כו'^{לד}:

הפסק בתקיעות

ז המתפלל מוסף ביחיד אין מפסיק כדי לתקוע [על] סדר הברכות^{לז}, ואפילו יש לו מי שתוקע לו^{לח} אין מפסיק

^ט רי"ף י, ב (ותוקעין על סדר הברכות תשר"ת פעם אחת ותש"ת פעם אחת ותר"ת פעם אחת ... וכן המנהג בכל העולם ובשתי ישיבות). **רמב"ם** פ"ג ה"י (ואחר שגומר שליח צבור ברכה רביעית שהיא מלכיות תוקע תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה פעם אחת. ומברך ברכה חמישית שהוא זכרונות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה שלשה שברים ותקיעה. ומברך ברכה ששית שהיא שופרות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה תרועה ותקיעה פעם אחת). טור ושו"ע ס"א (ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת).

^כ **רב האי** גאון בתשובה, הובא **ברא"ש** פ"ד ס"י י (כתב רב האי בתשובה, אל תחשבו כי נפלה בימי ר' אבהו ספק בדבר זה, שהרי משניות קדומות אחת אומרת שלש יבבות ואחת אומרת שלש שברים, וקאמר אביי בהא פליגי, וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג לכל ישראל מהם עושים תרועה יבבות קלות ומהם עושים יבבות כבדים שהן שברים, אלו ואלו יוצאין ידי חובתן, כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן, והיה הדבר נראה כחלוקה אף על פי שאינה חלוקה, והן התנאים כמו שאמרנו למעלה, הללו שונין שיעור תרועה כשלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה כשלשה שברים, אלו משנתן כמנהגם ואלו משנתן כמנהגם, וקאמר אביי בהא פליגי. ולא פלוגתא היא שיהו מטעים אלו את אלו, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה, וחכמים של הללו מודים הם כי שברים תרועה הם וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הן. וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יהא ביניהם דבר של הדיוטות נראה כחלוקה), **ור"ן** י, סוע"א, ובב"י ס"י תקצ ד"ה וכתבו הרא"ש והר"ן.

^{כא} ר"ן יא, רע"א (ולדברי רבינו האי גאון לא קשיא מידי, דהא יום תרועה אמר רחמנא, הלכך בין גנח בין גנח ויליל יצא, דכולהו תקיעות דאורייתא נינהו, והלכך להקל על הצבור ולתקוע בתקיעות דכולהו מקומות, שפיר דמי).

^{כב} שו"ת **ריטב"א** ס"י כט בסופו (כדי שלא להטריח על הצבור די לנו באחת מהן. וגם כדי שיתברר מתוך כך שכולן אמת. ואנו עושין תחלה דברי ר' אבהו, ואחר כך דברי תנא ברא, ואחר כך דברי תנא דמתניתין, להעלות בקדש לפתוח בקטן ולסיים בגדול). הובא **ב"י** ס"י תקצ שם.

^{כג} שו"ע ס"א (ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תש"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים).

^{כד} ערוך ערך ערב האי (דבעינן לי בעמידה כמו לי בישיבה ... לי כדיתבי ולי בלחש ולי על הסדר), הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור ובטור. שלטי גבורים י, ב אות ב בשם ריא"ז (אחר שגמר מלכיות תוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, וכן לזכרונות וכן לשופרות). שו"ת רדב"ז ח"ד ס"י כט (ראוי לעשות כדברי בעל הערוך ז"ל, שהוא תשר"ת תר"ת תש"ת על כל ברכה וברכה פעם אחת. וכן אנו נוהגין). שלי"ה מסכת ר"ה (ריד, א) ד"ה בענין סדר התקיעות (וכבר נתפשט המנהג עתה בארץ ישראל לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות, וכן לזכרונות, וכן לשופרות). וכן הוא בסידור.

וראה לעיל ס"י תקצ ס"ט שבתקיעות מעומד יעשה השברים ותרועה של תשר"ת בשתי נשימות.

^{כה} טור ס"י תקצא (ואין היחידים נוהגין לומר באשכנז היום הרת עולם, אלא בחזרת ש"ץ התפלה, על התקיעות). מנהגים (טירנא) ר"ה ע' צט (ואומרים בכל פעם היום הרת וארשת שפתינו וכו'). מהרי"ל סדר מוסף של ר"ה ע' רחצ (אומרים היום הרת עולם וארשת שפתינו). **רמ"א** ס"א (ונהגו לומר כל פעם אחר שתקעו, היום הרת עולם, וארשת).

^{כז} מנהגים (טירנא) שם (בשבת אומרים היום הרת, ולא ארשת). **רמ"א** שם (ואפילו בשבת שאין תוקעין, אומרים היום הרת עולם, אבל לא ארשת). לבוש ס"ב (נראה לי הטעם שאין אומרים ארשת בשבת הוא, מפני שישד בו הפייטן מאזין ומקשיב לקול תקיעתו, וזה אין שייך לומר בשבת שהרי אין תוקעין היום).

^{כח} **גמרא** לד, ב (במה דברים אמורים בחבר עיר (חבורת צבור, רש"י), אבל שלא בחבר עיר (יחיד, רש"י), שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות (מברך את כולו ואחר כך תוקע תשע תקיעות, רש"י)). טור ושו"ע ס"ב (יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות).

^{כט} **גמרא** שם (רב פפא בר שמואל קם לצלוי, אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך (לסימן שסיימתי הברכה, רש"י) תקע לי. אמר ליה רבא, לא אמרו אלא בחבר עיר). הרי שגם כשיש לו מי שתוקע לו אינו מפסיק.

הלכות ר"ה ויוה"כ

ס

לשומעם, שלא תקנו אלא בציבור^{טב}. ומכל מקום התקיעות שחייב לשמוע מן התורה, דהיינו תשר"ת ג' פעמים תש"ת ג' פעמים תר"ת ג' פעמים^{טז}, טוב שישמע אותן קודם תפלת מוסף^{טז}.

אע"פ שתקיעות מעומד הן מצוה מדברי סופרים^{טז}, אעפ"כ אין מברכין עליהן, כמו שמברכין על כל מצוה מדברי סופרים^{טז}, לפי שנפטרין בברכה שבירכו על תקיעות מיושב^{טז}. וכיון שהן נפטרין בברכה אחת, לכן יש לזהר שלא להפסיק ביניהם בשיחה. ולא התוקע בלבד שבירך על השופר, אלא אפילו הציבור שלא בירכו לעצמן אלא שמעו ברכת השופר מהתוקע, אף הן לא ישיחו מתחילת תקיעות מיושב עד אחר תקיעות מעומד. ואם עבר ושח בין התוקע בין השומעין, אין צריכים לברך על תקיעות מעומד^{טז}.

ואף שהפטר שתי מצות בברכה אחת ושח ביניהם צריך לחזור ולברך על מצוה השנית, כמו שנתבאר בסי' ח'^{טז} ובסי' כ"ה^{טז}. מכל מקום כיון שאלו התקיעות מעומד ומיושב הן כעין מצוה אחת^{טז}, שהתורה חייבה אותנו לשמוע תשע תקיעות בראש השנה^{טז}, ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות מלכיות זכרונות ושופרות^{טז}, אלא כדי

ארחות חיים דין תקיעת שופר ס"ט"ו (ולא תימא דוקא כשהוא עצמו תקע, שמא יטעה ולא ידע לחזור לתפלתו, אלא אפילו יהיה שם אחר שיתקע לו, אינו צריך לשמוע על סדר הברכות). ט"ז. שו"ע שם (ואפילו יש לו מי שיתקע לו).

^{טז} לבוש ס"ג (יחיד המתפלל שלא בציבור לא יפסיק בתקיעה בין הברכות, ואפילו יש לו אחר שיתקע לו, דתקיעה הוי הפסק בברכת יחיד). ודעת רבינו שאפשר שמיעת תקיעת שופר לא הוי הפסק, אלא "שלא תקנו אלא בצבור".

וראה שדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות לו ד"ה ויש לי עד.

^ל כדלעיל סי' תקצ ס"ב.

^{לא} ארחות חיים שם. כלבו סי' סד כח, ג (ויש פוסקין דכיון דיחיד אינו שומען על סדר הברכות, טוב שישמע אותן לפני הברכות). רמ"א סי' (אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף).

^{לב} שמן התורה סגי בתקיעות מיושב, ותקנת חכמים היא לתקוע במוסף על סדר הברכות (כדלקמן הערה מג).

^{לד} כדלעיל סי' קנח ס"ז (אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים, מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו ושצונו על נטילת ידים, והיכן ציונו שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם. וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם). סי' תלב ס"א (קודם שיתחיל לבדוק צריך לברך, כמו שמברכין על כל מצות מדברי סופרים).

^{לה} שערי שמחה למהרי"ץ גיאת ע' מא (וכיון שבירך על תקיעות שמיושב, אין צריך לחזור ולברך על תקיעות שמעומד, דדעתו מתחלתן על כולן הוא מברך ... והכי אמר רב האי). הובא במ"מ פ"ג הי"א.

וכמו במצות תפילין של יד ושל ראש, שהן שתי מצות, כדלעיל סי' כה ס"ג (תפילין של יד ותפילין של ראש אינן מצוה אחת, אלא הן ב' מצות, שאין מעכבות זו את זו ... תקנו חכמים שיסמוך הנחת תפילין של ראש להנחת תפילין של יד בלי שום הפסק דיבור בינתיים, כדי שתעלה הברכה שיברך על של יד גם לתפילין של ראש).

^{לז} שערי שמחה ע' מב (וחייב תוקע לשתוק, ושלא לפסוק בשיחה ובשאר עסקין, משעה שהתחיל לברך עד שהוא גומר את התקיעות, בין מיושב בין מעומד, לא שנא הוא ולא שנא העומדן אחריו, והכי אמר רב סעדיה אין לו רשות לתקוע לשוח עד שמסיים את כל התפלה ... אבל לחזור ולברך אינו חוזר). רי"ף יא, א (שאלו מקמי ריש מתיבתא, המברך יום ראש השנה על תקיעת שופר בתר ספר תורה, והשיח, צריך לברך על התקיעות של סדר ברכות או לא. ואהדר להו, הכין קא חזו רבנן, שגוערין בזה ששח עד שלא יתקע על סדר ברכות, אבל לחזור ולברך אינו חוזר). רמב"ם פ"ג הי"א (ואינו מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. ואם סח ביניהן, אף על פי שעבר, אינו חוזר ומברך). רי"ף יא, א (ור"י גיאות ז"ל כתב, ולא עוד אלא אפילו הקהל צריכין לזהר שלא להסיח). טור ושו"ע ס"ג (לא ישיח, לא התוקע ולא הצבור, בין תקיעות שמיושב לתקיעת שמעומד). רמ"א שם (ואם דברים בטלים סח אין צריך לחזור ולברך).

וכן הוא לעיל סי' תקצ ס"ב (אע"פ שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד, כמו שיתבאר בסי' תקצ"ב), מכל מקום אם עבר התוקע ושח, אפילו הפסיק כמה שעות בשיחה, אפילו בין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה ובין בבא לבבא ובין סדר לסדר, אין צריך לחזור ולתקוע).

ומה שכתבו "לא התוקע ולא הצבור" הוא כדלעיל סי' קסז ס"י (רבים שעושים מצוה אחת ואחד מברך לכולם אם הפסיק אחד מהם בין שמיעת הברכה לעשיית המצוה אף על פי שהמברך כבר עשה המצוה תיכף לברכתו אין זה מועיל לזה שהפסיק בינתיים).

^{לז} סעיף כא (ואם לובשן כולם זה אחר זה ... אם הפסיק ביניהם בשיחה או בדברים אחרים, צריך לברך על כל אחד ואחד).

^{לח} סעיף יח (אסור להפסיק בדיבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ואם הפסיק, אזי אין ברכת תפילין של יד עולה לתפילין של ראש וצריך לברך על תפילין של ראש).

^{לח} רי"ף ורא"ש שם (ולא דמיא הא לתפילין, דאמר רב חסדא (מנחות לו, א) הסח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך. דהנך שתי מצות נינהו ... האי שסח בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד ... שאינו חוזר ומברך, דמצוה אחת היא). מ"א סק"ד (ולא דמיא לסח בין תפילין לתפילין, דהתם ב' מצות הן, משא"כ הכא דכולא חדא מצוה היא (הרי"ף)).

^{לח} כדלעיל סי' תקצ ס"א.

^כ כדלעיל סי' (תקנו חכמים לתקוע תר"ת למלכיות תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות). ולעיל סי' תקצא ס"א (תיקנו חכמים להתפלל במוסף ... פסוקי מלכיות ... פסוקי זכרונות ... פסוקי שופרות).

והיינו שתקנת חכמים היא, שתקיעת שופר זו שמן התורה, יתקעו אותה בעת אמירת ברכות מלכיות זכרונות ושופרות שבתפלת מוסף.

לערבב את השטן²² (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפלה ולא יקטרג בתפלה²³), על כן נהגו כל ישראל לחלק את התקיעות של תורה ושל דברי סופרים לשתי פעמים, ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה, ומברכין עליהן, וגומרין את המצוה של דברי סופרים בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות, כמו שתקנו חכמים²⁴.

וכיון שהן מצוה אחת ונראין כשתי מצות, לפיכך אין להשיח ביניהם דברים בטלים. אבל מותר להשיח ביניהם מענייני התפלה והתקיעות²⁵, כיון שהן באמת מצוה אחת²⁶. וכן אם עבר ושח אפילו דברים בטלים אין צריך לחזור

²² גמרא טז, רע"ב (למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן). כפירוש הרמב"ן במלחמות י, ב (הכי קאמר, למה הנהיגו חכמים באותן תקיעות ראשונות, ולא פטרו עצמן בתקיעות שעל סדר הברכות, שהן עליהם חובה ואינן יכולין לפטור עצמן מהן. כדי לערבב את השטן), והר"ן ג, א ד"ה למה (פירוש כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין, דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין. ואמרינן כדי לערבב את השטן). טור סי' תקפה (פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף, וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות, למה מקדימין לתקוע מיושב. כדי לערבב השטן).

²³ טור סי' תקפה (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה, ולא יקטרג בשעת תפלה). הובא בט"ז כאן סק"ב.

²⁴ והיינו שעיקר מצות תקיעת שופר תקנו חכמים שתהי' עם פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות, בעת תפלת מוסף, ומה שתוקעין תקיעת מיושב לפני מוסף הוא רק כדי לערבב את השטן, כמובא לעיל מפירוש הרמב"ן והר"ן והטור.

אמנם כיון שתקעו תקיעות מיושב לפני תפלת המוסף, כבר נתקיימה המצוה של תורה, כדלעיל ס"ג (שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב), וכדלקמן סי' תקצג ס"ד (הברכות אינן מעכבות את התקיעות, שאם אינן יודעין לברך הברכות האלו אעפ"כ יתקעו ג' סדרים).

ושוב נשארה רק תקנת חכמים לתקוע בעת אמירת הברכות במוסף, כמבואר במלחמות יא, א (שתקנו חכמים להיות תוקעין ומריעין כשהן יושבין ויוצאים ידי חובתן, ותקנו שיהו תוקעין ומריעין כשהן עומדין על סדר הברכות, שהברכות הללו מלכיות זכרונות ושופרות כל עיקרן בהתרועות נתקנו).

נמצא שמקיימים את מצות תקיעת שופר מהתורה בתקיעות מיושב, ואת מצות תקיעת שופר מתקנת חכמים בתקיעות מעומד, "שהן מצוה אחת, ונראין כשתי מצות".

²⁵ ראב"ה סי' תקלה (ומיהו בענין התקיעות שרי להסיח). מרדכי רמז תשכא (אמנם ראב"ה כתב דבענין התקיעות שרי להסיח). מהרי"ל ה"י שופר סי"ב ע' רפח (אכן דבר השייך לתקיעות ולתפלה, רשאי לישא וליתן איש עם רעהו, דלא מתקרי הפסק). רמ"א סי' (מיהו בענין התקיעות והתפלות אין הפסק).

וראה פרדס חב"ד גליון 8 ע' 95-96.

²⁶ והיינו ש"כיון שהן באמת מצוה אחת", ורק "נראין כשתי מצות", לכן הקילו את דיני ההפסק בינם בג' פרטים:

(א) אינו חשוב הפסק, לא רק כשהוא מענייני התקיעות, אלא אף כשהוא מענייני התפלה.

(ב) לא רק כשאי אפשר לקיים המצוה בלאו הכי, אלא אף לכתחלה.

(ג) אפילו עבר ושח דברים בטלים, אין צריך לחזור ולברך.

משא"כ ב"שתי מצות", דינו כמו בין ברכה לתקיעות, שיתבאר לקמן בסמוך (אפילו שח מענייני התפלות, צריך לחזור ולברך ... לכתחלה אסור לשוח בין הברכה לתקיעה אפילו מענייני התקיעות, אלא אם כן אי אפשר לו לקיים המצוה).

דהיינו בשלושת הפרטים הנ"ל:

(א) שאם שח מענייני תפלה, הוי הפסק.

(ב) גם מענייני תקיעות אסור לשוח לכתחלה.

(ג) עבר ושח שלא מענייני תקיעות, צריך לחזור ולברך.

ואילו במצוה אחת ממש "כמו שהיושב בסוכה והלבוש תפילין, מותר לשוח", כיון "דאין שייך הפסק באמצע מצוה אחת".

*

שיטה נוספת הובאה לעיל סי' תלב סי' (לכתחלה אין להשיח שום שיחה באמצע הבדיקה ... לפי שיש אומרים שאף המשיח באמצע המצוה הרי זה הפסק, וצריך לחזור ולברך כשיגמור המצוה. ואינו דומה למשיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה, לפי שאינו מוכרח בשיבה זו שלאחר השיחה, שאם ירצה שלא לאכול עוד ושלא לישב בסוכה הרשות בידו, אבל בבדיקת חמץ מוכרח הוא לגמור את הבדיקה שלאחר השיחה, שחייב לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהן חמץ, ואלו היה שוכח לברך בתחילת בדיקתו היה חייב לברך בגמר בדיקתו, לכן גם עכשיו חייב לחזור ולברך כיון שהפסיק בשיחה אחר ברכה הראשונה. וכן כיוצא בזה בשאר כל מצות שהן חובה ואי אפשר לאדם לפטור את עצמו מהן). וראה פרדס חב"ד 10 ע' 176.

וכאן הוא חמור יותר, כיון ש"נראין כשתי מצות", ולכן לא הוזקק כאן ליש אומרים שהובא לעיל שם.

אמנם מה שאסרו להפסיק כאן "עד אחר תקיעות מעומד", אף שכבר התחיל תקיעות מעומד, והוי הפסק באמצע המצוה, וכן הוא לעיל סי' תקצ סי"ב (שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד), אפשר שהוא כדי לחשוש ליש אומרים שהובא לעיל שם, שאסור להפסיק אף באמצע המצוה, ולא התירו אלא ביושב בסוכה ולבוש בתפילין, שאינו מוכרח בגמר המצוה הזאת שלאחר השיחה.

*

שיטה נוספת הובאה בשו"ע יו"ד סי' יט סי"ה (אם רוצה לשחוט הרבה, צריך לזוהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה. ואם דיבר, צריך לכסות דם שחיטה ראשונה ולברך פעם אחרת על השחיטה ... ויש אומרים דשיחה בין שחיטה לשחיטה לא הוי הפסק).

ונתבאר שיטה זו בט"ז שם ס"ק ט (סבירא להו דשאני בין תפילין לתפילין, דבי מצות של חובה הם, וכיון שהתחיל בהם אין בדין שיפסקו ויתעסק בשיחה, אבל הכא דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחיט, לא מחייב לחזור ולברך, והוה כמו שח באמצע סעודה ... וכיון שלא הכריע בשו"ע קי"ל כיש אומרים אלו דספק ברכות להקל. ועל כן צריך לזוהר שלא ידבר בין שחיטה לשחיטה שלא יביא עצמו לידי ספק).

ולברך, דאין שייך הפסק באמצע מצוה אחת, כמו שהיושב בסוכה^{מב} והלבוש תפילין מותר לשוח, אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה^{מב} ולבוש בתפילין^{מב} הוא מקיים מצות הקב"ה.

אבל אם שח בין ברכה לתקיעות מיושב, אפילו שח מעניני התפלות, צריך לחזור ולברך, כיון שהפסיק בין הברכה להדבר שמברך עליו. אבל אם שח מעניני התקיעות אינו צריך לחזור ולברך^{מב}.

אבל לכתחלה אסור לשוח בין הברכה לתקיעה אפילו מעניני התקיעות, אלא אם כן אי אפשר לו לקיים המצוה אם לא ישיח, כגון שאומר תנו לי השופר, וכיוצא בזה¹:

ח ובשעת התקיעות עצמן, בין תקיעות מיושב בין תקיעות מעומד, אסור לרוק, לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה עד סופה^{מב}, אפילו היא ארוכה הרבה, כמ"ש בסי' תק"צ^{מב}. ולפיכך אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לבית הכנסת בעת התקיעות, שלא יבלבלו דעת השומעים. אך הנשים יקחו אותן אצלן, שהן פטורין^{מב}, כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט^{מב}:

מקום התקיעות ומיהו התוקע

ואף שחולק עליו בשי"ך שם ס"ק ז (והסכמת הפוסקים דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך). מכל מקום בזמנינו קשה מאד לזוהר בזה, שהשוחטים עוסקים במלאכתם בבית השחיטה כל היום, וקשה לזוהר משיחה במשך כל היום, וכל יום ויום, ומקילים בזה כדעת הט"ז.

*

אמנם בתקיעת שופר שלפנינו, נוהרים שלא להשיח "עד אחר תקיעות מעומד". ויתירה מזו, הי' זוהר הרבי שלא להשיח עד אחר סיום התקיעות שאחר התפלה, שבוה משלימים מאה ושלישים קולות של תקיעת שופר, כדלקמן סי' תקצו ס"א (יש מקומות נוהגים לחזור ולתקוע שלשים קולות, לפי שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכהוגן, ויצאו בשמיעת תקיעות אלו). ובסי' המנהגים חב"ד ע' 57 (אחרי התפלה ואמירת תהלים – תוקעין ל' קולות).

ולכן, אף שבכל המועדים, הי' אומר "יישר כח" לכהנים, אחר ברכת כהנים; מכל מקום הי' מחכה באמירה זו בראש השנה, עד אחר סיום התקיעות שלאחר התפלה, כמובא באוצר מנהגי חב"ד ע' קלח (כ"ק אדמו"ר זי"ע הקפיד שלא להפסיק בדיבור עד אחר התקיעות הללו, ורק אז בירך את הכהנים – שהמתינו בדוכנם – בברכת "יישר כח", וחזר למקומו).

^{מב} רא"ש פסחים פ"א סי' י (ואחר שהתחיל לא הויא שיחה הפסק, מידי דהוה אישיבת סוכה, וכאדם המדבר בתוך סעודתו, דלא הויא שיחה הפסק להצריך לחזור ולברך על הסוכה וברכת המוציא).

וכן הוא לעיל סי' תלב ס"ז (משיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה, שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה). וראה מראי מקומות וציונים.

^{מב} כדלקמן סי' תרלט ס"ז (גם הישיבה שיושב בסוכה אחר הסעודה הוא גם כן בכלל המצוה).

^{מב} כדלעיל סי' לח ס"ז (מי שלבוש בתפילין, אע"פ שמקיים מצוה, אינו נקרא עוסק במצוה).

^{מב} מ"א סק"ה (ופשוט דאם שח בין ברכה לתקיעה מענין תפלה דצריך לחזור ולברך ... דמה ענין תפלה לתקיעה ... ומ"ש רמ"א דהתפלות לא הוי הפסק, היינו בין תקיעה לתקיעה, אבל בין ברכה לתקיעה הוי הפסק, וצריך לחזור ולברך).

¹ מ"א שם (צ"ע דבסי' קס"ז ס"ו פסק דלכתחלה לא יפסיק כלל. ואפשר דהכא מיירי שצריך לשוח כגון שאומר להביא שופר וכיוצא ב.ו).

וכן הוא לעיל סי' קסז ס"ט (אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה). סי' תלב ס"ו (ולכתחלה יזוהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי הבדיקה, אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל לבדוק אם לא ישיח). סי' תעה ס"ח (ואפילו בדבר שהוא מענין הסעודה אין להשיח לכתחלה בין הברכה להתחלת האכילה).

ואפילו בברכה אחת על שתי מצות נתבאר לעיל סי' כה ס"כ (אבל לכתחלה אסור להפסיק ... אפילו בדברים שהן לצורך הנחת תפילין, אלא אם כן אי אפשר בענין אחר).

^{מב} מהרי"ל ה"י שופר ע' רפז (דרש מהר"י סג"ל, יזוהרו כל העם שלא להקיא בשעת התקיעה ... למען ישמעו את הקול שלם ולא יפסיק כמלא נימא, ואיכא בזה דיעות אם תחילת הקול עיקר או סופה, על כן כל דבר המביא לידי כיחה וניעה אסור לאכול בראש השנה). דרכי משה סי' תקפט סק"ג (כתב מהרי"ל דצריך לשומע לזוהר שלא יפסיק כלל תוך התקיעה, אפילו כיחו וניעו אסור לרוק, דלא יפסיק משמוע, דבעינן ראשו וסופו של כל תקיעה ותקיעה). מ"א סק"ב (ובשעת התקיעות פשיטא דאסור לשוח, אפילו לרוק אסור).

וראה לעיל סי' תקפג ס"ו.

^{מב} ס"י (ואם משך והאריך בתקיעה ... כל תקיעה צריך להיות בו ראש וסוף), וסי' תקפז ס"ד (שכל תקיעה צריכה שתהא בכשרות מתחילתה ועד סופה, אפילו היא ארוכה הרבה).

^{מב} מהרי"ל שם (האנשים אשר מחוייבין בדאורייתא בתקיעת שופר, לא יחזיקו כלל התינוקות אצלם בעודן התקיעות, שמא יבטלו משמיעת קול בראותם תחבולות התינוקות ... ואם אי אפשר לאשה להניח את בנה בביתה, אז יותר טוב להחזיקו אצלה בבית הכנסת הנשים, דאינהו אינן חייבים כל כך כאנשים). מ"א ריש סי' תקפט (במהרי"ל קורא תגר על המביאים קטנים לבית הכנסת שמבלבלים דעת השומעים. אך שהנשים יקחו אותם אצלם, דהם פטורים).

^{מב} ס"ב, וסי' תקפח ס"ו.

ט נוהגין שבתקיעות מיושב עולה התוקע על הבימה ותוקע שם, מפני כבוד הציבור⁷⁷, אבל בתקיעות מעומד, כיון שהן בתוך התפלה, אין מטריחין אותו לעלות, אלא עומד [במקומו]⁷⁸ ותוקע⁷⁹:

י התקיעות שעל סדר הברכות לא יתקע אותן הש"ץ המתפלל מוסף, שמא יתבלבל ולא יוכל לחזור לתפלתו בלא טירוף דעת⁸⁰. אבל אם הוא מובטח בעצמו שחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת⁸¹, או שמתפלל מתוך הסיודור, שבדאי הוא מובטח, יוכל לתקוע⁸², אף אם יש אדם אחר שיודע לתקוע כמותו, לפי שהתקיעה אינה הפסק כלל בתפלה, כיון שצריך לתקוע על סדר הברכות, אם כן הוא צורך התפלה⁸³.

ולכן התוקע תקיעות מיושב ראוי שיתקע גם כן תקיעות מעומד, שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, אלא אם כן שהוא ש"ץ המתפלל מוסף ואינו מובטח שחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת⁸⁴:

יא במה דברים אמורים בדורות הראשונים שהיו נוהגים לתקוע בסתם, ואם כן זכה מיד בכל התקיעות אפילו של סדר הברכות מטעם שנתבאר⁸⁵, ואין להעביר המצוה ממנו⁸⁶. אבל עכשיו שנוהגין בקצת מקומות ליתן התקיעות שמעומד לאחר, אם כן מעולם לא זכה הראשון בתקיעות מעומד, ומותר ליתן אותן לאדם אחר בכל מקום⁸⁷:

⁷⁷ דרכי משה סי' תקפה ס"ק א (בכל בו סי' סד כו, סוע"א) ויש מקומות שנוהגין לתקוע בראש השנה יום ראשון על הבימה וביום שני במקומו עכ"ל, ואין נוהגין כן, אלא תוקעין שני הימים על הבימה. רמ"א שם סי"א (ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין). לבוש שם סי"א (ועומד על הבימה במקום שקורין שם בתורה, ולא יעמוד במקום מושבו, מפני כבוד הצבור). וכן הוא לעיל שם סי"ג (נוהגים לתקוע על הבימה במקום שקורין).

⁷⁸ כן הגיה בקונטרס השלחן.

⁷⁹ רמ"א בדרכי משה שם (והתקיעות שתוקעים על סדר התפלה, בשניהם במקומו). מ"א סק"ו (ועומד במקומו, ואין צריך לעמוד על הבימה (ד"מ סי' תקפ"ה)).

⁸⁰ משנה לב, ב (העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה, השני מתקיע). רמ"א פ"ד ס"ד (דקדק רב האי ז"ל, תוקע לא אמר, אלא מתקיע, אלמא אחר תוקע ולא ש"ץ. ונראה לי הטעם ... מפני הטיורוף). ר"ן ט, א (וכתב רבינו האי גאון ז"ל, דמדקתני השני מתקיע ולא קתני תוקע, שמע מינה שאין ש"ץ תוקע, אלא מצוה לאחר לתקוע, שמא ישתבש בדעתו בשביל התקיעות ולא ידע לחזור לתפלתו). **טור ושו"ע סי' תקפה ס"ד** (אחר תוקע, ולא ש"ץ, כדי שלא יתבלבל).

⁸¹ רמ"א שם (הלכך אם הוא מובטח שהוא חוזר לתפלתו, רשאי לתקוע). ר"ן שם (דומיא דמאי דאמרינן בפרק אין עומדין (לד, א) העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמר, מפני הטרורף ... ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי. והכא נמי דכוותה). **טור ושו"ע** שם (ואם הוא מובטח שחוזר לתפלתו, רשאי לתקוע).

⁸² מ"א שם סק"ט (ומכל מקום כשמתפלל מתוך הסיודור בודאי מובטח).

וכעין זה לעיל סי' קכח סוף ס"ל (אין השליח ציבור רשאי לענות אמר אחר (סיום) ברכה של כהנים מפני הטיורוף, שמא תתבלבל דעתו ולא יוכל לכוין לחזור לברכת שים שלום ... ואם מובטח בעצמו שיחזור לתפלתו בלא טירוף הדעת רשאי ... וכל שכן עכשיו שמתפללין מתוך הספר, שאין לחוש כל כך לטעות), וסל"ב (וכן ש"ץ שהוא כהן, אפילו אין שם כהנים אחרים, לא ישא כפיו, מפני הטיורוף, שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין ולהתחיל בשים שלום, שדעתו מטורפת מאימת הצבור. ואם הוא מובטח בעצמו שהוא נושא כפיו וחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת, אם אין שם כהן אלא הוא, ישא כפיו), וסל"ג (ועכשיו שמתפללין מתוך הספר, הרי כולם מובטחים. ולכן נהגו במקומות הרבה שש"ץ כהן נושא כפיו בכל ענין).

⁸³ **מ"א סי' קכח סק"ט** (נראה לי דשאני נשיאות כפים כיון דצריך לעקור ממקומו, לא שרינן ליה אם יש שם כהן אחר, אבל תקיעה כשעומד במקומו, שרי). רמ"א שם (דתקיעה לא הוי הפסק). **טור סי' תקפה** (דתקיעה ודאי לא הוי הפסק, הלכך אם הוא מובטח שחוזר לתפלתו רשאי לתקוע. וכן כתב בעל העיטור, מסתברא שאם שליח צבור יודע לתקוע הרשות בידו). מ"א שם סק"י (ואם הוא מובטח שחוזר לתפלתו) רשאי לתקוע, ומשמע בטור בשם בעל העיטור, שאפילו יש שם אחר ... עיין מה שכתבתי שם (סי' קכח שם). ועוד נראה לי, דהטור יישב זה בלשונו, שכתב דתקיעה ודאי לא הוי הפסק, כלומר כיון שצריך לתקוע על סדר הברכות, אם כן הוי ממש צורך תפלה. משא"כ בברכת כהנים דלא הוי מעין תפלה כל כך, לכן לא שרינן ליה אלא אם כן ליכא (כהן).

⁸⁴ **רמב"ם פ"ג הי"א** (זה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות, כשהן עומדים). כלבו סי' סד כט, רע"ד (שאינן להעביר המצוה ממנו כיון שהתחיל בה, כדאמרינן מי שהתחיל במצוה אומרים לו גמור). שו"ע ס"ד (זה שתוקע כשהן יושבין, תוקע על סדר הברכות). רמ"א סי' תקפה ס"ד (ואם אין השליח צבור תוקע מיושב, ראוי שאותו התוקע יתקע גם כן על סדר הברכות, כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור).

⁸⁵ סוף סי'.

⁸⁶ כלבו שם (הר"ם ז"ל ... בא לומר שאין להעביר המצוה ממנו כיון שהתחיל בה). מ"א סק"ז (שראוי לעשות כן, שאין להעביר המצוה ממנו).

⁸⁷ רמ"א ס"ד (ומיהו אינו מעכב, ויכול אחר לתקוע), לפירוש המ"א שם (ונראה לי דכל זה מיירי בזמניהם שהיו נותנים לו לתקוע בסתמא, ואם כן זכה מיד בכל התקיעות ... אבל עכשיו שנוהגים בקצת מקומות ליתן הסדרים לאחר, אם כן מעולם לא זכה בה הראשון, ושרי. וזהו מ"ש ויכול אחר לתקוע).

תקצאם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו

ובו ד' סעיפים

א שלש ברכות שאומרים במוסף של ראש השנה, שהן מלכיות זכרונות ושופרות, מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע

כל השלש ברכות לא יאמר כלום אפילו אותה ברכה שיודע^א. אבל ברכות של שאר ימות השנה אין מעכבות זו את זו, אלא אם אינו יודע כל הברכות יאמר המקצת שיודע^ב:

ב סדר הברכות מעכב, שאם הקדים לומר זכרונות או שופרות למלכיות או שופרות לזכרונות לא יצא^א:

ג וכן התקיעות מעכבות זו את זו, שאם יודע לתקוע ואינו יודע להריע לא יתקע כלום, לפי שאין כאן מצוה כלל אלא אם כן תוקע ומריע ותוקע ג' פעמים^א, כמו שנתבאר בסי' תקצ"ב. אבל אם יודע להריע תרועה שלנו ואינו יודע לתקוע השברים, יתקע תר"ת ג' פעמים, וכן אם יודע לתקוע שברים ואינו יודע התרועה שלנו יתקע תש"ת ג' פעמים, דשמה מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה^א:

ד התקיעות שעל סדר הברכות אינן מעכבות את הברכות, שאם אין בהם מי שיודע לתקוע אעפ"כ יאמר הש"ץ כל הט' ברכות. וכן הברכות אינן מעכבות את התקיעות, שאם אינן יודעין לברך הברכות האלו אעפ"כ יתקעו ג' סדרים^א.

אם התפללו בצבור הט' ברכות ולא תקעו עד לאחר שגמר הש"ץ את התפלה, יצאו^א:

^א **גמרא** [ברייתא] לד, ב (ברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים מעכבות). **רמב"ם** פי"ג ה"ח (שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה, ויום הכיפורים של יובל, שהן מלכיות וזכרונות ושופרות, מעכבות זו את זו). **רא"ש** פי"ד ריש סי' יד (מעכבות זו את זו, וצריך לברך מלכיות וזכרונות ושופרות, או לא יברך כלל). **ר"ן** יא, ב (הברכות מעכבות זו את זו ... שאילו יודע אחת מן הברכות ... ואינו בקי בשאר אינו מברך ... אפילו אותן שבקי בהן). **טור** ושו"ע סי"א (ברכות של ראש השנה ויום הכיפורים מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כולם, לא יאמר מה שיודע מהם, אלא לא יאמר כלום). **מ"א** סי"א (ויום הכיפורים, פירוש יום הכיפורים של יובל, שאומרים בו גם כן מלכיות וזכרונות ושופרות).

^ב **ברייתא** שם (ברכות אין מעכבות זו את זו). **מ"א** סק"ב (משמע דבשאר ימות השנה אם יודע ברכה אחת, יאמרה, ואין מעכבות זו את זו. וכן משמע בגמרא).

וכן הוא לעיל סי' קד ס"ד (מי שאינו יודע להתפלל כולן אלא מקצתן, יאמר אותן שיודע, ואינן מעכבות זו את זו, כמו שיתבאר בסי' תקצ"ג).

^א **ר"ן** שם בפירוש ה' (אי נמי לענין סדרון קאמר, שאם הקדים ... זכרונות למלכיות, לא יצא ... יברך על הסדר). **מ"א** סק"ד (אם הקדים ... זכרונות למלכיות, לא יצא (ר"ן)).

וכל הוא בתפלת כל השנה, כדלעיל סי' סט סוף סי"א (ברכות התפלה יש להם סדר שתקנו לסדרן זו אחר זו, ואם שינה סדרן, צריך לחזור לראש, לסדרן על הסדר, לפי שכולן נתלות זו בזו כסדר שקבעו חכמים). והטעם נתבאר לעיל סי' קיט ס"ד (נמצא שינה סדרן של ברכות, ולא יצא ידי חובתו, שסדר ברכות הוא מאנשי כנסת הגדולה ומהם כמה נביאים וסמכו סדרן על המקראות).

^א **גמרא** [ברייתא] שם (תקיעות ... של ראש השנה ... מעכבות). **רמב"ם** שם ה"ו (ואינו יוצא ידי חובתו עד שישמע כל התשע תקיעות, שכולן מצוה אחת הן לפיכך מעכבות זו את זו). **רא"ש** שם (תקיעה שברים ותרועה, אם הוא יודע שלשתן יתקע, ואם לאו ולא יתקע). **ר"ן** שם בפירוש ה' (שיודע לתקוע אחת מן התקיעות ואינו בקי בשאר, אינו ... תוקע אפילו אותן שבקי בהן). **טור** ושו"ע סי"ב (וכן תקיעות מעכבות זו את זו).

ואף שמתחיל כאן "ש"אם יודע לתקוע ואינו יודע להריע", כלשון ה"רא"ש "תקיעה שברים ותרועה, אם יודע שלשתן יתקע". מכל מקום מסיים "אלא אם כן תוקע ומריע ותוקע ג' פעמים", כלשון הרמב"ם "עד שישמע כל התשע תקיעות".

וראה הערות וביאורים שי ע' ד. שטו ע' ג. תת ע' 60.

^א **סעיף** א (וכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה).

^א **ר"ן** שם (ודאמרין דתקיעות מעכבות זו את זו, הני מילי דתשר"ת, לומר שאם אינו יכול לעשות כל הסימן אינו עושה מקצתו, וכן תש"ת וכן תר"ת, אבל תשר"ת תש"ת ותר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים עושה, ובלבד שיעשה כל הסימן. וטעמא דמילתא, משום דמתחלה על הספק הן נעשין, ואם איתיה להאי ליתיה להאי, ואפשר שאותן שיעשה הוא עיקר). **טור** ושו"ע שם (והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת שיודע, אבל תשר"ת תש"ת ותר"ת, אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים, עושה). **מ"א** סק"ג (דהא מדאורייתא בחדא סגי, אלא דלא ידעינן איזהו, לכן יעשה האי שיודע, שמא יכוין האמת).

^א **גמרא** [ברייתא] שם (מצוה בתוקעין יותר מן המברכין, כיצד, שתי עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין, הולכין למקום שתוקעין), וכדלקמן סי' תקצה סי"א (מי שאינו בקי ... ילך למקום התקיעות), ומשנה לג, ב (מי שברך (התפלל תפלת מוספין וברך תשעה ברכות, רש"י), ואחר כך נתמנה לו שופר, תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים (תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות, וכן בשביל זכרונות, וכן בשביל שופרות, רש"י)). **ר"ן** שם (פירוש לא שיהו הברכות מעכבות את התקיעות או התקיעות מעכבות את הברכות, דהא תניא מצוה בתוקעין יותר מן המברכין וכו', ותנן מי שברך ואחר כך נתמנה לו שופר, תוקע ומריע ותוקע). **טור** ורמ"א סי"ב (אבל הברכות אין מעכבין התקיעות, וכן התקיעות אין מעכבין הברכות, ואיזה מהם שיודע, יעשה).

וכיון שהברכות אינן מעכבות את התקיעות, לכן נתבאר לעיל סי' תקצב סי"ג (שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב), ושם נסמן (הערה יז), וסי"ז (ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה, ומברכין עליהן), ושם נסמן (הערה מג).

^א **רמ"א** שם (וכן סדרן אינו מעכב, ואם התפלל קודם שתקע, יצא). לבוש שם (וכן סדרן אינו מעכב, כגון שהתפלל קודם שתקע, יצא). **מ"א** סק"ד (ואם התפלל, כלומר שאם התפלל כו').

תקצד יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציא

ובו סעיף אחד

א אע"פ שבט"ו ברכות של מוסף ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ, כמ"ש בס"י תקצ"א^א. מכל מקום אם אין שם תשעה שעונים אמר^ב אחר ברכותיו^ג, אין אדם יוצא בתפלתו, אפילו מי שאינו בקי ואינו יודע להתפלל בעצמו^ד.

ואפילו אם הוא בענין שאין צריך לענות אמר אחר ברכותיו, כגון שעדיין לא התפלל תפלת מוסף בלחש, ונמצא שהוא צריך להתפלל בשביל עצמו בלחש, אלא שהוא מתפלל בקול כדי להוציא גם את שאינו בקי^ה, ונמצא דאף אם לא יענו אמר אחר ברכותיו אין כאן חשש ברכה לבטלה^ו. אעפ"כ אם אין תשעה שעונים אמר אין תפלתו נקראת תפילת הציבור, ואין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעה אלא אם כן שומע תפלת הציבור. לפי שכך היתה התקנה בתחילה כשתקנו תפלת הציבור שיחזיר הש"ץ את התפלה בקול רם כדי להוציא מי שאינו בקי^ז, ואם אינו מתפלל תפילת הציבור אינו יכול להוציא אחרים בתפלתו, שהתפלה אינה כשאר ברכות שאדם יוצא ידי חובתו בשמיעה ועניית אמר^ח, אבל בתפלה צריך כל אחד ואחד לבקש רחמים^ט, ואין נכון לבקש על ידי שליח אלא אם כן הוא שליח ציבור.

^א סעיף ב (אע"פ שבשאר ימות השנה אין הש"ץ מוציא בתפלתו אלא את מי שאינו בקי, אבל הבקי אינו יוצא בתפלת הש"ץ, כמו שנתבאר בס"י קכ"ד. אבל במוסף של ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ, לפי שהן ברכות ארוכות).

^ב הרב רבנו יונה ברכות יג, ב (ובעניית אמר אינו פוטר אלא ב"י, ולפיכך אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמר אלא ב"י). ב"י ס"י [ט] (אין מתחילין בברכות קריאת שמע שיברך האחד ויצאו בברכתו אלא בעשרה ... וה"ר יונה בפרק מי שמתו כתב ... אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמר אלא בעשרה, שאם לא כן אין העניית אמר כלום). לבוש ס"י [ו'] ס"ד (שכל מקום שנתקן בציבור שהשליח צבור יכול להוציא, לא נתקן אלא בעשרה ... אינו מוציא אלא ש"ץ את הציבור, דהיינו כשיש שם ט' השומעים ועונן אמר, אבל כשאין ט' שומעין יחיד הוא, ואין יחיד מוציא את היחיד, אפילו מי שאינו בקי, אלא בברכת הנהנין וברכת המצות וכיוצא בהן משאר כל הברכות, חוץ מברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר, שהן ברכות שבח והודאה, ונתקנו לאמרם בפיו, או שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך, כשט' שומעין מאחד ועונן אחריו אמר). רמ"א ס"י נט ס"ד (מיהו אין הש"ץ מוציא היחיד בפחות מ"י).

וכן הוא לעיל ס"י נט ס"ד (ברכות אלו של קריאת שמע הש"ץ ... אינו מוציא אלא ש"ץ את הציבור, דהיינו כשיש שם ט' השומעים ועונן אמר. אבל כשאין ט' שומעין, יחיד הוא, ואין יחיד מוציא את היחיד, אפילו מי שאינו בקי, אלא בברכת הנהנין וברכת המצות וכיוצא בהן משאר כל הברכות, חוץ מברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר, שהן ברכות שבח והודאה, ונתקנו לאמרם בפיו, או שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך, כשט' שומעין מאחד ועונן אחריו אמר). ס"י קכד ס"א (ואפילו מי שאינו בקי אינו יוצא אלא בצבור, דהיינו שט' יהיו שומעין ומכוונים לברכת הש"ץ ויענו אמר אחריו, כמו שנתבאר בס"י נ"ט).

^ג שגם בברכות מלכיות זכרונות ושופרות, הדין כמו בקריאת שמע ותפלה, כדתיניא לד, ב (ויחיד שלא בירך, אין חבירו מברך עליו). רמב"ם ה"ל תפלה פ"ח ה"ד (וכיצד היא תפלת הציבור, יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים, ואין עושין כן בפחות מעשרה) וה"ט (שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו, כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונן אמר אחר כל ברכה וברכה, הרי הן כמתפללין), הובא במ"א סק"א (אין חבירו וכו', אלא אם כן בעשרה [טור]). וכ"כ הרמב"ם בה"ל תפלה דין ד' שאין ש"ץ מוציא בפחות מ"י). טור (יחיד שלא התפלל ט' ברכות אין חבירו יכול להוציאו, שאין יחיד נעשה שליח לחבירו להוציאו ידי תפלה אלא אם כן ב"י), ושו"ע ס"א (יחיד שלא התפלל ט' ברכות, אין חבירו יכול להוציאו).

^ד לבוש שם (ואין יחיד מוציא את היחיד, אפילו מי שאינו בקי). מ"א ס"י נט ס"ק ה (משמע דאיירי באינו בקי, דאם לא כן אף בתפלה אינו יוצא, וכמ"ש ס"י קכ"ד, אלא מיירי כשאינו בקי, ואפילו הכי בקריאת שמע בעי עשרה).

וכן הוא לעיל ס"י נט ס"ד (ואין יחיד מוציא את היחיד, אפילו מי שאינו בקי). ס"י קכד ס"א (ואפילו מי שאינו בקי יוצא אלא בצבור ... כמו שנתבאר בס"י נ"ט).

^ה רבנו ירוחם נ"ג ח"ז כז, ד (ודוקא שליח צבור בעשרה אבל יחיד אף על פי שלא יצא אינו מוציא). הובא בב"י ריש ס"י קכד.

^ו כדלעיל ס"י נה ס"ז (ויכולים לומר דבר שבקדושה ... אם הש"ץ לא התפלל עדיין בלחש לעצמו).

^ז ברייתא לד, ב (למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי).

וכן הוא לעיל ס"י קכד ס"א (לאחר שסיימו הציבור תפלתם יחזור ש"ץ התפלה בקול רם שאם יש מי שאינו יודע להתפלל ישמע כל התפלה מהש"ץ), וס"ד (תקנו שיהיה ש"ץ חוזר התפלה לעולם שמא יהיה פעם אחד בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאו הש"ץ ידי חובתו).

שזהו טעם תקנת חזרת הש"ץ בכל השנה. ולענין ראש השנה שמוציא אף הבקיאים, ראה מראי מקומות וציונים.

^ח כדלעיל ס"י ח ס"א (אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת ... אם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונן אמר ויוציאו בזה, דשומע כמדבר), ושם נסמן.

וראה ס"י ריג ס"ד שבדיעבד יוצא גם אם לא ענה אמר. שלחן המלך ח"ב ע' קצח הערה 3.

^ט ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג (בתפילה, שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו). הובא בר"ן יב, א (בירושלמי ... בתפלה, שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו), ובב"י.

ומטעם זה אין הש"ץ מוציא את הבקי, כדלעיל ס"י נט ריש ס"ד (תפלה שאין הש"ץ מוציא אלא מי שאינו בקי לפי שהתפלה בקשת רחמים היא וצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע).

אבל בתקיעות יכול אדם לצאת בשמיעה אפילו הוא יודע לתקוע בעצמו, ואפילו אם אין שם ציבור שישמעו עמו¹:

¹ **גמרא** [ברייתא] לד, ב (ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו). טור ושו"ע ס"א (יחיד שלא תקע, חבירו יכול לתקוע לו להוציאו ידי חובתו).

ולענין ספירת העומר, ראה לעיל ס"י תפט סוף ס"א (אם הוא בעצמו שמע הספירה מפי חבירו ... יצא ידי חובתו מן התורה, שהשומע הוא כאומר ... ויש חולקין על זה ואומרים שצריך שתהא ספירה לכל אחד ואחד ממש, שכל אחד יספור בעצמו).

תקעה מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה

ובו ב' סעיפים

א מי שאינו בקי בסדר תפלת מוסף וגם אינו יודע לתקוע, או שאין לו שופר, ולפניו שתי עיירות, באחת יודעין לתקוע אבל אין בקיאות בתפלת מוסף, ובאחת בקיאות בתפלת מוסף אבל אין להם שופר, או שאין יודעין לתקוע, ילך למקום התקיעות, אפילו אם של תקיעות הוא בספק לו ושל מוסף בוודאי, מפני שהתקיעות הן מן התורה ותפלת מוסף מדברי סופרים², וספק של תורה קודם לוודאי דברי סופרים³:

ב ואם יכול לילך למקום המתפללין ויש שהות ביום שישמע אחר כך התקיעות במקום שתוקעין⁴, כגון שהוא בתוך התחום, או שיכול לשלוח נכרי אחר השופר להביאו לכאן אפילו מחוץ לתחום⁵, יקיים שתי המצות, שכל היום כשר לתקיעת שופר⁶. אבל לא ילך תחילה למקום שתוקעין ואחר כך למקום שמתפללין, לפי שתפלת מוסף זמנה קצר מזמן תקיעת שופר, שהרי לכתחלה אין לאחרה יותר משבע שעות⁷, כמו שנתבאר בס"י רפ"ו⁸:

² **גמרא** [ברייתא] לד, ב (מצוה בתוקעין יותר מן המברכין, כיצד, שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין, הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין. פשיטא, הא דאורייתא הא דרבנן. לא צריכא דאף על גב דהא ודאי והא ספק), ופרש"י (ודאי הוא לו שאם ילך אצל המברכין ימצא שם עשרה ויתפלל ש"צ ויוציאו ידי חובתו, ואם ילך אצל התוקעין שמא כבר עמדו והלכו לביתם). טור ושו"ע (מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות, באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף ובאחת בקיאות בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות, אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק). לבוש (באחת יש שופר ובקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף, ובאחת בקיאות בתפלת מוסף ואינם בקיאות בתקיעות, או שאין להם שופר). ט"ז (הטעם שהתקיעה מן התורה והברכות מדברי סופרים). מ"א ס"ק א (משום דתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן).

³ ראה שו"ת צמח צדק י"ד ס"י רמז (ג, א), וס"י רפח אות ד, ואה"ע ס"י רצה אות יג, ופס"ד קצה, ב (שלפעמים ספק דאורייתא קיל מודאי דרבנן). שו"ע אדה"ז המבואר.

⁴ ירושלמי ר"ה פ"ד ה"י (במקום אחד תוקעין ובמקום אחד מברכין, אית תניי תני הולך לו אצל התוקע, אית תניי תני אצל המברך, מאן דאמר הולך לו אצל התוקע, בשאין ביום כדי לתקוע, מאן דאמר הולך לו אצל המברך, בשיש ביום כדי לתקוע). הובא ב"י. **רמ"א** ס"א (מיהו אם יכול לילך למקום המתפללים ויש שהות ביום שישמע אחר כך התקיעות במקום שתוקעין, יקיים שתי המצות, דכל היום כשר לתקוע).

⁵ **מ"א** סוף סק"ב (יש לומר כיון דתחומין דרבנן הוה ליה שבות דשבות ושרי), וכדלעיל ס"י תקפ"ו סכ"ד (על ידי נכרי, מותר לעשות כל דבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים, כגון לעלות באילן, ולהביאו מחוץ לתחום, וכל כיוצא בזה).

⁶ כדלעיל ס"י תקפח ס"א (וכל היום כשר לתקיעת שופר).

⁷ **מ"א** סק"ב (אף על גב דמוסף נמי זמנה כל היום, מכל מקום לכתחלה אין לאחרה יותר מז' שעות. עיין ס"י רפ"ו).

⁸ סעיף ב (ואין לאחר תפלת מוסף יותר משבע שעות על היום, דהיינו שעה אחר חצות, והמאחר כל כך נקרא פושע. ואעפ"כ יוצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום).

תקצו

ובו ב' סעיפים

התקיעות שלאחר התפלה

א יש מקומות נוהגין שלאחר התפלה מריעין תרועה גדולה בלא תקיעה, כדי לערבב את השטן¹, שלא יקטרג אחר התפלה שהולכים ואוכלים ושותים ושומחים, לומר שאינם יראים מאימת יום הדין².

¹ סדר רב עמרם (ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים, מריע תרועה גדולה, כדי לערבב את השטן), הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור (בסדר רב עמרם ... כתב דבסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה) ובטור (כתב רב עמרם, לאחר תפלה מריעין תרועה גדולה, בלא תקיעה, כדי לערבב השטן). שו"ע (לאחר התפלה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה).

² ט"ז ס"ק א (בטור כתוב בשם רב עמרם הטעם, כדי לערבב השטן. ונראה לי פירוש, שלא יקטרג עליהם אחר התפלה שהולכים ואוכלים ושותים ושומחים, לומר שאינם יראים מאימת יום הדין).

ויש מקומות נוהגים לחזור ולתקוע שלשים קולות³, לפי שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכהוגן וייצאו בשמיעת תקיעות אלו⁴.

ויש נוהגין לתקוע מאה קולות, דהיינו שתוקעין אחר התפלה להשלים מאה קולות עם התקיעות של מיושב ושל מעומד⁵:

ב אבל לאחר שכבר גמרו כל מנין תקיעות אלו, אין לתקוע עוד בחנם, שהרי התקיעה היא אסורה ביום טוב מדברי סופרים, ולא התיירוהו אלא לצורך כגון כדי לעשות נחת רוח לנשים לתקוע להן⁶, וכן הנוהגין לתקוע אחר התפלה, כיון שהן צריכין לתקיעה זו מטעם הידוע להם⁷, התיירו להם חכמים לפי שאין בתקיעת שופר שבות גמור אלא עובדין דחול⁸, אבל לתקוע בחנם הוא זלוזל יום טוב.

ואפילו מי שיתקע ביום שני אסור לו להתלמד ביום הראשון, שהרי אנו יודעין ובקיאין בקביעת החודש, ואנו יודעין שהראשון קודש והשני חול, ונמצא תוקע תקיעות שאינם צריכים לו ביום טוב אלא בחול⁹.

ואין צריך לומר שאין להוציא את השופר לרשות הרבים לתקוע תקיעה שאינו צריך לו היום, שהרי הוא מוציא מרשות לרשות שלא לצורך יום טוב¹⁰.

אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך. ומותר לו לתקוע כל היום, אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת¹¹, לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות¹²:

³ מנהגים (טירנא) מנהגי ר"ה ע' ק (ותוקעין בברונא ג' פעמים קשר"ק [ג' פעמים] קשר"ק [ג' פעמים] קר"ק). רמ"א ס"א (ויש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל' קולות).

וכן הוא בספר המנהגים – חב"ד ע' 57 (אחר התפלה ואמירת תהלים – תוקעין ל' קולות),

⁴ ט"ז שם (ומ"ש כאן רמ"א שנוהגים לחזור ולתקוע ל' קולות, נראה לי הטעם, מפני שאולי חטאו ולא שמעו כראוי, על כן תוקעים ל' קולות, אולי חטאו קצת ולא שמעו כהוגן יתוקן עכשיו בתקיעה זאת).

ולכן השברים והתרועה דתשר"ת בנשימה אחת כתקיעות מיושב (אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קלח אות שלט).

⁵ ערוך ערך ערב האי (כנגד מאה פועיות דפעתא אימיה דסיסרא, ואלו י' אינון כשגומרים כל התפלה, קל תקועייה דיחידאה מתבעי למהוי י', תשר"ת תש"ת תר"ת, והן ק'). הובא בטור ס"י תקצב. שלי"ה מסכת ר"ה (ריד, א) ד"ה בענין (והמהדרין מן המהדרין תוקעין מאה קולות ... ולי קולות אחר עלינו לשבח), (רכ, ב) ד"ה הרי לך (המנהג שהוא הדרך הישר והיותר ברור הוא לתקוע מאה קולות ... ולי לאחר קדיש דעלינו לשבח). מ"א סק"א (ובשל"ה כתב לתקוע מאה קולות).

וכן הוא בסדור (בקדיש שלם, קודם התקבל, ותוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת).

⁶ תוס' ל, א ד"ה ובינה (דיש איסור שבות בדבר לתקוע בחנם בשבת). ד"מ ס"י תקפח (כתב אור זרוע במסכת ראש השנה (ח"ב ס"י רסו סב, רע"א), כיון שהותרה התקיעה לאנשים, אפילו רצה לתקוע כל היום הרשות בידו, אף על פי שיצא כבר עכ"ל. ולקמן בסימן תקפ"ט לא משמע כן. וגם בסימן תקי"צ לא משמע כן). והוא הנפסק לעיל ס"י תקפ"ט ס"ב (ואע"פ שהתקיעה ביום טוב בחנם אסורה מדברי סופרים, מכל מקום כדי לעשות נחת רוח לנשים התיירו להן איסור קל כזה שאין בו אפילו משום שבות גמור, אלא משום עובדין דחול). והאמור בטור ס"י תקצ (ואמר ה"ר אליעזר ב"ר נתן דשלא כדין החזירוהו, וגם התוקע עבר על שבות דרבנן). רמ"א ס"א (ולאחר שיצאו בזה, שוב אין לתקוע עוד). מ"א ס"ק ב (ולמד ממ"ש הטור ס"י תקפ"ט גבי נשים וס"י תקי"ץ שעובר על שבות דרבנן).

⁷ כדלעיל ס"א.

⁸ כדלעיל ס"י תקפח ס"ד (שהתקיעה בשופר אינה מלאכה, ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול), ושם נסמן (הערה ז).

⁹ מ"א שם (ונראה לי דאפילו מי שיתקע ביום השני, אסור לתקוע ביום הראשון להתלמד, דהא בקיאין בקביעת דירחא, והראשון קודש והשני חול. ע"י ס"י תקי"ג), וכדלעיל ס"י תקג ס"ג (ואפילו דבר שאין בו מלאכה כלל, כגון להדיח כלים וכיוצא בזה, אסור לעשות ולהכין ביום טוב ... אפילו לצורך יום טוב שני של ראש השנה, שהן קדושה אחת ונחשבים כיום אחד ארוך להחמיר, אבל לא להקל, שהרי אנו בקיאין בקביעות החדש ואנו יודעים שיום אחד הוא קדש מן התורה ויום שני חול גמור מן התורה, ונמצא מכין מיום טוב לחול).

¹⁰ ראב"ן קעז, ג (הוצאה שאין בה מצוה אין מוציאין, הילכך אין מוציאין את השופר לתקוע בו לנשים שאין בו מצוה). מ"א שם (וכתב הראב"ן דאסור להוציא השופר כשאין צריך לתקוע, דהוי הוצאה שלא לצורך), וכדלעיל ס"י תקיח ס"א (שאין להוציא לרשות הרבים או לכרמלית דבר שאין בו צורך יום טוב כלל).

¹¹ משנה לב, ב (מתעסקין עמהן עד שילמדו). גמרא לג, רע"ב (בקטן שהגיע לחינוך). רמב"ם פ"ב ה"ז (ומותר לגדול שיתעסק עמהן כדי ללמדו, ביום טוב, בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך, שהתקיעה אינה אסורה אלא משום שבות). רמ"א שם (קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לומר לו שיתקע, ומותר לו לתקוע כל היום).

ולענין שבת, ראה לעיל ס"י תקפח ס"ו.

¹² ביאור הרא"ם לסמ"ג הל' שופר יג, ג (בהגיע לחנוך, שהוא מחויב לחנכו במצות, אינו נקרא חוטא באותה תקיעה שתקע בשבילו, מאחר שהוא עצמו זוכה באותה תקיעה, שמקיים בה מצות חנוך). מ"א סק"ג (דהוא עצמו זוכה בכך שמחנך הקטן (רא"ם)).

וראה לקמן הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ח (אף שאינו בנו). לעיל ס"י קסז סוף סכ"ג. ס"י שמג ס"ב.

תקצוּ אִם מוֹתֵר לְהִתְעַנּוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה

וּבו ט' סעיפים

א יש אומרים^א שמצוה להתענות בראש השנה, ובשבת תשובה, כמו בכל עשרת ימי תשובה.

ואין הלכה כדבריהם, אלא אסור להתענות בראש השנה ושבת תשובה^ב, כמו שאסור בשאר שבת ויום טוב^ג. ואפילו

^א **מקצת הגאונים**, הובא ברא"ש פ"ד סי' יד (ולתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, ובשבת שבין ראש השנה ליום הכפורים, הכי אמר מר רב נטרונאי גאון, ביום טוב ראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית משום דמדאורייתא הוא, אבל ביום טוב שני ובשבת לית בהו קושיא, משום דעשרה יומי אינון משונין מכל ימות השנה, לפיכך נוהגין רבותינו לישב בהן בתעניות בין בחול בין בשבת). הגהות מיימוניות פ"א אות א (בתשובת רב נטרונאי גאון נמצא, טוב להתענות בשני ימים של ראש השנה, וכן בשבת יי ימי תשובה). טור. תרומת הדשן סי' רעח (דאיכא כמה רבוותא דסבירא להו דמצוה להתענות בכל ראש השנה). רמ"א סי'ג (יש אומרים דמצוה להתענות בראש השנה).

וכן הוא לקמן סי' (יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה). לעיל סי' קפח סי"י (ובראש השנה יש מתירין אפילו להתענות).

^ב **רא"ש** שם (בתשובת מר שר שלום כתוב ... בספר עזרא מצינו שהיו בוכים בשוכם מן הגולה, ואמר להם עזרא כי קדוש היום לאדוננו, ואמר אכלו מעדנים ושתו ממתקים כדי שתהא השנה שמינה ומתוקה עליכם ושלחו מנות לאין נכון לו ... ופשוטו של מקרא למי שהיה בדעתו להתענות מאתמול ולא הכין לו מאכל, מכאן שאין מתענין בראש השנה ... ונראה דברי רב האי שכתב, ולתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, אנו רואין שיפה הוא שלא להתענות, שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל בראש השנה (נחמ"י ה, ז), אכלו מעדנים ושתו ממתקים כי קדוש היום. וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה אדם ... וכן דעת הר"י [פ] גיאת ז"ל, וכתב דעשרת ימי תשובה מיקרי, יום צום לא מיקרי. וכן כתבתי למעלה בשם מר שר שלום גאון). הגהות מיימוניות שם (אמנם תשובת רב האי ורב נחשון גאון נמצא שאסור להתענות בראש השנה, וכן פסק מר שלום גאון, וכן יש בתשובת ר' יהודאי גאון, מפני שנקרא חג). מרדכי רמז תשח (נשאל לרבינו נחשון גאון מהו להתענות בראש השנה, והשיב בראש השנה אסור להתענות, בין מדברי תורה בין מדברי קבלה בין מבריתא בין מתלמודא). **טור ושו"ע** ס"א (ואין מתענין בראש השנה, ולא בשבת שובה).

*

אך מכל מקום חוששים לדעה זו המתירה להתענות, כדלקמן סי' (שהרי יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה. ואע"פ שאין הלכה כן, מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם לענין שלא נחזיק תענית זו לעבירה), וסי"ח (מאחר דיש אומרים דמצוה להתענות, אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום). לעיל סי' קפח סי"י (ראש השנה, אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר, מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות ... יש מתירין אפילו להתענות. ואף שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה).

והיינו שבשבת ויום טוב, אם שכח לומר רצה ויעלה ויבא בברכת המזון, יחזור לראש ברכת המזון, כיון שיש בהם חיוב סעודה וברכת המזון ואמירת רצה ויעלה ויבא. משא"כ בראש השנה, שיש אומרים שאין בו חיוב סעודה וברכת המזון ואמירת יעלה ויבא, לכן אם שכח יעלה ויבא לא יחזור לראש ברכת המזון.

וכן הוא בפסקי הסודר, ברכת המזון (במה דברים אמורים בשבת ויום טוב של שלש רגלים, אבל בחולו של מועד וראש חודש אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר ... וכן בראש השנה ביום. אבל בליל ראש השנה חוזר).

וטעם החילוק בין סעודת היום לבין סעודת הלילה, הוא כדלקמן סי"ה (אבל אסור להתענות בלילות של ראש השנה, כמו בשאר יום טוב, שאף בחלומו לא רמזו לו אלא להתענות ביום, כדרך כל תענית חלום שאין מתענין אלא ביום).

וכיון שבליל ראש השנה אסור להתענות בכל אופן, נשאר דינו כמו שבת ויום טוב, שאם שכח יעלה ויבא חוזר לראש.

*

עוד יש נפקא מינה בין שתי דעות אלו, אף לענין חיוב הסעודות בחג הפסח ובחג הסוכות, כפי שנתבאר לעיל סי' תעה ס"ב (ואף שביום טוב חייב לאכול פת כמו שנתבאר בסי' קפ"ח), ושם (הערות ריא-ב), וסי' תרלט סי"ז, ובלקוטי טעמים ומנהגים להגדה של פסח (והערה תשעו ואילך).

^ג הגהות מיימוניות שם (לפי שהוא כלול עם שאר המועדות, וכתוב ביה מקרא קדש, ודרשינן בסיפרא וספרי קדוהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה).

והיינו כדלעיל סי' שמב (שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד וענג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד. ועיקרן מן התורה, שהשבת הוא בכלל מקראי קדש, שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו', ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתיה), וסי' תקכט סי"א (כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש), וסי"ה (ב' מצות אלו שהן כבוד ועונג הן נוהגות גם כן בראש השנה שהרי נאמר בו מקרא קדש).

*

ואילו דעה הראשונה (המתרת להתענות בראש השנה), נתבארה לעיל סי' קפח סי"י (בשבתות וימים טובים של שלש רגלים, שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון, שבשבת נאמר וקראת לשבת עונג, וביום טוב נאמר ושמחת בחגך, ואין עונג ושמחה בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה), שהלחם הוא עיקר הסעודה שכל סעודה נקרא על שם הלחם).

והיינו שחיוב הסעודה בשבת ויום טוב אינו מטעם מקראי קדש, ש"הן נוהגות גם כן בראש השנה שהרי נאמר בו מקרא קדש". אלא בשבת הוא מטעם "וקראת לשבת עונג", ובשלש רגלים הוא מטעם "ושמחת בחגך".

משא"כ ראש השנה שאין בו חיוב ענג (שאינו אלא בשבת), ולא חיוב שמחה, כדלעיל סי' תקכט סי"ו (מה שאין בראש השנה ... שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג, וכן ביום טוב של עצרת, חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה, שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'), וסי' תקפב סי"י (בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון).

שיטה זו הובאה ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ג (נראה לרבינו יהודה דחייב אדם לאכול פת ביום טוב, משום שמחה, משום חלקהו חציו לאכילה, ועיקר אכילה הוא לחם).

ראה חלום רע וספק לו אם הוא מהחלומות שמתענין עליהם בשבת, לא יתענה⁷. ומצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה⁸, כמ"ש בסי' תקפ"א.

אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקילו ראשם, ותהיה יראת ה' על פניהם¹:

ב יש מקומות שקבלה בידם, שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילותו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו². ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו³, רק צריך התרה כשאר נדר⁴:

ג המתענה בראש השנה צריך ללמוד כל היום, או לומר תחינות, שהרי כל יום טוב צריך לחלק חציו לה' וחציו לכס⁵, כדי לקיים שני פסוקים שבאחד כתוב לה' ובאחד כתוב לכס⁶, וזה שהוא מתענה ואינו מקיים המקרא שנאמר בו לכס, צריך לעשות כולו לה', כדי לקיים המקרא שנאמר בו לה' ולא נאמר בו לכס, ומשמע שכל היום יהיה לה' לבדו⁷:

וכן הובאה לעיל סי' קסח בקונטרס אחרון ס"ק ד (וביום טוב אינו יוצא ידי חובתו אלא על ידי קביעות, משום דאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבעי עליה, עיין רא"ש פ"ז דבעינן לחם שהוא עיקר אכילה).

¹ כנה"ג הגב"י (אמר המאסף, בימי חרפי חלמתי חלום אחד בליל ראשון של ראש השנה, ונסתפקתי אם היה מן החלומות שצריך להתענות בשבת וביום טוב, ושאלתי למורי הרב ז"ל, ולהרב הכולל כמה"ר יום טוב ו' יעיש נרו, וגם הם נסתפקו אם צריך תענית, והורו לי שכיון שהוא ספק אין להתענות, ולא התענית). מ"א סק"ד (ואם הוא ספק אם הוא מחלומות שמתענים בשבת, אין להתענות (כנה"ג)).

² רא"ש שם (וגם בספר עזרא (נחמ"י ח, ז) מצינו שהיו בוכים בשבוע מן הגולה, ואמר להם עזרא כי קדוש היום לאדוננו, ואמר אכלו מעדנים ושתו ממתקים, כדי שתהא השנה שמינה ומתוקה עליכם, ושלחו מנות לאין נכון לו ... ופשטו של מקרא, למי שהיה בדעתו להתענות מאתמול ולא הכין לו מאכל). מרדכי שם (שכן כתוב בעזרא ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו, ענין זה בראש השנה כתיב, דכתיב בחדש השביעי באחד לחדש, ותלי טעמא בקדושת היום ... ומשמע נמי דהכי קאמר, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, חובה קאמר ולא רשות, דומיא דאל תעצבו ואל תבכו, דתלי טעמא נמי בקדושת היום, דכתיב כי חדות ה' היא מעוזכם, אלמא מיחה בידם, הוא הדין אכילה ושתיה חובה קאמר להו, ואסר להו להתענות). טור (שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל, לכו אכלו מעדנים ושתו ממתקים).

וראה גם לעיל סי' תקפ"ד (ונוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמנה, וכן כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים).

³ בטור שם (מדרש ... שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינו כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה, ולהרבות מנות בראש השנה. ומכאן תשובה למתענין בראש השנה), ולבוש שם ס"ד (והמנהג גם כן להרבות מנות בראש השנה, ואין מתעצבין כלל, ולא מתענין כלל בראש השנה).

⁴ אגודה פ"ד סי' כא (אמנם האוכלים לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקילו ראשם, ותהי יראת השם על פניהם). שו"ע ס"א (אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם, ותהיה יראת ה' על פניהם).

ולענין יום טוב ראה לעיל סי' תקכט סי"ב.

⁵ אגודה שם (והמתענים פעם אחת תענית חלום בראש השנה, לא יאכל כל ימי חייו בראש השנה, כך מקובלני). אגור סי' תתקכ (ואני המחבר ראיתי בספר אגודה, שקבלה, שכל מי שמתענה פעם אחת תענית חלום בראש השנה, צריך שיתענה כל ימיו, ואם לאו יסתכן, מאחר שהראוהו פעם אחת הוא סימן רע). ב"י (והאגור (סי' תתקכ) כתב מצאתי כתוב שיש מקומות שקבלה בדיהם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילותו שהרגיל, ואינו מתענה, אינו משלים שנתו). והיינו שהב"י גרס בדבריו, דלא מיירי בהתענה פעם אחת תענית חלום (כדלקמן ס"ה), אלא ברגיל להתענות בראש השנה. שו"ע ס"ב (יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילותו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו).

⁶ כל בו סי' סט לד, סע"ד (אם התנה להתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, אינו צריך להתענות לעולם). מנהגים (טירנא) מנהגי ראש השנה ע' קב (והמתענה בראש השנה שני ימים, אין צריך להתענות לעולם). רמ"א ס"ב (ומי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו).

⁷ ב"י ד"ה כתב הכלבו (ומכל מקום נראה לי שצריך התרה, כמו בשאר נדרים). רמ"א שם (רק צריך התרה, כמו שאר נדר). והיינו אם "רגיל להתענות בראש השנה", דהוי כעין שבועה. וכדלקמן ס"ח (צריך התרה, מאחר דיש אומרים דמצוה להתענות, אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום).

⁸ כדלעיל סי' תקכט סי"ו ושי"נ.

⁹ ראה טז, ח (עצרת לה' אלקיד).

¹⁰ פנחס כט, לה (עצרת תהיה לכס).

¹¹ מהר"י ווייל דינין ומנהגים אות נו (אומר אני, מי שמתענה בראש השנה, צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות, כיון דהאי גברא אינו מקיים חציו להשם וחציו לכס, צריך לקיים כולו להשם, דבהא מודה רבי יהושע לרבי אליעזר). לבוש סוף ס"ב (והמתענה בראש השנה ... יעסוק כל היום בתפלה ובתחנונים, או ילמוד כל היום, משום דכיון שאינו מקיים חציו לה' וחציו לכס, צריך לקיים כולו לה'). מ"א סק"א (המתענה, אין צריך ללמוד כל היום, דכיון שמתענה מקרי כולו לה', ועוד דהטעם דמותר להתענות תענית חלום דהתענית עונג הוא לו, אם כן מקרי לכס, עכ"ל ד"מ סי' תקכ"ט. וזה הטעם השני לא שייך במתענה בראש השנה שלא מחמת חלום. לכן טוב להחמיר).

ד המתענה בראש השנה או בשאר יום טוב, אסור לו לבשל או לעשות שאר מלאכות אוכל נפש לצורך אחרים¹⁰, כמ"ש בסי' תקכ"ז¹¹, עיין שם הטעם:

ה יש אומרים¹² שקבלה בידם שהמתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום, אם היה ביום ראשון של ראש השנה, צריך להתענות שני הימים של ראש השנה כל ימיו, אפילו כשחל בשבת, הואיל והראו לו סימן רע פעם אחת בהתחלת ראש השנה בלילה הראשון, רמזו לו שתעניתו חביב לפני הקב"ה בראש השנה, לפיכך יעשה רצונו ויתענה כל שני ימים של ראש השנה שהן כיום אחד ארוך, כמ"ש בסי' ת"ר¹³.

אבל אסור להתענות בלילות של ראש השנה כמו בשאר יום טוב, שאף בחלומו לא רמזו לו אלא להתענות ביום, כדרך כל תענית חלום שאין מתענין אלא ביום¹⁴:

ו ואם הראו לו החלום ביום שני של ראש השנה, יתענה כל ימיו יום שני בלבד, ולא יום ראשון¹⁵. ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אינו צריך לחוש לקבלה זו, ואינו צריך להתענות כל ימיו כלל לא ביום ראשון ולא ביום שני, אף שהיה החלום ביום ראשון¹⁶:

ז המתענה בראש השנה תענית חלום, אינו צריך לישב בחול תענית על תעניתו, כמו המתענה בשבתות ובימים טובים, וכמ"ש בסי' רפ"ח¹⁷, שהרי יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה¹⁸. ואע"פ שאין הלכה כן, מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם לענין שלא נחזיק תענית זו לעבירה שיצטרך להתענות בחול בשביל כך¹⁹:

¹⁰ מהר"י ווייל דינין והלכות אות נה (הר"ר שמעון ז"ק שאל אותי מי שמתענה בראש השנה, אם יכול לאפות ולבשל לאחרים. והשבתי לו דאסור, כיון דאינו יכול לאפות ולבשל לעצמו אינו יכול לבשל לאחרים). רמ"א סי' תקכ"ז (ומי שמתענה ביום טוב, אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום). לבוש כאן ס"ב (והמתענה בראש השנה, אסור לו לעשות מלאכה, כגון לאפות ולבשל לאחרים). מ"א ס"ק א (עיין מ"ש סי' תקכ"ז ס"כ, דלכו"ע אסור לבשל עי"ש).

¹¹ סעיף ל (מי שמתענה מחמת נדרו ביום טוב שחל בערב שבת ... שאסור לו לעשות שום מלאכה לצורך אכילה ושתיה של אחרים, אפילו יאכלו וישתו בו ביום).

¹² הגהות מיימוניות פ"א אות א. (קבלה מקדמונינו, דהמתענה בראש השנה תענית חלום פעם אחת, כל ימיו יש לו להתענות שני ימים של ראש השנה, וכן נהג מהר"ם על שהתענה פעם אחת תענית חלום). אגודה שם (והמתענים פעם אחת תענית חלום בראש השנה, לא יאכל כל ימי חייו בראש השנה, כך מקובלני). תרומת הדשן סי' רעח (מצאתי תשובה אחת מאחד מהגדולים ששאל את רבו ... והשיב רבו שראה בנערותו ... הרבה בני אדם שהיו מתענין בי ימים של ראש השנה, על ידי שהתענו פעם אחת ביום ראשון בשביל חלום, כאשר הורו להם הגדולים להתענות, אפילו כשחל ראש השנה בשבת ... אין נראה כלל לזוז מטעם הראשונים וכדמבאר לעיל, דהטעם הוא שצריך להתענות כל ימיו היינו משום דהראוהו בפעם ראשונה מן השמים שתעניתו חביבה בשמים בראש השנה, ולכך יתענה כל ימיו). שו"ע ס"ג (המתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום, אם היה ביום ראשון, צריך להתענות שני הימים כל ימיו). לבוש ס"ג (יש קבלה בידינו מקדמונינו, שמי שמתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום, אם הוא ביום ראשון צריך להתענות שני הימים של יום טוב כל ימיו, ואפילו אם חל בשבת, הואיל והראו לו סימן רע פעם אחת בראש השנה, ובהתחלתו בלילה הראשונה, רמזו לו שתעניתו חביב בשמים בראש השנה, לפיכך יעשה רצון שמים ויתענה כל שני ימים, דכיומא אריכתא דמו).

ואם רגיל להתענות בראש השנה – בלא תענית חלום, נתבאר לעיל ס"ב.

¹³ סעיף ג.

¹⁴ מ"א ס"ק"ג (ומכל מקום נראה לי, דבלילה של ראש השנה אסור להתענות, כמו בשאר יום טוב ... דבחלום לא הראוהו אלא ביום ולא בלילה).

ומטעם זה נתבאר בפסקי הסדור, ברכת המזון (בחולו של מועד וראש חודש אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר ... וכן בראש השנה ביום. אבל בליל ראש השנה חוזר), וכדלעיל (הערה ב).

¹⁵ תרומת הדשן שם (והשיב רבו שראה בנערותו בני אדם שהתענו פעם אחת ביום שני דראש השנה על ידי חלום, והורו להם גדולים להתענות כל ימיהם יום שני דראש השנה דווקא ... אין צריך להתענות רק בשני ולא בראשון, מדלא הראוהו לו בראשון). שו"ע שם (ואם היה ביום שני, יתענה כל ימיו יום שני בלבד). לבוש שם (ואם הוא ביום שני דראש השנה, יתענה כל ימיו יום שני בלבד, ולא יום ראשון, רק מעת שהתחילו להראות לו הסימן רע, דהיינו יום שני לבדו).

¹⁶ מ"א ס"ק"ה (ומי שאינו ירא, אין צריך, כדלעיל), והוא כדלעיל ס"ב (ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו).

¹⁷ סעיף ג.

¹⁸ תרומת הדשן שם (וכל אילו לא יהבו תענית לתעניתא. ונראה היה לו משום דאיכא כמה רבוותא דסבירא להו דמצוה להתענות בכל ראש השנה, ואם כן אפילו להני דסברי דמצוה לאכול כה"ג מודו דלית כאן דררא דביטול עונג שבת ויום טוב, הואיל דמן השמים הראוהו דתעניתו חביבה בשמים בראש השנה, עד כאן דברי השאלה והתשובה בקצרה). רמ"א ס"ג (ומי שאינו ירא לנפשו ב אין צריך להתענות כל ימיו). וכדלעיל ס"א (יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה).

¹⁹ תרומת הדשן שם (וכל אלו לא יהבו תענית לתעניתא. ונראה היה לו משום דאיכא כמה רבוותא דסבירא להו דמצוה להתענות בכל ראש השנה, ואם כן אפילו להני דסברי דמצוה לאכול כה"ג מודו דלית כאן דררא דביטול עונג שבת ויום טוב, הואיל דמן השמים הראוהו דתעניתו חביבה בשמים בראש השנה, עד כאן דברי השאלה והתשובה בקצרה). לבוש שם (ואינו צריך לישב תענית לתעניתו בשביל שבטל עונג יום טוב, הואיל והראוהו מן השמים, ועוד דהא יש שחושבין שמצוה להתענות בראש השנה, ואנן איך נחזיקנו לעבירה להצריכו תענית לתעניתו).

הלכות ר"ה ויוה"כ

עא

ח אע"פ שמי שקיבל עליו להתענות בשבת או ביום טוב, אין קבלתו כלום, ומותר לאכול בלא התרה, כמ"ש בסימן תק"ע^ה. מכל מקום מי שקיבל עליו להתענות בראש השנה, אף על פי שלא הוציאו בלשון נדר אלא בלשון קבלת תענית בעלמא, שאמר הרי עלי להתענות בראש השנה^ה, צריך התרה, מאחר דיש אומרים דמצוה להתענות, אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום^ה.

ט והנהגין להתענות בראש השנה, לא יאמרו ענינו, כמו שאין אומרים ענינו ביום הכיפורים^ה, מפני שהן ימי דין, ואין שייך לומר ביום צום תעניתנו^ה.

^ה בשו"ע שם ס"א (אם קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא, אין צריך התרה. ואם קבלו בלשון הרי עלי, שהוא לשון נדר, צריך התרת חכם), וט"ז שם ס"ק א (דנדר חל על דבר מצוה, דאסר החפץ עליו, ואין שום ציווי על החפץ, אבל בשבועה דאסר נפשיה על חפצא, והוא כבר מצווה מהר סיני שלא לעשות כך). וכדלעיל סי' תפ"ב (אם נדר שלא לאכול מצה בליל פסח, כגון שאמר אכילת מצת מצוה עלי קונם, אסור לאכול, שהנדרים חלים על דבר מצוה, כמו שנתבאר ביורה דעה סי' רט"ו).

^ה מ"א ס"ק ח (מייירי שקבלו בלשון קבלת תענית, עיין סי' תק"ע).

^ה ב"י ד"ה כתב הכלבו (ומכל מקום נראה לי שצריך התרה, כמו בשאר נדרים. ולא דמי לנודר בשבת או ביום טוב, מאחר דיש אומרים שצריך להתענות בראש השנה). הובא במ"א שם. וכדלעיל ס"א.

^ה הגהות מנהגים אות קלב (המתענה בראש השנה, אין צריך לומר ענינו, דומיא דיום כיפורים שהוא יום הדין, בשם הר"ר יהודה החסיד ז"ל). רמ"א סי' ג (ואין אומרים ענינו בראש השנה, כמו שאין אומרים ביום הכיפורים).

^ה לבוש סוף סי' ג (והמתענה בראש השנה, אין צריך לומר ענינו וכו', שאינו יום תענית אלא יום שעומד בו לדין, ואין יאמר ביום צום תעניתנו). מ"א ס"ק ח (מפני שהם ימי דין, כלומר ואין שייך לומר תעניתנו).

תקצח דין צו"צ^א בראש השנה

ובו סעיף אחד

א אע"פ ששאר ימים טובים שחל בשבת אין אומרים צדקתך במנחה^ב, אבל בראש השנה שחל בשבת אומרים, לפי שהוא יום דין וראוי לומר צדוק הדין ביום דין^ב. וכך נוהגין בספרד^ב.

אבל יש אומרים^ה שאף בראש השנה שחל בשבת אין אומרים אותו, מפני שכתוב בו^ב משפטך תהום רבה, ואין לעורר הדין ביום דין^ב, ועוד שהיום ראש חודש ואין אומרים צדקתך בראש חודש^ה, כמו שנתבאר בסימן רצ"ב^ה. וכסברא זו נוהגין במדינות אלו^ה:

^א שלושת הפסוקים שאומרים במנחה בשבת: צדקתך; וצדקתך; וצדקתך.

^ב כדלעיל סי' רצ"ב (נוהגים לומר ג' פסוקים צדקתך, והם כעין צדוק הדין על ג' צדיקים שנפטרו בשעה זו יוסף משה ודוד), וסי' ז (אם חל בשבת יום שאין אומרים בו נפילת אפים במנחה אם היה חל בחול, כגון חנוכה וראש חודש, אין נוהגין לומר צו"צ במנחה).

^ב טור (ואם חל בשבת, כתב רב עמרם שאומרים צו"צ, כמו בשבת דעלמא, דכיון שהוא יום דין אומרים צו"צ משום צדוק הדין, ושראו לאומרו ביום דין). כל בו סי' סד ל, א (וכתב רבינו האי גאון ז"ל, אומר צדקתך בשבת של ראש השנה, הלא אנו אומרים ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה, ומנהג יפה הוא). שו"ע ס"א (ראש השנה שחל להיות בשבת, אומרים צדקתך במנחה). ט"ז (כיון שהוא יום הדין אומרים בו צדוק הדין, שהרי אנו אומרים ויגבה ה' צבאות במשפט וגו').

^ה ב"י סוף הסימן (ומנהג בני ספרד לאמרו, על פי מה שכתב רבינו בשם רב עמרם).

^ה ר"ן ט, א (וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב, שאין אומרים צדקתך בראש השנה ויום הכפורים שחל להיות בשבת ולא אבינו מלכנו. ומנהגנו עכשיו שלא לאמרו בראש השנה שחל להיות בשבת, אבל אומר אותו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. ואפשר דטעמא משום דכיון דבראש השנה איכא שמחה באכילה ושתייה כשאר ימים טובים, לא אמרינן ביה צדקתך, אבל ביום הכיפורים כיון שהוא יום ענוי, אומרים אותו). ד"מ (במנהגים שלנו, שלא לאמרו לא ביום הכפורים ולא בראש השנה שחל להיות בשבת. וכן אנו נוהגין). רמ"א (ויש אומרים שלא לאמרו).

^ה בצדקתך האי' – תהלים לו, ז.

^ה לבוש ס"א (מפני שהוא יום הדין ואין לעורר הדין, שהרי כתיב בצדקתך משפטך תהום רבה).

וכן מטעם זה אין אומרים אותו ביום הכיפורים, כדלקמן סי' תרכ"ב ס"ד (ונוהגים במדינות אלו שאין אומרים צדקתך כשחל בשבת, לפי שכתוב בו משפטך תהום רבה, ואין אנו מבקשים משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין, כעין שנאמר ואל תבא במשפט כו').

^ה ר"ן שם (וגאונים אחרים חולקים ואומרים דראש השנה נמי ראש חדש הוא, וכיון דבשאר ראשי חדשים לא אמרינן צדקתך, אף בראש השנה נמי לא אמרינן ליה). לבוש (וגם צדקתך אין אומרים, מפני שהוא גם כן ראש חודש, ואין מחלקין בין ראש השנה לשאר ראש חדש).

^ה סעיף ז (אם חל בשבת יום שאין אומרים בו נפילת אפים במנחה אם היה חל בחול, כגון ... ראש חודש, אין נוהגין לומר צו"צ במנחה).

^ה רמ"א (וכן אנו נוהגים).

תקצט

ובו סעיף אחד

ליל ב' שחל במוצאי שבת

א ליל שני של ראש השנה שחל להיות במוצאי שבת^א, אומרים ותודיענו קודם ותתן לנו, כמו בשאר יום טוב שחל במוצאי שבת^ב. ואף על פי שמזכירין בו חגיגת הרגל^ג, וראש השנה אינו לא חג ולא רגל, אין בכך כלום, משום דאין הכוונה שהיום הוא רגל, אלא הוא מונה סדר התיקון המתנות שנתן לנו הקב"ה קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל וכו'^ד.

ומקדשין יקנה"ז^ה, כבשאר יום טוב שחל במוצאי שבת^ו :

^א אבל ליל ראשון לא יכול במוצאי שבת, ד"לא אד"ו ראש".

^ב ראבי"ה ח"א סי' צד (וביום טוב שחל להיות במוצאי שבת, קיימא לן כרב ושמואל דתקינן מרגניתא בבבל ותודיענו ה' אלהינו וכו'. ואפילו כשחל כן בראש השנה). רא"ש פ"ד סי' יד (כתב ראבי"ה שאלתי את רבותי, ראש השנה שחל להיות בשבת, אם אומרים למוצאי שבת ותודיענו, מפני שאומרים בו וחגיגת הרגל, וראש השנה לא חג ולא רגל. והשיבני דאע"פ כן מתפללין ותודיענו). **טור וש"ע** ס"א (ליל שני של ראש השנה שחל להיות במוצאי שבת אומרים ותודיענו קודם ותתן לנו, כמו בשאר יום טוב שחל במוצאי שבת).

וכן הוא בסידור (כשחל ליל ב' במוצאי שבת, אומרים כאן ותודיענו).

^ג "ותורישנו קדושת שבת וכבד מועד וחגיגת הרגל".

^ד ראבי"ה שם (אף על גב דלאו חג מיקרי, אמרינן חגיגת הרגל, דלא משנינן, כדאמרינן בעלמא סדר הבדלות הוא אומר), והוא כדאמרינן חולין כו, ב (א"ר זירא יום טוב שחל להיות באמצע שבת, אומר המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, מאי טעמא, סדר הבדלות הוא מונה). וכן הוא לעיל סי' תצא ס"ד (בהבדלה שבמוצאי יום טוב שהוא חל בחול, גם כן צריך לומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה, כמו שנתבאר בסימן רצ"ו. ואף שעכשיו הוא אמצע השבוע, אין בכך כלום, לפי שסדר הבדלות הכתובות בתורה הוא מונה, בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים כו').

^ה רא"ש שם (כי היכי דאמרינן במוצאי יום טוב בהבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה, דאמרינן סדר הבדלות הוא מונה, הכא נמי סידור תיקון הוא מונה). טור ולבוש (דסדר הבדלות הוא מונה, הכי נמי סדר התיקון הוא אומר). ט"ז סק"א (אף על גב דראש השנה אינו רגל, אומרים וחגיגת הרגל, דסדר התיקון הוא אומר, כמו שמצינו בהבדלה).

^ו לבוש (ומקדשין יקנה"ז).

^ז כדלעיל סי' תעג ס"ו (אם חל במוצאי שבת, צריך לומר הבדלה לאחר הקידוש ... נמצא סדר הברכות יקנה"ז).

תר ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש

ובו ז' סעיפים

יום שני של ראש השנה – אף בארץ ישראל

א אף^א בני ארץ ישראל עושין שני ימים ראש השנה^ב. לפי שמה שהן אין עושין שאר מועדות אלא יום אחד, הטעם משום שאנו בקיאיין בחשבון קביעות החדשים, ואנו יודעים יום שראוי לקבוע החודש ולמנות ממנו המועדות. ואף בני גולה אין עושין שני ימים אלא משום שהם צריכין לקיים מנהג אבותיהם, שהיו עושים שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, שאין הדבר תלוי בחשבון כלל אלא בראיית הלבנה, ולא היו בני גולה יודעין יום שהוקבע בו החודש בירושלים, והיו עושין שני ימים מספק^ג. אבל בני ארץ ישראל הקרובים לירושלים לא היו עושין המועדות

^א עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה :

(א) יום שני של ראש השנה – אף בארץ ישראל (ס"א).

(ב) יום טוב שני בחוץ לארץ – מספק (ס"ב).

(ג) יום שני של ראש השנה – קדושה אחת (ס"ג-ד).

(ד) שהחינו ביום שני של ראש השנה (ס"ה-ז).

^ב ר"ף ביצה ג, א (דבני ארץ ישראל צריכי למעבד שני ימים טובים של ראש השנה). **רמב"ם** הל' יום טוב פ"א הכ"א (אין עושין בני ארץ ישראל שני ימים טובים אלא בראש השנה בלבד), והלכות קדוש החדש פ"ה ה"ח (התקינן שיהיו עושין אפילו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים בזמן הזה שקובעין על החשבון). **רא"ש** ביצה פ"א סי' ד (דבני ארץ ישראל צריכין למעבד שני ימים טובים של ראש השנה ... ורבינו אפרים תלמידו נחלק עליו ... ונראה לי כדברי הרב אלפס). שו"ע סי' תרא ס"ב (אף בארץ ישראל עושים ראש השנה שני ימים).

^ג ביצה ד, ב (השתא דידעין בקביעה דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי. משום דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם בידיכם). רמב"ם הל' קדוש החודש שם ה"ד (כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראייה היו בני ארץ ישראל, וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד, ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם היו עושים

אלא יום אחד, לפי שהבית דין שבירושלים היו שולחים שלוחים להודיע להם יום שנקבע בו החודש⁷ בניסן (ובסיון) ובתשרי⁸, ובכל המקומות הקרובים שהיו השלוחין מגיעין אליהם קודם יום טוב לא היו עושין אלא יום אחד. ולפיכך אף בניהם אחריהם עכשיו אינן צריכין לעשות שני ימים, כיון שאנו בקיאים בחשבון ויודעים יום שראוי לקבוע בו החודש ולמנות ממנו החודש⁹.

וזה הטעם לא שייך אלא בשאר מועדות חוץ מראש השנה, אבל בראש השנה אף בני ארץ ישראל צריכים לקיים מנהג אבותיהם שהיו עושין שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, שלא היה הדבר תלוי בידיעת החשבון אלא בקביעות הבית דין שבירושלים על פי ראיית (העדים את) הלבנה. ואף על פי שהבית דין היו משלחין שלוחים להודיע לכל, מכל מקום בראש השנה שהוא יום טוב אין השלוחים יכולים לצאת¹⁰ חוץ לתחום¹¹:

י"ט שני בחוץ לארץ – מספק

ב ואף בגולה ראש השנה הוא חלוק משאר מועדות, ששאר מועדות אף אבותיהם לא היו עושין שני ימים אלא מחמת הספק, שלא היו יודעים יום שהוקבע בו החודש בארץ ישראל¹², וביצה שנולדה ביום ראשון מותרת ביום שני, שאם היום קודש למחר הוא חול, ואין בו איסור מוקצה ונולד¹³, ואם למחר קדש, היום חול, וכבר הוכנה הביצה מערב יום טוב¹⁴. ולפיכך אף בניהם אחריהם היודעים בקביעות החודש ויודעים שיום ראשון הוא עיקר יום טוב ויום שני הוא גם כן יום טוב מדברי סופרים, אעפ"כ אין דין ביצה זו כדין ביצה שנולדה בשני ימים טובים הסמוכים זה לזה, כגון שבת ויום טוב, שאם נולדה בזה אסורה בזה, כמ"ש בס"י תקי"ג¹⁵, דכיון שהן אין עושין שני ימים אלא מחמת מנהג אבותיהם, אין צריך להחמיר יותר מאבותיהם שהיה מותר להם מטעם שנתבאר¹⁶:

שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש, וה"ה (בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה ... תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם).

⁷ משנה כב, ב (התקינו שיהו שלוחין יוצאין). רמב"ם שם פ"ג ה"ח (התקינו שיהו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים).

⁸ משנה יח, סוע"א (על ששה חדשים השלוחין יוצאין, על ניסן מפני הפסח ... על תשרי מפני תקנת המועדות). רמב"ם שם ה"ט (על ששה חדשים היו שלוחים יוצאין. על ניסן מפני הפסח ... ועל תשרי מפני תקנת המועדות).

ולענין סיון, כתב בקונטרס השלחן שהוא ט"ס, שהרי שבועות תלוי בספירת העומר, כדלעיל סי' תצד ס"א (חג השבועות שהוא יום חמשים לעומר). וכן הוא בתוס' יח, א ד"ה על ניסן מפני הפסח (אבל על סיון מפני עצרת לא צריך, דבעומר הדבר תלוי).

⁹ רש"י ביצה שם ד"ה ועבדי (והאידינא נמי, היכא דמטו שלוחין קודם יום טוב עבדי חד יומא). רמב"ם שם ה"ה (בזמן הזה שאין שם סנהדרין, ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה, היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל, שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין, אבל תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם), וה"ו (ובני ארץ ישראל בזמן הזה עושין יום אחד כמנהגן, שמעולם לא עשו שני ימים).

¹⁰ רמב"ם שם ה"ז (יום טוב של ראש השנה בזמן שהיו קובעין על הראיה היו רוב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית דין את החדש, שאין השלוחין יוצאין ביום טוב). רש"י ביצה פ"א סי' ד (כדאמרינן בשני ימים טובים של גלויות הזהירו במנהג אבותינו, דלמא גזרי גזירה ואתי לקלקולי, וזה הטעם עצמו שייך למימר בשני ימים טובים של ראש השנה בארץ ישראל).

¹¹ רש"י שם בשם רב האי (ששאל רבינו נסים גאון את רב האי גאון ז"ל, למה אמר אדונינו שבני ארץ ישראל תופסין ראש השנה שני ימים ... והשיב בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה אין מקום הוועד עושין אלא יום אחד, אבל חוץ לתחום אותו מקום נוהגין ב' ימים). לבוש (והמקומות שהיו רחוקים מירושלים היו צריכין לעשות בכל שנה שני ימים טובים).

וכן הוא לקמן ס"ד (והמקומות שהן חוץ לתחום של ירושלים היו צריכין לעשות שני ימים ראש השנה בכל שנה ושנה).

¹² רש"י ביצה ד, ב ד"ה של גלויות (שאין עושין אותו אלא בני גלויות הרחוקים מבית דין, ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מראש חדש עד יום טוב להודיעם באיזה יום נקבע החודש אם ביום שלשים אם ביום שלשים ואחד, ועושין ב' ימים יום טוב מספק). רמב"ם שם ה"ד (ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם היו עושין שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש).

¹³ מוקצה בתרנגולת העומדת לגדל ביצים, ונולד בתרנגולת העומדת לאכילה (ראה לעיל סי' תקי"ב).

¹⁴ רב בגמרא שם (שני ימים טובים של גלויות, רב אמר נולדה בזה מותרת בזה), ופרש"י (דחד מינייהו חול הוא, וממה נפשך שריא). טור ושו"ע סי' תקי"ג ס"ה (אם נולדה ביום טוב ראשון מותרת ביום טוב שני, בשני ימים טובים של גלויות). לבוש שם ס"ה (נולדה ביום טוב ראשון של גלויות מותרת ביום טוב שני, ממה נפשך, שהרי מספק אנו עושין שני ימים, וחד מינייהו חול הוא).

וכן הוא לעיל שם ס"ח (נולדה ביום טוב ראשון, מותרת בליל יום טוב שני של גלויות מיד, שהרי ממה נפשך אחד מהן הוא חול).

¹⁵ סעיף ט (שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, ביצה שנולדה בראשון אסורה אף בשני עד הערב, לפי שעל ידי לידה זו היא מוכנת לאכילה, שיותר טובה היא לאכילה ביצה שנולדה ויצאה לאויר העולם מביצה הנמצאת במעי תרנגולת השחוטה, וכבר נתבאר שאין יום טוב מכין לשבת ולא שבת ליום טוב).

¹⁶ ר"ן ביצה ט, רע"ב (דכיון דהשתא לא עבדינן להו אלא משום דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם בידכם, לית לן לאחמורי טפי מינייהו, וכיון דאינהו הוו מצו מתנו אנו נמי מתנינן). הובא ב"י סי' תקכח. שו"ת רשב"א ח"ד סי' קמא (דלא חמירא לדידן ידיעין בקביעת דירחא, ממאן דלא ידע), וסי' רסג.

יום שני של ראש השנה – קדושה אחת

ג אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אינו כן, אלא הן נחשבים כיום אחד ארוך, וקדושה אחת הן⁷, אף לבני ארץ ישראל, וביצה שנולדה בראשון, או דבר שנתלש מן המחובר בראשון, או דבר שניצד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד, כך אסור ביום שני, שהם כיום אחד ארוך¹⁰. חוץ מלענין מת ביום שני, כמו שנתבאר בסיי תקכ"ו¹¹:

ד ולמה הן נחשבין כיום אחד, והרי אנו בקיאיין בקביעות החודש ואנו יודעין שראשון עיקר¹². משום דאף הבית דין עצמן שהיו מקדשין על פי הראייה היו עושין לפעמים שני ימים¹³.

כיצד, בראשונה כשהגיע יום ל' באלול היו כל ישראל והבית דין נוהגין איסור מלאכה וקדושת היום מבערב, דשמא יבואו עדים למחר ויאמרו שראו הלבנה בלילה זו ויהיה היום ראש חודש תשרי, והוא ראש השנה, ונמצא שהלילה הוא יום טוב. וביום היו הבית דין יושבין ומצפים לביאת עדים רואי הלבנה אולי יבואו, וכל שעה שיבואו ביום עד שתחשך היו מקדשין את החודש אותו היום, והיה ראש השנה בו ביום, ומאותו יום והלאה מונין ליום הכיפורים ולסוכות. והיו תמיד רגילין לבוא קודם זמן מנחה, דהיינו זמן הקרבת תמיד של בין הערבים. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד אחר המנחה, והקריבו התמיד ונתקלקלו הלויים בשיר, ואמרו שיר של חול, שהיו סבורים שלא יבואו העדים עוד היום, וכשבאו נמצא היום למפרע קודש. ומאותו היום והלאה התקינו חכמים שלא יהיו הבית דין מקבלין את העדים אלא עד המנחה, וכשיבואו לאחר המנחה יהיה אותו היום מן חודש העבר למנות אותו יום ל' של אלול, ולמנות ליום הכיפורים ולסוכות מיום המחרת¹⁴. שיש כח ביד בית דין לעשות דבר זה, שנאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם, אתם כתיב בלא וא"ו, אתם אפילו מזידין¹⁵.

ומכל מקום אע"פ שאין מונין למועדות מיום זה, וכחול הוא חשוב, ויום טוב יהיה למחר, אעפ"כ לא היו מזלזלים בו, והיו גומרים אותו באיסורו בקדושת יום טוב עד הלילה מדברי סופרים, כיון שמן הדין היה הוא ראוי להיות

ומכל מקום יש להם דין ודאי לענין ספק מוקצה ביום טוב שני, כדלעיל ס"י תקטו ס"ד (ואע"פ שיום טוב שני של גליות אינו אלא מחמת ספק, ונמצא שיש כאן ב' ספיקות להקל. מכל מקום כיון שכבר הנהיגו חכמים את כל בני הגולה לעשות שני ימים, הרי הוא כודאי של דברייהם, לענין זה, שלא להתיר בו ספק מוקצה), ושם נסמך.

⁷ רש"י ביצה ד, סוע"ב ד"ה אסורה בזה (שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, שמתחילה לא מחמת ספק התחילו לעשות). שם ה, א ד"ה עד המנחה (והרי קדושתו אחת, ואין כאן לומר ממה נפשך חד מינייהו חול, דשמא אין כאן חול אלא שניהם קדש). רמב"ם הל' יום טוב פ"א הכ"ד (במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות, אבל שני ימים של ראש השנה, קדושה אחת הן וכיום אחד הן חשובים). לבוש ריש ס"א (אבל ראש השנה אינו כן, אלא שניהם נחשבים כיום ארוך וכקדושה אחת).

¹⁰ גמרא שם ד, סוע"ב (שני ימים טובים של ראש השנה, רב ושמואל דאמרי תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה). טור וש"ע ס"א (ביצה שנולדה ביום טוב הראשון, וכן מה שנצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני).

וכן הוא לעיל ס"י תקיג ס"ח (אבל שני ימים טובים של ראש השנה, נולדה בראשון אסורה אף בשני, מפני ששני הימים הן קודש, וכיום אחד ארוך הן חשובים). ס"י תקטו ס"ו (אבל אם הוא יום טוב שני של ראש השנה ... נתלש וניצוד ביום טוב ראשון, אסור באכילה ובטלטול, גם בשני עד הערב, לפי ששני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך הן).

¹¹ ס"ו (ביום טוב שני, אפילו יום טוב שני של ראש השנה, כיון שאינו אלא מדברייהם, הרי הוא כחול לענין קבורת המת). וכן הוא לעיל ס"י תצו ס"ה (יום טוב שני של ראש השנה, שאין חילוק בינו ליום ראשון אלא לענין מת בלבד, כמ"ש בסמ"ק תקכ"ו).

¹² ואם כן ה"י צריך להיות דינו כשאר ימים טובים, שאף שבקיאיין בקביעות החודש, מכל מקום מנהג אבותינו בידינו, ש"לא היו עושין שני ימים אלא מחמת הספק ... וביצה שנולדה ביום ראשון מותרת ביום שני" (כדלעיל ס"ב).

¹³ שלא ה"י זה מטעם ספק. ולכן בני ארץ ישראל שמחוץ לתחום ירושלים (שלא הגיעו אליהם שלוחי בית דין, להודיע להם אם קדשו החודש) היו עושין תמיד שני ימים, מטעם שמא עשו בית דין שני הימים קודש (שאין לזה דין ספק, אלא ודאי). ומנהג אבותינו (שבארץ ישראל, חוץ לתחום ירושלים) בידינו, כדלקמן בסוף הסעיף.

¹⁴ **משנה ל**, ב (בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא, ונתקלקלו הלויים בשיר, התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה), ופירש רש"י (בראש השנה קאי, דמשחשבה לילי עשרים ותשעה נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו בית דין, ונמצא שהלילה הזה ליל יום טוב הוא, וכן למחר כל היום עד המנחה. ואם באו עדים קודם המנחה, בית דין מקדשים את החדש, ונודע שיפה נהגו בו קודש. ואם מן המנחה ולמעלה באו ... אין בית דין מקבלין אותו לקדשו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר). גמרא שם (שאמרו שירה של חול עם תמיד של בין הערבים). לבוש ס"א (והיו תמיד רגילין לבא העדים קודם זמן המנחה, פעם אחת נשתהו העדים עד אחר המנחה, והקריבו התמיד של בין הערביים, ונתקלקלו הלויים בשיר ואמרו שיר של חול, שהיו סבורים שלא יבואו העדים עוד היום, וכשבאו נמצא קודש, והיה הדבר נראה כזלזול יום טוב, ומאותו יום והלאה התקינו שלא יהיו מקבלים את העדים אלא עד המנחה, וכשבאו לאחר מכאן, יהיה אותו היום מעובר למנות יום זה יום שלשים של אלול, ולמנות ליום הכיפורים ולסוכות מיום המחרת).

וראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 188 הערה 31. שלחן המלך ח"ב ע' רג-רה.

¹⁵ ויקרא כג, ב. כג, ד. כג, לו. ברייתא כה, א (אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין), ופרש"י (אתם אתם, שלשה זמנין כתיב אשר תקראו אותם בפרשת שור או כשב, וקרי ביה תקראו אתם). לבוש שם (שיש כח ביד בית דין לעשות זה, דכתיב אלה מועדי י"י אשר תקראו אותם, אתם כתיב, אתם אפילו מוטעים, אתם אפילו מזידין וכו'). וראה התוועדויות תש"י ח"ב ע' 182 בהערה. שלחן המלך ח"ב ע' רג הערה 3.

הלכות ר"ה ויוה"כ

עה

יום טוב מן התורה, אלא שניתן רשות לבית דין לדחות. ולמחר עושין יום טוב וראש השנה של תורה.^{כא}

ואלו שני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך, ושניהם נקראים יום טוב של ראש השנה, יום ראשון מדברי סופרים ויום שני מדברי תורה.^{כב}

והמקומות שהן חוץ לתחום של ירושלים,^{כג} היו צריכין לעשות שני ימים ראש השנה בכל שנה ושנה, דשמא יבואו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן קודש, וכיום אחד הן חשובים,^{כד} שהרי קדושה אחת עליהם,^{כה} דהיינו

^{כא} משנה שם (ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש), ופרש"י (ואם מן המנחה ולמעלה באו, אע"פ שאין בית דין מקבלין אותן לקדשו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר, אעפ"כ גומרים אותו בקדושה ואסור במלאכה). לבוש שם (מיהו אף על פי שאין מונין למועדים מיום זה, וכחול הוא חשוב ויום טוב יהיה למחרת, מכל מקום לא היו מזלזלים בו, שהרי מן הדין היה ראוי הוא להיות יום טוב מן התורה, אלא שנתן רשות לבית דין לדחות, לפיכך היו גומרים אותו באיסורו ובקדושתו עד הלילה מדרבנן, ולמחר עושין ראש השנה ויום טוב דאורייתא).

^{כב} והיינו שמטעם הנ"ל תקנו חכמים שבי ימי ראש השנה יהיו שניהם קודש ונחשבין כיום ארוך, כדאמרין ביצה ד, סוע"ב (שני ימים טובים של ראש השנה, רב ושמאל דאמרי תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה (שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן שמתחילה לא מחמת ספק התחילו לעשותו, רש"י), דתנן בראשונה ... ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש (אע"פ שאין מונין למועדות מהיום, לא מזלזלינן ביה בהאי שלשים, אלא גומרינן אותו באיסורו, כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה כן נוהגין וגומרינן אותו בקדושתו. אלמא תחילת עשייה שני ימים לראש השנה אפילו בבית דין הוה, ולא מספק, שהרי ודאי שיום טוב למחר ואעפ"כ תקנו לעשותו, שמע מינה חק חכמים ומצותן היה לעשותן בבאו עדים אחר המנחה, רש"י). לבוש ס"א (והטעם משום דאף בזמן בית דין שהיו מקדשין על פי הראייה היו עושין לפעמים יום טוב ראש השנה שני ימים, כיצד, בראשונה ... הלכך החזיקו שניהם לקדושה אחת וכיום ארוך). מ"א סי' תרא סק"א (שאף הבית דין עשו ב' ימים).

^{כג} כדלעיל סוף ס"א (בראש השנה שהוא יום טוב אין השלוחים יכולים לצאת חוץ לתחום), ושם נסמן (הערה ח).

^{כד} שיש בזה שני פרטים:

(א) "ששני הימים הן קודש" (לא כמו שאר ימים טובים, ששני הימים נחשבים ספק), וכן הוא לעיל סי' תקיג ס"ח (מפני ששני הימים הן קודש), ובסי' תקטו ס"א (וכן הדין בשני ימים טובים של ראש השנה, ששני הימים הן קדושים בודאי כמ"ש בסי' ת"ר). שמטעם זה נתבאר לעיל סי' תקכז סכ"ב (בשני ימים טובים של ראש השנה, אע"פ שזכר ביום ראשון, אי אפשר לו לערב בתנאי, לפי שאין כאן ספק חול, ששני הימים הן קדושים בודאי, והן כיום אחד ארוך), ולעיל סי' שצג ס"א (בב' ימים טובים של ראש השנה אינו יכול לערב על תנאי, מפני שהם כיום אחד ארוך). שבשתי הלכות אלו "אינו יכול לערב על תנאי", אף בלא טעם "כיום אחד ארוך", כיון "ששני הימים הן קדושים בודאי".

(ב) "כיום אחד הן חשובים".

שמטעם זה נפסק בשו"ע סי' תטז ס"א (יום טוב שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה, או שני ימים טובים של גלויות, יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות ... אבל בשני ימים טובים של ראש השנה הרי הן כיום אחד, ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת). ושם ס"ב (המערב לשני ימים טובים של גלויות, או לשבת ויום טוב, אף על פי שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים, צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל ב' כל בין השמשות), ובמ"א שם ס"ק א (אבל בראש השנה, אפילו נאכל בראשון יצא בשני, דקדושה אחת הן אפילו לקולא).

ולענין נולד או נתלש או ניצוד בראשון אסור בשני, דינו לפום ריהטא כמו שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, שאסור באכילה ובטלטול ביום השני מטעם ש"אין יום טוב מכין לשבת", כדלעיל סי' תקיג ס"ט (שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, ביצה שנולדה בראשון אסורה אף בשני עד הערב, לפי שעל ידי לידה זו היא מוכנת לאכילה ... וכבר נתבאר שאין יום טוב מכין לשבת ולא שבת ליום טוב). וכך גם בראש השנה "ששני הימים הן קודש", ואם כן אסורה הכנה מיום ראשון לשני, כדלעיל סי' תקג ס"ג (להדיח כלים וכיוצא בזה אסור ... לצורך יום טוב שני של ראש השנה), וסי' תקטו ס"ז (נתלש וניצוד ביום טוב ... אסור באכילה ובטלטול גם בשבת שלאחריה, לפי שעל ידי תלישה זו או צידה זו הן מוכנין לאכילה, ואין יום טוב מכין לשבת), וסי"ח (נמצא שעל ידי הציד שבשבת הותר לאכילה ביום טוב, והרי זה דומה כאילו שבת הכינה ליום טוב).

אמנם אנו קיי"ל, שאין לאסור בכל אלה מטעם הכנה, אלא מטעם שחשובים כיום אחד ארוך, כדלעיל סי' תקא ס"ח (יום טוב שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביום טוב שיורי הלפידים והפתילות שנדלקו וכבו בשבת ... שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביום טוב, ואין שבת מכינה ליום טוב ... אבל יום טוב שני שחל בשבת וממנו ואילך מותר ... ואפילו ביום טוב שני של ראש השנה מותר להדליק ממה נפשך ... אם שניהם קדושים, אם כן הרי הן קדושה אחת, שהרי כיום אחד ארוך הן חשובים, ואין שייך כאן איסור הכנה מיום טוב לחבירו כיון שהן יום אחד). והיינו שכיון שהם יום אחד, אין לאסור משום הכנה, שהרי זה כאילו יום הראשון לעצמו הכין.

ודעת הטור וסיעתו נתבארה בקונטרס אחרון שם (הנה הטור אוסר גם בזה ... דקדושה אחת הן להחמיר, אבל לא להקל), כמבואר ביש"ש פ"א סי' ג (להחמיר אמרינן [קדושה אחת] הן, ולא להקל, אלא אמרינן שתי קדושות הן, כמו שבת ויום טוב. ולא דמי לשני ימים טובים של גלויות, דאחד קודש ואחד חול ושני ממה נפשך בשני, אבל הכא כולן קדושים הם. ולענין הכנה אמרינן שתי קדושות).

ואין לא קיי"ל כדעת הטור, כדמסיים בקונטרס אחרון שם (והנה אנו לא קיי"ל כסברא זו, שהרי בסי' תי"ו פסק השו"ע וכל האחרונים כהרמב"ם והרשב"א ומגיד משנה דאפילו להקל הן קדושה אחת).

נמצא שלדעת הטור וסיעתו, מה שנולד או נתלש או ניצוד בראשון של ראש השנה אסור בשני, הוא מטעם הכנה כנ"ל (דקדושה אחת הן להחמיר אבל לא להקל). אבל לדין לא נאסר בכל אלה משום הכנה. והטעם שאסור הוא כיון שחשובים כיום אחד ארוך, וכיון שהוקצה לבין השמשות של יום הראשון, נאסר לשני הימים של ראש השנה, וכדלעיל סעיף הקודם (ביצה שנולדה בראשון, או דבר שנתלש מן המחובר בראשון, או דבר שניצוד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד, כך אסור ביום שני, שהם כיום אחד ארוך).

וכל זה הוא בניצוד בראשון, או פירות שנשרו בראשון, או ביצה שנולדה בראשון, שכיון שהוקצה לראשון הוקצה גם לשני. אבל בשיורי הלפידים והפתילות, שאינן מוקצה ביום טוב ראשון, אין איסור להדליק ביום טוב שני של ראש השנה.

קדושת ראש השנה. ואחר יום טוב כשהיו השלוחין יוצאין והיו מודיעים לכל בני ארץ ישראל יום שהוקבע בו החודש, והיו הכל מונין ממנו ליום הכיפורים ולסוכות.

וכך היה הדבר נוהג תמיד, עד שבטלו סנהדרין, ובטל קידוש החודש על פי הראיה והתחילו לקבוע החדשים על פי החשבון, ולפיכך הכל מונין מיום ראשון של ראש השנה ליום הכיפורים ולסוכות, לפי שעל פי החשבון אלול לעולם חסר¹². ואעפ"כ צריכין הן לקיים מנהג אבותיהם שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה, והיו עושין שני ימים טובים של ראש השנה אף בארץ ישראל, והיו עושין אותו כיום אחד ארוך וקדושה אחת עליהן, וביצה שנולדה בזה אסורה בזה מטעם שנתבאר, שמא באו עדים אחר המנחה. לפיכך אף שאין טעם זה שייך לזמן שקובעין חדשים על פי החשבון, ולעולם יום ראשון הוא עיקר והוא יום טוב של תורה, מכל מקום אין לזלזל ביום שני ולהקל בו מה שלא היו מקילין בו אבותינו¹³:

שהיינו ביום שני של ראש השנה

ה אף על פי שבכל יום טוב שני של גלויות אומרים זמן בקידוש, כיון שעושין אותו מחמת הספק שהיה לאבותינו (בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה) שמא היום קודש ואתמול חול, אם כן לא נפטר בזמן של אתמול¹⁴. אבל בליל שני של ראש השנה, יש אומרים¹⁵ שאין אומרים זמן, כיון ששני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד הן חשובין, אם כן נפטר בזמן של אתמול שהוא תחילת קדושת היום, ולמה יחזור לומר זמן באמצע. וכן ביום שני על השופר אין לומר זמן, שכבר נפטר בזמן שאמר אתמול על השופר.

אבל יש אומרים¹⁶ שצריך לומר זמן, בין בקידוש ליל שני בין על השופר, משום שמה שהן נחשבין כיום אחד ארוך אינו אלא מחמת מנהג אבותינו שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה, והיו חוששין שמא באו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן יום טוב אחד וקדושה אחת עליהם. וכיון שאבותינו היו מברכין זמן ביום שני, אף שהיו עושין אותן קדושה אחת וכיום אחד, שהרי אם באו עדים אחר המנחה עיקר היום טוב של תורה הוא למחר, ויום ראשון אינו אלא מדברי סופרים, וכחול הוא חשוב לגבי יום שני שבו הוקבע החודש¹⁷, לפיכך גם לנו יש לברך זמן בליל שני (אף בארץ ישראל), כמו שמברכין בכל יום טוב שני של גלויות, כדי שלא לשנות ממנהג אבותינו:

ו והלכה כסברא האחרונה¹⁸. מכל מקום לכתחלה טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק ברכה, וילבוש מלבוש

¹² רש"י ביצה שם (והרחוקים יש עליהם לעשותן בכל שנה שמא יבאו עדים אחר המנחה, והרי קדושתו אחת, ואין כאן לומר ממה נפשך חד מינייהו חול, דשמא אין כאן חול אלא שניהם קדש). לבוש שם (והמקומות שהיו רחוקים מירושלים היו צריכין לעשות בכל שנה שני ימים טובים, דשמא יבואו העדים אחר המנחה, לפיכך קדושתן הוא קדושה אחת מחוק חכמים ומצותם שנתנה להם התורה, ואין שייך לומר כאן ממה נפשך חד מינייהו חול, דשמא אין כאן חול אלא שניהם קדוש).

¹³ רמב"ם שם פ"ח ה"ה (סדר החדשים המלאים והחסרים ... אלול חסר). טור ס"י תכח (וזה סדר החדשים ... אלול חסר).

¹⁴ שזהו ההפרש בין שני ימים טובים של גלויות, שאנו צריכים לקיים מנהג אבותינו בחוץ לארץ שהיו עושים שני הימים מספק, לבין שני ימי ראש השנה, שאנו צריכים לקיים מנהג אבותינו, שהיו עושים שני הימים מטעם שמא באו עדים אחר המנחה, והיו עושין שני הימים ודאי, וכיום אחד ארוך.

¹⁵ כדלעיל ס"י תצ ס"א (בכל יום טוב שני של גלויות מתפללין כסדר התפלה של יום ראשון, וכן צריך לומר קידוש היום, ושהיינו).

¹⁶ **הגאונים**, ורבותיו של רש"י, במחזור ויטרי ס"י שכ (ורבותיו חלוקים עליו. וטעמם שמעתי מפי מורי בשני ימים טובים של גלויות שהן משום ספק, דשתי קדושות הן, און[מרים] זמן בשניהם, שמא יום ראשון חול והשני קודש. אבל בשני ימים טובים של ראש השנה שהן קדושה אחת, חד יומא אריכא דמי, ולא אמרינן זמן כי אם בראשון). הובא ברא"ש פ"ד ס"י יד מ, א (ולענין זמן בליל שני, כתב רש"י בתשובה, רבותינו אמרו שאין אומרים אלא ביום ראשון, לפי שהן קדושה אחת וכיומא אריכא דמי, מה שאין כן בשני ימים טובים של גלויות, שהן משום ספק ושתי קדושות הם, ואומר זמן בשניהם ... והגאונים כתבו שאין לומר זמן בשני, לא בקידוש ולא בשופר. וכן כתב רבינו יצחק בר יהודה). הגהות מיימוניות ה"ל שבת פכ"ט הכ"ג אות ז (ושאר כל הגאונים סבירא להו דאין אומרים זמן ביום טוב שני, לא שנא בקידושא לא שנא בתקיעה).

וראה לקוטי שיחות חל"ז ע" 17 בהערה.

¹⁷ **רש"י** בתשובתו שבמחזור ויטרי שם (ולומר זמן ביום טוב שני של ראש השנה, נוהגין אנו במקומינו ובכל המקומות שעברתי בהם ... מה נפשך, אי ספיקא הוא, אמרינן זמן כשל גלויות. ואי אמנהגא דבית דין סמכינן, שהיו נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, אומרים זמן, דהא מיום שני היו מונין תיקון המועדות והוא עיקר ראש השנה, וצריך לומר בו זמן. וכן הלכה. שלמה ב"ר יצחק), **ורשב"ם**, הובאו ברא"ש שם (ולענין זמן בליל שני, כתב רש"י בתשובה ... אני אומר שצריך לומר בו זמן, וכן נוהגין במקומינו ובכל המקומות שעברתי ... ממה נפשך, אי ספיקא הוא, אומר, ואי אמנהגא דבית דין סמכינן שהיום נוהגים קודש ולמחר קודש, אומר זמן, דהא מיום שני היו מונין תיקון המועדות, והוא עיקר ראש השנה וצריך לומר בו זמן, וכן הלכה ע"כ. וכן כתב רשב"ם בשם רש"י זקנו. וכן מסתבר טעמא. הלכך יש לומר זמן גם ביום שני. ... ובעל העיטור כתב כרש"י. וכן השיב רבינו משולם בר קלונימוס ז"ל), ובהגהות מיימוניות שם (וכ"כ בתשובות רשב"ם, שאומר בשם זקנו רש"י נ"ע, וכתב מסתברא טעמא דזקני, דאע"ג דקדושה אחת היא, עיקר קדושה היא ביום טוב שני שלא מספק, אבל יום טוב ראשון מספיקא עבדינא ליה, דשמא יבואו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין שניהם קודש, אפילו בזמן הבית, הילכך הואיל ומשם אנו למידין, יש לנו לומר זמן בשני). **טור ושו"ע** ס"ב (יאמר שהיינו). רמ"א ס"ג (ויש אומרים לאומרו אפילו אם חל יום ראשון בחול, וכן המנהג במדינות אלו).

¹⁸ כדלעיל ס"ד.

¹⁹ שו"ע שם.

חדש^ג, בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלבשה^ה, כמ"ש בסי' רכ"ג^ה, או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הקידוש, ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי^ו.

ואם יש לו תירוש חדש, לא יקדש עליו כדי לברך עליו שהחיינו, דמצוה מן המובחר לקדש על יין ישן, כמ"ש בסי' רע"ב^ה, אלא יקדש על הישן, ויניח התירוש לפניו, וכשיגיע לשהחיינו יקח הכוס של תירוש בידו^ה, או יתן עיניו בו^ה, ויברך שהחיינו, וישתה הכוס של יין ישן.

ואם אין לו בגד חדש ופרי חדש, עם כל זה יברך שהחיינו^ה, שהעיקר כסברא האחרונה:

ז וכן בתקיעת שופר של יום שני, לכתחלה ילבש התוקע בגד חדש^ה ויהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו.

^ג מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קכ (מברך שהחיינו בשני הימים קודם התקיעה ובשתי הלילות בקידוש. אמנם הוא רגיל להמתין מלשתות יין חדש עד ליל שני של ראש השנה, ומברך שהחיינו לאפוקי נפשיה מפלוגתא, כי יש גדולים שאמרו שאין לברך זמן ביום שני). הובא ברא"ש שם (וטוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנו לפניו ויברך שהחיינו ויהיה דעתו על הפרי, ויצא ידי ספק, וכן היה אומר רבינו מאיר ז"ל), והגהות מיימוניות שם (והנה מהר"ם מברך זמן גם ביום טוב שני כרבותינו דלעיל, וכדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא, מכיון בכל יכלתו שיהא לו באותה שעה מלבוש חדש או יין חדש כשמקדש, שעתה צריך לברך עליו זמן בלאו הכי, ובתקיעתו הנהיג בהדיא לברך זמן גם בשני). טור ושו"ע ורמ"א ס"ב (בקידוש ליל שני (ילבש בגד חדש או) מניח פרי חדש ואומר שהחיינו)..

^ה מ"א סק"א (בגד חדש, צ"ע, דבסי' רכ"ג ס"ד פסק בשעת הקנין יש לברך. ויש לומר דהתם מיירי כשקנה מלבוש מוכן, אז השמחה כשקנאו).

^ה בשו"ע שם ס"ד (בשעת הקנין יש לו לברך אף על פי שעדיין לא נשתמש בהם, שאין הברכה אלא על ידי שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו). סדר ברה"י פ"ב הי"ד (וכל מקום שמברך שהחיינו או הטוב והמטיב על בגדים חדשים, מברך מיד בשעת הקנין, שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתם. והוא שקנה בגד תפור ומתוקן, אבל אם צריך לתפרו, יש אומרים שלא לברך בשעת הקנין אלא אחר שלבשו).

^ה טור ולבוש סי"ג (מי שאפשר לו יחזור אחר פרי חדש ... ויהא בידו או לפניו בשעת הקידוש, ויהא דעתו עליו בשעת ברכת הזמן, ויצא מידי ספק).

וכן הוא בפסקי הסידור (בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש, ויתן עיניו בו, ויאמר שהחיינו). וראה פסקי הסידור (נאה) אות קעח.

כאן וכאן לא נתפרש מתי לאכול פרי זה. ובאגרות קודש ח"ג אגרת תקמד (אכילת התפוח בליל א' דראש השנה – הוא בתחלת הסעודה, אחרי אכילת המוציא, ואכילת הפרי החדש. בליל ב' קודם נטילת ידים לסעודה ... והחילוק פשוט: אכילת התפוח (וגם לולא הטבול בדבש) כיון שאין נפקא מינה, טוב יותר שתהיי אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר, אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים – כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו). וראה גם ס' המנהגים חב"ד ע"י 56.

ובאמת אינו הכרח גמור לסמכו לברכת שהחיינו שבקידוש, כמבואר בסדר ברכת הנהנין פ"א סי"ב (הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה ... ונהנה בראייתו, מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן). הרי שיכול לברך שהחיינו על ראיית הפרי, מיד בעת הקידוש, אף אם אינו אוכל הפרי עד אחרי נטילת ידים ותחלת הסעודה. והרי כן נוהגות הנשים, שבעת שמברכות שהחיינו על הנרות, מונח הפרי החדש על השלחן, אף שאינן אוכלות אותו עד אחרי תפלת ערבית וקידוש. אך מכל מקום עדיף ש"אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים – כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו".

*

ונוהגים לאכול מהפרי כשיעור, ולברך עליו ברכה אחרונה (ראה אוצר מנהגי חב"ד ע"י פב). והטעם לזה הוא כמו בהמבדיל קודם הסעודה, שנתבאר לעיל סי' קעד ס"ו (המבדיל לפני הסעודה ... צריך לברך אחריו ברכה אחרונה לפני הסעודה אם שתה כשיעור). והיינו כיון שישן ההבדלה אינו חלק מהסעודה, ואינו נפטר בברכת המזון.

וכן לענין כרפס, נתבאר לעיל סי' תעג ס"ח (לא יאכל מהירקות כזית שלם, שלא יצטרך לברך אחריו בורא נפשות רבות). והיינו כיון שגם הכרפס אינו אוכל לצורך הסעודה, ואינו נפטר בברכת המזון.

וכן גם הפרי חדש שבתחלת הסעודה, שאינו אוכל לצורך הסעודה, אלא לצורך ברכת שהחיינו, ואינו נפטר בברכת המזון. וכיון שרוצים לאכול כשיעור, על כרחך צריך לברך עליו תחלה ברכה אחרונה.

ואם דעתו לאכול עוד פירות לקינוח בסוף הסעודה, ראה שיעורי הלכה למעשה ח"א ע"י ת.

^ה סעיף ב' (יין מגתו מקדשין עליו וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. ומכל מקום מצוה מן המובחר ביין ישן שהוא משובח יותר).

^ה תשב"ץ שם (הוא רגיל להמתין מלשתות יין חדש עד ליל שני של ראש השנה ומברך שהחיינו). מנהגים (טירנא) ר"ה ע"י ק (ובשעת שהחיינו יקח התירוש בידו, ושותה מן הישן ומן ה[תירוש]). הובא בדרכי משה ס"ק א (וכתבו דאם יש לו תירוש חדש יקדש על יין ישן, וכשיגיע לשהחיינו יטול כוס של תירוש בידו). מ"א סק"א (אם יש לו תירוש חדש, יקדש על היין ישן, וכשיגיע לשהחיינו יטול התירוש בידו (ד"מ מנהגים)). ואף על גב דמקדשין על תירוש, כמ"ש סי' ער"ב ס"ב, מכל מקום ישן מצוה מן המובחר).

^ה מטה משה סי' תתכג (וכשיגיע לומר זמן אז לוקח יין חדש בידו השני ומברך כך על שניהם ... אכן מהר"י סג"ל הסכים בדרשתו ליתן עיניו בו (ודי). מ"א שם (ומטה משה כתב שאין צריך ליקח בידו אלא יתן עיניו בו).

וכן הוא בפסקי הסידור (ויתן עיניו בו ויאמר שהחיינו).

^ה תשב"ץ שם (אמנם אפילו לא היה לו יין חדש, מברך זמן). אגור סי' תתקכא (אבל אם אין משיג פרי חדש, אעפ"כ מברך זמן). שו"ע ורמ"א שם (ואם אין מצוי (בגד חדש או) פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו).

וכן הוא בפסקי הסידור (ואם אין פרי חדש מצוי, מכל מקום יאמר שהחיינו).

(ומנהג ספרד שלא לברך שהחיינו).

ואם חל יום ראשון בשבת, שלא תקעו בשופר, אינו צריך ללבוש בגד חדש בשעת תקיעות יום שני, כיון שלא בירך עדיין שהחיינו על השופר^{מב}:

^{מא} מ"א סק"ג (וטוב ללבוש בגד חדש בשופר).

^{מב} טור ושו"ע ס"ג (אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו בשופר ביום שני).

תרא סדר יום שני של ראש השנה

ובו ב' סעיפים

א ביום שני מתפללין שחרית ומוסף כמו ביום ראשון^א.

וקורין^ב מוהאלהים נסה את אברהם^ג עד סוף הסדר, כדי להזכיר עקידת יצחק^ד, ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול^ה, ומפטיר בירמיה^ו כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו', מפני שחובת היום להזכיר זכרונות, ובאותו ענין נאמר^ז זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו':

ב ובמוצאי ראש השנה מבדילין בין בתפלה בין על הכוס כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש כמו בשאר מוצאי יום טוב^ח, כמו שנתבאר בסי' תצ"א^ט עיי"ש:

^א טור ורמ"א ס"א (ביום שני (מתפללים כמו ביום ראשון)).

וכמו בשאר ימים טובים, שנתבאר לעיל סי' תצ ס"א (בכל יום טוב שני של גליות מתפללין כסדר התפלה של יום ראשון ... ואף על פי שאין אנו נוהגין בו קודש אלא מחמת ספק שנסתפק לאבותינו, שלא היו יודעין יום שנקבע בו החודש בארץ ישראל מכל מקום אם לא יתפללו בו תפלת יום טוב ... יבאו לזולל בו לומר שאינו יום טוב כלל, ועל ידי כן יבאו גם כן לעשות בו כל מלאכת עבודה).

^ב גמרא מגילה לא, א (האידינא דאיכא תרי יומי ... למחר והאלהים נסה את אברהם, ומפטירין הבן יקיר), ופרש"י (משום זכור אזכרנו רחם ארחמנו). טור ושו"ע שם (וקורין מוהאלהים נסה את אברהם עד סוף הסדר, כדי להזכיר עקידת יצחק, ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול, ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו', מפני שחובת היום להזכיר זכרונות, ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו').

^ג בראשית כב, א.

^ד רש"י מגילה לא, א ד"ה מפטירין (ועקידת יצחק מזכירין כדי שתזכר לנו היום במשפט). שו"ע (כדי להזכיר עקידת יצחק).

^ה כדלעיל סי' תקפד ס"ז (ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי).

^ו לא א-יט.

^ז ירמיה לא, יט.

^ח טור ושו"ע ס"א (ובמוצאי ראש השנה מבדילין כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש). ב"י סוף הסימן (פירוש מבדילין בין בתפלה בין על הכוס). לבוש ס"א (ובמוצאי יום טוב מבדילין בין בתפלה בין על הכוס כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים שהרי אין בו נשמה יתירה ביום טוב, וגם על האש אין מברכין שהרי מותר להבעיר ביום טוב את האש לצורך).

^ט סעיף א (אלא שאין צריך לברך לא על הנר ולא על הבשמים, לפי שאין מברכין על הנר אלא במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים שנאסר אור כל היום ועכשיו חוזר להיתרו כמו שנתבאר בסי' רח"צ, אבל ביום טוב לא נאסר האור לעולם לצורך יום טוב. ועל הבשמים גם כן אין צריך לברך אלא במוצאי שבת, כדי להשיב את הנפש שכואבת על הנשמה יתירה שהיתה בו בשבת והלכה ממנו במוצאי שבת, אבל ביום טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל).

תרב סדר עשרת ימי תשובה

ובו ה' סעיפים

א מתענין למחרת ראש השנה, והוא תענית ציבור^א, כמ"ש בסי' תקמ"ט^ב, וכל הלכותיו נתבארו בסי' תקנ"ג עיי"ש:

ב וכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלה ותחנונים^ג. ונוהגים לומר אבינו מלכנו כו' ערב

^א טור ורמ"א (ומתענים למחרת ראש השנה, והוא תענית צבור).

^ב בשו"ע שם ס"א (חייבים להתענות ... ובג' בתשרי ... מפני דברים הרעים שאירעו בהם).

והוא צום גדליה, שבגמרא יח, ב (צום השביעי, זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם).

^ג בשו"ע שם ס"א (הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר), וסי"ב (צומות הללו, חוץ מט' באב, מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום).

הלכות ר"ה ויוה"כ

עט

ובוקר⁷. מלבד בשבת, וכן בערב שבת אחר מנחה אין אומרים אותו⁸, כמו שנתבאר בסי' (תקצ"ב) [תקפ"ד]:

ג ואומרים בכל יום, חוץ משבת, ג' פעמים ויודוי קודם עלות השחר, מלבד בערב יום הכיפורים, שאין אומרים אותו אלא פעם אחת⁹:

ד אם אירע מילה בין ראש השנה ליום הכיפורים, אין אומרים תחנון ולא והוא רחום כו', אבל אומרים אבינו מלכנו (ואל ארך אפים ולמנצח)¹⁰:

⁷ **טור ושו"ע** (בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלות ותחנונים). וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ג סוף ה"ד (נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום).

ומנהג חב"ד שלא לומר סליחות בעשי"ת, מלבד בצום גדליה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58).

⁸ טור ורמ"א (ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר).

⁹ שו"ת הריב"ש סי' תקיב (המנהג הטוב והישר בעיני, הוא מנהג ברצלונה, שלא לאמרו כלל, בשום שבת). מנהגים (קלוזנר) סי' לא (במנחה בערב שבת אין אומרים אבינו מלכנו, וכל שכן בשבת). מנהגים (טירנא) עשי"ת ע' קד (שבת שבין ראש השנה ליום הכפורים, הוא שבת תשובה. ואין אומרים אבינו מלכנו). מהרי"ל הל' עשי"ת ע' דש (שבת תשובה בכניסתו במנחה אין אומרים אבינו מלכנו, ולא כל אותו השבת). רמ"א (מלבד בשבת). מ"א סי' תרד ס"ק ב (משמע במנחה אין אומרים, כמו בשאר ערב שבת).

¹⁰ סעיף ה (אין אומרים אבינו מלכנו בשבת, מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת. ואפילו בערב שבת במנחה אין אומרים אותו), ושם נסמן (הערה יד).

¹¹ רוקח סי' רו (ומראש השנה ועד יום הכפורים מתודים בכל יום ג' פעמים, כנגד נושא עון ופשע וחטאה), וסי' ריד (ערב יום כיפור מתודה שחרית פעם אחת, לפי שיש לו להתודות במנחה קודם אכילתו ובמערב). ב"י ורמ"א (ואומרים בכל יום שלשה פעמים ויודוי קודם עלות השחר, מלבד בערב יום כפור, שאין אומרים אותו אלא פעם אחת). ובסידור לא הובא.

ולענין שבת, ראה טור (ונוהגין בספרד שגם בשבת מרבין לומר סליחות ותחנונים. ואני תמיה על מנהגם, שהרי אין מריעין בשבת, ואיכא מאן דאמר הרעה בפה, פירוש לומר העניות, והם אומרים עניות ותחנונים. ובאשכנז אין נוהגין כן). לעיל סי' רפח ס"ח (ולא אסרו לומר תחנונים בשבת אלא לבקש בהם על צרכיו, כגון על פרנסה או על רפואה לחולה שיש לו בביתו וכיוצא בהם מצרכי הגוף, אבל חרטת עונות, טוב לומר בכל יום), ושם נסמן (הערה סב). שער הכולל פל"ו אות ב ואות ו. מנהג אבותינו בידינו (שונות, ע' קנט ואילך).

¹² **מנהגים** (טירנא) עשי"ת ע' קד (ואם יש מילה בין כסא לעשור ... אין אומרים והוא רחום ותחנון ... אבל אומרים אל ארך אפים ולמנצח), ושם הערה 30 (בכל הדפוסים הוסיפו: ואומר אבינו מלכנו). דרכי משה (כתוב במנהגים, אם חל מילה בין ראש השנה ליום הכפורים אין אומרים תחנון, אבל אומרים אל ארך אפים ולמנצח. ומצאתי במנהגים ישנים, ואומרים אבינו מלכנו). **רמ"א** (ואפילו אם חל מילה, שאין אומרים תחנון, אפילו הכי אומרים אבינו מלכנו), ובסי' קלא ס"א (ואפילו בימים שאין אומרים תחנון, אומרים למנצח, מלבד בראש חדש וחנוכה ופורים וערב פסח וערב יום כיפור וט' באב).

וכן הוא לענין חודש ניסן, כדלעיל סי' תכט ס"ב (בכל החדש, אף שאין אומרים תחנון, אומרים למנצח יענך וגו', ובב' וה' אומרים אל ארך אפים).

וכן הוא בסידור לפני אל ארך אפים (אין אומרים אל ארך אפים לא בראש חדש ולא בחנוכה ופורים קטן וגדול ב' ימים, ולא בערב פסח וט' באב).

והיינו שיש כמה סוגי ימים מיוחדים שהם חשובים קצת יום טוב, יותר משאר הימים שאין אומרים בהם תחנון, ולכן אין אומרים בהם לא אבינו מלכנו ולא אל ארך אפים ולא למנצח יענך.

הפרש זה, שבין הימים שחשובים יום טוב קצת, לבין שאר הימים שאין אומרים בהם תחנון, מוצאים אנו אף לענין תענית חלום, כדלעיל סי' רפח ס"ג (מותר להתענות תענית חלום בשבת ... ומה תקנתו יתענה עוד תענית בחול שיתכפר לו. ולכתחלה צריך להתענות מיד למחר ביום ראשון ... אלא אם כן ... היה ביום ראשון חנוכה או פורים או ערב יום הכיפורים או ראש חודש ... שלא יתענה עד אחר כך).

וכמנהג ימים אלו, כן המנהג גם בערב פסח, כדלעיל סי' תכט ס"ב (אבל בערב פסח אין אומרים למנצח ואל ארך אפים, ואין ערב פסח דומה לשאר ערב יום טוב כי הוא עצמו יום טוב).

וכן הוא בערב יום הכיפורים, כדלקמן סי' תרד ס"ו-ז (אין אומרים למנצח יענך וגו' שאינו יום צרה ... אין אומרים בו אבינו מלכנו לא בתפלת שחרית ולא במנחה).

[בסידור רבינו הוצאת שקלוב תקס"ג, כתוב כן גם אצל אל ארך אפים (ולא בערב יום כיפור וט' באב); אלא שבהוצאות הבאות השמיט את "ערב יום כיפור", כי אין אומרים אל ארך אפים אלא בב' וה', וערב יום כיפור לעולם לא יחול בב' וה'!].

וכן הדין בערב שבת במנחה, כדלעיל סי' תקפד ס"ה (אין אומרים אבינו מלכנו בשבת, מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת. ואפילו בערב שבת במנחה אין אומרים אותו).

*

כל האמור לעיל הוא לפי המובא בשו"ע. אמנם בפסקי הסדור הל' שחרית (מנהג ספרד שבכל יום שאין בו תחנון ונפילת אפים אין אומרים למנצח יענך). והולך ומונה את כל הימים שאין אומרים בהם תחנון במשך השנה. והיינו שלא רק הימים המיוחדים הנ"ל אין אומרים בהם למנצח יענך, אלא אף בכל הימים שאין בו תחנון אין אומרים בהם למנצח יענך.

והיינו דוקא לענין למנצח יענך. משא"כ אצל אמירת א-ל ארך אפים בשני וחמישי, נתבאר בסדור (אלו ימים שאין אומרים אל ארך אפים, ר"ח חנוכה פורים קטן ב' ימים ופורים גדול ב' ימים וערב פסח ותשעה באב).

וכן אצל למנצח יענך, מסיים (ואין צריך לומר ט' באב ופורים קטן שהוא י"ד וט"ו באדר ראשון ופורים גדול וחנוכה וראש חודש).

הלכות ר"ה ויוה"כ

פ

ה אין נותנים חרם בין ראש השנה ליום הכיפורים, שלא לעורר כחות הדין בזמן ההוא. וכן אין משביעין אדם בבית דין בימים האלו, שלא להביא עונש שבועה לעולם ח"ו. אבל לעשות דין בין אדם לחבירו, בודאי מצוה רבה יש לדון ולהוציא גזילה מתחת ידו, שכשיש דין למטה אין דין למעלה. ואם יש עסק שבועה ביניהם, יניחוהו עד לאחר יום הכיפורים⁸⁷.

וטעם החילוק בינם מבואר בדברי נחמ"י, השלמה לשוע"ר סי' קלא ס"ט (יש מקומות שבכל יום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים גם כן למנצח, וכן הוא מנהג ספרד ... וכל זה בלמנצח יענך, דסבירא להו שכל הימים שאין אומרים תחנון אינם ימי צרה [ולכן אין אומרים "יענך ה' ביום צרה"], אבל באל ארך אפים אין מוסיפים על מנהג מדינתנו).

*

ובאשר לענין אבינו מלכנו, הנה בו' תשרי תשל"ה אירע, שאחר תפילת שחרית היתה צריכה להתקיים ברית-מילה, והרבי לא אמר תחנון וגם לא "אבינו מלכנו". ובהתוועדות שבאותו ערב ביאר את הנהגתו זו, כי אף שמבואר בשוע"ר סי' תרב ס"ד (אם אירע מילה בין ראש השנה ליום הכיפורים אין אומרים תחנון ולא והוא רחום כו', אבל אומרים אבינו מלכנו (ואל ארך אפים ולמנצח)). מכל מקום, לפי מה שהנהיג רבינו הזקן בסידורו, שלא לאמר למנצח בכל יום שאין אומרים תחנון, לפי זה אין לומר גם אבינו מלכנו בכל יום שאין אומרים בו תחנון.

למחרת כתבתי לרבי (בענין מה שנתבאר לגבי אבינו מלכנו, דמאחר שפסק רבינו בהסידור שבכל יום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים למנצח – כמנהג ספרד, דלא כמנהגים ורמ"א, אם כן כמו כן הוא גם לגבי אבינו מלכנו. הנה לכאורה מקור פסקו בהסידור הוא בשיירי כנסת הגדולה (ופרי חדש) סי' קל"א, ומכל מקום פסק השיירי כנסת הגדולה (בסי' תר"ב הגהות הטור אות ה', ובסי' תרי"ד הגהות בית יוסף אות ה') לגבי אבינו מלכנו (כמנהגים ורמ"א) דלא תלי אבינו מלכנו בנפילת אפים ותחנונים, ואפילו שחל מילה שאין אומרים תחנון מכל מקום אומרים אבינו מלכנו. ולפי זה מהי ההוכחה שרבינו בפסק הסידור יחלוק על השיירי כנסת הגדולה, ויסבור שאין אומרים גם אבינו מלכנו).

לא קבלתי מענה לשאלתי, והמסקנה בשיחה הנ"ל, שאין לחלק בין למנצח לבין אבינו מלכנו, ובכל יום שאין אומרים בו תחנון, אין אומרים למנצח ואבינו מלכנו.

*

ולענין אל ארך אפים, כבר הובא לעיל מ"ש בפסקי הסדור, אצל אמירת אל-א ארך אפים בשני וחמישי (אלו ימים שאין אומרים ארך אפים, ר"ח חנוכה פורים קטן ב' ימים ופורים גדול ב' ימים וערב פסח ותשעה באב). אמנם בסידורי תהלת ה' שנדפסו בתקופה האחרונה, נדפסה הערת המו"ל בשולי הגליון (וכן בכל יום שאין אומרים תחנון), שהוא לכאורה היפך פסק רבינו הזקן שמבואר בפנים.

אלא שהמקור להערה זו (שבסידורים החדשים) הוא האמור באותה שיחה, בהעתקתו את דברי רבינו הזקן בסידורו, לפני למנצח יענך (הנוסח בסדור אדמו"ר הזקן הוא: "מנהג ספרד שבכל יום שאין בו תחנון ונפילת אפים אין אומרים למנצח יענך ולא תפלה לדוד" [שלפני שיר של יום]). ואילו בשיחה הנ"ל (שרייבט דער אלטער רבי אז מנהג ספרדים (מ"ס) אז בשעת מ'זאגט ניט קיין תחנון זאגט מען ניט קיין א"א און מ'זאגט ניט קיין למנצח ... ניט נאר תחנון נאר למנצח און א"א אויך ניט).

ולכאורה יש לתקן בציטוט שבשיחה הנ"ל (זאגט מען ניט קיין תפלה לדוד און מ'זאגט ניט קיין למנצח ... ניט נאר תחנון נאר למנצח און תפלה לדוד אויך ניט).

ובפרט שכבר הובא בקובץ "מנהגי מלך" עמ' 30 (טרם פתיחת הארון, הנה גם כשאין אומרים תחנון ... אומר "אל-א ארך אפים ורב חסד כו'"), וכן הוא בהליכות מנחם עי' רסא (בהנהגת רבינו עצמו ראו בבירור שהי' אומר אל-א ארך אפים בימים שאין אומרים בהם תחנון (גם לאחר שהורה לרבים שאין לומר)). ואם כן איך אפשר לומר שבחזרתו על לשון רבינו הזקן בסידורו, יאמר ההיפך מהאמור שם, וההיפך ממנהגו התדיר (לפני ולאחרי אמירת השיחה הזאת).

על זה השיבו לי חבריי, שבשעה שהדפיסו את המהדורה החדשה של הסידור, הכינו רשימת ההערות שעומדים להוסיף בשולי הגליון, ובתוכם גם הערה הנ"ל, והרבי אישר את ההוספות; ולכן הונהג מאז בין אנ"ש, שלא לאמר אל ארך אפים בימים שאין אומרים בהם תחנון. וראה הערות ובאורים גליון תשל"ח ע' 74. תתקב ע' 227. תתקב ע' 59. תתקב ע' 79.

מהר"י הלי עשיית ע' דש (פעם אחת בעשרת ימי תשובה, שאלו בבית הכנסת אחד אבידה בחרם, ויחר אף מהר"י סג"ל באיש ההוא ואמר, אין שייך לחקור בחרם בימים האלו אשר חיינו תלואים. וגם אם אדם חייב בבית דין שבועה לחבירו, ממתין עד אחר ימים נוראים, להשביעו אז). רמ"א (ואין נותנין חרם, וכן אין משביעין אדם בבית דין, עד אחר יום כפור). לבוש סי' תרג (אין נותנין חרם בין ראש השנה ליום כיפור עד אחר יום כיפור, לפי שאנו תלויין בדין ואין לעורר עלינו מדת הדין והמקטרג). ט"ז (שלא לעורר כחות הדין בזמן ההוא, וכן אין משביעין שחוששין ביותר להביא עונש שבועה לעולם ח"ו).

וראה גם לעיל סי' תכט ס"י"ד (ליתן חרם בבית הכנסת לאיזה צורך גדול, מותר בכל חדש ניסן, אף על פי שאסור בתשרי, מטעם שיתבאר בסימן תר"ב).

⁸⁸ **אחרונים.** לבוש סי' תרג (ויש נוהגין שלא לדון בין איש לחבירו. ונראה לי אדרבה, יותר טוב הוא לדון ולפסוק הדין בין הבריות כדי שיהא השלום ביניהם ביום כיפור. ועוד הרי אמרו חז"ל, במקום שיש דין אין דין ומקום שאין דין יש דין, רוצה לומר, אם נעשה הדין למטה אין הדין למעלה, ואם אין נעשה למטה נעשה למעלה, ואם כן אם לא ידונו למטה, הרי מדת הדין למעלה מתוחה עלינו ח"ו, על כן נראה לי שיותר טוב הוא לדון למטה ולהשקית הדין שלמעלה ... גם מצד הנתבע טוב לו להזקק לו להוציא גזילה מתחת ידו קודם בא יום הדין הגדול והקדוש, ותתקבל תשובתו יותר), וכדאמרין במדרש תנחומא משפטים סי' ה (רבי אליעזר אומר אם יש דין למטן אין דין למעלן, אם אין דין למטן יש דין למעלן, כיצד אם יעשו התחתונים את הדין מלמטה אין הדין נעשה מלמעלן). ט"ז (אבל לעשות דין בין אדם לחבירו ודאי מצוה רבה יש לדון, וכ"כ בלבוש מטעם דכשיש דין למטה אין דין למעלה). מ"א סק"א (ועכ"פ מצוה לשפוט להוציא גזילה מתחת ידו (לבוש)).

תרג

ובו סעיף אחד

זהירות מפת פלטר בעשרת ימי תשובה

א אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (עיין ביו"ד סי' קי"ב^א), מכל מקום בעשרת ימי תשובה יש לו לזהר ממנו^ב. ואם אינו יכול לאפות בעצמו, יכשיר את התנור שאופין בו גוים, שישליך ישראל בתוך התנור קיסם אחד^ג, כמו שיתבאר ביו"ד סי' קי"ב^ד.

מכל מקום מי שהולך בדרך, אם אין לפניו פת של ישראל עד יותר מארבע מילין ממקום שהוא עומד בו ורוצה לאכול, מותר לו לאכול פת של פלטר גוי אפילו בעשרת ימי תשובה, כמו שמותר בשאר ימות השנה^ה, כמ"ש ביו"ד שם^ו.

ויש לכל אדם לחפש ולמשמש^ז במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה^ח. וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית, כי על עבירה ודאית אדם מתחרט בכל לבו, אבל ספק עבירה הוא מתברך בלבבו לומר^ט שמא לא עשיתי עבירה ואינו מתחרט עליה חרטה גמורה^י, והרי נשאר עונש העבירה עליו^{יא}. ולכך היה צריך קרבן אשם תלוי הבא על הספק להיות יותר ביוקר מקרבן חטאת הבא על הודאי^{יב}:

פסקי הסדור

^א בשו"ע שם סי"ב (יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים, במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק), ורמ"א שם (ויש אומרים דאפילו במקום שפת ישראל מצוי, שרי). ש"ך שם סי"ק ט (מיהו כתב בתורת חטאת שם בשם הפוסקים, דבי ימי התשובה יש לזהר בפת של עובדי כוכבים. וכן נתבאר באו"ח סימן תר"ב סי"ב עיי"ש). וראה גם לעיל סי' רמב סי"ג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול), ושם נסמן (הערה סו).

^ב רמ"ש פ"ד סוס"י יד (נהגו באשכנז, אף אותן שאין נזהרין מפת של נכרים כל השנה, בעשרת ימי התשובה נזהרין). **טור ושו"ע** (אף מי שאינו נזהר מפת של גוים, בעשרת ימי תשובה צריך לזהר).

^ג מנהגים (טירנא) עשיית ע"י קד (בכל יי ימי תשובה אין אוכלין פת של גוים, אלא מכשירין תנורים בקיסם). מ"א (ואם אינו יכול לאפות בעצמו, די בהשלכת קיסם (לבוש ומנהגים)). **לבוש** (ואם אינו יכול לאפות בעצמו, יכשיר את התנור שאופין בו הגוים, שישליך בו ישראל קיסם אחד כדי שיהא נראה כמסייע באפייתה).

^ד בשו"ע סי"ט (הדליק העובד כוכבים ואפה העובד כוכבים ... אפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו).

^ה מ"א (ונראה לי דמי שהולך בדרך, אין צריך להמתין רק כשיעור המפורש ביו"ד סי' קי"ב, דלא קיבלו עליהו להחמיר בי ימים יותר משאר ימות השנה).

^ו שו"ע סי"ז (יש מי שאומר, שהנזהר מפת עובד כוכבים והוא בדרך, אם יש פת של ישראל עד ד' מילין, ימתין).

^ז ברמ"א ובלבוש "ולפשפש".

וראה עירובין יג, ב (יפשפש במעשיו (שעשה כבר, ויבדוק עבירות שבידו ויתודה וישוב, רש"י), ואמרי לה ימשמש במעשיו (כגון אם בא מצוה לידו, יחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ולא יניח לעשותה בשביל ההפסד, שהרי שכרה עתיד לבו, ואם באת לידו עבירה, יחשב שכרו שמשכר בה עכשיו כנגד הפסדה העתיד ליפרע ממנו, רש"י)).

^ח רמ"א (ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה).

^ט על פי נצבים כט, יח (והתברך בלבבו לאמר).

^י **הרב רבנו יונה** ברכות א, סע"ב (שעונש הספק יותר מהודאי ... והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי, אומר מורי הרב, שהוא מפני שעל הודאי משימים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת, ולא ישיט אל לבו לשוב, ולזה החמירו בו יותר). רמ"א (וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע).

^{יא} לבוש (ואינו מתחרט עליה חרטה גמורה, והרי נשאר עונש העבירה עליו).

^{יב} רבנו יונה שם (וכן מצינו שעל הודאי מביא חטאת ואמרינן (זבחים מח, א) דחטאת דנקא, כלומר שאפילו לא יהיו דמי כשבה או שעירה שיביא לחטאת אלא דנקא, די לו בזה. ודנקא היא מעה, והוא שתות הדינר, כדאמרינן (קדושין יב, א) שש מעין כסף דינר. ואם מביא אשם על הספק, כגון שהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן ואחת של חלב ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל, צריך להביא ב' סלעים, שהם מ"ח מעין, כי הסלע ד' דינרים, והדינר ו' מעין, אישתכח דב' סלעים הוו מ"ח מעין, ועל הודאי סגי במעה א' בלבד). רמ"א (ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת).

סדר התרת נדרים

מבואר^א בגמרא ובפוסקים^ב שאין שייך שאלה היתר והפרה רק לנדרים ושבועות שאדם נודר או נשבע במה שנוגע לעצמו בלבד כגון אוכל או לא אוכל אישן או לא אישן וכדומה אבל במה שנודר או נשבע לחבירו או לשום מי שמשביעו יהיה מאיזה עם ודת שיהיה אין מועיל שום היתר והפרה ושאלה בעולם.

בערב ראש השנה^ג קודם חצות. וטוב שיהא עדה שלמה^ד: שמעו נא רבותי^ה כו'.

ואחר כך מוסר מודעה^ו לפנייהם ואומר בלשון הזה: הרי אני מוסר מודעה כו'.

סדר הנזיפה^ז יאמר לפני העדה: אם עברתי כו'.

אז יתרחק מן העדה הקדושה ד' אמות ויחלוץ מנעליו וירחץ ידיו וישב על הארץ כאבל ויתן אפר על ראשו ויאמר זה: הריני יושב כו'.

ואח"כ קוראים אותו הבית דין ואומרים: אחינו אתה כו'.

יעמוד מן הארץ ויתפלל בדמעות שליש: יהי רצון כו'.

ואזי גם המתירין משיבין לו בלשון הזה: כלם יהיו מותרים לך כו'.

קידוש לראש השנה

בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש ויתן עינו בו ויאמר שהחיינו^א. ואם אין פרי חדש מצוי מכל מקום יאמר שהחיינו^ב.

בראש השנה בלילה הראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש^ג בתחלת הסעודה^ד וצריך לברך בתחלה ברוך כו'

^א כל פיסקא זו קרוב לודאי שאינה מרבנו הזקן. ובכמה סידורי חב"ד היא בנוסח שונה לגמרי (סי' המנהגים – חב"ד ע' 60). ועפ"י ההוספה "מאיזה עם ודת" אפשר שנדפס זה כאן מחמת הצנזורה.

^ב ראה ברייתא נדרים סה, רע"א. טור וש"ע יו"ד סי' רכח ס"כ. יגדיל תורה (נ.י.) א ע' נו.

^ג מסירת המודעה דלקמן - נדרים כג, ב (בראש השנה). פירוש הרא"ש שם (תחלת השנה). שלי"ה ריש מסכת יומא (רכז, א) ד"ה תנן (בערב ר"ה. ושם גם התרת נדרים וסדר הנזיפה וכו'). וראה שו"ע יו"ד סי' תריט ס"ב (לענין כל נדרין), וש"י.

^ד פע"ח ריש שער ר"ה (עדה קדושה). שלי"ה שם. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1332.

^ה הנוסח בשינוי לשון בשלי"ה שם. וראה דיוקי הלשון ביגדיל תורה שם.

^ו ראה נדרים שם, וטור ולבוש סי' תריט ס"א, וטור וש"ע יו"ד סי' ריא ס"ב, על מה מועלת מסירת המודעה.

^ז שלי"ה שם. ומנהג חב"ד שלא לומר סדר הנזיפה (ספר המנהגים - חב"ד שם), רק ההתרה שבסוף.

^ח ראה שו"ע יו"ד סי' תר ס"ו. פסקי הסדור אות קעת. ומנהג חב"ד לאכול הפרי חדש קודם נטי"י לסעודה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

^ט ראה שו"ע יו"ד שם.

^י וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' תקפג סוס"א (ויש נוהגים לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה), ושם (הערה ח).

^{יא} טור (בתחלת הסעודה). מהרי"ל הל' ראש השנה ס"ז ע' רעו (בתחלת הסעודה).

בתחלה הי' המנהג לאכול התפוח לפני נטילת ידים, עד שבכ"ח אלול תשי"ט שלח הרבי מברק, שבאגרות קודש חכ"א אגרת זיתתמוד (בבקשה לפרסם [לאני"ש] בכל הקיבוצים השמטה שבלקוטי מנהגים, וצריך להיות אכילת התפוח בתחלת הסעודה).

והטעם נתבאר באגרות קודש ח"ג אגרת תקמז (אכילת התפוח בליל א' דראש השנה – הוא בתחלת הסעודה, אחרי אכילת המוציא, ואכילת הפרי החדש. בליל ב' קודם נטילת ידים לסעודה ... והחילוק פשוט: אכילת התפוח (וגם לולא הטבול בדבש) כיון שאין נפקא מינה, טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר, אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים – כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו). וראה גם סי' המנהגים חב"ד ע' 56. אוצר מנהגי חב"ד ע' עז.

ואף שמעיקר הדין אין זה הכרח גמור, כי מותר לאכול התפוח והרימון גם לפני נטילת ידים, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רמט ס"י-יא (מצוה להמנע מלאכול שום דבר אפילו בלא קביעות סעודה אפילו לאחר שקידש על הכוס קודם אכילת עיקר סעודת שבת ... כשאוכלו קודם הסעודה מחמת שאינו חפץ ומתאוה לאכול כלל בתוך הסעודה אלא קודם הסעודה אזי אינו צריך כלל להקדים לפניו ברכת הלחם).

בורא פרי העץ^א: ואחר כך יאמר יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה^ב.

תפלת ראש השנה

כשחל ליל ב' במוצ"ש אומרים כאן ותודיענו^א.

בליל ר"ה^ב קודם קדיש בתרא^א אומרים לדוד מזמור^א.

אין לומר בראש השנה אבינו מלכנו שיש בו הזכרת חטא או עון כגון אבינו מלכנו חטאנו או סלח ומחול וכו' וכיוצא בזה^א.

נוהגין בליל הראשון של ראש השנה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם^א.

בר"ה ויום כפור בשעת הוצאת ס"ת יאמר ג"פ י"ג מדות קודם בריך שמיא. ואח"כ יאמר תפלה זו [רבונו של עולם].

סדר תקיעות

אחר קריאת התורה^א יכין עצמו לתקוע בשופר^א ויאמר קפיטיל זה ז' פעמים: למנצח לבני קרח מזמור^א.

התקוע מתחיל וגם הקהל יאמרו כל פסוק ופסוק: מן המיצר גוי.

ויתודה בלחש^א.

מוסף לראש השנה

ואח"כ מתפללין מוסף. ותוקעין גם בלחש תשר"ת תש"ת תר"ת [אחר מלכויות, ואחר זכרונות, ואחר שופרות]^א.

קבלה בשם הרוקח כשחזן אומר הוא אלהינו אין עוד יאמרו הקהל פסוקים אלו: אתה הראת גוי^א.

ובשוע"ר שם (ויברך על התפוח ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח), ושם נסמן (הערה ט). נראה לכאורה דמיירי שאוכלים אותו לפני נטילת ידים, שאילו היו אוכלים התפוח אחרי נטילת ידים הי' נפטר הדבש בברכת המוציא של הסעודה (ולא רק בברכת בורא פרי העץ של התפוח). ובפרט שגם את החלה הטבילו בדבש, וכבר נפטר הדבש.

מכל מקום "אכילת התפוח ... טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר".

וכן נראה בדרכי משה ס"ק ג (שצריך לברך תחלה בורא פרי העץ, דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה).

עוד טעם יש לאכילת התפוח בדבש אחרי נטילת ידים, כיון שהתפוח בדבש הוא לפעמים טיבולו במשקה (ראה שוע"ר סי' קנח סי"ד), וצריך ליטול ידיו תחלה.

^א מהרי"ל הלי ר"ה סי' ו-ז.

^א משמעות לשון רבנו בסידור שאחר הברכה קודם שיאכל יאמר יהי רצון, וכן מנהג חב"ד, ודלא כמובא בשוע"ר שם סי"ג (אגרות קודש ח"ג ע' קמ ואילך). וכן אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים יה"ר כי אם על התפוח (ספר המנהגים - חב"ד שם).

^א וכן הוא בשוע"ר סי' תקצט.

^א וכן בליל יוה"כ (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

^א היינו קדיש שתקבל שלאחר שמו"ע (ספר המנהגים - חב"ד שם. וראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' סז).

^א תהלים כד. אמירתו בכוונה הוא כלי להשפעות גשמיות במשך השנה (ספר השיחות תרפז ע' 122 בשם אדמו"ר הרש"ב. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' סח).

^א ראה שוע"ר סי' תקפד ס"ב, ושם נסמן (הערה ה).

^א וראה שוע"ר סי' תקפב ס"ז.

^א ראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 הערה 1.

^א פע"ח (דפוס דובראוונא) ריש שער השופר. וראה שער הכולל פמ"ג אות א. לקוטי שיחות שם ע' 43 ואילך.

^א סידור האריז"ל.

^א בין התקיעות. וכן הוא בשוע"ר סי' תקפד ס"ב. וראה בהנסמן שם (הערות ח-ט).

^א ראה שוע"ר סי' תקצב סוס"א וס"ה.

בר"ה ויוה"כ במוסף קודם שאומר הש"צ וכתוב אומרים אבינו מלכנו^כ.

בקדיש שלם קודם תתקבל תוקעין תשר"ת תשי"ת תר"ת^כ.

סדר תשליך^{כה}

אחר מנחה יום א' דראש השנה קודם שקיעת החמה, טוב לילך מחוץ לעיר אל באר המים או מעין^{כז}, כי מים מורים על החסדים וגם דגים רומזים על עינא פקיחא^ל, ויאמר י"ג מדות שבפסוקים^{לא} מי אל כמוך, שהם כנגד י"ג מדות ה' ה' אל רחום וגוי^{לב}, ויכוין בכל מדה אל מדה אחת שבפסוק ה' ה' אל רחום וגוי, ולא יאמר. ואחר כך מן המצר וגוי^{לג} והם כנגד ט' מדות ה' ארץ אפים וגוי^{לד}. ויאמר מזמור^{לה} רננו צדיקים, ואחר כך יאמר לא ירעו וגוי^{לו}, יהי רצון, יהיו לרצון^{לז}.

^{כה} ראה ד"מ סי' תקצא אות ג. וראה שער הכולל פמ"ג אות יג.

^{כז} מנהג חב"ד לאמרו בכל תפלות יום הכפורים, ולא רק במוסף (סי' המנהגים – חב"ד ע' 59).

^{כח} סדר היום. וראה שוע"ר סי' תקצו סוס"א. ומנהג חב"ד לתקוע עוד שלשים קולות לאחר התפלה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 57).

^{כט} ראה שוע"ר סי' תקפג ס"ז וש"נ.

^ל וכן הוא בשוע"ר סי' תקפג ס"ז, ושם נסמן (הערות כב-כד).

וראה שער הכולל פמ"ג אות טו. סדור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות ע' תקלו-תקמא.

וכאן יצויין לפרטים שלא נזכרו בשוע"ר שם.

^{לא} שלי"ה ריש מסכת ר"ה ריד, ב בהגהה (יען כי להדגים אין גבינים, ועיניהם תמיד פקוחות, כדי להתעורר עיני פקיחא דלעילא). סדר רבי אשר (כי מים מורים על החסדים, וגם דגים רומזים על עינא פקיחא).

^{לב} מיכה ז, יח-כ.

^{לג} תשא לד, ו-ז. וראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, ד (להבין ענין הפסוק מי אל כמוך וגוי, שהוא פירוש ליי"ג מדות שבתורה).

^{לד} תהלים קיח, ה-ט.

^{לה} שלח יד, יח.

^{לו} תהלים לג.

^{לז} ישעיה יא, ט.

^{לח} תהלים יט, טו.

במחזור חב"ד ניתוסף כאן "וינער שולי הטלית קטן". וראה פרי עץ חיים שם. סידור האריז"ל וסידור השלי"ה. הגהת אדמו"ר הרש"ב בתורה אור. ספר המנהגים – חב"ד ע' 57.

וכן הוא בפסקי הסדור – קידוש לבנה (וינער שולי טלית קטן), ושם נסמן (הערה י).